

T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRK ATASÖZLERİNDE DİL EĞİTİMİ ÜZERİNE
BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Süheyl AKGÖL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Bilginer ONAN

Hatay-2019

ONAY

SÜHEYL AKGÖL tarafından hazırlanan **TÜRK ATASÖZLERİNDE DİL EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA** adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği **TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

06/09/2019

Jüri Üyeleri	İmza
Prof. Dr. Bilginer ONAN (Tez Danışmanı- Başkan)	
Doç. Dr. Kaan BÜYÜKİKİZ (Üye)	
Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin ÖZÇAKMAK (Üye)	

Süheyl AKGÖL tarafından hazırlanan “**Türk Atasözlerinde Dil Eğitimi Üzerine Bir Araştırma**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunana jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Mustafa
Onur Kan
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (06/06/2019)

Süheyl AKGÖL

ÖN SÖZ

Atasözleri bir yandan bir kültürün sahip olduğu dil, anlayış ve kavrayış kültürünü yansıtırken, bir diğer taraftan da taşıdığı dilin zenginliğini ve ifade yeteneğini ortaya koymaktadır. Özelliği gereği geçmişten gelen derin ve geniş yaşam tecrübelerinin şekillendirdiği ve iletişime bakış açısı sunan atasözleri toplumun yaşadığı döneme göre de şekillenmişlerdir. Kimi zaman konuşma biçimine, kimi zaman ilmin derinliğine, kimi zaman da yaşamın nasıl anlaşılması ve ona karşı nasıl bir tavır takınılması gerektiği konusunda anahtar davranışlar sunmaktadır. Bu nedenle denebilir ki, atasözleri içinde geliştikleri toplumsal yaşam biçimi ve kültüründen ayrı değerlendirilemezler.

Bir tür kısa yollar gibi hayatımıza yön veren atasözleri bir söz varlığı olması nedeniyle yapılarında dört konuşma becerilerini barındırmaktadırlar. Buna göre dinlemeyi, konuşmayı, yazmayı ya da okumayı öğütleyen atasözleri cümle yapıları ya da anlamları bakımından farklılaşabilmektedir. Kimi tasnifçiler için kullanıldıkları zaman, yer, kimileri için yapı, kimi araştırmacılar içinse anlamları ya da ne için söylenmiş olmaları tasniflerine ışık tutmaktadır.

Atasözleri bir edebi tür olmasına karşın, çocuk eğitimi, dil eğitimi, ahlak eğitimi, yönetim ve organizasyon, devlet yönetimi, toplumsal eğitim gibi alanlarda sıklıkla kullanılmaktadır. Kimi zaman atasözleri bu alanlara bir materyal gibi hizmet ederken, kimi alanlarda bir yöntem, bazen bir içerik veya işin çerçevesini çizen bir ölçek gibi rol oynamaktadır. Ailede karakter eğitiminden okulöncesinde ve ilköğretimde özel bir konu olarak karşımıza çıkan atasözleri, kimi zaman “uzun lafın kısası”, “az ve öz konuşup kısa cümlelerle ciltler dolusu konuyu anlatma” veya “örneklendirme” yolu olarak da tercih edilmektedir.

Atasözleri birçok farklı alanda olduğu gibi dil becerileri alanında da üretilmiştir. Konuşma, dinleme, okuma ve yazma olarak dört farklı alt beceride farklı yapı ve üsluplarda geliştirilen atasözlerinin öncelikle yapı ve anlam, ondan sonra hedef kitle, amaç, kazanım, yöntem, materyal gibi eğitimin sürecinin bileşenleri bakımından da tasnif edilerek incelenmeye muhtaçtır.

Yüksek lisans eğitimim süresince ve bu araştırmanın başından sonuna kadar bana sürekli yol gösteren, ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Bilginer ONAN'a, araştırma kaynaklarını tedarik etmeme yardımcı olan Prof. Dr. Mehmet TEMİZKAN'a, tezin düzenleme aşamasında bana katkıda bulunan arkadaşım Ali AYDINLIOĞLU'na, eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen anneme, babama,

onlara ayırmam gereken zamandan çalarak oluşturduğum bu tezde manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen eşim Selda AKGÖL, çocuklarım Yusuf AKGÖL ve Ali Doruk AKGÖL'e teşekkürlerimi sunarım.

Süheyl AKGÖL

TÜRK ATASÖZLERİNDE DİL EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Süheyl AKGÖL

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019

Danışman: Prof. Dr. Bilginer ONAN

ÖZET

Bu araştırmada atasözlerinin sahip oldukları özelliklerden hareketle dinleme, okuma, konuşma ve yazma olarak bilinen temel dil becerilerinin Türk atasözlerinde hangi amaçla ve ne düzeyde kullanıldığı araştırılmıştır. Dil becerilerinin neler olduğu, nasıl geliştikleri, atasözlerinin yapı, gelişim ve özellikleri üzerinde kuramsal açıdan durulmuştur.

Betimsel araştırma deseni kullanılan araştırmada atasözleri içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiş, elde edilen bulgular alanda yapılan diğer araştırma bulgu ve sonuçlarıyla karşılaştırılarak irdelenmiş ve kuramsal temellerden yararlanılarak yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda atasözlerinin konuşma ve dinleme dil becerilerini yüksek seviyede okuma ve yazma becerilerini ise düşük seviyede içerdikleri tespit edilmiştir. Atasözleri alıcı dil becerileri ve ifade edici dil becerileri bakımından da analiz edilmiş ve ifade edici dil becerilerinin atasözlerinde yüksek seviyede içerildiği tespit edilmiştir. Atasözlerinin yapısal olarak genelde kurallı ve basit, belirli bir kısmının ise bileşik cümle yapısında olduğu tespit edilmiştir. Anlam bakımından analiz edilen atasözlerinin büyük bir kısmı her dört dil becerisinde de anlama, eğitim, gerçek ve davranış kavramlarını yüksek seviyede içerdiği tespit edilmiştir. Atasözlerinin dil becerilerinin eğitiminde sıklıkla kullanıldığı, genelde dil becerileri kültürü edinme ve etkili kullanma amaçlarını içerdikleri tespit edilmiştir.

Araştırma; eğitim sisteminde müfredatlara işlerlik, öğretmen, öğrenci ve velilere dil ve anlatım beceri zenginliği katacağı, yeni araştırmalar için veri sunacağından hem uygulayıcı hem de araştırmacılar için güncel, faydalı ve önemlidir.

ANAHTAR KELİMELER

Dil becerileri, Atasözleri, Okuma, Dinleme, Konuşma, Yazma

A RESEARCH ON LANGUAGE EDUCATION WITHİN TURKISH PROVERBS

Department of Turkish Language Teaching, Master Thesis, 2019

Supervisor: Prof. Dr. Bilginer ONAN

ABSTRACT

By taking features bearing in proverbs into consideration, how and to what extend basic language skills as speaking, reading, writing and listening are presented in Turkish proverbs are studied in this study. What language skills are, how they develop and their structure, development, and properties are theoretically investigated.

In this study, via descriptive research design, proverbs are investigated through content analysis technique, collected datum are analysed by comparing other research findings and results in the field, and interpreted by making use of theoretical basis. It is found in the end of the study that proverbs contain speaking and listening skills at a high frequency on the contrary reading and writing skills at a law frequency. Proverbs are also analysed in terms of receptive and enunciative skills and it is concluded that proverbs contain more enunciative language skills in comparison to receptive language skills. It is concluded that proverbs, structurally, are generally in regular and simple sentence structure form on the other hand certain ones are in compound sentence form. A large amount of proverbs analysed in terms of meaning are found to contain meaning, education, fact and behaviour concepts at a high frequency. Proverbs are found to be frequently used in teaching language skills and to generally contain objectives about language skills, acculturation and efficient use.

This study is particularly important and useful as it will present effectiveness for curriculum, provide language and expression alternatives for teachers, students and parents and also will present up to date, useful and important datum for researchers.

KEY WORDS

Language, Skills, Proverbs, Reading, Listening, Speaking, Writing.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	
ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER	II
TABLolar LİSTESİ.....	IX
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR VE SEMBOLLER.....	XII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
PROBLEM, ÖNEM VE AMAÇ.....	1
1.1.PROBLEM DURUMU	1
1.1.1.Problem Cümlesi	1
1.1.2.Alt Problemler	1
1.1.3.Araştırmanın Sınırlılıkları.....	2
1.1.4.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.1.5.Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1.ATASÖZLERİNE GENEL BAKIŞ.....	6
2.1.1.Atasözlerinin Tanımı ve Atasözlerinin Ortaya Çıkışı ve Oluşum Süreci	6
2.1.2.Edebiyatımızda Atasözleri.....	11
2.1.3.Atasözlerinin Özellikleri	13

2.1.3.1. Atasözlerinin Biçim Özellikleri	13
2.1.3.2. Atasözlerinin Anlam Özellikleri.....	14
2.1.3.3. Atasözlerinin Cümle Yapıları.....	17
2.1.4. Atasözlerinin Sınıflandırılması.....	19
2.1.4.1. Atasözlerini Kullanılan Yere ve Zamana Göre Sınıflandırma.....	19
2.1.4.2. Atasözlerini Konusuna Göre Sınıflandırma.....	21
2.1.4.3. Atasözlerini Farklı Özelliklere Göre Sınıflandırma.....	22
2.1.4.4. Atasözlerini Yapı Bakımından Sınıflandırma.....	24
2.1.4.5. Atasözlerini Anlam Bakımından Sınıflandırma.....	25
2.1.4.6. Atasözlerini Dil Becerileri Bakımından Sınıflandırma.....	26
2.1.5. Atasözlerinin İşlevi.....	26
2.1.5.1. Atasözlerinin İletişim İşlevi.....	27
2.1.5.2. Atasözlerinin Kültür Aktarım İşlevi	28
2.1.5.3. Atasözlerinin Eğitim İşlevi.....	30
2.2. DİL VE DİLİN YAPISI.....	34
2.2.1. Dilin Tanımı ve Bileşenleri.....	34
2.2.2. Dilin Gelişimi.....	36
2.2.2.1. Dil Gelişimi Kuramları.....	38
2.2.2.1.1. Doğuşancı Kuram.....	38
2.2.2.1.2. Davranışçı Kuram.....	39
2.2.2.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	39
2.2.2.1.4. Etkileşimci Kuram.....	40

2.2.2.1.5.Bilişsel Kuram.....	40
2.2.2.2.Dil Kazanım Dönemleri.....	41
2.2.2.2.1.Söz Öncesi İletişim Evresi.....	41
2.2.2.2.2.Sözcük Öğrenme Evresi.....	42
2.2.2.2.3.Kural Öğrenme Evresi.....	43
2.2.2.2.4.Ses Bilgisel Farkındalık ve Okur Yazarlık Evresi.....	44
2.2.3.Dil Becerileri.....	44
2.2.3.1.Alıcı Dil Becerileri.....	45
2.2.3.1.1.Dinleme Becerisi.....	46
2.2.3.1.2.Okuma Becerisi.....	47
2.2.3.2.İfade Edici Dil Becerileri.....	48
2.2.3.2.1.Konuşma Becerisi.....	48
2.2.3.2.2.Yazma Becerisi.....	50
2.2.3.3.Öğretimde ve Dil Becerilerinin Geliştirilmesinde Atasözleri.....	52
2.2.3.3.1.Yabancı Dil Öğretiminde Atasözleri.....	54
2.2.3.3.2.Çeşitli Ders Öğretim Programlarında Atasözleri.....	54
2.2.3.3.3.Anadili ve Dil Becerilerinin Öğretiminde Atasözleri.....	56
2.3.ALANDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR.....	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	66
YÖNTEM.....	66
3.1.ARAŞTIRMA MODELİ.....	66
3.2.ÇALIŞMA MATERYALİ.....	66

3.3.VERİLERİN TOPLANMASI, ANALİZİ VE YORUMLANMASI.....	68
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	70
BULGULAR,YORUM VE TARTIŞMA.....	70
4.1.Atasözlerinin Dil Becerileri Bakımından Tasnifi.....	70
4.1.1 Atasözlerinde Okuma Alanıyla ilgili Bulgular.....	75
4.1.1.1.Okuma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Yapı Bakımından Tasnifi.....	80
4.1.1.2 Okuma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Anlam Bakımından Tasnifi.....	82
4.1.1.3 Atasözlerinin Okuma Becerilerinin Eğitimi Bakımından Tasnifi.....	85
4.1.1.3.1Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Amacı Bakımından Tasnifi.....	85
4.1.1.3.2.Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Hedef Kitleleri Bakımından Tasnifi.....	86
4.1.1.3.3.Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Kazanımları Bakımından Tasnifi.....	88
4.1.1.3.4.Atasözlerinin Okuma Eğitiminin İçeriği Bakımından Tasnifi.....	90
4.1.1.3.5.Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Yöntemi Bakımından Tasnifi.....	92
4.1.1.3.6.Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Materyali Bakımından Tasnifi.....	93
4.1.2Atasözlerinde Dinleme Alanıyla İlgili Bulgular.....	95
4.1.2.1 Dinleme Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Yapı Bakımından Tasnifi.....	120
4.1.2.2 Dinleme Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Anlam Bakımından Tasnifi.....	122
4.1.2.3 Atasözlerinin Dinleme Becerilerinin Eğitimi Bakımından Tasnifi.....	124
4.1.2.3.1 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Amacı Bakımından Tasnifi.....	124
4.1.2.3.2 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Hedef Kitleleri Bakımından Tasnifi.....	127
4.1.2.3.3 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Kazanımları Bakımından Tasnifi.....	129
4.1.2.3.4 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin İçeriği Bakımından Tasnifi.....	131

4.1.2.3.5 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Yöntemi Bakımından Tasnifi	133
4.1.2.3.6 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Materyali Bakımından Tasnifi.....	138
4.1.3 Atasözlerinde Yazma Alanıyla İlgili Bulgular.....	140
4.1.3.1 Yazma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Yapı Bakımından Tasnifi.....	145
4.1.3.2 Yazma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Anlam Bakımından Tasnifi.....	146
4.1.3.3 Atasözlerinin Yazma Becerilerinin Eğitimi Bakımından Tasnifi.....	149
4.1.3.3.1 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Amacı Bakımından Tasnifi.....	149
4.1.3.3.2 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Hedef Kitleleri Bakımından Tasnifi.....	151
4.1.3.3.3 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Kazanımları Bakımından Tasnifi.....	152
4.1.3.3.4 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin İçeriği Bakımından Tasnifi.....	155
4.1.3.3.5 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Yöntemi Bakımından Tasnifi.....	157
4.1.3.3.6 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Materyali Bakımından Tasnifi	159
4.1.4 Atasözlerinde Konuşma Alanıyla İlgili Bulgular.....	161
4.1.4.1 Konuşma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Yapı Bakımından Tasnifi.....	270
4.1.4.2 Konuşma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Anlam Bakımından Tasnifi.....	271
4.1.4.3 Atasözlerinin Konuşma Becerilerinin Eğitimi Bakımından Tasnifi.....	275
4.1.4.3.1 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Amacı Bakımından Tasnifi	275
4.1.4.3.2 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Hedef Kitleleri Bakımından Tasnifi.....	279
4.1.4.3.3 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Kazanımları Bakımından Tasnifi.....	285
4.1.4.3.4 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin İçeriği Bakımından Tasnifi.....	289
4.1.4.3.5 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Yöntemi Bakımından Tasnifi.....	293
4.1.4.3.6 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Materyali Bakımından Tasnifi.....	297

BEŞİNCİ BÖLÜM	302
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	302
5.1.SONUÇLAR.....	302
5.2.ÖNERİLER.....	303
KAYNAKÇA	305
EKLER.....	317

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Dil Kazanım Dönemleri.....	41
Tablo 2: Dil Edinim Evreleri.....	49
Tablo 3: Çalışma materyalinin oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar ve derlenen atasözü sayısı	67
Tablo 4: Araştırma için derlenen atasözlerinin kaynak ve dil becerilerine göre dağılımları	67
Tablo 5: Araştırmaya dahil edilen atasözlerinin kaynak ve dil becerilerine göre dağılımları ..	71
Tablo 6. Okuma konulu atasözlerinin yapı bakımından frekansları	81
Tablo 7. Okuma becerisiyle ilgili atasözlerinin içerdiği anlamlar.....	82
Tablo 8. Okumayla ilgili atasözlerinin içerdiği anlamlara ilişkin frekans ve yüzdeler	83
Tablo 9. Okuma becerilerinin eğitim amaçlarına göre atasözleri	85
Tablo 10. Okumayla ilgili atasözlerinin eğitim amaçlarına ilişkin frekans ve yüzdeler.....	86
Tablo 11. Okuma becerileri eğitiminin hedef kitlesine göre atasözleri	87
Tablo 12. Okumayla ilgili atasözlerinde hedef kitleye ilişkin frekans ve yüzdeler.....	87
Tablo 13. Okuma becerileri eğitiminin kazanımlarına göre atasözleri	89
Tablo 14. Okuma becerileri eğitiminin kazanımlarına göre atasözleri frekans ve yüzdeleri.....	90
Tablo 15. Okuma becerileri eğitiminin içeriğine göre atasözleri.....	91
Tablo 16. Okuma becerileri eğitiminin içeriğine göre atasözlerine ait frekans ve yüzdeler.....	91
Tablo 17. Okuma becerileri eğitiminin yöntemine göre atasözleri.....	92
Tablo 18. Okuma becerileri eğitiminin yöntemine göre atasözlerine ait frekans ve yüzdeler....	93
Tablo 19. Okuma becerileri eğitimi öğretim materyaline göre atasözleri.....	94
Tablo 20. Okuma becerileri eğitimi öğretim materyaline göre atasözlerine ait frekans ve yüzdeler.....	94

Tablo 21. Dinleme becerisiyle ilgili atasözlerinin yapı sınıfları, frekans ve yüzdeleri.....	121
Tablo 22. Dinlemeyle ilgili atasözlerinin anlam bakımından tasnifi (Örnekler)	122
Tablo 23. Dinleme becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam bakımından sınıf frekansı ve yüzdeleri...	123
Tablo 24. Dinleme becerilerinin eğitimi ile ilgili atasözlerinin amaç frekansı ve yüzdeleri	125
Tablo 25. Atasözlerinin dinleme becerilerinin eğitim amacı bakımından tasnifi	126
Tablo 26. Atasözlerinin dinleme becerileri eğitiminde hedef kitle frekans ve yüzdeleri	127
Tablo 27. Atasözlerinin dinleme becerilerinin eğitiminde hedef kitle bakımından tasnifi.....	128
Tablo 28. Atasözlerinin dinleme becerileri eğitiminde kazanım frekans ve yüzdeleri.....	129
Tablo 29. Atasözlerinin dinleme beceri eğitiminin kazanım bakımından tasnifi	130
Tablo 30. Atasözlerinin dinleme becerileri eğitiminde içerik frekans ve yüzdeleri	132
Tablo 31. Atasözlerinin dinleme beceri eğitiminin içerik bakımından tasnifi.....	132
Tablo 32. Atasözlerinin dinleme becerileri öğretim yöntemi frekans ve yüzdeleri.....	134
Tablo 33. Atasözlerinin dinleme beceri eğitimi yöntemleri bakımından tasnifi.....	137
Tablo 34. Dinleme becerisiyle ilgili atasözlerinin içerdiği öğretim materyali frekans ve yüzdeleri	138
Tablo 35. Atasözlerinin dinleme becerisi öğretim materyalleri bakımından tasnifi.....	139
Tablo 36. Yazma becerisi alanındaki atasözlerinin yapısal tasnifi, frekans ve yüzdeleri.....	145
Tablo 37. Yazma becerileriyle ilgili atasözlerinin anlam kategorileri ve atasözleri.....	147
Tablo 38. Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam frekans ve yüzdeleri	148
Tablo 39. Atasözlerinin yazma becerisi eğitiminin amaçlarına yönelik frekans ve yüzdeleri..	149
Tablo 40. Yazma becerilerinin eğitim amaçlarına göre atasözleri.....	150
Tablo 41. Yazma becerilerinin eğitiminde hedef kitleye göre atasözleri	152
Tablo 42. Atasözlerinin yazma becerisi eğitiminin kazanım frekans ve yüzdeleri	149
Tablo 43. Yazma becerisi eğitiminin kazanımlarına göre atasözleri	154
Tablo 44. Atasözlerinin yazma becerisi eğitiminin içerik frekans ve yüzdeleri.....	155
Tablo 45. Yazma becerisi eğitiminin içeriğine göre atasözleri.....	156

Tablo 46. Atasözlerinin yazma becerisi öğretim yöntemi frekans ve yüzdeleri.....	157
Tablo 47. Yazma becerisi eğitiminin öğretim yöntemine göre atasözleri	158
Tablo 48. Atasözlerinin yazma becerisi öğretim materyali frekans ve yüzdeleri	159
Tablo 49. Yazma becerisi eğitiminin öğretim materyaline göre atasözleri	160
Tablo 50. Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin yapı sınıfları, frekans ve yüzdeleri	270
Tablo 51. Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam kategori frekans ve yüzdeleri	272
Tablo 52. Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin sınıflandırılmış anlam örnekleri	273
Tablo 53. Atasözlerinin konuşma becerisi eğitiminin amaçları bakımından frekans ve yüzdeleri	275
Tablo 54. Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminin amaçları bakımından tasnifi	276
Tablo 55. Atasözlerinin konuşma becerisi eğitiminin hedef kitlesi bakımından frekans ve yüzdeleri	279
Tablo 56. Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminde hedef kitle bakımından tasnifi	280
Tablo 57. Atasözlerinin konuşma becerisi eğitiminin kazanımları bakımından frekans ve yüzdeleri	285
Tablo 58. Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim kazanımları bakımından tasnifi	286
Tablo 59. Atasözlerinde yer alan konuşma becerisi eğitim içeriği frekans ve yüzdeleri.....	289
Tablo 60. Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim içeriğine göre tasnifi (örnek atasözleri).....	290
Tablo 61. Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim yöntemleri bakımından tasnifi frekans ve yüzdeleri	293
Tablo 62. Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim yöntemlerine göre tasnifi (örnekler)	294
Tablo 63. Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim materyali bakımından tasnif frekans ve yüzdeleri	297
Tablo 64. Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim materyaline göre tasnifi (örnekler)	298

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Kaynaklara göre derlenen atasözü sayıları ve yüzdeler oranları	68
Grafik 2. Atasözlerinin alıcı ve ifade edici dil becerilerine göre oranları	71
Grafik 3. İslah edilen atasözlerinin kaynaklarına ve dil becerilerine göre yığılmalı sayıları	74
Grafik 4. Tasnif edilen atasözlerinin kaynaklarına ve dil becerilerine göre oranları	75
Grafik 5. Okuma konulu atasözlerinin yapı özelliklerinin frekans grafiği	81
Grafik 6. Okuma içerikli atasözlerinin anlam bakımından frekans yığılmalı grafiği	84
Grafik 7. Dinleme becerisine yönelik atasözlerinin yapısal sınıf dağılımları	121
Grafik 8. Dinleme becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam sınıflarının frekans grafiği	124
Grafik 9. Atasözlerindeki dinleme becerisi öğretim yöntemlerinin dağılım oranları	135
Grafik 10. Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin yapısal sınıf dağılım grafiği	146
Grafik 11. Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam sınıflarının frekans grafiği	148
Grafik 12. Yazma becerisinin eğitimi konu alan atasözlerinin hedef kitle oranları	151
Grafik 13. Konuşma becerisine yönelik atasözlerinin yapısal sınıf dağılımları	271
Grafik 14. Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin yığılmalı anlam frekans grafiği	272
Grafik 15. Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminin amaçlarına ilişkin dağılım oranları	276

KISALTMALAR VE SEMBOLLER

AHP : Arif Hikmet Par

AP : Ali Püsküllüoğlu

Bkz : Bakınız

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MY : Metin Yurtbaşı

ÖAA : Ömer Asım Aksoy

TDK : Türk Dil Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

PROBLEM, ÖNEM VE AMAÇ

1.1. PROBLEM DURUMU

Atasözleri yapısı ve içeriği gereği bir yandan toplumsal kültürü yansıtırken, diğer yandan yetişmekte olan yeni nesle kültür aktarımı konusunda hızlı ve pratik kazanımlar sağlamaktadır. Bu nedenledir ki, öğretim programlarında önemli bir yer tutmakta ve özellikle dil ve anlatım becerilerini geliştirme amacıyla sıklıkla sınıf içi etkinliklerin de konusu olmaktadır. İkili konuşmalarda, aile ve arkadaş ortamlarında ve ders içi etkinliklerde kısa anlatım, pratiklik çeşitlilik, anlam zenginliği ve konuya köklü ve doğruluğu teyit edilmiş bir bakış açısı sunmak amacıyla kullanılan atasözlerinin seçimi önem kazanmaktadır. Kullanan kişinin tercihinine bağlı olarak temel dil becerilerinden bir ya da bir kaçına dayanan atasözleri bu özelliği gereği ayrıca dil becerilerinin gelişimini de desteklemektedir. Bu alanda ne gibi atasözlerinin olduğu, hangilerinin hangi dil becerilerini geliştirmeye yönelik olduğunun belirlenmesi özellikle öğretmen, yazar, senarist, sunucu gibi uygulamacılar için önemli bir ihtiyaçtır.

1.1.1. Problem Cümlesi

Atasözleri, konu anlamında çeşitliliğe sahip olan, bir ulusun hayat görüşünü yansıtan, temel zihin yapısını gösteren, hayata karşı tavırları hakkında bilgi veren özlü sözlerdir. Bu özelliklere sahip olan atasözlerinin toplumsal, kültürel ve dilsel özelliklere sahip olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Atasözlerinin sahip oldukları bu özelliklerden hareketle bu çalışmada temel dil becerileri olan dinleme okuma konuşma ve yazmanın Türk atasözlerinde ne oranda kullanılacağı araştırılmıştır.

1.1.2. Alt Problemler

Bu araştırmanın ana problem cümlesine aşağıdaki başlıklarda cevap aranmaya çalışılmıştır:

- a. Türkiye Türkçesi'nde dil becerileri ve dil eğitimiyle ilgili hangi atasözleri vardır.

- b. Türkiye Türkçesi'nde okuma becerisiyle ilgili atasözleri hangileridir? Okuma becerisi ve okuma eğitimiyle ilgili atasözleri içerik olarak kendi içinde nasıl sınıflandırılmıştır?
- c. Türkiye Türkçesi'nde dinleme becerisi ile ilgili atasözleri hangileridir? Dinleme becerisi ve dinleme eğitimiyle ilgili atasözleri içerik olarak kendi içinde nasıl sınıflandırılmıştır?
- d. Türkiye Türkçesi'nde konuşma becerisi ile ilgili atasözleri hangileridir? Konuşma becerisi ve konuşma eğitimiyle ilgili atasözleri içerik olarak kendi içinde nasıl sınıflandırılmıştır?
- e. Türkiye Türkçesi'nde yazma becerisi ile ilgili atasözleri hangileridir? Yazma becerisi ve yazma eğitimiyle ilgili atasözleri içerik olarak kendi içinde nasıl sınıflandırılmıştır?
- f. Dil eğitimi konusunda söylenmiş atasözlerinde, temel dil becerilerinin dağılım oranları nedir?

1.1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada aşağıdaki sınırlılıklar kabul edilmiştir:

Araştırma sonuçları Metin Yurtbaşı, Ömer Asım Aksoy, Ali Püsküllüoğlu ve Arif Hikmet Par'ın eserlerinde yer verdiği atasözlerinden elde edilen verilerle, atasözlerinin sadece dil becerilerini kapsama özelliğinin araştırılmasıyla, alan yazında daha önce yapılmış araştırma sonuçları ve literatürden elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.1.4. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerlerle bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütününe kültür denir.

Dil insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle ve işaretlerle yaptıkları anlaşmadır. Dil, kültürel unsurların ortaya çıkması için ortam hazırlar ve kültürün aktarıcısıdır. Atasözleri ise dilin ve dolayısıyla kültürün önemli bir parçasıdır.

Yeryüzündeki bütün milletlerin atalarından kalmış, yol, yöntem gösteren, öğüt veren sözleri vardır. Bu sözler Türkiye Türkçesinde “atasözleri” olarak adlandırılır. Türk Dil Kurumu, atasözünü: Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikteki söz, deme, mesel, sav, darbimesel, şeklinde tanımlamaktadır.(TDK 2011)

Atasözleri biçimsel olarak belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenir, ne sözcükler ne sözcüklerin yerleri değiştirilemediğinden atasözleri kalıplaşmış sözlerdir

Her atasözü genel bir kural özelliği taşır ve kavram bakımından çeşitlilik gösterir. Atasözleri kavram özellikleri açısından sınıflandırıldığında sosyal olayların ve doğa olaylarının nasıl oluştuğunu anlatan, denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren, bazı gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösteren, töre ve gelenekleri bildiren, kimi inanışları bildiren sözlerdir.

Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Toplumbilim, ruhbilim, eğitim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok konuları ilgilendiren ve birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından pek önemli dil yapılarıdır. Bizim, gelenekle yerleşmiş bir atalarsözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır.

Her ulusun atasözleri, kendi varlığının ve benliğinin aynasıdır. Atasözlerinde bir ulusun düşünceleri, yaşayışları, inanışları, gelenekleri görülür. Atasözleri, ulusların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örneklerdir. Bu sözler, derin felsefelerden başka güzel buluşlarla, parlak nüktelerle, ince alaylarla, sert taşlamalarla doludur. Böylece her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır.

Atasözleri dilin bir ögesidir ve tıpkı dil gibi bir ulusun benliğini yansıtır. Günlük hayatın her anında çevremizle dili kullanarak bir etkileşim içine gireriz. Bu etkileşim duygu ve düşüncelerimizi aktarma veya aktarılan duygu ve düşüncüyü anlama şeklinde gerçekleşir. Yani dil becerileri olan okuma, dinleme, konuşma veya yazma aracılığıyla gerçekleşir. Kullandığımız dil içinde bulunduğumuz toplumdan, kültür birikimimizden, aldığımız eğitimden bağımsız değildir; çünkü toplumsal bir uzlaşım ürünü olan dil, kullanım aşamasında bireysel bir özellik kazanır.

Bu çalışmanın amacı da dilin ve kültürün en önemli varlıklarından biri olan atasözlerinin dil eğitimi açısından incelenmesidir. Bu noktada çalışmanın kuramsal çerçevesini Türk atasözlerinin dilin temel becerileri olan okuma, dinleme, konuşma ve yazma açısından incelemek oluşturmaktadır.

Atasözleri bireylerin oluşturduğu toplumun görüşlerini anlatan ve kendi ulusunun damgasını taşıyan sözlerdir. Bu anlamda atasözlerinin kullanıldıkları dile nasıl baktığı ve yaklaştığı önem taşımaktadır. Bundan dolayı, bilinen atasözlerinin kaçının temel dil becerileriyle ilgili olduğunun analizi yapılmaya çalışılacaktır. Temel dil becerileriyle ilgili olan atasözlerinin hangi dil becerileriyle ilgili oldukları tespit edilecektir. Bu tespitler yapıldıktan sonra, her bir temel dil becerisi grubu ile ilgili atasözleri kendi içinde tematik bir sınıflandırmaya tabi tutulacaktır.

Atasözlerinin bir ulusun deneyimlerini, düşüncelerini yansıttığını düşündüğümüzde bu sözlerin temel dil becerilerine nasıl yaklaştıklarını ve ulusumuzun bu temel dil becerileriyle ilgili görüşlerini tespit etmek çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Türk kültürünün dil yetisine ve dil kullanımına bakış açısını belirlemek de çalışmanın bir diğer yönünü oluşturmaktadır.

Bu araştırma, atasözlerinin dil becerilerinin eğitim sürecinde kazanılması, kavranması ve gündelik hayatta etkili kullanılmasında önemli veri sunacaktır. Elde edilecek bulgu ve sonuçlar, halk eğitimi araştırmalarının gelişimine katkı sunacaktır. Araştırma, eğitim sisteminde özellikle ilk ve orta öğretimde okuduğunu anlama ve yazma becerilerinde yaşanan kavrayamama, karşılaştıramama ve örneklendirmeme gibi sorunların aşılabilmesine katkı sağlayacağı için güncel ve faydalı sonuçlar ortaya koyacaktır.

1.1.5. Tanımlar

Atasözü: “Ataların uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak veren ve kalıplaşmış biçimi olan kamuca benimsenmiş kısa özlü söz.” (Püsküllüoğlu, 2008: 178).

Dil: “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan.” (Türk Dil Kurumu 2011)

Dil Becerileri: “Bireyin sosyal ilişkilerini ve akademik becerilerini etkileyen “dinleme, konuşma, okuma ve yazma” becerilerini ifade eder” (Ezell ve Justice, 2005: 53).

Dinleme: “İşitilene anlamak ve saklamak ya da işitilene anlamak amacıyla dikkat harcamaktır “(Sever, 2000: 10).

Konuşma: “Düşünce, duygu ve bilgilerin seslerden oluşan dil aracılığıyla aktarılmasıdır” (Demirel ve Şahinel, 2006: 40).

Okuma: “Okuma, bilişsel davranışlarla psikomotor becerilerin ortak çalışmasıyla yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliğidir. Okuma işi gözlerin ve ses organlarının çeşitli hareketlerini ve zihnin yazılı sembolleri anlamasıyla oluşur.” (Demirel, 2007: 109).

Yazma: “Duyulan, düşünülen, tasarlanan ve yaşananları yazı ile anlatmadır” (Sever, 2000: 24).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ATASÖZLERİNE GENEL BAKIŞ

2.1.1. Atasözlerinin Tanımı ve Atasözlerinin Ortaya Çıkışı ve Oluşum Süreci

Atasözleri bir toplumun uzun geçmişinin bir tecrübe aktarımı olarak günümüze kadar gelen bir sözlü kültür ögesidir. Bu genel özellikleri nedeniyle farklı tanımları yapılmış olup genelde kültürel aktarım, tecrübe ve kısa örnekler üzerinde durulmuştur. Türk Dil Kurumu atasözleriyle ilgili tanımlarını çeşitli ana kaynaklardan şu şekilde aktarmaktadır:

- “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbimesel.”
- “Eski kuşakların denemelerinden kalma yol gösterici, akıl verici yargı ve öğüt.”
- “Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği gözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz.”
- “Halkın, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili kanıtlarını belirleyen özlü, kısa, geleneksel halk anlatımı. (Bu anlatım genellikle uyaklı, benzer, karşıt anlamlı, eş sesli sözcüklerle sözcük oyunlarından oluşmaktadır.)”

Bu tanımların genel karakteristik özelliklerine bakıldığında, TDK(a)’nın atasözünü geçmişten gelme, bir öğüt niteliği taşıma, örnek olma, kısa, özlü, veciz ve anonim söz olma özellikleri etrafında tanımladığı görülür. Çoğu bilim adamı benzer bir bakış açısıyla değerlendirme yapmış ve tanımlamalarını da bu çerçevede şekillendirmiştir:

- “Hasbihâlin içinde’, ondan ayrılmaz bir parça durumundadır.” “kısalık, kesinlik, anlatımdaki aydınlık ve kuruluk gibi özellikler taşır.” “Kelimenin açıkça belirttiği gibi, geçmiş kuşaklardan kalma kurallardır; bu bakıma ‘tutucu’ bir düşün düzenini temsil etmelerini tabî karşılmalıdır.” (Boratav, 2003: 129-135);
- “Atalar Sözü; ilk söyleyenlerini belirleyemediğimiz atasözleri hayat prensibi olacak fikir ve düşünceleri, din, ahlak, hukuk, iktisad, terbiye, gelenek, görenek ile tabiat olaylarından, teknikten vb. çıkacak kuralları somuttan soyuta giden bir yolla söz ve

yazıyla nesilden nesile aktarılan hikmetli cümlelerdir.” (Güzel ve Torun, 2003: 202);

- “Atasözleri bir milletin atalarının uzun bir süreçteki deneyimlerinin sonucu oluşturdukları temel yargılarını genel-geçer kural olarak ilkeleştiren, toplum tarafından da benimsenerek gelenekselleştirilen kalıp sözlerdir.” (Oğuz, 2010: 203);
- “Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanı ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler.” (Aksoy, 1993: 15);
- “Atalarımızın yüzyıllar içindeki deneyim ve gözlemlerine dayalı düşüncelerini öğüt ya da yargı şeklinde nakleden, doğrulukları kesinlik kazanmış anonim, kısa ve özlü sözlerdir.” (Albayrak, 2009: 3);
- “1. Örnek, benzer, nümûne, 2. Dokunaklı mânâlı söz, 3. Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye.” (Devellioğlu, 2004: 625);
- “Atasözüne, öğretici, ahlâkî küçük hikâyelere denir. Zamanımızda çokluk atasözü yerine kullanılır.” (Tekin, 1995: 392);
- “... mesel gibi irâd olunan meşhur söz, atalar sözü. Çoğulu durub-ı emsal: darb-ı meseller, atalar sözleri.” (Kamûs-i Türkî);
- “Ataların uzun denemelerine dayanan yargılarını öğüt olarak kurallaştıran özsöz.” (TDK, 1974: 19).

Atasözlerine farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Elçin (1969: 176) “Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat, gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız, hususiyle yetişecek gençlere aktaran sözlerdir.” tanımıyla hem tür hem anlam hem de yapı bakımından özelliklerine vurgu yapmıştır.

Her atasözü kendi ait olduğu toplum içinde ayrı bir değer ve nitelik kazanmakta, kültürel etki gücünü ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak edebiyatta, iletişimde ve eğitim müfredatlarında yer almaktadır. Bu nedenle olsa gerek ki, atasözünün kendi başına özel bir değeri olduğu ve içinde hikmetler barındırdığı düşüncesi hakim olmuş, Şinasi ve Rıza Tevfik tarafından “hikmetü’l avam” olarak ifade edilmiştir (Oy, 1972: 2-3). Atasözünün toplumlar tarafından ne şekilde algılandığı hem konuşma dilinde ne kadar sıklıkla yer verildiğine hem de ne amaçla yani hangi anlamlarda kullanıldığına da ışık tutmaktadır.

Champion (1938: 3-9) bu soruya cevap aramak amacıyla farklı milletlerin atasözünü ne şekilde tarif ettiğini araştırmış, aşağıda birkaç örnekte de görüleceği üzere her milletin atasözünü yücelttiği ve çok değerli gördüklerine dair tespitlerde bulunmuştur:

- Atasözü yalan söylemez. (Rusya, Estonya ve Lübnan)
- Atasözü konuşmanın tuzu biberidir. (Arap)
- Atasözü halkın ruhudur. (İngiliz)
- Atasözü küçük İncil'dir. (İspanyol)
- Zaman geçer ama atasözü eskimez. (Hindistan)
- Atasözünün değeri tartışma kabul etmez. (Rus)
- Atalarsözü evlada mirastır. (Türk, Soysal: 55)
- Ataların bir sözü bin öğüde geçer. (Türk, Oy: 430).
- Atasözü hiç bir zaman eskimez. (İngiliz)
- Atasözü insanı kurtarıcı bir uyarıdır. (İsveç-Alman)
- Atasözü insanı değerli kılar. (Çin)

Atasözü eski Türklerden beri farklı kelimelerle de olsa kullanılmıştır. Atasözü Türklerde ilk defa Kaşgarlı Mahmut'un Divân-ı Lügat-it Türk'ünde öğüt, salık, haber, söz, kıssa, hikâye anlamlarına gelen "sav" kelimesiyle yer almıştır (Atalay, 1991: 498). İlerleyen yıllarda Türklerin İslam ile daha fazla karşılaşmaları nedeniyle "mesel" ve "darbimesel" kavramları da kullanılmaya başlanmıştır. Elçin (1969: 169)'in belirttiğine göre Kutadgu Bilig'de de "mesel" olarak yer almaktadır. Atasözlerinin edebiyatta bu farklı kelimelerle ifade edildiğine rastlansa da, İslam'ın etkisinin yaygın olduğu dönemlerde sıklıkla "darbimesel" olarak kullanılmaktadır. Aslında bu kelimenin kullanılması, "darp" kelimesinin Arapçada vurmak, irad etmek, taşı gediğine koymak anlamlarına gelmesinden ve atasözünün de bu özelliği karşılamasından kaynaklanmaktadır.

Atasözü her ne kadar 20. yüzyıla kadar sav, mesel, darbimesel kelimeleriyle ifade edilse de, Cumhuriyet öncesinde fazla yaygın olmayacak şekilde "sav" kelimesiyle, günümüzde ise yaygın olarak "atalar sözü" ya da "atasözü" kelimesiyle ifade edilmeye devam edilmiştir (Beğenmez, 2013: 9). Bu nedenle denebilir ki, "atasözü" farklı zamanlarda farklı kelimelerle ifade edilmiş, bu değişimde İslam'ın kabulü veya Cumhuriyetin ilanı gibi zihniyet ve kültür değişimleri önemli rol oynamıştır.

İnsanlık başlangıçtan beri yaşam tecrübelerini yeni yetişen nesillere aktarma çabası içindedir. Bunu yaparken hayatı daha iyi yaşama, farklı açılardan kavrama ve ona daha etkili sonuçlar elde etme amacı taşırlar. Eski “ata” nesiller tarafından pratik ve etkili yol olarak görülen bu tecrübe birikimleri bu nedenle yeni nesle “ata”lar sözü olarak aktarılmıştır (Oğuz, 2010: 203). Özellikle sözlü kültürün yaygın olduğu toplumlarda değeri daha da yüksek olan atasözü toplumun sahip olduğu kültüre ve medeniyete göre daha da artmıştır. Bu nedenle kültürün genişliği ya da medeniyetin gelişmişliği üretilen atasözünün sayısına da yansımıştır (Beğenmez, 2013: 8).

Sahipleri ya da tam olarak hangi tarihte oluştuğu belli olmayan atasözleri, bir bakıma topluma mal olmuş anonim bir nitelik taşırlar. Bilgili ve etkili kişiler tarafından üretilip yaşadığı toplum tarafından benimsenerek herkese mal olmuş bu sözler, bir yönüyle zengin içerikli, söyleyişi hoş ya da düzenli, söyleyene kısa ve öz konuşma, dinleyene ise derin ve anlamlı bir düşünce fırsatı sunmaktadır. Bu nedenle ilk atasözlerinin belirli bir biçimsel düzen, söz ve sesler arasında uyum özelliği olması nedeniyle de manzum oldukları bilinir. Bu yapıları gereği toplum tarafından akılda kalıcı, söyleyiş kolaylığı ya da aktarımı da kolaylaşmıştır. Atasözlerinin özlü söz niteliğinde olması, kaynağının da kutsal kitaplar, destanlar ya da halk ozanlarının etkili ve özlü sözlerinden kaynaklanmış olabileceği fikrini kuvvetlendirmektedir (Elçin, 1969: 178).

Türk toplumsal kültürü açısından düşünüldüğünde Şaman, ozan, aşık ve Dede Korkut gibi toplumsal etki gücü yüksek kişi ya da kişiliklerin çoğunlukla özlü ve manalı sözler ifade ettikleri bilinir. Hayatın nasıl yaşanması ya da kavranıp da ona göre davranılması gerektiğine ışık tutan bu sözlerin büyük kısmının Divan-ı Lügat-it Türk'ten, Kutadgu Bilig'den ve İslam'ın kutsal kitabı Kur'an'ın ayetlerinden esinlendiği bakışı yaygındır. Bu nedenle halk arasında yaygın olarak bilinen efsane, masal, ağıt, şiir ya da ayetlerin parçaları ya kendileri birer atasözü olarak bilinmiş ya da atasözlerine kaynaklık etmişlerdir. İçerikleri incelendiğinde hayatın hemen her alanına yayılmış oldukları görülen atasözleri bir yandan toplumsal yaşamın yönünü tayin ederken, diğer yandan da bir “hukuk” anlayışıyla kültürel sözlü hukukun yaptırım alanına da işaret etmektedir. Bu anlamda toplumsal düzen ve yaşam biçimini şekillendiren yazın, eser, söz ya da kişiliklerin atasözlerine kaynaklık ettiği görülmektedir (Önder, 1975: 121)

Kaynağı belli olan kimi şiir ya da etkili bir şahsiyetin dile getirdiği söz, zamanla bireysel amaçların dile getirilmesi için kullanıla kullanıla genel bir tabire, zamanla da deyimleşmeye ve hatta atasözü gibi algılanmaya da başlamıştır. Yunus Emre'ye ait olduğu söylenen “İlim, ilim bilmektir. İlim, kendin bilmektir.” mısraları ya da Şefî'nin “Sükût etmek gibi âlemde nadana cevap olmaz” sözleri sıklıkla bir atasözü gibi özlü söz olarak kullanılması buna güzel bir örnektir (Gözler ve Gözler, 1982: 21).

Atasözlerinin toplumsal yaşamdaki bu baskın rolü, onun öğüt, nasihat, uyarı ve yol gösterme özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle toplumda ağırlığı olan, değer kazanmış, etki gücü geniş, kulağa hoş ya da manalı gelen sözler sarf etmiş kişi ya da türlerin atasözlerine kaynaklık ettiği bilinmektedir. Gönen (2006: 84) Batı Türklerinin atasözleri üzerine yaptığı bir araştırmada atasözlerinin kaynaklarıyla ilgili şu tasnifi yapmaktadır:

- Kendi doğal sürecinde oluşan atasözleri
- Söyleyeni belli olan şiir parçalarının, vecizelerin ya da özlü sözlerin zamanla atasözüne dönüşmesi
- Nasreddin Hoca fıkralarından kaynaklanan atasözleri
- Belirli bir hikâyeye ya da fıkraya dayandırılarak oluşan atasözleri
- Tasavvuf düşüncesinden kaynaklanan atasözleri
- Bilmece parçalarının zamanla atasözü olması
- Mâni parçalarının zamanla atasözü olması

Bu kaynakların birer atasözü hâline gelmesinde toplumsal ihtiyaçların ve yaşam biçiminin değişmesinin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan fakat ne kaynağı ne de ne zaman türediği belli olmayan atasözlerinin böylece topluma mal olduğu düşünülmektedir. Bunda elbette yazılı bir hukukun olmayışı ve sözlü kültürün yaygın olmasının da etkisi büyüktür. Önder (1975: 121) Türk hukuk tarihiyle ilgili araştırmaların atasözleriyle başlaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Zira yaptığı çalışmalarda atasözlerinin toplumun her kesiminde yaygın olduğu ve çeşitli davranışları yasaklayan, uygun bulmayan, sakındıran ya da nasıl yapılması gerektiği konusunda yöneltti işlevlerinin olduğunu tespit etmiştir.

Gönen (2006: 91) atasözlerini kaynakları bakımından tasnif ederken aslında onların oluşum biçim ve sürecine de ışık tutmaktadır. Başlangıçta yönetici konumundaki kişilerin hayatın kurallarına yönelik sözleri birer atasözü olarak benimsenmiştir. Yaşam biçimlerine zamanla yön veren sadece yöneticiler değil, aynı zamanda dini öğretiler olmuştur (Gölpınarlı, 1977: 13). Bu nedenle inanışlardan kaynaklanan bilhassa tasavvufi sözler, hadisler ve ayetler birer atasözü olarak yeni bir değer kazanmıştır. Yaşanmış hikâyeler menkıbe, destan olarak hayata öğretici yön vermiş, inanışlar belirli kalıplara bürünerek içine edebiyat, felsefe ve sanatı da dâhil edip özel söylemler geliştirmiştir. Bu sözlerin her biri zamanla birer atasözüne dönüşerek sözlü kültürün önemli ve etkili bir yönünü oluşturmuştur. Tarikatlaşan dini inanışlar, ekolleşen felsefi görüşler, değişen toplumların ihtiyaçlarına göre eser ve fikir üreten edebiyatçılar, şairler ve romancılar kendilerini özlü sözlerle ifade eder olmuşlardır. Bu tür yaşanmışların toplumsal düzende sahip oldukları yerin korunması yine bu sözlerin kazandıkları değerle sağlanmıştır. Böylece değer kazanan atalar sözü toplumsal yaşam, yönetim, sanat, edebiyat, inanış ve hatta üretim ve savaşın bile nasıl anlaşılmasına yol göstermiştir. Bu nedenle atasözleri kimi zaman emir, kimi zaman istek, arz, niyaz, ünlem, soru biçiminde kendini ifade ederken, kimi zaman dinleyicinin kim olduğuna ya da atasözünün nerede söylendiğine bağlı olarak şiir veya manzum söz dizeleri halinde dile getirilmiştir.

2.1.2. Edebiyatımızda Atasözleri

Atasözleri edebi türler arasında masal ve hikâye gibi tek başına kullanılabilen özelliğe sahip değildir. Diğer edebi türler içerisinde bilgi ya da duygunun aktarılması amacıyla tercih edilmektedir. Eski dönemlerden beri sözlü kültürün bir unsuru olarak gelişen atasözleri kaynağı bakımından halka dayanır. Çünkü atasözleri halkın dili olarak bilinir ve kullanılır. Edebiyatta çeşitli dönemler farklı bakış açılarıyla edebi akımlar gelişse de, içeriği bakımından halktan uzaklaşma tehlikesi yaşayabilmektedirler. Bu nedenle halkın fikir dünyasına da seslenme ya da halka da hitap etme amacıyla halkın ürettiği atasözleri edebiyatın içinde kendine zaman zaman yer bulmuştur.

Tanzimat öncesinde edebi akımların aydın kesimi dikkate alması büyük bir eleştiri kaynağı olmuştu. Halkın anlamadığı, anlasa da, fikir ve gündelik yaşam dünyasına pek hitap etmeyen edebi eserler yaşayan kültürü temsil etme ya da taşıma görevini de yürütemiyordu. Bu nedenle Tanzimatla birlikte halkın edebiyata yakınlaştırılması önemli

bir amaç olmuş, halkın öğretici kültürü önem kazanmıştı. Bilhassa romanda Namık Kemal, Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi, tiyatrodaki Şinasi ve Ahmet Vefik Paşa ve hikâyede Ömer Seyfettin atasözlerini eserlerinin içine yerleştirerek halka seslenmeyi önemsemişlerdir (Boratav, 2003: 17).

Atasözlerinin edebi eserlerde kullanıldığında en iyi örnek Dede Korkut Hikâyeleridir (Pala, 1995: 56). Özellikle halk edebiyatının önemli eserleri atasözleri üzerinden duygu ve düşünceleri aktarmayı değerli görmüşlerdir. Bilhassa destan, hikâye, tiyatro ve roman türü eserler kendini ancak atasözü gibi halk ürünü türlerle halka yakınlaşabilmiş ve hitap edebilmişlerdir. Özellikle anlatımı süsleme, etkili kılma ya da anlatıma derin anlamlar katmak için atasözleri eserin önemli yerlerine eklenerek okurun dikkati çekilmek istenmiştir. Halk daha yakın duran ozan, âşık ve şairlerin kendilerine has bir üslup geliştirerek eserlerinin giriş ya da ana bölüm başlarına veyahut esere gizem katma amacıyla atasözlerini tekerlemeler, süslü sözler hâlinde kullandıkları olurdu (Boratav, 2003: 151).

Edebiyatta önemli bir yere sahip olan siyasetnâmeler, mesnevi, tasavvuf eserleri veya çeşitli dini eğitimi metinlerde atasözlerinin yeri özeldir. Bu eserler arasında ilk yıllarda Kutadgu Bilig, Atabetü'l Hakayık ve ilerleyen yüzyıllarda ise Zatî, Necatî, Safî gibi divan edebiyatının önemli şahsiyetleri eserlerinde sıklıkla atasözlerini kullanmayı bir üslup haline getirmişlerdir (Dilçin, 2000: 19). Atasözlerinin üstü kapalı, gizli, manalı ya da dolaylı anlatım özellikleri şiir ya da gazel gibi kimi edebi türlerde kullanımı konusunda isteklilik oluşturmuş fakat tekerleme ya da cümle sonlarında yapılan özel ek vurgu gibi yapısal özellikleri edebiyatçıları bir hayli zorlamıştır. Bu nedenle şiirlerde atasözlerinin değiştirilerek kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu üslup bir yandan atasözlerini daha kullanışlı kılarken, bir yandan da şiirlerin atasözü gibi akıllarda kalmasına yardımcı olmuştur. Fakat Ziya Paşa'nın "Âyinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz. / Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde." ve Karacoğlan'ın "Sevenin çok olur, malın çok ise. / Züğürt isen seni dahi deli ederler." Örneklerindeki gibi kimi şairler atasözlerini değiştirerek kullanmak yerine uygun atasözlerini alıp önüne ve arkasına eklemeler yaparak kullanmayı tercih etmişlerdir. Benzer uygulamalar özellikleri kısa ve manalı metinlerle ders vermek olan fıkralarda da kullanılmıştır (Boratav, 2003: 152).

2.1.3. Atasözlerinin Özellikleri

Atasözleri hem özlü sözler olması hem de içinde derin anlamlar taşıması nedeniyle kendine has özelliklere sahiptir. Kimi zaman tekerlemeler, kimi zaman peş peşe kafiye cümleler, kimi zaman da basit bir cümle olsa da içinde derin anlamlar taşıyan atasözleri biçim, anlam ve cümle yapıları bakımından farklılık gösterirler.

2.1.3.1. Atasözlerinin Biçim Özellikleri

Atasözleri yıllardır biriken bir tecrübenin sözlü olarak ifade edilmiş hâli olması nedeniyle atasözlerinin neyi ifade ettiği ve onu ne şekilde ifade ettiği özel bir önem kazanmaktadır. Her ne kadar cümlede ne dendiği farklı kelime ve cümle yapıları ile de söylenebilse de, atasözleri donmuş cümle yapılarına sahiptirler. Bu değerlendirmeler ışığında bakıldığında atasözleri üzerine yaptıkları çalışmalarla isimleri öne çıkmış olan araştırmacılar atasözlerinin biçim bakımından şu genel özelliklere sahip olduğuna vurgu yapmaktadırlar (Oy, 1972: 92-97; Aksoy, 1993: 10 ve Albayrak, 2009: 26-41):

1. Atasözleri klişe, donmuş cümle yapısına sahiptirler,
2. Kısa ve özlü cümlelerdir,
3. Çoğu bir-iki cümleden oluşur,
4. Kimileri farklı kalıplardadır,
5. Atasözleri söylendikleri yere (coğrafyaya) göre değişebilir
6. Eklemelerle uzatılmış olabilirler,
7. Kimi atasözleri öykü biçimindedir,
8. Kimi atasözleri devrik cümle yapısındadır,
9. Manzumdurlar,
10. Edat, bağlaç, sıfat, zarf kullanılmaz,
11. Sıklıkla tabiattan isimler üzerinden anlatım vardır,
12. Zaman kipi bakımından geniş, emir, gereklilik ve öğrenilmiş zaman kipleri tercih edilir,
13. İsimlerden sonra en çok filler yer alır,
14. Ses ögesi başarılı kullanılmıştır,
15. Büyük çoğunluğu tek yargısı bulunan basit cümleler, kimisi de çift yargılıdır,
16. Kimi atasözleri bileşik cümlelidir,
17. Eksilteli cümleler kullanılır.

Atasözleri biçimsel olarak değiştirilmeleri halinde belki aynı anlamı içerebilir fakat kelimeler arası ya da cümleler arasında aynı uyumdan bahsedilemez. Cümle diziliş şeklini değiştirmek yoluyla yeni bir söz dizilimi elde edilebilir fakat oluşan bu yeni söz için “atasözü” denemez. Çünkü atasözleri kalıplaşmış klişe sözlerdir (Aksoy, 1993: 15).

Atasözleriyle ilgili tanımlar atasözlerinin biçimsel olarak kısa ve özlü sözler olduklarının altını çizmektedir. Bir diğer ifadeyle atasözleri az sözcükle çok şey anlatmayı amaçlamış ustalıkla söylenmiş sözlerdir. Bu nedenle anlamları açıklamaya, yorumlanmaya muhtaçtır. Kimi zaman çok kısa tek yargılı cümlelerin, kimi zaman da sıralı tekerlemelerin tercih edildiği görülür. Burada esas amaç dil ve üslubun etkili kılınması, anlatılmak istenen şeyin ses ögesinin etkisiyle gerçekleşmesidir. Kimi zaman bu vurgu doldurma yapılarla da sağlanır (Albayrak, 2009: 26).

2.1.3.2. Atasözlerinin Anlam Özellikleri

Atasözleri içerdikleri anlamlar nedeniyle nesilden nesle aktarılmaya, toplumun her kesiminde kullanılmaya devam etmektedir. İçerik itibarıyla kültürü ve kültürün din, edebiyat, siyaset, yaşam biçimi, yönetim, eğitim ve ticaret gibi alt ögelerini kapsaması toplumsal bilincin de temel felsefesini oluşturmaktadır. Eşya, olay ve olgular karşısında toplum olarak nasıl durulacağı, herhangi bir sosyal gelişmeyle nasıl mücadele edileceği, yeniliklere nasıl uyum sağlanacağı ve sosyal tehditlere karşı nasıl bir önlem alınacağı atasözlerinin içinde gizli anlamlarla dile getirilmektedir (Beğenmez, 2013: 28). Zeyneş ve Gümüş (1995: 6) atasözlerini tanımlamak amacıyla yaptığı açıklamada atasözlerinin şu anlam özelliklerine ışık tutmaktadır:

- Kısa ve öz anlatım
- Genelleştirme
- Gözlem
- Ders ve öğüt verme
- Yol göstericilik
- Dilin genel özelliklerini, gelenekleri, örf ve âdetleri yansıtmaya, vb.
- Gerçeklik
- Halk inanışları
- Alay, yergi, tenkit

- Mecazlı ve sanatlı anlatım

Atasözlerine bu genel tanımlama açısından bakıldığında, toplumsal düşünme pratiği olarak karşımıza çıkan atasözleri, duyularla elde ettiğimiz bilginin nasıl yorumlanması gerektiğine dair işaretler gösterir. Toplumsal tecrübelerin defalarca süzgeçten geçirilerek hikmetli, veciz ve özlü bir hale büründürülüp yeni nesle hazır düşünme kalıpları halinde aktarılır. Bu bağlamda Hatipoğlu (1972: 191)'nin atasözlerini “hazır akıllar” olarak nitelendirmesi boşuna değildir. Anlatımda zorlanılan soyut kavramların daha anlaşılır kılınması amacıyla da müracaat edilen atasözleri somut varlıklara özellikle tabiatla sıklıkla karşılaşılan canlı isimlere çok yer verir. Kültürün birçok gelişmeden hemen etkilenebileceği, buna bağlı olarak yaşam biçimlerinin de değişebileceği düşünüldüğünde atasözleri içerdikleri derin ve geniş anlamlar sayesinde toplumsal bozulma ve çatışmalara meydan vermemektedir (Oy, 1972: 17).

Atasözlerinin her biri ait olduğu toplumun düşünme biçimini, yaşama karşı tutum ve davranışların ne olması gerektiği yönünden sözlü müfredat, el kitabı ve yaşam kılavuzu gibidirler (Çobanoğlu, 2003: 152). Bu yönüyle atasözleri kökleri asırlar öncesine dayanan ve etnik genlerle uyum içinde gelişmiş sözlü hukuk kuralları gibidir. Bu bakış açısı doğru olmakla birlikte farklı düşünce sistemlerine engel olmayacağı da aşikârdır. Elçin (1969: 417) buna bir örnek olarak “ağaç yaşken eğilir” atasözünü örnek göstererek bu atasözünün , eğitimin çok küçük yaşlarda başlaması gerektiğini, ileri yaşlarda hem zor hem de istenmeyen sonuçlarının olabileceğini öğütlediği yönünde belirtilmektedir..

Atasözlerinde “Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış” ya da “Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan” örneklerinde olduğu gibi mecaz, kinaye ve istiareli sözlere sıklıkla yer verilir. Anlamı daha vurgulu hale getirmek için dolaylı cümle yapılarından da yararlanılır. Bu atasözlerinin anlamları nerede ve hangi bağlamda söylenmiş olmasına göre değişmektedir. Bu nedenle atasözleri gerçek anlamda ve mecaz anlamda olmak üzere iki açıdan değerlendirilebilir (Özkan, 2006: 1659). Fakat kimi atasözleri, hem mecaz hem de gerçek anlam taşımaktadırlar.

Gerçek anlamlı atasözleri cümlenin içerdiği kelimeler bakımından gerçek anlamlarında kullanılmışlardır. Cümle yazı dilinde ne anlamda ise anlaşılması gereken anlamı da odur. Mecaz anlamda ise atasözü söylendiği anlamın ötesinde farklı manalara gelmektedir. Bu tür atasözleri için “üzüm üzümüne baka baka kararır” iyi bir örnektir. Bu atasözünüyle

söylenmek istenen üzümlün nasıl karardığı değil, insanların birbirinden davranış olarak etkilendiği ve zamanla benzeştiğidir. Fakat kimi atasözleri gibi cümle hem gerçek anlamda hem de mecaz anlamda bir değere sahiptir. Bu tür atasözleri için “damlaya damlaya göl olur” bir örnektir.

Kimi atasözleri üretildikleri konu alanı bakımından özel bir anlam kazanırlar. Fakat bu gerçek anlamı bilmek için konu alanında da bilgi sahibi olmak gerekir. “Dervişin fikri ne ise, zikri de odur” atasözü buna güzel bir örnektir. Kısacası bir derviş dergahta Allah’ı düşünür, düşüncesi hep onunla meşgul olursa, elbette dili de yani zikri de Allah diyecektir. Bir diğer ifadeyle insanın düşünce ve eylemleri arasında ciddi bir ilişki vardır. Bu alanın özel bilgileri bilinmezse, atasözünü de gerçek değerinde anlamak bir o kadar zor olur (Oy, 1972: 74).

Atasözlerinin konu alanı bakımından farklılaşmasının yanı sıra ayrıca kültürel farklılıklardan kaynaklı anlam farklılıkları da vardır. Bunun nedeni atasözlerinin kültürel öğelerle oluşması ve o toplumun üyelerince ve yine o toplumun üyelerinin doğru yaşam biçimleri için üretilmiş olmalarıdır. Her atasözü kendi toplumsal kültürünün izlerini taşımaktadır. Sözelimi farklı kültürlerde maddi imkanları iyi değerlendirmek gerektiğiyle ilgili içinde maddi imkan, iyi ve değerlendirmek anlamlarında gelen kelimelerden olumlayan atasözleri de vardır. Gözler ve Gözler (1982: 21) bu konuyla ilgili yaptığı araştırmada şu örnekleri vermektedir:

- “Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla” – “Battre le chien devant le lion” (Fransızca) (Köpeği aslanın yanında döverler.)
- “Yerin kulağı vardır” – “Les murs ont des oreilles”. (Fransızca) (Duvarın kulağı vardır.)

Bu atasözleri her ne kadar atasözlerinin farklı kültürlerde farklı şekilde ifade edilebildiğini gösterse de, aslında çok önemli başka bir özelliğini de ortaya koymaktadır. Bu örneklerde de görüleceği üzere kimi atasözleri anlam itibarıyla kültür farkı gözetmeksizin hemen her kültürde bulunabilirler. Bunu kültürlerin etkileşiminin bir sonucu olarak da insan aklının ortak hayat bakışı olarak da yorumlamak mümkündür. Bu da gösteriyor ki, cümle yapıları ve dilleri farklı olsa da, kimi atasözleri insanlığa mal olmuş anlamlar içerebilirler.

Atasözlerinin anlamları çoğu kez ses ögesinin ne şekilde icra edildiğine göre de değişir. Bu nedenle atasözlerinde seci, cinas, mübalağa, teşbih, tenasüp, akis, kinaye, telmih, mecaz, aliterasyon ve tezat gibi diğer tüm söz sanatları sıklıkla kullanılır (Albayrak, 2009: 31). Bu sanatlar bir yandan atasözlerinin söylenişine akıcılık katarken, diğer yandan akılda kalıcılığını ve anlam bakımından zenginliğini de artırır.

Atasözleri uzun yıllar boyunca toplumsal kültürün ortaya koyduğu bir tecrübe olarak kendini gösterir. Bu nedenle yeni nesle aktarılırken denenmiş ve doğruluğu ispatlanmış, tartışmaya gerek duyulmadan böylece alınıp ona göre davranılması gereken yönergeler gibi görülmektedir. Atasözlerinin bu çerçevedeki tanımına çoğu atasözü araştırmacıları da atasözleriyle ilgili tanım ve açıklama yapan ansiklopedi ve sözlükler de benzer bir duruma işaret etmektedirler. Fakat atasözlerinin toplumsal kültürün bir ürünü olması, örf, adet ve yaşam biçimlerinden kaynaklandığı, bazılarının önemli şahsiyetlerin şiir ve deyişlerinden oluştuğu bir kez daha hatırlanırsa, atasözlerinin zamanla değişebilirliği ya da anlamca birbirine zıt atasözlerinin de oluşabileceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır (Gönen, 2006: 43). Günümüzde atasözlerinin kimileri birbirine zıt anlamlarda kullanılabilir. Bu durum bir yanlışlık ya da sorun değil, gerçekliğin farklı yönlerinin farklı sözlerle dile getirilmesidir. Soykut (1974: 52) bu durumu çok güzel açıklayan iki atasözünü örneklemiştir: “Acele işe şeytan karışır.” - “Acabanın sırası değil, acele lâzım.” Bu atasözlerinden ilki acele etmemek gerektiğini, aksi halde sonuçlarının hiç de iyi olmayacağını, bu nedenle temkinli olmanın, planlı ve programlı davranmanın faydalı olacağını öğütlemektedir. Diğeri ise harekete geçmek için etraflıca değerlendirecek kadar vaktin olmadığı ya da başka zaman telafisi olmayan bir fırsatın çıkmış olduğu durumlarda tereddüt etmeden, kararlıca ve hatta risk de alarak hemen harekete geçmenin stratejik öneminden bahseder. Bu iki atasözü gerçeğin iki farklı yüzü olarak karşımıza çıkar ve asla birbiriyle çelişik bir durum değildir.

2.1.3.3. Atasözlerinin Cümle Yapıları

Atasözleri genelde kısa ve özlü cümlelerdir. Her biri birer öğüt ya da tavsiye niteliğinde olduğu için ses ve söz biçimi bakımından da dikkat çekici niteliktedirler. Burdurlu (1967: 4559-4562) 1621 atasözünü yapı bakımından incelemiş ve bunların 590'ının basit, 527'sinin sıralı, 450'sinin bileşik ve 54'ünün de bağlı cümle yapısına sahip olduklarını tespit etmiştir.

Tek yargılı ve basit cümleli atasözleri tek yüklem içerirler, çok kısa ve öz bir ifadeye sahiptirler. Çoğu atasözü “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” örneğinde de görüldüğü üzere bu yapıdadır.

Birleşik atasözleri ise birleşik cümle yapılarına sahiptirler. “Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden” örneğinde de görüleceği üzere iki ayrı cümle ve yargı vardır. Basit cümle yapıları atasözleri kadar olmasa da yaygın olarak bilinir.

Bir diğer atasözü cümle yapısı ise sıralı olanlardır. Bu tür atasözlerinde genelde iki yargı vardır fakat kelimeler sıralı haldedir. “Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim.” bu tür atasözüne örnektir.

Kimi atasözleri etkililiğini artırmak amacıyla eksilteli cümle yapısında oluşturulmuştur. “Bağ bayırda, tarla çayırda”, “Ya devlet başa, ya kuzgun leşe” atasözlerinde olduğu gibi yüklemi yoktur. Bu tür atasözlerinin önemli bir özellikleri ise anlamlandırmada çekilen güçlüktür. Sanki ortaya söylenmiş bir söz gibidir. Bazı atasözlerinde ise eksiltme ikinci cümlenin yüklemine olur fakat cümle dizilişi sıralıdır: “Avradı eri saklar, peyniri deri” (Gönen, 2006: 72).

Kimi atasözleri ise soru cümlesi halindedir. “El mi yaman bey mi yaman?” ya da “Tok ne bilir aç halinden?” örneğinde olduğu gibi aslında verilmek istenen anlam bellidir. Fakat bunu karşıdakini düşünmeye yöneltmek koşuluyla ifade edilmiştir. Soru yapısında olup da aynı atasözü içinde cevabının verildiği atasözleri de vardır: “Hekim kim? Başına gelen.” “Anan atan kim? Yakın komşu.”

Atasözlerinde önemli olan derin anlamlar ve etkili bir söz sanatını kullanmadır. Bu nedenle devrik, eksik, bileşik, ünlem, soru ya da soru cevap cümle yapılarının tamamı da etkili bir şekilde kullanılır. Eğer amaç karşıdakini düşünmeye yöneltmekse, eksik yapıları cümleler oldukça etkilidir. Diyalog sürecini hemfikir olmak amaçlı yürütmek için soru-cevaplı cümleler diğerlerine nazaran daha çok tercih edilirler. Kimi atasözleri ise içerdikleri anlamı daha da kuvvetlendirmek amacıyla “Aç dedilerse, çeşmeyi kurut demediler ya!” örneğinde olduğu gibi ünlem cümleleridir (Beğenmez, 2013: 32).

Bazı atasözleri ise bir şiir yapısına benzer yapıyla manzum halde görünür. Birbiri ardına sıralı cümleler halinde dizilen satırlar kendi içinde bir söz ve ses uyumu içindedir: “Var mı

pulun / Herkes kulun / Yok mu pulun / Çıkmaz yolun” “Yaza çıkardık danayı / Beğenmez oldu anayı”. Atasözlerinin kimisi ise tam bir şiir sayılabilecek manzum yapıdadırlar. Kimisi iki satır, kimisi 3, 5, hatta 8 satırlı olanlar bile vardır (Gönen, 2006: 130).

2.1.4. Atasözlerinin Sınıflandırılması

Sınıflandırma yapmak için öncelikle atasözünün ne olduğu ve nasıl oluştuğu gerçeğine bakmak gerekir. Bu nedenle atasözlerinin sınıflandırmalarında sadece alfabetik bir sıra hâlinde vermek gibi basit yol da kullanılmış, oluşum zamanları, yapı ve anlamları bakımından sınıflandırma da tercih edilmiştir. Çoğu atasözü araştırmacısı atasözlerinin oluşumlarını ve kaynaklarını anlatırken aslında kendilerince bir tür sınıflama da yapmış olurlar. Fakat kuramsal açıdan bakıldığında sınıflamada takip edilen yol birbirinden bağımsız ve değişkenlik göstermektedir. Beğenmez (2013: 39) atasözlerinin farklı ülkelerde farklı kültürlerde aynı anlamlara gelseler de ciddi farklılıkları olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı derecede olmasa da Türk Dünyası halklarının atasözlerinde bile söyleyişte, tonlamada, cümle yapılarında ya da yargı ifadelerinde bu farklılaşmadan söz edilmektedir. Çobanoğlu (2003: 152) bu konudaki araştırmasında Türk dünyasında kullanılan atasözlerinin söyleyiş özellikleri, kavram, fonetik, cümle yapıları; taşıdıkları yargı niteliğine ve âdet ve gelenekleri bir hayat düsturu haline getirilmiş atasözleri olarak tasnif etmenin doğru olacağından bahseder. Araştırmalar incelendiğinde Türk dünyası atasözleri arasındaki bu farklılığın çok önceleri Elçin (1969: 178) tarafından da dile getirildiği görülmektedir.

Gönen (2006: 91-98) atasözlerini kullanıldıkları yere ve zamana, konusuna ve farklı özelliklerine göre sınıflandırmayı uygun görmüştür. Kimi araştırmalarda ise atasözleri yapı, anlam, konu ve kaynaklarına göre sınıflarken, kimileri de özel tematik araştırma amaçları için dil becerileri bakımından sınıflandırmayı tercih etmiştir.

2.1.4.1. Atasözlerini Kullanılan Yere ve Zamana Göre Sınıflandırma

Atasözleri farklı ülkelerde kültürel farklılıklar dolayısıyla farklı şekillerde ifade edilseler de, genel tanımlamalar ya da toplumsal hayattaki yerleriyle ilgili biçimsel, işlevsel ve konu bakımından aynı şekilde anlaşılımlardır. Hemen her farklı coğrafi bölgede atasözü kısa, özlü, veciz ve geçmişten gelip günümüze ışık tutacak tecrübeler olarak bilinmektedir (Başgöz, 1998: 113-121). Buna rağmen atasözlerinin yerellik özellikleri ve ait oldukları

toplumun düşünce biçimleri hakkında ipucu vermeleri nedeniyle belirli bir coğrafi mekâna ya da belirli bir zaman dilimine aitlikleri genel tasnif kriterleri arasında yer almaktadır.

Bir Fransız atasözü hem cümle yapısı hem de anlam bakımından Fransız edebi anlayışına ve halk yaşayışına ışık tutmaktadır. Eğer öyle olmasaydı ve her atasözü aynı zamanda diğer tüm halklar tarafından da atasözü olarak kabul edilip kullanılsaydı atasözlerinin tarifi ya da tanımı için “ata”-sözü kavramı tercih edilmeyebilirdi. Türkçe “Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla” atasözü aynı anlamda Fransızca “Batre le chien devant le lion” olarak kullanılmaktadır. Bu Fransızca atasözünün tercümesi “Köpeği aslanın yanında döverler” (Beğenmez, 2013: 39). Hem Türkçe hem de Fransızcasına bakıldığında her ne kadar aynı anlamlarda söylene de “Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla” atasözüyle amaçladığımız mesaj iletimi gerçekleşmezdi. Çünkü her ikisinde de ciddi anlamsal farklılıklar var.

Benzer bir sınıflamaya göre bakıldığında Türk halkları arasında anlam ve büyük oranda kelimeleri de aynı olmasına rağmen yargı ya da deyiş farklılıkları göze çarpar. Elçin (1969: 639) bazı Türki halklar arasındaki bu farklılığı Türkiye Türkçesinde “Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla” atasözü üzerinden göstermeye çalışmıştır. Bu atasözü Azerbaycan’da “Gızım sene deyirem, gelinim sen eşit”, Türkmenistan’da “Gızım sanga aydayıng, gelnim sen düş (eşit)”, Tataristan’da “Kızım senga eytem, kilinim sin tıngla” ve Kazakistan Türklerinde “Kelinim sağan aytam, kızım sen tıngda” olarak farklılaşmaktadır.

Türk Dünyası atasözleri üzerine yapılacak araştırma ve incelemelerde nasıl bir tasnif tekniğinin kullanılabileceği konusunda Elçin (1993: 628) Türkiye’de kullanılanlar, Türkiye dışında kullanılanlar ve bir de tercüme atasözleri kategorilerini önermektedir. Benzer bir öneri getiren Aksoy (1996: 7) ise farklı tasnif teknikleri ya da kriterleri uygulandığını fakat şu başlıklara göre yapılırsa daha sağlıklı olacağı düşüncesindedir:

- Bugün yurdumuzun her yerinde kullanılanlar
- Kullanılışları, yurdumuzun kimi bölgelerine özgü olanlar
- Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar
- Eski zamanlarda kullanılmış, bugün unutulmuş olanlar.

Atasözleri niteliği gereği eski bir sözdür. Yani uzun yıllar öncesine dayanan bir yaşamsal tecrübenin söze dönüşerek günümüzün yaşamına yön vermesi amacıyla kullanılmaktadır.

Buna rağmen kimi atasözleri toplumsal yaşam biçiminin değişmesi nedeniyle kullanılmayan, çeşitli sebeplerden dolayı pek tercih edilmeyen ya da kısmi değişikliğe uğrayan özelliktedirler. Bu tür atasözlerine “Damla(ya) damla(ya) göl olur, Damlacıktan sel olur.” örneği verilebilir. Çünkü yaygın olarak bu atasözü “Damlaya damlaya göl olur” şeklinde kullanılmaktadır (Gönen, 2006: 124).

2.1.4.2. Atasözlerini Konusuna Göre Sınıflandırma

Atasözlerinin kullanıldıkları bölgeye göre tasnif genel itibariyle yerli ve yabancı atasözleri şeklinde yapılmakta ve karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Fakat atasözlerinin daha derinlemesine araştırmalarında atasözlerinin odaklandığı konuların neler olduğu ve bu konuların kendi arasında nasıl sınıflandırılacağı da merak edilmektedir. Atasözlerini tarihsel süreçte inceleyen Oy (1972: 5) atasözlerinin “ne dediği”ne dikkat çekmiş ve onları çağın “konu alanı” başlıkları altında betimlemeye çalışmıştır. Araştırma sonucunda çıkan “ulusal değerlerimiz, Türklük, sosyal yaşantı ve sosyal değerler, din, tasavvuf izleri, sağlık ve ölüm, ekonomi, doğa (tabiat) ve evren (kâinat), hayvanlar, at, tarım ve hayvancılık, ilim ve halk takvimi” konu başlıklarına bakıldığında, aslında atasözlerinin “ne anlattıkları” incelenmiştir. Dikkat çeken din konusuna rağmen tasavvuf, hayvanlar konusuna rağmen at konusunun ayrıca belirtilmiş olmasıdır. Bu incelemeden anlaşıldığı kadarıyla atasözlerinde tasavvuf ve atın özel bir yeri vardır. Aynı tasnif yaklaşımı Soykut (1974: 49-54) tarafından benimsenmiş fakat konu başlıkları daha geniş tutulmuştur. İnsandan bahseden atasözleri ayrı; kadın ve erkekten bahseden, insan ve Allah, insan ve sıhhat, insanda beğenilen hâller, insanda hoş karşılanmayan hâller, insan ve marifetleri, insan ve toplum, insan ve tabiât gibi atasözleri ise ayrı ayrı listelenmiştir.

Bu tür araştırmalarda bilginin hangi disiplin altında gelişeceği önemlidir. Bu nedenle Gözler (1982: 193) atasözlerinin ele aldığı konuları şu ana bilim dalı disiplinlerine göre sınıflandırmayı uygun görmüştür:

- Eğitim,
- Ekonomi,
- Sosyal,
- Şahsi değerler,
- Türk milletinin genel karakteri,
- Türk halkının nefret ettiği ya da tiksindiği davranışlar,

- Diğer çeşitli konular.

Acaroğlu (1992: 9-25) atasözlerini sınıflandırırken bu disiplin anlayışına bakmaksızın benzer konuları “meslek ve sanat düsturları”, “günlük yaşam kuralları” ve “din ve dünya işleri” olmak üzere üst konu başlığı altında toplamıştır. Bu kategorikleştirme Elçin (1993) tarafından da benimsenmiştir. Elçin (1993: 626-632) öncelikle şu dört konu başlığını belirlemiştir:

- İnsan ve değerler
- İnsan-cemiyet
- Bilgi ve hakikat
- Dünya görüşü

İkinci adım olarak her bir ana konu başlığını kendine has özellikleri bakımından metodolojik bakış açısıyla alt konu başlıklarına ayırmıştır. Bu nedenle “insan ve değerler” ana konu başlığı altında ele aldığı atasözlerinin bir kısmının insanı yücelten, bir kısmının insanı yeren, diğer kısmının ise insan karakteri ve kişilik niteliğinde olduğunu tespit etmiş ve sınıflandırma için bu alt konu başlıklarını yazmıştır.

Her ne kadar aynı dönemlerin araştırması olsa da Kurukafa (1990: 142) belirli alt konu başlığında yaptığı araştırmada atasözlerini tasnif etmeyi düşünmüştür. Yaptığı araştırmada 2110 atasözünden 447’sinin doğrudan hayvanlarla ilgili olduğunu tespit etmiştir. Bu araştırma sadece yüzeysel açıdan atasözlerinin incelenmesi değil, atasözlerinde hangi hayvanlara yer verildiğinin de detayını göstermektedir. Bu nedenle atasözleri evcil hayvanlar, yabancı hayvanlar, kuşlar ve böcekler olmak üzere dört başlık altında sınıflandırılmış, her biri altında da ayrı ayrı hayvanlardan bahseden konu başlıkları belirlenmiştir.

2.1.4.3. Atasözlerini Farklı Özelliklere Göre Sınıflandırma

Bu bakış açısına göre atasözleri diğer edebi türlerle olan ilişkileri ya da gerçek atasözü olup olmayışına göre nitelik kazanmaktadır. Kimi atasözleri şiir, mani, destan, fıkra ya da deyim gibi farklı edebi türlerden oluşmuştur.

Yazarlar fıkra, deyim, mâni ya da şiirlerde söz ustalığı yaparak daha kısa, öz ve anlamlı hatta biraz da gizemli hale getirmek için uğraşırlar. Özellikle kimi şiirlerin öyle satırları vardır ki, bir atasözü gibi akılda kalıcı, anlamlı ve etkili bir söz ustalığı barındırır.

Sahibinin Yunus Emre olduğu düşünölen şu şiirin iki mısrası bir atasözö gibi kullanılmaktadır: “Dervişlik olaydı taç ile hırka, / Ben de alırdım otuza kırka” (Aksoy, 1988: 237).

Benzer bir şekilde farklı özelliğe sahip atasözleri ise kaynağını Nasreddin Hoca fıkralarından alan atasözleridir. Şiirde olduğu gibi esas itibariyle fıkranın bir parçası olan fakat en sona eklenen özlü, ders verici ve vurgulu sözler fıkranın özünü koruyarak atasözö hâlinde dilden dile yayılmışlardır. Günümüzde sıklıkla kullanılan “dostlar alışverişte görsün, yorgan gitti kavga bitti, ya tutarsa, fincancı katırlarını ürkütme, el elin eşeğini türkü çağırarak arar” gibi “atasözö” niyetiyle kullanılan cümlelerin her biri farklı bir fıkra parçasıdır (Kurgan, 1988: 245). Ders verici, özlü oluşu ve üstelik akılda kalıcı olacak kadar nükteli oluşu nedeniyle toplum tarafından tercih edilmiştir.

Kaynağı sebebiyle farklı tasnif edilmesi gereken diğer atasözö türü ise tasavvuftan kaynaklı olanlardır. İslam’ın yayılması sonucu gelişen tarikat kültürünün kendi öğretilerini toplumun geneline yaymak amacıyla kullandıkları kendi özlü deyişlerini sosyal ilişkilerinde kullanmaları sonucu bu sözler yaygın hâle gelmekte ve toplumun diğer kesimleri için de bir tercih olmaktadır. “Kork Allah’tan korkmayandan” atasözö tasavvuf kültürünün önemli bir öğretisidir (Gölpınarlı, 1977: 205). Dergâha gelen her derviş ya da misafirin kalbinde öncelikle Allah korkusunun olması istenir. Çünkü kalbinde Allah korkusu olmayanın vicdanlı davranmasından bahsedilemez, fütursuz, serkeş ve bencildir. Bu söz bugün de toplumun ekserisi tarafından sıklıkla kullanılan bir “atasözüdür”.

Her ne kadar anlamı olumlu olsa da kaynağını maniden alan “düşenin dostu olmaz” atasözö de zamanla tartışmasız olarak atasözüne dönüşmüştür. Bu atasözünün aslı “Düşte gör / Hayalde gör düşte gör / Düşenin dostu olmaz / İnanmazsan düş de gör” manisinden türetilmiştir (Akkoyunlu, 2002: 630).

Atasözlerinin farklı edebi türlerden kaynaklanarak türeyebileceği gerçeğinden hareketle Boratav (1992: 152) atasözlerini tasnif ederken öncelikle farklı özellikleri açısından değerlendirerek “asıl atasözleri” ve “atasözö değerindeki deyimler” diye tasnif etmek, ondan sonra kendi içinde ayrı ayrı sınıflandırmak gerektiğinden bahseder. Bu şekilde bir tasnifi Artun (2004: 229) da önermiş ve asıl atasözlerini bir yargı, bir ders veya davranış kuralını öğreten, bir ahlak kuralının gözlemine aktaran atasözleri ve doğrudan bir öğüt,

emir ya da yasağı belirten atasözleri diye tasnif etmiştir. Bir diğeri ise atasözü niteliğindeki deyimler ve fıkra türündeki deyim kaynaklı atasözleridir.

2.1.4.4. Atasözlerini Yapı Bakımından Sınıflandırma

Atasözleri birer cümle niteliğinde olmaları nedeniyle cümle yapılarına göre de sınıflandırılmaktadır. Eskiden beri yapılan araştırmalarda atasözlerinin basit, bileşik, sıralı veya eksilteli cümle yapılarının olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda önemli tespitleriyle bilinen Burdurlu (1967: 4491-4494) atasözlerinin cümle yapılarına göre şu başlıklar altında tasnif edilebileceği görüşünü paylaşmaktadır:

- Basit cümleli atasözleri
- Sıralı cümleli atasözleri
- Bileşik cümleli atasözleri
- Bağlı cümleli atasözleri

Araştırmacı bunun dışında atasözlerinin yüklemli, yüklemsiz, düz, devrik, olumlu, olumsuz, sorulu, soru-cevaplı, ünlemli oluşuna göre de tasnif edilebileceğinin altını çizmektedir. Benzer tasnif Oy (1972: 124-152) ve Çotuksöken (1983: 13-16) tarafından da benimsenmiştir. Kimi atasözleri ise cümledeki kelime sayıları bakımından sınıflandırılmıştır (Bozyigit, 1983: 25-26). Gözler (1982: 204-209) atasözlerini benzer cümle yapılarına göre şu başlıklar altında sınıflandırmıştır:

- Basit cümleli atasözleri
- Bileşik cümleli atasözleri
- Kurallı cümleli atasözleri
- Devrik cümleli atasözleri
- Fiil cümleli atasözleri
- İsim cümleli atasözleri
- Sıralı cümleli atasözleri
- Bağlı cümleli atasözleri

Aksoy (1988: 22-31) ise atasözlerinin kimilerinin manzum oldukları, bir şiir gibi beyitlerden oluşabildiklerini ve hatta kimilerinin öykü yapısına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu bakış açısına göre atasözleri cümle yapıları bakımından şu başlıklar altında sınıflandırılabilir:

- Beyit cümleli atasözleri
- Dize cümleli atasözleri
- Eksilteli cümleli atasözleri
- Öykü cümleli atasözleri
- Devrik cümleli atasözleri
- İki yargılı cümleli atasözleri

Atasözlerinin kimisi içerdikleri anlamı karşı tarafa iletmek için farklı anlatım biçimlerinden yararlanmışlardır. Her ne kadar bu bakış açısı da cümle yapısını ifade etse de, Çotuksöken (1983: 13-16) atasözlerini sınıflamak için “anlatım biçimi” kavramını tercih etmiş ve başlıkları şu şekilde sıralamıştır:

- Dolaysız Anlatım: Dertsiz baş olmaz.
- Dolaylı (Mecazlı) Anlatım: Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.
- Yarı dolaylı Anlatım: Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.
- Örneksemeli Anlatım: Duvarı nem, insanı gam yıkar.
- Karşılaştırmalı Anlatım: Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır.
- Öykülemeli Anlatım: Abdala, “Kar yağıyor.” demişler, “Titremeye hazırım.” demiş.
- Sorulu-Yanıtlı Anlatım: Aza demişler: “Nereye?”, “Çoğun yanına.” demiş.

Atasözlerinin cümle yapılarıyla ilgili yapılan bu araştırmaların farklılıkları gözlemlense de, genelde benzer yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir.

2.1.4.5. Atasözlerini Anlam Bakımından Sınıflandırma

Atasözlerinin anlam bakımından incelenmesi, atasözlerinin söz, söylem ve gizil anlamlarının neler olduklarının ortaya çıkarılmasını kapsamaktadır. Çobanoğlu (2003: 164) atasözlerinde vurgulanan yargının niteliğine göre sınıflandırma yapılabileceği üzerinde durmuş ve bunlardan bazılarının “gizli/kapalı” bir kısmının ise “açık” yargılar olduğunu vurgulamıştır. Kimi atasözlerini ise adet ve görenekleri “yiğitlik, mertlik, ağırbaşlılık, sabırlılık, konukseverlik, sosyal değerler, aile, akrabalık, komşuluk, dostluk ve görgü kuralları gibi düsturlaştırmış olmaları bakımından da sınıflandırmanın faydalı olacağına dikkat çekmiştir.

Atasözlerinin olumlu, olumsuzlukları ya da soru ya da ünlem cümleli oluşları kimi araştırmacılarca farklı sıralama ölçüleri arasında gösterilse de Gözler (1982: 204-209) bu ölçüleri atasözlerini anlamları bakımından sıralamakta kullanmıştır.

2.1.4.6. Atasözlerini Dil Becerileri Bakımından Sınıflandırma

Dil becerileri alıcı dil ve ifade edici dil olarak ikiye ayrılmaktadır. Alıcı dil becerileri okuma ve dinleme, ifade edici dil becerileri ise konuşma ve yazmadır. Bazı atasözleri bireyin kendisine ders alması amacıyla kullanılmaktadır. Bu tür atasözleri okuma ve dinlemenin önemi, değeri, insana katkısı gibi davranış becerilerini kazanmasını öğütler.

Atasözleri yargı bakımından belirli tecrübeleri ya bir emir, ya tavsiye ya da bir öğüt olarak aktarma amacı güderler ve özellikleri itibarıyla eğitimidirler. Bu nedenle atasözlerinin alıcı ve ifade edici dil becerilerini işaret edici, öne çıkarıcı, övücü, yüceltici, ya da yerici, geri planda tutucu özellikleri de vardır.

Alıcı dil becerisi odaklı atasözleri:

- Dünyaya aldanmak delilik demektir. Bir defa görmek bin defa okumaktan yeğdir,
- Ulu sözü dinlemeyen uluyu kalır,
- Söyleyenden olma dinleyenden ol,

İfade edici dil becerisi odaklı atasözleri:

- Âlim olmak istersen al kalemi durma yaz, cahil olmak istersen al kalemi durma kaz.
- İyi ile konuşan mis, kötü ile konuşan is kokar

2.1.5. Atasözlerinin İşlevi

Atasözleri özellikleri gereği geçmiş yaşam tecrübelerinin birikimi, kısa ve doğru yollarıdır. Bu nedenle atasözlerinin özellikleri sıralanırken, öğüt veren, bir şeye dikkat çeken, nasıl olduğunu öğreten, durumu açıklayan, konuyu etkili ifade eden oldukları üzerinde durulur (Zeyneş ve Gümüş, 1995: 6). Bu nedenle atasözlerinin iletişim aracı olma, kültür aktarma ve eğitim işlevlerinden de bahsedilmelidir.

2.1.5.1. Atasözlerinin İletişim İşlevi

Atasözleri her ne kadar bir edebi tür ve bir kültür ögesi olsa da, özlü ve veciz söz olması sebebiyle aynı zamanda iletişimin de önemli bir konu alanıdır. Her şeyden önce atasözleri

“uzun lafin kısası” ve “sonunda özlü bir söz söyleyip tüm konuşmayı özetlemesi” bakımından bir iletişim aracıdır.

Her toplumun kendine has kültürünü yansıtan atasözleri anlam, içerik ve biçim bakımından da o toplumun iletişim kültürünü yansıtmaktadır. Çünkü her atasözü toplumsal düşünüş biçimini, zihin haritalarını, iletişimi anlamlandırma ve iletme biçimini, iletişim davranışlarına yönelik kültürel ipuçlarını gösteren edebi türdür (Onan, 2011: 93).

Atasözü kişiler arası iletişim sürecinde kişisel olmayan fakat toplumsal dinamiklerden beslenen araç olarak işlev yapar (Arewa & Dundes, 1964: 70-85). Kimi zaman iletişim sürecinde dile getirilen sözler, anlatımlar ya da açıklamalar konusuna göre soyutlamaya, bazen de uzun bir anlatımın ardından kısaca ama akılda kalacak veciz bir üslupla özetlemeyi gerektirebilir.

Atasözünün bu gibi durumlarda özel bir yeri olduğu, çoğu kez sürecin sağlıklı yürümesini sağlayıcı bir iletişim anahtarı olduğu görüşü benimsenmiştir (Dik, 2010: 28-32). Çünkü her konuşma kişisel görüşler, milli kültür, anlayış, üslup, konuşma ve cümle kurma bilgi ve becerilerine göre edinilmiş kodlarla yürütülür. Buna bağlı olarak iletişime konu olan konuşmanın niteliği iki taraf arasında mesajın kodlanarak iletilmesinde başarı ya da başarısızlığı belirler. İletişim becerileri önceden kazanılmış ya da sonradan öğrenilmiş kodlamalarla kendini gösterir. Kimi zaman bir kaygıyı, kimi zaman bir ümidi kimi zaman da bir tedbir alma istediğini ya da sevmeyi bu kodlarla yani konuşma metinleri ile ortaya koyar. Bireysel bilgi, beceri ve kültürün etkili olduğu bu süreç her zaman başarıyla yürümeyebilir.

İletişim sürecinde kodlama ne kadar önemliyse, kod çözme ondan nispeten daha önemlidir. Çünkü her iletişim sürecinde kodlama, kod çözücünün bilgi birikimi ve iletişim tecrübesine göre düzenlenir. Atasözleri bu gibi durumlarda hatayı aza indirme ya da arzulanan mesajın sorunsuzca karşı tarafa iletilmesinde hazır ve ortak kodlar gibi görev görürler (Bekiroğlu, 2014: 80-97). Bu açıdan bakıldığında atasözleri sanki bir tür kurallı iletişim aracı gibidir. Bu bakış açısını Aksoy (1993: 37)’un atasözü tanımını yaparken kullandığı “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.” tanımında da görmek mümkün.

Atasözlerinin ait oldukları toplum tarafından doğruluğu kabul edilmiş hükümler olarak benimsenmesi iletişim sürecini etkileyecek, konuşmada bahsi geçen iddianın ya da görüşün desteklenmesini ya da karşı tarafın görüşlerini çürütmeye yardımcı olacaktır (Beğenmez, 2013: 43). Konuşmacının ileri sürdüğü fikir ya da görüşlerde kendini zayıf hissetmesi hâlinde toplum tarafından kabul görmüş ve tartışmasız benimsenmiş olan atasözlerini kullanması, toplumsal desteği de arkasına alma amacı taşımaktadır. Benzer bir davranış medya ve reklam sektöründe de görülmektedir. Özellikle gazete ve TV’lerde dinleyici ya da okuyucu kitlenin tutum ve davranışlarını etkilemek amacıyla yayınlanan haber, açıklama ve reklamlarda atasözlerine sıklıkla müracaat edilmektedir (Boyraz, 2002: 123). Bu nedenledir ki, bir banka reklamında halkın “tasarruf” için paralarını bankaya yatırmalarını teşvik etmek amacıyla “Sakla samanı gelir zamanı” ve “Ak akçe kara gün içindir” gibi atasözlerinin sık sık kullanıldığı görülmektedir (Çoban, 2010: 26).

Atasözlerinin bu toplumsal etki gücünün siyasi propaganda ve konuşma metinlerinde de sık sık kullanıldığı görülmüştür. Çoğu partilerin seçim dönemi söylemlerinde “Dost avunsun, düşman üzölsün”, “Eski hamama eski tas” ve “Halka hizmet, hakka hizmettir” gibi atasözlerini kullandıkları sık görölmüştür (Yaktıl ve diğ., 1987: 73-103). Siyasetçilerin ya da toplum önünde konuşma yapanların konuşmalarında atasözlerine yer vermeleri elbette sadece toplumsal destek alma amacı taşımaz. Aynı zamanda konuşmaya akıcılık, üslup güzelliği ve çekicilik katma amacıyla da atasözleri kullanılmaktadır (Boratav, 2003: 151).

Konuşmalarında sık sık atasözlerine yer veren kişiler sadece işle ilgili konuşmalarında değil, toplum ve arkadaş çevresinde de konuşmaları beğeniyle dinlenen kişilerdir. Bu kişileri başarılı bir konuşmacı kılan sözlerinin tartışmaya açılmamasıdır. Çünkü atasözleri zaten içi hikmet dolu sözler olarak kabul edilmiştir (Oy, 1972: 191).

2.1.5.2. Atasözlerinin Kültür Aktarım İşlevi

Atasözlerinin önceki nesillerin yaşam ve anlayış biçimlerini yeni nesillere aktarma işlevi sayesinde insanlara yaşamlarında yol gösterici olmaktadır (Aksoy, 1988: 52). Her toplum kendine has örf ve adetlere sahiptir. Uzun yıllar boyunca denenmiş ve doğruluğu ya da yanlışlığı anlaşılmış olan bu hazır kurallar bir yandan yeni neslin yaşamını kolaylaştırırken, bir yandan da toplumda var olan kurallar bütününe benimsemelerini sağlamaktadır.

Atasözlerinin iletişimdeki etki gücü nedeniyle var olan kültürü de yeni nesillere aktarmada etkili bir araçtır.

Toplumun eski kuşaklardan neleri öykündükleri ya da aynen aldıkları incelendiğinde bunların yönetim biçimi, yaşam formları (evlilik, düğün, ölüm, merasim, eğlenme, iş hayatı vb), beğeni, tutum, algı, ülkü, düşünme biçimi, toplumsal şuur, toplumsal cinsiyet, sosyal roller ve ahlaki ölçüler oldukları görülmektedir. Yönetim alanında kabul gören paradigmlar, sosyalleşme ve ötekileştirme, eğitim ve ahlak anlayışı gibi yönelimleri çoğunda atasözleri birer yol gösterici gibi rol oynamaktadır (Akın, 2008: 3).

Atasözlerinin neleri yeni nesle aktardığı ya da aktarması gerektiği, kültürün gerçekte neyi kapsadığıyla ilgilidir. Üzerinde çeşitli tartışmalar olsa da, kültür bir toplumun maddi, manevi ürünlerinin, öğrenilmiş ve sembolik özellik ya da yaşam formlarının bütünü olarak bilinir (Cevizci, 2011: 273). Bu nedenle kültür hem yaşam biçimlerini, hem yönetim ve üretim biçimlerini, mal ticaretinden para takasına, giyim kuşamdan, inanışlar, tutumlar, hayaller ve düşünme biçimlerine, yeme içmeden konuşma ve birlikte yaşam biçimlerine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. İnsanların birlikte yaşam biçimleri sonucu kimi öğrenilmiş doğrulara ihtiyaçları vardır. Giyim, konuşma, yeme-içme adabı, sosyal ve yönetim biçimi ve üretim yolları bunlara örnektir. Tüm bu kültür öğelerinin hemen her toplum için özel bir biçiminin olması sosyal yapının devamını ve toplumsal birlikteliği sağlamaktadır. İnsanların bir toplum hâline bir arada yaşama zaruretleri ve toplumların devamının sağlanması her zaman sosyologların ve devlet yöneticilerinin gündemindedir. Bunun nasıl sağlanacağı konusunda farklı yollar olsa da, toplumun kendi kendine bu görevi dil ve edebi türlere yüklediği anlaşılmaktadır (Güvenç, 2002: 14).

Dil ve edebi türler toplumsal yaşam biçiminin özüne ışık tutmakta, iletişim yoluyla birbirlerine ve gelecek nesillere aktarımı sağlamaktadır. Bir dil ürünü ve edebi tür olan atasözleri sosyal yaşam biçimi, düşünce ve tutumların özümsemiş “makbul” bir kalıbdır (Bekiroğlu, 2014: 82). Bu nedenle atasözleri sıklıkla iletişimde, konuşmalarda, açıklamalarda, metinlerde, emir ve yasaklarda kullanılmış ve toplumca kabul görmüş normlar topluma mal edilmiştir. Bugün toplumda kimi atasözleri öyle bir etki gücüne sahiptir ki, içerdikleri ya da bugüne taşıdıkları geçmiş tecrübe mesajlarından kurtulmak neredeyse imkânsız gibidir. Bingöl (2005: 70) yaptığı bir araştırmada atasözlerinde ötekileştirme eğilimini incelemeye çalışmış ve eskiden beri bilinen bazı toplumsal

kimliklerin bugüne “eski düşman dost olmaz” atasözü örneğinde olduğu gibi taşındığını tespit etmiştir. Benzer bir kültürel aktarım “düşenin dostu olmaz”, “el elin eşeğini ıslık çalarak arar” atasözleriyle de gerçekleştirilmektedir. Bir kız çocuğunun nasıl yetiştirilmesi gerektiği, aksi hâlde ne gibi olumsuz sonuçlarının doğabileceği yine “kızımı dövmeyen dizini döver” atasözüyle günümüz toplumuna aktarılmakta ve bugün aktif olarak da kullanılmaktadır.

Atasözleri bu özellikleri nedeniyle bilgi ve kültürün en doğru, en kesin ve en sade şekilde saklanıp sözlü kültürün bir ürünü olarak yeni nesle aktarmada en etkili araç olarak bilinmektedir (Çobanoğlu, 2003: 152).

2.1.5.3. Atasözlerinin Eğitim İşlevi

Atasözleri özellik itibarıyla hem geçmiş tecrübeleri ifade eder hem de veciz, kısa ve öz cümle yapıları gereği birçok düşünme becerilerine hitap eder. Ayrıca dünyadaki her insan toplumu kendi tecrübelerinden çok eski atalarının tecrübelerinden ve bilgi birikimlerinden yararlanma eğilimi içindedirler. Bu nedenle atasözü sadece belirli bir toplumda değil, her toplumda vardır. Hatipoğlu (1972: 182) atasözlerinin bu özelliğini “Önceki kuşakların yaşamlarından kesitler sunan atasözleri, yeni kuşaklar için önemli öğütler veren, yol gösteren, akıl öğreten birer ‘akıl hocası’ durumundadır.” sözleriyle açıklar. Atasözlerinin bu özelliği çoğu anne-babayı ya da eğitimle ilgilenenleri atasözünü bir araç olarak eğitimde kullanma yoluna sevk etmiştir.

Atasözleriyle ilgili araştırma yürüten Burdurlu (1967), Elçin (1969), Oy (1972), Gözler (1982), Çotuksöken (1983), Aksoy (1988), Kurgan (1988), Acaroğlu (1992), Başgöz (1998), Çobanoğlu (2003), Boratav (2003), Artun (2004), Gönen (2006), Akın (2008), Albayrak (2009), Çoban (2010), Erginer (2010), Onan (2011), Beğenmez (2013) ve Bekiroğlu (2014)’nin atasözlerinin özellikleriyle ilgili açıklamaları incelendiğinde, atasözlerinin bir eğitim materyali ya da öğretim yöntemi olarak kullanılmasına yardımcı olabilecek şu karakteristik özellikleri göze çarpmaktadır:

- Kimileri mecaz anlam içerir
- Benzetim yolu kullanılır
- Öğüt verir
- Tavsiye eder
- Yol gösterir
- Kıyas mantığı geliştirir
- Pratik düşünce geliştirir
- Zekâ çevikliği kazandırır
- Az sözle çok şey anlatma imkanı verir
- Analitik düşünme becerisi kazandırır
- Öz bilgi verir
- Düşünmeye sevk eder
- Örnek verir
- İlke ve kural öğretir
- Akılda kalması kolaydır
- Ezberlemesi kolaydır
- Hatırlanması kolaydır
- Konuşmaya akıcılık atar
- Düşünme yollarını öğretir
- Ortak düşünme yoludur
- Sosyalleştirir
- Konuşma becerisi kazandırır

Atasözlerinin bir toplum için bu kadar büyük bir değer kazanması hem bireylere bir kişilik kazandırma hem de insanların yetiştirilmesi için yol gösterici bir “söz okulu” olmasındandır (Erginer, 2010: 1). Bu nedenle toplumun genel tecrübelerini yansıtan ve kabul edilmiş doğrular olarak bilinen atasözlerini bilen bir kişinin toplum içindeki değeri de ileri yükselmektedir. Bir diğer ifadeyle bu kişi toplum içinde “bilge insan” olarak kabul edilmektedir. Çünkü yaşanmış “sırları” elinde bulundurmaktadır. Bu sırlar ise birer yaşam ve davranış biçimleri kılavuzu gibi algılanmaktadır.

Her ne kadar tam olarak hepsi de doğru olmasa da atasözlerinin kimisi informal eğitimle, kimisi de formal eğitimle öğrencilere kazandırılır. İnfomal eğitimde aile, arkadaş çevresi ve sosyal ortamlar etkili olurken, formal eğitimde okullar, müfredatlar, ders kitapları ve eğitim öğretim faaliyetleri etkilidir. Eğitim ve öğretim süreci incelendiğinde gerek müfredatlarda ve gerekse ders kitaplarında değer aktarımı, davranış kuralları, toplumsal yaşam biçimi, düşünme becerileri gibi alanlarda öğrencilerin bilgi, beceri ve özellikle tutumlarının değiştirilmesinde “Bilmemek ayıp değil sormamak ayıp”, “Sükût ikrardan gelir” ve “Bakmakla usta olursa kediler kasap olurdu” gibi atasözlerinin etkin yer aldığı bilinmektedir (Duruhan ve İlhan, 2004: 125).

Atasözlerinin eğitim için bu kadar etkileyici özelliğe sahip olması nedeniyle karakter eğitimi amacıyla şu atasözlerinin sıklıkla kullanılması dikkat çekicidir (Bekiroğlu, 2014: 87):

- Söyleyenden dinleyen arif gerek
- Az söyle çok dinle
- İki kulak bir dil için
- Söz gümüşse sükût altındır
- İki dinle bir söyle
- Sofrada elini, mecliste dilini sakla
- Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır
- Dost dostun ayıbını yüzüne söyler
- Dostun attığı taş baş yarmaz
- Aslan yatağından (yattığı yerden) bellidir (belli olur)
- Ağır otur ki bey (ağa, molla) desinler
- Eğilen baş kesilmez

Bu atasözlerinin kimisi kişiye doğru bilgileri “emir” kipiyle söylerken, kimisi de hangi davranışların doğru olduğunu bir norm olarak aktarır. Çelikkaya ve Esen (2017: 51-53) değerler eğitimi uygulamalarında atasözlerinin kullanımına ilişkin öğretim programlarını incelemiş ve aşağıda örnekleri verilen çok sayıda atasözünün değerler eğitiminde kullanıldığını tespit etmiştir:

Aile birliği: Et tırnaktan ayrılmaz. / Ana yürekten yana / Ağlarsa anam ağlar gerisi yalan ağlar / Ana gibi yar Bağdat gibi diyar olmaz.

Çalışkanlık: Nerede hareket orada bereket. / Yazın çalışan kışın gülüşür. / Gençlikte taş taşı kocalıkta ye aş1. / Çalışanı Allah sever

Dayanışma: Birlikten kuvvet doğar. / Komşu komşunun külüne muhtaçtır. / Baş başa vermeyince iş bitmez. / Bir elin sesi çıkmaz. / Ekmeğini yalnız yiyen yükünü dışıyla kaldırır.

Atasözleri eğitimin farklı alanlarında da bir araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle dil öğretiminde temel konuşma becerilerinin geliştirilmesi için atasözleri sıklıkla kullanılmaktadır (Esin, 2015: 613). Gerek ezberleme ve gerekse atasözleri üzerinde okuma ve dinleme etkinlikleriyle öğrencilerin konuşma becerileri kuvvetlendirilmekte, akıcı, az ve öz konuşma, dinleme ve anlama becerileri zenginleştirilmektedir (Baş, 2002: 63-66). Yabancı dil eğitiminin dışında anadili eğitiminin niteliğini artırma amacıyla öğretim müfredatlarına da yönlendirdiği için atasözlerinden şu amaçlar için yararlanılır (Esin, 1015: 616-625):

- Türkçeyi sevdirmeye ve dil-kültür ilişkisini kurma
- Dil mantığını geliştirme
- Kavram bilgisi ve birliğini sağlama
- Kelime ve anlam bilgisini geliştirme
- Kelime servetini zenginleştirme
- Sözlü ve yazılı anlatma becerisini geliştirilme
- Dinleme eğitimi
- Dil bilgisi öğretimi
- Ağız özelliklerinin giderilmesi

Atasözleri eğitim yoluyla dili zenginleştirme ya da eğitimi etkili kılma amacıyla özellikle 1-8. sınıf Türkçe dersinin özel kazanımları arasında da yer almaktadır. Bu kazanımlarda öğrencinin söz varlığını zengin kullanabilmesi, atasözlerini açıklayabilmesi ve konuşma dilinde atasözlerini yerinde ve etkili olarak kullanabilmesine dikkat çekilmiştir (MEB, 2005: 98 ve MEB, 2006: 21). Programlar detaylıca incelendiğinde ilköğretim Türkçe dersi öğretim programında konuşma ve yazma öğrenme alanlarına ilişkin kazanımın “Konuşmasında söz varlığını kullanır.” olarak, bu kazanımın öğrencilere nasıl kazandırılacağına ilişkin ise “Konuşmalarında deyim, atasözü, tekerleme, mâni, özlü söz ve mecazlarla, mizahî öğeleri kullanmaları sağlanmalıdır. Belirlenen bir deyim ya da atasözünü açıklamasını isteyebilirsiniz (5. sınıflar için)” şeklindeki ifade yer almaktadır (MEB, 2009: 79). Benzer bir şekilde dersin “Hazırlıklı konuşmalar yapma” amacının, “Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.” kazanımıyla gerçekleştirilmesi planlanmıştır (MEB, 2006: 21).

2018 Türkçe Öğretim Programı’nda ise kazanımlar göz önünde bulundurularak ders kitaplarında kullanılacak türlerde atasözlerine birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar her sınıf düzeyinde yer verilmiştir. Bunun yanında atasözlerine okuma alanının söz varlığı amacıyla “Deyim ve atasözlerinin metnin anlamına katkısını kavrar.”, yazma alanında “Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.” kazanımlarına yer verilmiştir.

Atasözleri eğitimde sadece temel eğitimdeki Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi gibi derslerin öğretiminde değil, aynı zamanda yükseköğretimde Sosyoloji,

İlahiyat, Eğitim Bilimleri, Çocuk Gelişimi gibi alanlarda ve hatta mesleki eğitimde yaygın olarak kullanılmaktadır.

2.2. DİL VE DİLİN YAPISI

2.2.1. Dilin Tanımı ve Bileşenleri

İnsanlar arası bir iletişim aracı olarak dil kendine has özellikleriyle farklı kültürlerde farklı şekle kullanılmaktadır. Bu nedenle dilin tanımı yapılırken, onun bir semboller dizisi, kullanım kuralları olduğu, kültürlere göre bu özelliklerin de değiştiği üzerinde durulur.

Bilinen bir gerçek var ki, dil hem bir iletişim hem de bir kültür aktarım aracıdır. TDK(b) dili “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban” olarak tanımlarken, Aksan (1995: 13) “düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir” şeklinde tanımlar. Banguoğlu (1995: 9) ise dilin tarifinde “insanların meramlarını anlatmak için kullandığı semboller sistemi” olduğunu vurgular. Bu semboller işaret, şekil, yazı, ses ya da bir hareket de olabilir ve iletişim yazarak, ses çıkararak el ya da başka bir organın hareketiyle de olabilir. Demirci (2014: 312) ise bu tür davranışlar arasında en çok konuşma davranışı gösterildiğini ve bir konuşmanın dil sayılabilmesi için tarafların bir sözlük, kılavuz olmaksızın engelsiz anlaşabilmesi gerektiğine vurgu yapar.

Dil insanların yaşadıkları bölgelere, aldıkları eğitime ve sosyal yaşam tecrübelerine göre farklılık gösterir. Kimi zaman bu farklılık aynı toplum içinde bireysel yaşam farklılıklarında da oluşabilir (Demirci, 2014: 250). Dil bu hâliyle hem bir kendini ifade etme, diğer canlılardan farklı olarak insan olduğunu gösterme ve hemcinsleri ile ilişkilerini düzenleyen sosyalleşme aracı olarak görülür (Vardar, 2002: 53).

Dil her ne kadar bireysel düşünce ve arzuların bir aktarım aracı olsa da, ancak karşı tarafça anlaşıldığında anlam kazanmaktadır. Dilin bu özelliği sosyal bir iletişim aracı olarak dil niteliğini göstermektedir. Bu da doğal olarak dilin kurallarının başkaları tarafından da bilinmesi gerektiğini, ortak kural, dil geleneği, kabul edilmiş kurallar bütünü gerçeğini göstermektedir (Şimşek, 2016: 20).

Dil insanın doğumuyla birlikte gelişmeye başlar. Çevresiyle ilk tanışmasıyla başlayan dil gelişimi hayatın sonuna kadar gelişerek devam eder (Öztürk, 2017: 206). Özelliği gereği

insansıdır. Yani insanı diğer canlılardan ayırır. Sosyal bir özellik taşıyan insan toplum içindeki tüm var oluşunu dil sayesinde düzenler. Duygu ve düşüncelerini, isteklerini ancak dil sayesinde başkalarına aktarabilir. Dilin bir semboller sistemi olduğu ve her kültürün kendine özgü dil sembolleri olduğu gerçeğinden hareket edilirse, her kültürün kendi içinde geliştirdiği kavramlar, duygular, kelime sistemleri, cümle ve anlam yapıları vardır (Aksan, 2000: 64). Kişiler ancak bu yapılar sayesinde birbirlerini anlayabilirler. Dil ancak öğrenilmiş semboller dizisiyle aktarılır. Sosyalleşmenin de bir aracı olarak gelişen dil hem bireye toplum içinde kendini ifade etme imkanı sunarken, hem de yeni semboller ve ifade yollarını öğrenme fırsatı sunmaktadır.

Dilin bu özellikleri dikkate alındığında, onun aynı zamanda bir kültür aktarım aracı olduğu gereği ortaya çıkmaktadır (Kuhl, 2004: 831). Kişiler arasında her gelişen iletişim sürecinde taraflar mesaj alıp verirken hem öğrenir hem de öğretirler. Toplumsal algılar, söz varlığı, yaşam biçimi, duygu ve düşüncelerin bu yolla bireylere ayrı ayrı iletimi dil sayesinde gerçekleşir. Bu nedenle denebilir ki, insan hayatının belirli bir dönemindeki dil ürünü olan söz, metin ya da farklı bir eser incelendiğinde, o toplumun geçmişiyile ilgili bir bilgi sahibi olunmasa dahi, yaşanan kültürel gelişmeler, varsa dış etkenler, dilin gelişim süreciyle ilgili veriler elde etmek mümkündür (Aksan, 1995: 13). Dil, ait olduğu toplumun kültür ve yaşam biçimini en iyi aktaran bir veri kaynağıdır. Dilbilim uzmanları bu veri sebebiyle çalışmalarını dilin herhangi bir ürünü ya da ögesi üzerinde yoğunlaştırmakta ve dil varlığıyla ilgili çalışmalara büyük önem vermektedirler.

Dilin gelişip bir insan için iletişim aracı hâline geldiği süreç incelendiğinde, her yeni doğan çocuğun potansiyel olarak işitme, dokunma, tat alma, algılama, anlama ve konuşma becerileriyle doğduğu bilinmektedir. İçine doğduğu çevreden aldığı ve çevreye verdiği ilk basit mesajlar sayesinde zamanla gelişen ve adını “anadili” olarak bildiğimiz dil her yeni tecrübeyle yeni bir nitelik ve boyut kazanmaktadır. Çocuklara çevresel şartlarla sunulan bu alt yapı onlarda daha iyi duyma, düşünme ve konuşma becerisi kazandırmaktadır (Kandır ve Yazıcı, 2012: 5). Toplumdaki her insanın kendine has bir dil gelişim sürecinin olması ve çevresel faktörlerinin değişik olması, dilin böylece toplum içinde gelişmesini canlı tutmaktadır.

Dilin bir yapısı olduğu ve kendine has kurallarıyla kullanıldığından hareketle yapılan değerlendirmeye göre dil ses, biçim ve pragmatik bileşenlere sahiptir (Topbaş, 2011: 29).

Dilin bu bileşenleri birbirini etkilerken, süreç olarak önce dili anlama, sonra anlamlandırma ve en son olarak da konuşma davranışına dönüşür.

Dilin biçimsel bileşeni, onun ses, söz dizimi ve morfolojisini oluşturur. Dilin kurallarının neler olduğu ve bu kuralların düzenli bir şekilde nasıl işletilmesi gerektiği biçimsel bileşenin kapsamındadır. Dilin gramer kurallarını belirleyen biçimsel bileşen seslerden kelimelere, onlardan kelime öbeklerine ve en son cümleler halinde anlamlı ifadelere dönüştürmektedir (Ergenç, 2004: 346).

Dilin kurallı bilinmesiyle birlikte bir diğer önemli bileşen, dilin içeriği yani semantiğidir. Sadece kelimeleri ya da cümleleri bilmek yetmez. Bu kelimelerin anlamları, birbiriyle kurdukları ilişkiler sonucunda oluşan yeni anlamlarla daha fazla önem kazanmaktadır (Ege, 2006: 10). Çocukların öğrendikleri her kelimeyi hemen konuşma dilinde kullanmaya başlamamaları, onun anlam ve içeriğini iyice kavrayasıya kadar beklemelerinin nedeni dil semantik bileşenin yeterinde gelişmemiş olmasındandır. Tecrübelerin artmasıyla ve gündelik yaşamda sık kullanımla birlikte öğrenilen kelime ve öbeklerin anlamları da kavranmaya başlanır ve daha anlamlı cümleler kurulur.

İletişimde zaman zaman yaşanan dil kısırlıkları ya da dil hataları, yanlış anlama ya da ifade etme dilin kullanımında yeteri kadar gelişme kaydedilmemiş olmasındandır (Kandır, 2007: 73). Pragmatik dil olarak ifade edilen bu bileşen “yerinde” konuşma diye tanımlanabilen bir beceri olarak ortaya çıkar. Zaman zaman konuşmalarda yaşanan “pot kırma”, “yersiz konuşma” ya da “lafını bilmeden konuşma” olarak tabir edilen sorunlar pragmatik dil bileşeninde yaşanan sorunlarla ilgilidir. Dilin bilinmesi ile o dili nerede nasıl kullanılacağını bilmek farklıdır. Anneye ifade edilen “sevgi” kelimesi ile bir arkadaşına ya da eşinize ifade edilen arasında ciddi farklar vardır. Bu farkın bilinmesi dilin pragmatik açıdan etkili kullanıldığını gösterir.

2.2.2. Dilin Gelişimi

Dilin gelişimi kavramı dilde kullanılan söz varlıklarının (kelime, sayı, sıfat, yüklem, edat vs) kazanılmasını, hafızaya kaydedilerek kullanılması sürecinin gelişimi ifade eder (Güleryüz, 1990: 3). Bu sürecin ne zaman ve nasıl başladığı, nasıl ilerlediği, belirli özel anlamların olup olmadığı, nelerden etkilendiği, kendine has özel kısımlarının olup olmadığı sık sık araştırmalara konu olmaktadır.

Dilin gelişimi çocuğun doğumuyla başlayan ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. Sahip olunan aile, ailenin eğitim düzeyi, yaşanılan çevre ve çevrenin özellikleri, çevrenin kişiyle olan iletişim etkinlikleri dili besleyen ve geliştiren önemli ana kaynaklardır. Dilin bu kaynaklardan beslenmesi insanın düşünme ve konuşma becerilerini geliştirirken, sosyalleşmesi sayesinde yeni dil becerileri edinme fırsatları da yakalanmış olur. Dilin gelişim açısından niteliğinin bilinmesi kişinin genel gelişim özellikleriyle ilgili bilgi de vermektedir (Sun ve Seyrek, 1999: 65). Çünkü dil çocuğun gelişim sürecinde karşılaştığı durumlardan ciddi derecede etkilenmekte ve ona göre biçim almaktadır. Konuşma üslubu bakımından hep emir kipini kullanmak ya da hep ilk önce karşı tarafın konuşmayı başlatmasını beklemek ya da konuşmadan önce karşı tarafın açığını arayarak dinlemek psikolojik açıdan kişinin gelişim süreciyle ilgili bilgi vermektedir.

Çocukta dil becerilerinin niteliği gelişim sürecinde etki eden faktörlerin neler olduklarına bağlıdır. Her ne kadar dilin bireye bağlı olarak doğumdan itibaren geliştiği ifade edilse de, kalıtım çocukta dil gelişimi için önemli bir etkidir (Tallal ve diğ. 2001: 172). Kan bağıyla çocuğa geçen bir takım kalıtsal özellikler çocuğun davranışlarına, sosyal iletişim biçimine ve çevresini algılamasına etki etmektedir. Birtakım konuşma bozukluklarında kalıtım ilk bakılan etken olarak görülmektedir.

Çocukta dil gelişimini etkileyen bir diğer önemli etken gelişimsel faktörlerdir. İnsanın sahip olduğu bilişsel, fiziksel, sosyal, cinsel ve ahlaki gelişim insanın diğer tüm gelişim alanlarını etkilemektedir. (Yılmaz, 2009: 65). Bu nedenle iyi bir dil becerisi için iyi bir işitme ve zihinsel gelişim şarttır. Aynı şekilde iyi bir zihinsel gelişim için iyi bir dil becerisi şarttır. İnsanın içinde yaşadığı çevrenin niteliği ise ayrıca gelişimine etki etmektedir. Zengin uyaranlarla dolu bir ortamda yaşayan bir çocuğun uyaranlara karşı verdiği tepkiler, onlarla ilişkisi dil becerisini olumlu etkilemektedir (Karacan, 1998: 7). Dil gelişimi diğer tüm gelişim alanlarında olduğu gibi eğitimle farklılaşabilir daha iyileştirilebileceği gibi niteliksiz bir eğitimle daha kötüye de gidebilir.

Kimi araştırmalar ailenin ait olduğu sosyo-kültürel sınıf, o ailede yaşayan çocukların dil gelişimlerine etki ettiğini göstermektedir (Erkan, 1990: 5). Aile, arkadaş, okul, iş çevresi ve sosyal çevrede sosyal iletişimin zengin olması, kişiye fikirlerini ifade etme fırsatlarının verilmesi, duygu ve düşüncelerini dile getirebileceği, paylaşabileceği ve gelen tepkilere göre dilini daha iyiye doğru geliştirebileceği bir ortamın olması önemlidir. Çoğu konuşma

ve dil bozukluklarının bu imkânlardan yoksun kişilerde yaşanması bir rastlantı değildir. Dilin sağlıklı gelişmesinde ya da istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasında ailede yaşayan kişi sayısı ve bunların sahip oldukları dil becerileri etkilidir.

2.2.2.1. Dil Gelişimi Kuramları

Her ne kadar dilin gelişim ve edinimiyle ilgili sıklıkla sosyal etkileşimci bakış önemli görülse de, dilin gelişimiyle ilgili farklı teoriler de vardır. Çocukta dil gelişimi ya da yeni dil öğretimlerinde bu teorilere göre ortam oluşturulması dilin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Dilin biyolojik insan özelliği olduğu ve her doğumda hayatını devam ettiren insanın dil edindiği ve çevresiyle bu dili kullanarak iletişim kurduğu bilinir. Fakat önemli olan bir şey daha var ki, o da insanın dil ediniminin bir anda olmamasıdır. Belirli bir zaman çizelgesi içinde ve gereken olgunluk seviyesine eriştiğinde dil aktif olarak kullanılmaya başlanır. Dilin ediniminde önemli bir etken olarak çevre ve katılımın asla göz ardı edilmemesi gerekir. Bu nedenle etkili bir dil becerisinin iyi düzenlenmiş sosyal ve çevresel ortamlarla gerçekleştiği şüphesizdir (Peccei, 2006: 2; Ambridge ve Lieven, 2011: 104 ve Keenan ve Evans, 2009: 204).

2.2.2.1.1. Doğuştancı Kuram

Dil edinimlerinin doğumla birlikte başladığı her dil araştırmacısının ortak kanaatidir. Fakat ondan sonraki süreçte dilin nasıl geliştiğiyle ilgili bakış açıları değişebilmektedir. Bu bakış açılarından ilki, doğuştancı kuramdır. Bu kurama göre her insan, dünyada insanoğlunun konuştuğu dili biyolojik olarak konuşabilecek kapasiteyle doğar. Chomsky'nin savunduğu bu görüşe göre her çocukta dil yeteneği doğuştan gelir ve çevreyle etkileşimi sonucu gelişir. Bu görüşe göre, insan beyni dil kullanmayla ilgili yeteneklere sahiptir ve kendine has özel kuralları vardır. Çevreyle etkileşimi sonucunda bu dil yeteneğiyle karşılaştığı dilin kullanım kurallarını kavrar ve zaman içinde edinerek o dili konuşur hâle gelir (Hoff, 2005: 13).

Farklı kuramlara göre dili edinim yaşı değişse de, Chomsky'e göre bir çocuk dört yaşına kadar bu beceriyi edinir ve çevresiyle artık konuşarak iletişim kurmaya başlar. Chomsky dilin ne olduğunu "Dil özünde yalnızca insanlara ait, ciddi patolojik durumlar dışında tüm

insanlar arasında neredeyse hiç farklılık göstermeyen ve doğuştan var olan biyolojik ortaklığımızın genel bir parçasıdır” cümlesiyle açıklar (Chomsky, 2009; 13). Bu görüşün dayandığı genel temel, dil gelişimi ve ediniminin hemen her çocukta aynı şekilde gerçekleşmesi üzerine kurulmuştur.

2.2.2.1.2. Davranışçı Kuram

Bu kurama göre dil, diğer tüm öğrenme süreçleri gibi gelişir ve öğrenilen bir beceridir. Bir dilin edinimi ise genelde çevreden duyulan seslerin taklit edilmesi ve tekrarlanmasıyla zamanla bir dil haline dönüşmesinden ibarettir (Lightbown ve Spada, 2000: 9). Bilhassa davranışçı kuramcılardan Watson ve Skinner’in ağırlıklı olarak üzerinde durduğu bu bakışa göre dil becerisi edimsel bir şartlanma süreciyle benzerlik taşır. İnsanlar çevrelerinde duydukları konuşmaları taklit eder ve çevreden aldıkları olumlu ve olumsuz tepkilere göre konuşmalarını düzenlerler. Bu durumun bebeklerde bile aynı geliştiğini savunan görüş, tesadüfi de olsa çıkartılan bir sese ebeveynlerin verdikleri olumlu tepkinin çocukta bilinçli bir edinime sebep olduğu ve bundan sonraki durumlarda da aynı sesin tekrarlandığını savunur.

Bu bakışa göre dil becerisi diğer tüm becerilerle benzer yollardan öğrenilmektedir (Maviş, 2005: 32). Bu durumda insan ve çevresi arasındaki sıkı ilişki dil becerilerinin gelişmesinde ve geliştirilmesinde etkin rol oynamaktadır. Doğal olarak nasıl bir dil becerisi edinilmesi isteniyorsa, çevrenin o şekilde düzenlenmesi ve çocukla bu doğrultuda iletişim kurulması etkili olacaktır.

2.2.2.1.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Dil becerisi çocuğun içinde yaşadığı kültürden ayrı düşünülemez. Dilin sadece kendine has biyolojik özelliklere sahip beceri oluşu ile pragmatik dil birbirinden farklıdır. Dilin yaşamın devam ettiği alanlarda kullanılmasıyla gelişen dil sosyal çevrenin önemine işaret etmektedir. Bu nedenle sadece dil öğrenmede değil, diğer tüm beceri öğrenmelerinde sosyal ortamın bir eğitim ortamıymış gibi algılanmasını savunan sosyal öğrenmeciler çevrenin öğrenmede iyi örnekler sunduğunu, bireyin de bu örnekleri taklit etme yoluyla edindiğini belirtmektedirler (Dağabakan ve Dağabakan, 2007: 3). Bir çocuk için aile, arkadaş ve okul ortamı bir sosyal çevre olarak görev yapar. Çocuk bu ortamlarda gözlemlediği davranışları, konuşma tarzlarını,

isimleri, sıfatların kullanılmasını analiz edip taklit etmeye başlar. Kullanırken çevresi aynı zamanda çocuğa dönüt ve düzeltmeler veren bir öğretmen gibidir. Çocuk aldığı dönütlerle öğrendiği becerileri iyice pekiştirir ve bu şekilde dilini mükemmelleştirir.

Bu kuramın önemli savunucularından olan Bandura (1999: 21) insanların öğrenme çevrelerinin hem ürünü hem de üreticisi olduğu düşüncesinden hareket etmektedir. Bu nedenle çevrenin iyi bir model oluşturduğunu düşünür ve insanın insan gibi gerçek kişi niteliğindeki canlı modelden, film veya kitaplarda tarif edilen bir sembolik karakter modelinden ve çevresinden hem canlı hem de sembolik modellerden gelen direktiflerden kendisine örnek davranışlar edindiğini belirtir. Modellerin davranışlarını taklit ederek kendi yaşamını düzenleyen çocuk çevreden gelen uyarı ya da yönlendirmelerle daha iyiye doğru yönelir.

2.2.2.1.4. Etkileşimci Kuram

Piaget'in de etkili olduğu bu görüşe göre dilin ediniminde esas etken çocukla etkileşim halindeki çevresel etkenlerdir (Lightbown ve Spada, 2000: 23). Dil her ne kadar çevresel etkenlerle gelişse de, kalıtım yoluyla çocuklara geçen bir beceri olduğunu savunan görüş insanların konuşmaya biyolojik olarak hazır olduklarını vurgularlar. Dil becerilerinin gelişimi için çevresel düzenlemeleri dikkate alan etkileşimciler, kalıtım etkisini görmezden gelemeyeceklerini, çevrenin bu süreçte ancak olan bir beceriyi geliştirmeye katkı sunacağını savunurlar. Dil bir anda oluşan ve gelişen bir beceri olmamakla birlikte, kendine has bir gelişim süreci izlemektedir. Bu sürecin etkili devam etmesinde bilişsel gelişimin de etkisi büyüktür.

2.2.2.1.5. Bilişsel Kuram

Bu kuram insanın bilişsel becerisinin dil gelişimini desteklediğini, dilin bilişsel gelişmeye bağlı olarak geliştiğini ileri sürer. Bilişsel becerilerin çocuğun dil ediniminde ciddi bir destek sağladığını belirtilir (Çakır, 2004: 117) Bilişsel becerileri gelişen bir çocuk aldığı her mesajı analiz etme, karşılaştırma, özümseme ve ona uygun bir tepkide bulunma sürecini yürütür. Bu nedenle de etkili bir dil becerisi için gelişmiş bir zihinsel beceri gereklidir. Bu görüşe göre dil becerileri önce kavram öğrenme ondan sonra bu kavramları doğru telaffuz etmeyi öğrenirler. Öğrenmenin bu şekilde devam ettiğini kabullenen dil eğitimcileri günümüzde de önce mümkün oldukça çok kavram öğretir, sonra onların

telaffuzlarını ve en son olarak bu kavramlardan düzgün ve amaçlı cümleler üretmeyi öğretirler.

2.2.2.2. Dil Kazanım Dönemleri

Dil kazanımı bir anda oluşan bir gelişme değildir. Seslerin algılanması, anlamlandırılması ve anlamlı sözcükler halinde seslendirilmesi (konuşulması) hem belirli süre izler hem de belirli bir olgunluk seviyesini gerektirir. Bu nedenle çocukların dil öğrenme süreçleri incelendiğinde söz öncesi dönem, sözcük öğrenme evresi, kural öğrenme evresi ve sesbilgisel farkındalık olmak üzere dört evreden oluştuğu görülür (Yılmaz, 2009: 65). Bu evreler belirli yaş dönemlerini kapsamaktadır:

Tablo 1

Dil Kazanım Dönemleri

Söz öncesi dönem	0-12 ay
Sözcük öğrenme evresi	12-24 ay
Kural öğrenme evresi	24-60 ay
Sesbilgisel farkındalık evresi	60 ay ve ergenlik

2.2.2.2.1. Söz Öncesi İletişim Evresi (0-12 ay)

Çocuklar doğar doğmaz bir yaşlarına kadar seslere ve özellikle farklı ses tonlamalarına karşı aşırı ilgilidirler (Machado, 2009: 7). Duyma ve düşünme becerilerinin gelişmesiyle eş zamanlı olarak seslerin tanınması, kaynaklarına, tonlarına ve bazı temel niteliklerine göre birbirinden ayırtmalarını bu dönemde gerçekleştirir. Zaman zaman duydukları seslere karşılık vermek amacıyla ses üretmeye çalıştıkları bu dönemde alıcı becerileri oldukça gelişkindir. Ses taklidine ve amaçlı ses üretmeye çaba gösteren bu dönem çocukları için öncelikle anne ve beslenmeye yönelik seslerin biçim, fonem ve anlamı yavaş yavaş ayırtılmaya başlanır.

Genelde alışkın olduğu seslere karşı daha tepkisel davranan çocuklar çoğunlukla insan sesine ve sıra dışı sesleri duyduklarında hemen anlamaya çalışırlar. Bu evre gündelik yaşamda rahatlıkla fark edilecek şekilde çok hızlı gelişmekte olup sesleme, gıgıldama,

genişletme, mırıldanma ve çeşitlendirilmiş mırıldanma olmak üzere kendi içinde beş ayrı evreye ayrılırlar (Yapıcı, 2004: 6). Sesleme evresi çocukta ağlamayla başlayan ve çevresine karşı ilgi ve tepkilerini kendince dudak, geniz ya da dilini hareket ettirmek yoluyla ses çıkardığı evredir. İlk iki ayı kapsayan bu evrede çocuklar acıkma, uykusuzluk, acıma gibi durumlarla ilgili tepkilerini belli etmek için mimik ve ağlama yoluyla iletişim kurarlar (akır, 2004: 119).

Gıgıldama, babıldama ya da ağıldama evresi üç – dört aylık çocukların çıkardıkları ses dönemidir. Bu evrede çocuklar bireysel özel tepkilerini kolay çıkarılabilen belirli sesleri kullanarak gösterirler. Çocuklar bilhassa kendi çıkarttıkları sesleri kendilerinin dinlemeye çalıştıkları görülür. Annesinin sesini artık tanır ve duyduğunda yüzünde gülümseme belirir (MEB, 2013: 7). Sıklıkla “a, o, ı, u” gibi üslü sesleri çıkarırlar (Hoff, 2005: 97).

Genişletme evresinde ise çocuklar 4-6. aylık yaş dönemindedirler ve kendilerince anlamlı sesler çıkarırlar. Genelde dudak harf ve seslerinden oluşan bu sesler ilerleyen döneme doğru benzerlerinden daha belirgin ve ayrışmış hale gelir.

Çocuklar 6-9 aylık olduklarında ses gelişiminin sanki ilk hecelerinin oluşumu gibi algılanabilecek sesleri çıkarmaya başlarlar. Bu evre mırıldanma evresi olarak adlandırılır. Ses üzerinde kontrolü daha rahat sağlarlar (Altıok, 1971: 119). Her çocuk farklı kültürlerde yaşıyor olmasına rağmen çevresinin kullandığı dilden bağımsız gibi davranırlar ve benzer olarak “ba”, “ma” “da” gibi sesleri çıkarmaya çalışırlar (Bleile, 2004: 97).

Çocukların 12. aya doğru yaşları ilerledikçe çevrelerinde kullanılan dile karşı daha dikkatlidirler ve o dile benzer sesler ve heceler ıkamaya çalışırlar. Çocukların ilerleyen yaşlarda sosyalleşmelerinde önemli bir etki gücüne sahip olan bu evrede özellikle duydukları sesleri taklit ettikleri duyulur (Karacan, 2000: 265). Çeşitlendirilmiş mırıldanma evresi olarak bilinen bu evrede seslerde tonlamalara başlarlar.

2.2.2.2.2. Sözcük Öğrenme Evresi (12-24 ay)

Çocuğun ilk anlamlı kelimeleri seslendirdiği yaş dönemidir. Sıklıkla duyduğu ve önceki dönemde taklit ettiği seslerle ilgili kelimeleri taklit etmeye başlar. Bu evre çocuğun ilk konuşmaya başladığı evredir. Bu evreye holofraz ya da morgem adı verilmektedir. Kendi içinde tek kelime, telgraf konuşma ve üç ve daha fazla kelime kullanma evrelerine ayrılır

(Çakır, 2004: 122). Tek sözcük evresinde çocuk anlatmak istediği şeyleri tek kelimelerle anlatır. Kedinin gittiğini söylemek istiyorsa, eliyle işaret edip “kedi” ya da çoğunlukla “tedi” demesine sık rastlanır. Babayla ilgili bir şey anlatmak istiyorsa “baba” der sadece. Bu dönemde ebeveynlerin çocuklarıyla konuşmalarının ve onlara bol resimli hikayeleri birlikte okumalarının söz dağarcıklarının gelişmesine büyük etkisi vardır.

Telgraf döneminde ise çocuklar iki kelimelik cümleler kurarlar. Genelde özne+yüklem şeklinde gelişen bu konuşmalar yine etraflarında sık devam eden olaylarla ilgilidir. Bu cümleler genelde ya “anne su”, “baba ditti” ya da “anne mama”, “tedi miyav” şeklindedir (MEB, 2013: 7).

Çocuğun ilk cümle kurduğu yaş dönemi üç ve daha fazla sözcük dönemidir. 2-3 yaş dönemini kapsar ve her ne kadar dilin gramer kurallarından uzak olsa da ya da hatalı olsa da çocuk kendince cümle kurar. Kendisine yöneltilen basit sorulara cevap vermeye çalışır (MEB, 2013: 11). Konuşmalarına tonlama da katmaya çalışan çocuklar bu dönemde dili kuralına göre kullanmak isterler fakat sık sık çekim hataları ya da sentaks olarak dizilim hatası yaparlar. Aslında tam cümleler dönemi olarak da bilinen bu dönemde çocukların birbirinden farklı hız ve nitelikte kelime öğrendikleri görülür. Bu nedenle çevresindekileri bıktırarak derecede sık sık soru sorarlar ve çevrelerinde olup bitenleri daha iyi anlamak isterler (Yılmaz, 2009: 65).

2.2.2.2.3. Kural Öğrenme Evresi (24-60 ay)

Bu dönem artık ses üretme, kelime telaffuzu ve cümle kurulumlarında hataların azaldığı evdedir. Çocuğun ikinci yaşından itibaren başlayıp ilkokul dönemine kadar geçen süreyi kapsayan bu evrede ses hatalarını giderme çabaları ve seslerdeki tonlamalar önem kazanır. Yetişkinler gibi kurallı cümleler kurma çabası çok görülür (Topbaş, 2005: 61).

Bir önceki evrede babanın gittiğini ifade etmek için “baba gitti” diyen bir çocuk bu evrede “baba gidiyor” der. Yani zaman farklarını ve buna uygun olarak cümle kurulumlarını kavramaya başlarlar. Yer, zaman ve kişi sorularına doğru cevap verirler. Özellikle kız çocuklarının bu dönemde erkeklere nispeten daha çok konuşma çabasında oldukları gözlenir (Kol, 2011: 15).

2.2.2.2.4. Ses Bilgisel Farkındalık ve Okur Yazarlık Evresi (60 ay +)

Bu evre beş yaşından itibaren başlayan ve ergenliği de içine kapsayan bir evredir. Çevresini yeteri kadar iyi algılayabilen çocuk bu evrede cümlelerini düzgün kurmaya ve kural hatası yapmamaya çalışır (Bleile, 2004: 103). Öğrendiği her yeni kelimeyi konuşma diline taşımaya çalışan çocuk farklı cümle yapıları kurmaya çaba sarf eder. Özellikle etkili konuşmaya özen göstererek fark edilmek isterler.

Çocuklar bu evrede her ne kadar yeni kelime ve cümle kurulumlarını, konuşma üslup ve tonlama becerilerini geliştirmeye çalışsalar da, zaman zaman semantik ve pragmatik dil hatası yaparlar. Kelimeleri önceleri sadece tek ve ilk anlamlarıyla öğrenmiş olmaları konuşmalarında sorun yaşatabilir. Çünkü öğrendikleri herhangi bir kuralı genellebilir ya da farklı yerlerde de isabetsizce kullanabilirler (Kabadayı, 2012: 1564). Yedinci yaşlara doğru bu tür sorunlarını nispeten gideren çocukların çevrelerinden aldıkları olumlu yönlendirmelere büyük önem verirler. Bu nedenle konuşma becerilerinin gelişmesi amacıyla bu yaş dönemindeki çocukları dil gelişimi bakımından desteklemeli, sık sık konuşmaya teşvik etmeli ve konuşmaları etkin bir şekilde dinlenmelidir (Baykal, 2018: 14).

2.2.3. Dil Becerileri

Dil becerileri çocukluk döneminde kazanılan ve aile ve arkadaş desteğiyle gelişerek sosyal yaşamda aktif kullanılan becerilerdir. Aile ve ilk sosyal çevrede temelleri atılan dil becerileri okul eğitiminin de desteğiyle yetişkin bir insanın dil becerileri seviyesine erişir. Bu süreçte önemli olan ilk temel becerileri kazandıran aile ortamının zenginliği ya da çocuğun dil becerisi edinimi için uygun oluşudur. Aksi hâlde ilerleyen dönemlerde hem zihinsel hem de sosyal ve psikolojik sorunları yaşanabilmektedir (Çakır, 2004: 119).

Gelişmiş bir dil becerisi çocuk için her zaman kendini daha iyi ve rahat ifade edebilme imkânı demektir. Henüz toplumsal ve konuşma kuralları yeteri kadar kavrayamamış ve zaman zamana pragmatik dil hatası yapan çocuklar eğer çevrelerinden olumlu destekleyici destekler alamazlarsa başlangıçta dil becerilerinde gerileme görülebilirken, ilerleyen safhalarda hem bilişsel hem de sosyo-psikolojik sorunlar yaşarlar (Bolat, 2011: 24). Çocuklarda dil becerilerinin gelişimi öncelikle anlama ve anlatma becerisi olarak gelişir.

Bu beceriler ise kendi içinde anlama becerileri dinleme ve okuma, anlatma becerileri ise konuşma ve yazma becerileri halinde gelir (Ezell ve Justice, 2005: 53).

İnsanın gündelik yaşamında vaktinin ne kadarını hangi dil becerileri alanında harcadığıyla ilgili yapılan araştırmalara göre, yoğunluğun dinleme alanında olduğu görülür (Buzan, 2001: 97):

- % 9'unu yazarak,
- % 16'sını okuyarak,
- % 30'unu konuşarak,
- % 45'ini dinleyerek

Bu araştırmadan da anlaşılacağı üzere dil becerilerinin her biri hayatın belirli bir kısmını oluşturmaktadır. Özellikle dinleme becerisinin yüksek olması, öğrenmenin hayat boyu devam ettiğini ve bunun da genelde dinleyerek gerçekleştirildiğini göstermektedir.

2.2.3.1. Alıcı Dil Becerileri

Alıcı dil; seslerin alınmasını, kavranmasını, anlamlandırılmasını, söz ve dilbilgisi kurallarını anlama ve tüm bu öğrendiklerini uygulama becerilerini kapsamaktadır. Dil gelişimiyle ilgili kuramlar öncelikle alıcı dil becerilerinin geliştiğini, buna bağlı olarak ifade edici dil becerilerinin geliştiğini belirtmektedirler (Topbaş, 2005: 61). Alıcı dil becerileri dinleme ve okuma alt becerilerini kapsar (Ezell ve Justice, 2005: 54). Alıcı dil becerilerinin en yoğun olduğu 0-3 yaş arasında çocukların gerek aile ortamı gerekse öğretici ortamlar bakımından uygun düzenlenmesi ve çocuğun iyi örnekler edinmesini sağlayıcı şekilde düzenlenmesi gerekir. Anne ve babayla sağlıklı iletişim, hareketli ve sesli oyuncaklar ve çocuğun yaşam alanında çocuğun canlı ve cansız varlıkların niteliklerine dair bir kanaat oluşturabilmesi ve bilişsel becerilerini destekleyici öğelerin yer alması olumlu etkenler olacaktır.

Çocukların alıcı dil döneminde gerekli zengin desteği alamamaları sebebiyle ifade edici dil becerileri dönemine geçmede zorlanmalar, psikolojik, sosyal ve hatta bilişsel ve konuşma bozukluklarına kadar varan sorunlar baş göstermektedir. Ciddi bir konuşma bozukluğu olan kekemeliğin büyük bir çoğunluğunun 2-3 yaş arasında oluşması bunun önemli bir göstergesidir (Bloodstein, 1995: 42-63).

2.2.3.1.1. Dinleme Becerisi

Dil becerileri arasında ilk ve en yoğun gelişen beceri alıcı dil becerisi dinlemedir. Dinleme insanın çevresinde meydana gelen ve fonetik olarak sese dönüşen her gelişmeyi işitme duyusu üzerinden almasını kapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında dinleme konuşma ortamındaki sözleri anlamayı, diğer konuşulanlar arasındaki ilişkisini anlamayı ve bağlantı kurmayı kapsamaktadır (Temur, 2001: 61). Dinlemenin işitme organı olan kulağa gelen sesleri anlama çabası olması, diğer dil bileşenleriyle ilişkisini de ortaya koyar. Dinlemenin zaman zaman işitme becerisiyle karıştırıldığı olur. Hâlbuki işitme istem dışı bir davranıştır ve sadece sesleri almayla alakalıdır. Dinleme ise bilinçli olup işitilen sesleri anlama çabasıdır (Ergin, 1998: 161). Dinlemenin işitme ya da duymadan bu farkı öğrenmenin önemli bir yolunu gösterir.

Dil becerilerinin gelişimi her ne kadar doğum sonrasında incelenmeye ve geliştirme çalışmaları yapılmaya başlansa da, dinleme becerisinin anne karnında beynin gelişimden sonra işitme organlarının da gelişmesine bağlı olarak başlamaktadır (MEB, 2016: 20). Çoğu çocuk gelişimi uzmanları bu sebepten dolayı hamile annenin çevreyle iletişiminin ve verdiği konuşma tepkilerinin çocuğun işitsel gelişimine ciddi derecede etki ettiğini belirtirler (Özdemir ve Yıldız, 2010: 86). Bu sebeplerden dolayı anne eğitimlerinde çocuğa bu dönemde müzik dinletme, onunla konuşma, ailede meydana gelen gelişmelerle ilgili onu bilgilendirmenin faydalı olacağını düşünmektedirler.

İyi bir dinleme becerisi gelişimi için doğumla birlikte aile içi iletişimin kalitesi ve okulöncesi eğitimde öğretmen ve eğitim ortamlarının dinleme becerilerini destekleyici nitelikleri etkilidir. Bireyin sosyal yaşamında dil becerilerini aktif kullanmasıyla birlikte dinleme becerilerinin diğer alt becerilere göre yoğunluğu dikkat çekmektedir. Yapılan araştırmalarda sosyal ortamda zamanın %42-45'inin dinleme ile geçtiği, eğitimde elde edilen akademik başarının ise dinleme süre ve niteliğiyle ilgisinin büyük olduğu tespit edilmiştir (Sever, 2000: 9).

Dil becerileri arasında ilişki bakımından hiçbir dil becerisinin bir diğerinden bağımsız olması düşünülemez. Konuşabilme, dinlemeye, yazma, okuyabilmeye ve her biri belirli bir oranda bir diğeriyle ilişki içindedir (Yangın, 1998: 118). Dinleme hem okumayla hem de konuşmayla yakın ilişkilidir. Özbay (2001: 9-15) iyi bir konuşma için dinleme becerisinin gelişmiş olmasını gerekli görmektedir. Bu konudaki tespitini, birden fazla kişinin

bulunduğu bir ortamda konuşma gerçekleştiğinde bir kişinin konuşup diğerlerinin ise onu dinlediğine bağlamaktadır. Benzer bir ilişkinin dinleme ile yazma arasında da olduğunu, iyi bir yazma becerisinin, gelişmiş dinleme becerisine bağlı olduğunu vurgular.

Dinlemenin niteliği ve biçimi dinleyicinin konuşmacıyı dinleme amacına göre değişmektedir. Buna göre de aktif ve pasif dinleme olarak iki şekilde icra edilir (Çongur, 1999: 85):

Aktif ya da etkin dinleme, dinleyicinin dinlediği mesajla ilgili tüm duygu, düşünce ve tutumlarını konuşmacıya aktardığı dinleme çeşididir (Mutlu, 2004: 100). Dinleyici çeşitli davranış ya da geri bildirim mesajlarıyla konuşmacının anlattıklarıyla yakından ilgilendiğini ve ona ilgi duyduğunu gösterir. Bu her ne kadar dinleyici becerisi olsa da, aktif dinleme aynı zamanda konuşanın tutumlarına etki edeceği için daha düzenli ve etkili konuşmasını sağlayacaktır.

Edilgen dinleme ya da bilinen pasif dinlemede dinleyici konuşma sürecine etkin olarak katılmaz ve yüzeysel dinler. Dinleyici konuşma ortamında yer alsa da, düşünceleri başka şeylerle meşguldür (Cüceloğlu, 1994: 185-190). Bu nedenle konuşma bitince ya yeni sorular sorar ya da kendi fikrini anlatmak için fırsat arar.

2.2.3.1.2. Okuma Becerisi

Okuma becerisi çocukların yetişkinlerin neleri okumaya çalıştıklarına ilgi duymasıyla başlayan bir süreçtir. Bu kimi zaman düşüncelerin sembollere dönüştürülmüş yazı halini, bazen grafikleştirilmiş halini, bazen de resmedilmiş halini okuma yani anlama çabası şeklinde kendini gösterir. Bu eylem kimi zaman sesle kimi zaman da içten anlama çabasıdır (Eliason ve Jenkins, 2003: 252). Okuma becerisinin bir bilgi edinme yollarından biri olduğu ancak çevrede görülen örneklerinden anlaşılmaktadır. Bu nedenle okuma becerilerinin gelişmesinde ebeveyn ya da eğitim çevresinin rol model davranışlarının etkisi büyüktür.

Bu genel bakışlardan hangisinin okuma ya da okumanın nasıl bir eylem veya beceri olduğuyla ilgili tanımlar incelendiğinde kimisinin sembolleri anlamlandırma, kimisinin ise seslendirme becerisi olduğunu vurguladığı görülmektedir. Caplovitz (2005: 3) okumayı bilişsel psikomotor beceri olarak değerlendirilmekte ve yazılı görsel sembollerin sese

dönüştürülmesi ya da onlardan anlam çıkartılması süreci olduğuna dikkat çekmektedir. Sever (2000: 12) okumayı tarif ederken iletişim, algılama, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olmak üzere her alanı kapsadığını ve anlık bir durum olmadığını belirtir. Yine bu açıklamadan yola çıkılarak okumanın çok boyutlu olduğu da söylenebilir.

Benzer bir bakış açısıyla değerlendiren Akyol (2003: 14) ise okumada dikkat ve algının önemli rol oynadığını belirtir. Bu nedenle okuma sadece sembollerin sese dönüştürülmesi değil, aynı zamanda bilişsel bir tanıma, anlama ve anlamlandırma etkinliklerinin eşgüdümlü devam ettiği bir süreçtir (Cemaloğlu, 2001: 2). Diğer bir görüşe göre ise okuma yazar ile okuyucu kişi arasında gerçekleşen bir görüş alışveriş sürecidir. Bu süreç bir anda oluşmayıp okuma öncesi süreç, okuma sırasında yapılacak çalışmalar ve okuma sonrası süreç olmak üzere üç aşamalıdır (Akyol, 2013: 45).

2.2.3.2. İfade Edici Dil Becerileri

İfade edici dil alıcı dil becerileriyle algılanıp anlamlandırılan sembollerin seslendirilmek ya da yazmak yoluyla anlamlı bir şekilde ifade edilmesidir. İfade edici dil becerileri konuşma ve yamayı kapsamaktadır (Ezell ve Justice, 2005: 54). İfade sürecinde önemli olan dil kuralları denilen gramerdir. Ses ya da yazı yoluyla üretilecek olan bilginin tekrar birileri tarafından anlamlandırılması ve çözümlenip anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle oluşan bu yeni ürünün anlaşılır, anlamlandırılabilir ve tekrar okunabilir hâle getirilebilecek niteliklere sahip olması gerekir. Bu da ilgili dilin gramer kurallarına uyulmasını, söz ve cümle dizilimlerine uymayı gerekli kılar.

2.2.3.2.1. Konuşma Becerisi

İfade edici dil becerileri arasında ilk önce gelişen beceridir. Söz öncesi dönemde gelişen alıcı dil becerileri sayesinde edinilen bilgi, öğrenilen ses ve anlamlar bilgisi birinci yaşa doğru anlamlı seslerin üretilmesine yani ilk anlamlı konuşma deneyimlerine dönüşür. Konuşma becerisi esas itibariyle doğar doğmaz ağlamayla başlayan bir beceridir. Genelde çocuk acıkma, rahatsızlık duyma, uykusuzluk, susuzluk ve alt kirlenme durumlarında ağlar ve etrafı bu durumdan haberdar olur. Çocuk ilk başlarda bu süreci her ne kadar bilinçsizce yürütse de, ilerleyen zamanlarda çocuk annesinden ayrı kalma, herhangi bir şekilde canının yanması vb gibi durumlarda ağlamayı isteklerini bildirme yolu olarak kullanmaktadır.

Bu genel açıklamaya göre konuşma becerisinde esas olan duygu, düşünce ve isteklerin sesli dilin kullanılması yoluyla bildirilmesidir (Eliason ve Jenkins, 2003: 250). Alıcı dil becerilerinin gelişmesiyle birlikte çocuğun etrafındaki sesleri anlamlandırması ve taklit etmesi devam eder. Başlangıçta sadece ağlamak ya da gülmek yoluyla sesli iletişim kuran çocuk on ikinci aya doğru “ma”, “ba” gibi basit sesleri anlamlı ve amaçlı çıkarmaya başlar. Çocuğun çevresel imge ve gelişmeleri anlamlandırıp çıkardığı bu anlamlı sesleri konuşma olarak değerlendirdiğimizde ilk konuşmanın doğumla birlikte sesleme evresinde başladığı ve kritik özel dönemler hâlinde geliştiği bilinir. Bu evreler ve yaş dönemleri şöyledir (Yapıcı, 2004: 6 ve Çakır, 2004: 122):

Tablo 2

Dil Edinim Evreleri

Söz öncesi evre	0-12 aylık
Sesleme	0-2 aylık
Gııldama	3-4 aylık
Genişletme	4-6 aylık
Mırıldanma	6-9 aylık
Çeşitlendirilmiş mırıldanma	12 aylık
Sözcük kullanma evresi	12-24 aylık
Tek kelime	12-18 aylık
Telgraf konuşma	18-24 aylık
Üç ve daha fazla kelime kullanma	2-3 yaş
Kurallı cümle evresi	24 ay - 5 yaş
Sesbilgisel farkındalık evresi	5 yaş - ergenlik

Çocuklar ilk aylarda çevrelerini gözlemleyerek edindiği izlenimlerini, bakımıyla ilgilenen annesine olan tepkilerini sadece en yakın çevresinin anlayabileceği sesleri çıkararak ifade eder. On ikinci aya doğru taklitlerin başladığı ve bazı sorulara işaret ya da sesle cevap verdiği gözlemlenir. Kendince kolay olan “ba”, “ma” veya “de” gibi sesleri çıkarmakla başlayan sözde konuşma bir yaş dolunca yerini anlamlı kelimeler çıkarmaya bırakır. Bu nedenle konuşmanın başladığı yaş olarak on ikinci ay dile getirilir (Yapıcı, 2004: 6).

Dikkat edilirse konuşma basit seslerle başlayan sonra hecelerle devam edip yerini anlamlı kelimelere, kısa iki kelimelik öbeklere, kuralsız cümlelere, nihayet kurallı ve sesbilgisel farkındalık olmak üzere adım adım ilerleyen, her geçen evrede biraz daha gelişerek genişleyen bir yapıya sahiptir (Topbaş, 2005: 61). Bu süreçte en önemli dönemin algısal dil dönemi olan sözcük öncesi dönem dikkat çeker. Bu dönemde ne kadar zengin bir ortam varsa, çocuk bir o kadar örnek ses ve kavram edinecek ve konuşmaya başladığında duygu düşünce ve isteklerini bir o kadar rahat ve düzgün ifade edecektir (MEB, 2016: 4).

Çocukların konuşma evresine geçmeleri psiko-sosyal çevrenin de sağlıklı olması halinde gelişerek devam eder. Aksi hâlde konuşmada gecikmeler ya da ses, cümle ve anlam bozuklukları olan bir konuşma edinilmiş olur. Ses bilgisel farkındalık evresinde tam bir yetişkin gibi konuşabilen çocuklar cümle hatası yapmamaya, daha yeni ve etkili cümleler kurmaya başlarlar (Kabadayı, 2012: 1568). Bundan sonraki dönem bir yetişkinin konuşma dönemidir. Okuma ve çalışma yaşamından edindiği bilgilerle daha etkileyici, nükteli, mecaz ve manzum türdeki konuşmalar bu yaş döneminde gelişir. Devrik ya da eksik cümleli konuşmalarla konuşmaya daha farklı bir boyutta yürütmeye başlarlar.

2.2.3.2.2. Yazma Becerisi

Yazma becerisi duygu, düşünce ve istekleri yazı sembolleriyle ifade etmedir (Güneş, 2013: 157). Bu nedenle öncelikle ses sembollerinin bilinmesi ve sembollerin anlamlı kelime ve cümleler oluşturacak şekilde hangi kurallarda bir araya getirilebileceğine dair kurallar bilgisini bilmeyi gerekli kılar (Carter, 2007: 5). İlk kez erken çocukluk döneminde çizgiler ve anlam yüklenmiş basit resimlerle başlayan yazma becerisi, ilerleyen yıllarda ilkökul yaşına doğru her isteğin herhangi bir çizgisel sembolle değil, öğrenilmiş bazı semboller dizisiyle fakat kurallı olarak ifade edilebileceği kavranır. Çevresindeki kişilerin yazı ve kitap okuduğunu gözlemleyen çocuklar okunan bu metinlerin aynı şekilde de yazıldıklarını

görünce yazmayı taklit etmeye başlarlar. Okulöncesi çağda başlayan bu yazmaya hazırlık evresinin zenginliği ilkokul çağında yazma becerisinin ve yazmak için kullanacağı psikomotor becerilerinin gelişmesini sağlar (Brunning ve Horn, 2000: 28).

Bilhassa aile içi eğitimde resim yapmalar, ya da bir gazetede yazının aynen kopya edilmeye çalışılması, çocukta yazmayla ilgili ilk edinimlerin başlamasına yardımcı olur (MEB, 2016: 38). Aynen konuşma becerisinde olduğu gibi yazmada da seslerin doğru telaffuzu yazma becerisinin de sağlıklı ilerlemesini sağlar. Gelişim döneminde aile desteği alamayan ya da engellenen çocukların yazma becerilerinde ciddi sorunlar oluşmaktadır.

Yazma her ne kadar duygu, düşünce ve isteklerin yazı diliyle aktarılmasında kullanılsa da, dilin sağlıklı gelişimi, ses ve yazım hatalarından kurtulma ve daha gelişmiş bir dil becerisine sahip olmanın da aracıdır (Dayan, 2017: 21). Yazma eylemi üzerinde düşünülerek yerine getirilen ve cümlede yer alması düşünülen kelime ve öbeklerin nerede ne şekilde kullanılması planlanan, değiştirilen ve hatta mümkünse bir kelime yerine daha etkileyici olanı seçip ona yazma imkânı sunan bir beceridir. Bu nedenle özellikle bu dönemdeki yazma etkinlikleri sağlıklı dil ve düşünme becerilerinin gelişmesinin bir aracı olarak da kullanılır (Güneş, 2013: 176 ve Akyol, 2006: 93).

Yazma becerisinin sadece mekanik bir süreç olarak görülmeyip eleştirel düşünme süreci olarak görmek, yazma üzerinden sağlıklı düşünebilme becerisi edinme imkânı sunar (Demirel, 2004: 110). Çünkü yazma dil becerilerinin en son halkasıdır. Yazma becerisinin hem diğer tüm dil becerilerini kuşatıcı olması hem de düşünme becerilerini geliştiren özelliğe sahip olması yazma becerileri belirli bir döneme ait olmayıp yaşam boyu devam etmesi gereken bir etkinlik olarak sürdürülmelidir.

İlköğretim öğrencilerinin yazma ve zihinsel becerilerinin geliştirilmesi amacıyla yazma becerileri betimleyici, hikâye edici, ikna edici, karşılaştırmalı, paylaşarak, planlı, serbest yazma ve not alma şeklinde önerilmektedir (MEB, 2009: 18). İyi bir yazma becerisine sahip olmak için iyi bir gözlemci olmak gerekir. Özellikle betimlemek istediği, hikâyeleştirmek istediği kişi, nesne ya da olayları daha düzenli ve etkili anlatma imkanı bulacaktır (Önder, 2009: 48). Bir yazının nitelikli olabilmesi bir yönden düzgün cümleler kurulmasını gerekli kılarken, diğer yönden okunabilmesi için merak ettirici, içerdiği bilgiyle yönlendirici, bilgilendirici, verdiği bilgiyle ilgili etraflı ve düzenli bir kompozisyon

içeresi gerekir (Yaman, 2008: 49). Zaman zaman bilginin hikâyeleştirilmesi, başka bilgilerle eşleştirilmesi, alıntılarla desteklenmesi bilginin yazının gerçek niteliğini artırmakta ve onu değerli kılmaktadır.

İyi bir yazı kendini okutmalıdır. İçerdiği doğru ve düzenli bilgilerin hem betimsel hem kurgusal hem cümle dizilişleri ve hikaye özelliklerinin yanında ikna edici veriler de barındırmalıdır (Güneş, 2013: 176). Bir bilginin yazımı sadece var olan bilginin doğrudan yazı diliyle aktarımını değil aynı zamanda farklı bilgilerle karşılaştırılmasını, doru ve değerli olduğunun ikna edici bir üslupla betimlenmesini, sarıh bir dille yazılmasını ve yazının doğru okunabilmesi için gramer kuralları ve noktalama işaretlerinin yerinde kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

2.2.3.3. Öğretimde ve Dil Becerilerinin Geliştirilmesinde Atasözleri

Dil becerileri sadece doğuştan itibaren belirli özel dönemlerde çocuklukla birlikte gelişen bir beceri alanı değildir. Eğitim ve çevresel etkenlerle değişebilen ve gelişebilen niteliğe sahiptir. Dil becerileri bireyin kalıtsal özelliklerine, içinde yaşadığı çevresel ortama, eğitim ortamına, ailede konuşulan dil niteliğine ve sosyo-kültürel özelliklere bağlı olarak gelişmektedir (Çat, 2009: 26). Kalıtsal nitelikler bir tarafa bırakılacak olursa, kişinin içinde yaşadığı sosyo-kültürel çevrenin genel özellikleri önemli bir etken olarak belirlemektedir. Uyarıların zenginliği, dil becerilerini harekete geçiren etkenlerin varlığı, teşvik edici fırsatların oluşması dili etkili bir şekilde geliştirici imkânlardır.

Kimi dil becerilerindeki bozukluklar aile ya da sosyal çevredeki istenmeyen niteliklerden kaynaklanmaktadır. Aile içi geçimsizliklerden dolayı kullanılan çatışmacı dil ya da eğitimsiz ebeveynlerin kullandığı niteliksiz dil becerileri birlikte yaşayanlarca taklit edilebilmekte veya en azından bu etki altında kalınmaktadır (Yapıcı, 2004: 6). Dil becerilerinin kullanım yoluyla gelişiyor olması, evde, işte, okulda ya da sosyal çevrede verilecek fırsatların önemini daha da artırmaktadır. Baskıcı ortamlarda daha çok savunmacı bir dil becerisinin gelişmesi veya kendini ifade etmesine müsaade edilmeyen bir ortamın varlığı çekingen, içe kapanık bir kişilik gelişmesine, bu nedenle de dil becerilerinde gerileme meydana gelecektir.

Dinleme becerisi seslerin, tonlamaların, farklı konuşma tarzlarının, vurguların ikna edici, hikâyeleştirici konuşma becerilerinin nasıl oluşup geliştiğini, cümle ve kompozisyonun

nasıl kurulduğunu gözlemlemekle gelişir. Bu süreçte önemli olan konuşmacıdan gelen konuşma mesajının tam alınmasını sağlamaktır (Demirel, 2014: 98). Gelişmiş bir dinleme becerisi açık ve kapalı cümleleri, devrik ve mecaz anlamları, deyim ve atasözlerinin anlamsal katkılarının farkında olarak dinleyebilmedir.

Okuma öğretiminin amacı, yazı sembolleriyle yazılmış belirli bir metinde verilmek istenen bilgiyi anlayacak şekilde okuyabilmedir. Cümlede kelime ve öbeklerin kurulumu, cümlenin genel yapıları, birbiriyle ilişkisini anlama önemli okuma becerileridir (Akyol, 2006: 93). Metinde verilmek istenen mesajın okuyucu tarafından tam anlaşılabilmesi için noktalama işaretleri yönlendirici rol oynarlar. Kimi zaman metinde yer alan vurguların ya da imaların fark edilmesi, satır arası anlamların çıkarılması ve metinler arasında ilişki kurup kavranması etkili bir okuma becerisidir. Bu maksatla okuma günlük yaşamın önem bir parçası olmalı, amaçlı okumalar yapılmalıdır.

Dil becerilerinden ifade edici özellik taşıyan konuşma becerisi sosyal bir niteliği olması sebebiyle üzerinde fazlaca durulan bir beceri alanıdır. Her ne kadar çocukluktan itibaren gelişmeye başlasa da etkili bir konuşma becerisi edinmek için bugün yetişkin insanlar da özel eğitim almaktadırlar. Konuşma, konuşma metnindeki mesajın sesle doğru iletilmesidir (Baykal, 2018: 62). Bu nedenle yazma ve okuma becerilerinde üzerinde özenle durulan tonlama, noktalama işaretleri, mecazlar ya da dolaylı anlatımlar önemlidir. Bu beceri ancak konuşmayı deneyerek gelişebilecek bir beceri alanıdır. Alanın dinamiklerini bilmek ayrı, o bilgileri kullanarak sesli mesaj oluşturup karşı tarafa etkili ve doğru şekilde aktarmak ayrı bir beceridir. Derslerde uygulanan öğretim yöntemlerinin öğrencilerin fikirlerini ifade edebilmelerine fırsat verici nitelikte olması, çeşitli sosyal projelerle öğrencileri konuşmayı başlatıcı ya da devam ettirici kılmak mümkündür (Bolat, 2011: 24). Konuşma becerisi sadece bir mesajın sesle iletimi değil, ispat edilmesi, tartışılması, örneklendirilmesi, reddedilmesi, karşı tarafı ikna edici, yönlendirici, dinletici becerilerle icra edilmesini de kapsamaktadır. Bu nedenle geliştirme etkinliklerinin açık, anlaşılır, kısa, öz, temelli ve örnekli anlatım becerilerini kazandırıcı nitelikte olması gerekir.

İfade edici dil becerilerinden ikincisi olan yazmanın geliştirilmesi ilkökul yıllarında yazı sembollerinin öğrenilmesiyle birlikte başlamaktadır. Alıcı dil becerilerinin gelişmesinden olumlu derecede etkilenen yazma becerileri serbest yazma, planlı yazma, betimsel yazma,

ispat edici yazma ve hikâyeleştirme, manzum denemeler yapma yoluyla geliştirilebilir (Demirel, 2014: 116).

2.2.3.3.1. Yabancı Dil Öğretiminde Atasözleri

Bir kültürel ürünlerinden olan masal, hikâye ve atasözlerinin dil öğretiminde kullanılması, o kültürü öğretmenlerin etkili yollarından biridir (Akkaya, 2013: 171). Çünkü her bir edebi ürün kültürü çok iyi taşıyan birer araç niteliğindedir. Bu nedenle yabancılar Türkçe öğretiminde kültürel öğeleri yansıtan masal, atasözü, şiir gibi türlerin kullanılması Avrupa Dil Portfolyösünde de yer almaktadır. Bu nedenle hem okuma ve anlama becerilerinin gelişimi, hem dilin kültürünü kavrama hem de öğretimi zenginleştirme amacıyla atasözlerinden sıklıkla yararlanılmaktadır (Özdemir, 2013: 158).

Bir yabancı dilin öğrenilmesinde öncelikle kültürel yeterliliklerin kazanılması ve hedef dili anlayıp konuşabilmektir. Bu nedenle o dilin kültüründe ne, nasıl nerede ve neden konuşulur ya da yazılır bunu öncelikle bilmek gerekir (Demir ve Açık, 2011: 55). Öğrencilerin okuma ve anlama becerilerinin geliştirilmesi için kullanılan atasözleri temel seviyeyi geçmiş öğrenciler için faydalı olmaktadır. Özellikle atasözlerinin anlamlarını çözümlerken hedef dilin kültürel özellikleri derinlemesine analiz edilir ve neden sonuç ilişkisi içinde kavranmaya çalışılır (Tuna, 2014: 5). Özellikle eş/zıt anlamlılık veya mecaz ve yan anlamlar atasözleri sayesinde daha kolay anlaşılabilir. Atasözlerinin kurallı yapıları, veciz, kısa ve öz oluşları nedeniyle yabancı öğrenciler için kolay ezberlenebilen ve hatırlanabilen özellik taşırlar (Özdemir, 2013: 161). Bilhassa cümle kalıpları şeklindeki atasözleri Türkçedeki konuşma kalıpları için önemli ipucu oluşturmaktadır.

2.2.3.3.2. Çeşitli Ders Öğretim Programlarında Atasözleri

Atasözleri bir toplumun kültürü, yaşam biçimi, anlayışı, düşünüş, inanış ve edebiyatını konu alması nedeniyle eğitim öğretimin önemli bir materyali, bazen konusu bazen de amacı haline gelmektedir. Bu nedenle başta Türkçe dersi olmak üzere atasözleri bir edebi tür olarak ele alınmakta ve atasözleri yardımıyla dil becerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır (MEB, 2006 ve 2009).

Atasözleri, aynı zamanda bir sözlü kültür olması, toplumsal yaşam biçimini yansıtmaması ve örf ve adetlere ışık tutması nedeniyle Tarih, Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Vatandaşlık gibi derslerin de okuma parçaları arasında yer almaktadır. Atasözleri öğüt verici nitelikte olmaları nedeniyle çok sayıda değer kavramını barındırmaktadır (Çobanoğlu, 2004: 1 ve Elçin, 1993: 629). Kimi “Ölüme çare bulunmaz”, “Sabreden derviş muradına ermiş”, “Su bulununca teyemmüm bozulur”, “Vermeyince Mabut, ne yapsın Mahmut?” ve “Yalnızlık Allah’a mahsustur” gibi atasözlerinin çoklukla dini kavramlara yer vermesi ve hatta dini içerikli olması Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Değerler Eğitimi dersinin önemli bir inceleme alanı olmuş, değer aktarımında, dini kavramların ve prensiplerin öğretiminde sıklıkla yararlanılmıştır (Alkayış, 2009: 291). Kapsamı, konu alanları ve anlamlarıyla psikoloji, sosyoloji, dil bilimi, edebiyat, antropoloji, ilahiyat, hukuk gibi çeşitli bilim dallarının inceleme alanına girmektedir. Çünkü atasözleri bir toplumun yaşayış biçimini, anlayış ve kavrayışını, kültür ve hayat felsefesiyle ilgili önemli izler taşımaktadır (Soykut, 1974: 49 ve Çobanoğlu, 2004: 1).

Atasözlerinin bir değerler, yaşam biçimi ve toplumsal anlayış aynası olarak müfredatlara girmesi sayesinde çocuklar içinde yaşadıkları toplumun yaşam biçimlerini öğrenmektedirler (Mindivanlı ve diğ., 2012: 94). Her ne kadar bazı derslerin özel tematik parçaları olsalar da, metin ve söz analizlerinde öğrenciler atasözlerini farklı bakış açılarıyla irdelerken örtük bir şekilde toplumsal bilinci de kavramış ve benimsemiş olurlar (Çakmakçı, 2009: 16).

Atasözlerinin sıklıkla doğa, hayvan, diğer canlı türü ve coğrafi bölge isimlerine yer vermesi, coğrafya eğitimcilerinin de dikkatini çekmiş, yeniden yapılandırmacı bir yaklaşımla atasözleri üzerinden bilhassa beşeri ve fiziki coğrafya konularının öğretiminde aktif olarak kullanılması düşünülmüştür. Özellikle ders anlatımlarında yeryüzü şekillerinin oluşum süreçlerine ışık tutması amacıyla “su akar yolunu bulur”, “Gök gürlemeden yağmur yağmaz”, “Yaz yağmuru tez geçer, “Dağına göre kar yağar”, “Dağ başı dumansız olmaz.” gibi kimi atasözleri dersi anlamlandırmak ya da öğrenciyi derse motive etmek amacıyla kullanılmaktadır (Gülüm, 2009: 55). Öğretimde etkililik, güncellik ve yaşama yakınlık ilkesi nedeniyle bu tür atasözlerinin öğretimde kullanılması kalıcı öğrenme sağlamaktadır.

2.2.3.3.3. Anadili ve Dil Becerilerinin Öğretiminde Atasözleri

Anadilinin gelişiminde kültürel mirasın büyük bir katkısı vardır. Geçmiş tecrübelerin bir birikimi olan atasözleri bu anlamda dil becerilerinin gelişimi ve edebi anlayışın olgunlaşması için büyük bir zenginliktir. Eğitim ve öğretim sürecinin önemli bir amacı olan kültürel aktarım bilhassa atasözleri yardımıyla daha anlamlı ve etkili olmaktadır. Bu nedendir ki dil öğretim etkinliklerinde de atasözleri belirli bir ağırlığa sahiptir.

Erken yaş döneminde çocukların içinde yaşadıkları toplumun dil ve kültürel özelliklerini atasözlerini dinleme ve atasözleri bağlamında yapılan etkinliklerle kazanırlar (Onan, 2011: 91). Atasözleri Türkçe öğretim programlarının önemli konularından biridir. Türkçe 1-5. sınıf öğretim programındaki atasözleriyle ilgili şu kazanımlara yer verilmiştir (MEB, 2009: 142):

- Konuşmasında söz varlığını kullanır (Konuşmalarında deyim, atasözü, tekerleme, mânî, özlü söz ve mecazlarla, mizahî öğeleri kullanmaları sağlanmalıdır.),
- Yazılarında söz varlığından yararlanır (“Atasözünü Bul” etkinliği yaptırılabilir. Yazısını güçlendirmek amacıyla deyim, atasözü, özdeyiş vb. kullanmaya özendirilir).

Türkçe Dersi 6, 7, 8. sınıf öğretim programında ise özellikle her bir dil becerisi dikkate alınarak özel kazanımlar belirtilmiştir (MEB, 2006: 6-35):

Dinleme

- Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır (“Maymun Gözünü Açtı”: Deyim ve atasözlerinin hikâyesi araştırılarak sınıfta anlatılır. Anlatımlar içeriğe uygun resimler yapılarak desteklenir.).

Konuşma

- Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.
- Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.

Okuma

- “Beni Dinler misin?": Öğrenciler tarafından seslendirilen hikâye, fıkra, şiir, tekerleme, anı, bilmece, atasözü veya özlü sözlerden oluşan bir kaset doldurulur.

Kasete bir isim bulunur. Kaset kapağı tasarlanır. Reklam afişi hazırlanarak satışa sunulur.

- Okuduğu metinde geçen kelime, deyim ve atasözlerini cümle içinde kullanır. (Eşleştirme: Atasözleri ve deyimler uygun tutumlarla / davranışlarla eşleştirilir (3. kazanım).
Gruplandırma: Atasözleri ve deyimler anlam özelliklerine göre gruplandırılır (3. kazanım). “Atasözlerimiz Canlandı”: Metinde geçen bir deyim veya atasözüyle ilgili oyun hazırlanır.
- Kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini kavrayarak birbiriyle anlamca ilişkili kelimelere örnek verir (Farkları bulma: Eş sesli kelimelerle ilgili metinler (şiiir, mâni, atasözü vb.) okunur, kelimelerin anlam farkları söylenir (1. kazanım).
“Çengel Bulmaca”: Hazırlanan bulmacada numaralandırılmış karelerdeki harfler birleştirilerek atasözü veya deyim bulunur (1. kazanım).

Yazma:

- Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir.
- Düşünce yazıları yazar (“Bir Elin Nesi Var İki Elin Sesi Var”: “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” atasözü tahtaya yazılır. Öğrencilere ne anlama geldiği sorulur. Öğrenciler, atasözünde anlatılana benzer bir durumla karşılaşmış ve karşılaşmadıkları hakkında konuşurlar. Sınıf iki gruba ayrılarak bildikleri atasözlerini yazarlar. Yazdıkları atasözlerinden birini seçerek 3-5 paragraflık bir metin oluştururlar (2. kazanım).
- Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.

2018 Türkçe Öğretim Programı’nda ise özellikle her bir dil becerisi dikkate alınarak özel kazanımlar belirtilmiştir (MEB, 20018: 31-66):

Okuma

- 4.5.6.7.8. Sınıfların okuma alanının akıcı okuma amacıyla “Deyim ve atasözlerinin metnin anlamına katkısını kavrar.” Kazanımına yer verilmiştir.

Yazma:

- 5, 6, 7, 8. Sınıflarda yazma alanında “ Yazılarını zenginleştirmek için atasözleri, deyimler ve özdeyişler kullanır.” Kazanımına yer verilmiştir.

Atasözleri hem anadili öğretiminde, hem bir kültür aktarımında hem de etkili bir dil becerileri öğretiminde anahtar rol oynamaktadır Baş (2002: 68). Öğretmenler yapılandırmacı yaklaşımın benimsendiği öğretim programları sayesinde yaptıkları etkinliklerle öğrencilere atasözlerinin anlamlarını düşünme, etkili ve yerinde kullanma, günlük hayatımıza yönelik değerlendirmelerde bulunma becerilerini geliştirmektedir.

Dinleme becerilerinin öğretiminde atasözleri toplumun sadece bir kültürden değeri ya da bir edebi tür olarak almak yerine dinleme becerilerinin öğretiminde önemli bir dayanak olarak kabul edilmelidir (Baş, 2002: 62). Toplum olarak dinleme konuşmaya göre daha yüksek bir değer görmektedir. Bu nedenle eğitim sürecinin önemli bir parçasıdır. Dinlemenin diğer dil becerilerine göre daha özel bir yerinin olduğu belirtilen günümüz eğitim programlarında özellikle alt beceri alanları yazılmış ve bunların kimisi atasözleriyle doğrudan ilişkilendirilmiştir (Çifçi, 2001: 167). Özellikle atasözleriyle ilgili metin çalışmalarında atasözlerini anlama ve dinlemeye yönelik yöneltilen sorular, söz ve metin analiz çalışmaları öğrencide anlama becerilerini geliştirmektedir. Atasözleri bağlamındaki bir hikâyenin okunmasının ardından konu ana fikir bulma ya da metin analizlerinde yine farklı bir atasözü üzerinden cevaplandırma öğrencide hem etkin dinleme becerisi geliştirecek hem de analiz yeteneğini geliştirecektir.

Okuma becerilerinin geliştirilmesi için atasözleriyle ilgili öğrencilerin hazırladıkları kompozisyonlar ya da hazırlanmış olan bir açıklamanın, bilhassa hikâyesi olan atasözlerinin öğrenciler tarafından sınıfta sesli okunması okuma etkinliklerini daha canlı kılacak derse karşı dikkat toplayacaktır (Özmen, 2001: 17). Özellikle öğretmenlerin verdikleri ve atasözleri etrafında oluşturulacak planlı yazı ödevlerine yönelik sınıf içi çözümlene, ana fikir bulma, hikâyesini oluşturma ve sınıfta okuma etkinlikleri faydalı olmaktadır.

Konuşma becerilerinin gelişmesi için Türkçe ders öğretim programında yer alan kazanımlar hem ders içinde okuma, yazma hem de konuşma becerileri alanında etkinlikler düzenlenmesini öngörür. Özellikle atasözlerinin kalıp cümleler olmaları, onların olduğu

gibi öğrenilmesini ve yine değiştirmeden okunmasını gerekli kılar. Bu nedenle metin analizlerinin ya da atasözü değerlendirmelerinin sesli olarak yapıldığı etkinliklerin yapılması öğrenci de düzgün konuşma, yerinde konuşma, planlı konuşma becerilerinin de gelişmesini sağlayacaktır. Bu etkinlik sayesinde dili doğru kullanma, akıcı kullanma ve konuşmaya fikir zenginliği katma becerilerini de geliştirecektir (Baş, 2002: 65).

Yazma etkinlikleri öğrencide doğru ve düzgün düşünme becerisi geliştirdiği için yazma etkinliklerinde ayrıca atasözlerinden yararlanma ek bir fayda sağlamaktadır. Öğrencilerin bir atasözüyle ilgili ne düşündüklerini yazmaları, duvar gazetesinde ve sınıflarda bu görüşlerini paylaşmaları etkili bir yöntemdir.

2.3. ALANDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Türkçe temel dil becerilerinin öğretilmesinde atasözlerinin kullanımıyla ilgili Baş (2002) bir araştırma yürütmüştür. Araştırmada MEB Türkçe programlarında dil becerileri ayrı ayrı belirtmek koşuluyla temel dil becerilerinin geliştirilmesi için atasözlerinden yararlanılması gerektiğine dair yönlendirmesinin olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle konuşma, dinleme, okuma ve yazma olmak üzere dört temel dil beceri alanında örnek atasözleri listelenmiştir. Bu temel becerilerin geliştirilmesi amacıyla atasözü açıklama, atasözü tartışma, atasözüyle ilgili yazma denemeleri, yazılı bir atasözü açıklamalarının dinlenmesi gibi faaliyetlerin etkili olabileceği belirtilmiştir.

Gönen (2006: 216-258) Batı Türklerinin manzum atasözleri üzerine bir araştırma yürütmüş manzum yapıdaki atasözlerini konuları bakımından tasnif etmiştir. Bu tasniflerde konuşma becerisi “İnsanın iyi ve kötü halleri” başlığı altında verilen “Aç bırakma hırsız edersin, / Çok söyleme arsız edersin.” ve “Ardıcın közü olmaz, / Yalancının sözü olmaz.” atasözlerinde konuşmanın iyi bir davranış olduğu fakat sınırların aşılmaması gerektiğinin vurgulandığı belirtilmiştir. Konuşma becerisinin niteliği ve söz ve davranış arasında bir ilişki olması gerektiği ise “dostluk, arkadaşlık ve güven” konu başlığı altında “Adam ağzında söz, / Kazan altında köz.” atasözleriyle yorumlanabileceği vurgulanmıştır. Konuşma becerisinin Türklerde bir adet, gelenek ve görenek üzere icra edildiği belirtilen araştırmada “Önce selam, / Sonra kelam” atasözü örnek olarak görülmüş ve Türklerin ikili iletişimde konuşmaya başlamadan önce selamlaşmalarının bir adet olduğu belirtilmiştir. Okuma dil becerisi ise “Âlimlik ve cahillik” konu başlığı altında “Âlim olmak istersen al kalemi durma yaz, / Cahil olmak istersen al kalemi durma kaz.” atasözleri ile övüldüğu

belirtilmiştir. Aynı atasözü eğitim konu başlığı altında da tasnif edilmiş ve bilim öğrenmenin tek yolunun eğitim görmek anlamında yazma becerisi ile ifade edildiği belirtilmiştir.

Aynı çalışmada Gönen (2006: 259-260) güzel konuşma özel bir kategori başlığı olarak ele alınmış, konuşma becerisinin iyi ve kötü yönlerinin atasözlerinde karşılaştırmalı ve manzum bir yapıyla verildiği vurgulanmıştır. Araştırmada konuşma becerisinin özel bir beceri alanı olduğu, her konuşmanın iyi bir beceri olarak değerlendirilemeyeceği ve konuşma üslubunun insan ilişkilerini düzenleyebilen özellikte olduğu “Dil var, taş yarar; / Taş var, baş yarar.”, “Söz var, ara bozar, / Söz var, ara düzer.”, “Tatlı söz can azığı, / Acı söz baş kazığı.”, “Tatlı söz dinletir, / Tatsız söz esnetir.”, “Yürüme bilmeyen yolu bozar, / Konuşma bilmeyen sözü bozar.” ve “Acı söz insanı dininden çıkarır, / Tatlı söz yılanı ininden çıkarır.” açıklayıcı atasözleriyle belirtilmiştir. Niteliksiz bir konuşma becerisinin kişinin kendisine zarar verebileceği “Acı sirke kabına, / Tatlı söz sahibine.” atasözüyle, kötü konuşma becerisinin kaçınılması gereken bir davranış olduğu ise “Açtırma kutuyu, / Söyletme kötüyü.” atasözüyle ifade edilerek niteliksiz konuşmadan sakındırılmıştır. Bazı atasözlerinde ise konuşmanın bazı üsluplarının yasaklandığının belirtildiği çalışmada “Acıkmadan yeme, / Sormadan söyleme, / İstemedenden verme”, “Büyük lokma ye, / Büyük söyleme.” ve “Suyun çağlamıyanı, / İnsanın söylemiyeni.” atasözlerini örnek göstermiştir. Atasözlerinin bu yönüyle sadece dil becerilerine vurgu yapmak değil, aynı zamanda becerilerin nasıl icra edilmesi gerektiği yönünde de eğitimi nitelik taşıdığı belirtilmiştir.

Onan (2011) Türk atasözlerinde dil farkındalığı ve işlevsel dil kullanımını araştırmıştır. Araştırmada atasözleri yüzeysel incelemeyle tasnif edilip dört ayrı dil becerisi bakımından tasnif edilmiş, sonra derin yapılarının analizleriyle hangi atasözlerinin pragmatik dil becerilerini geliştirmeye yönelik oldukları değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamına alınan 926 atasözü dil becerileri bakımından tasnif edildiğinde oranlarının sırasıyla % 87,90 konuşma, % 6,47 dinleme, %4,31 yazma ve %1,29 okuma becerisi alanında olduğu tespit edilmiştir. Atasözleri derin yapı bakımından analiz edildiğinde 53 adet alan ismi belirlenmiştir. Derin yapıların yüzey yapı bakımından kısır kaldığını, bunun da aynı yüzey ya da derin yapıları atasözlerinin farklı derin ya da yüzey yapıları altında da tasnif edilebildiğine bağlamakta bunun nedenini ise bu tür atasözlerinin eğitimci nitelik taşımasına bağlamaktadır. Araştırmada ister yüzeysel isterse derin yapı incelemesinde atasözlerini

büyük çoğunluğunun konuşma dil becerisi alanında olmasını Türk kültüründe sözlü kültürün geniş bir yer tutmasına bağlanmaktadır. Tespit edilen derin anlamlı konuşma becerilerine yönelik atasözlerinde konuşmanın niteliği, üslubu ve dengesinin iyi korunması gerektiğine vurgu yapıldığı vurgulanmış, bunun aynı zamanda konuşma eğitiminin davranış boyutunu temsil ettiğinin altı çizilmektedir. Ayrıca “Adam söyleşir, hayvan yalanır”, “Ağzıma bakma özüme bak”, “al kelam ver kelam”, “İnsanın sözü özüne uymalı” ve “evvel düşün sonra söyle” gibi atasözlerinin ise dil eğitimi amaçlı kullanılabilir atasözleri olduğu belirtilmektedir. Dinleme becerisiyle ilgili genellikle “az söyle çok dinle” örneğindeki atasözlerinin varlığı, bu da Türk kültüründe dinlemenin ya da az konuşmanın bir erdemlilik anlayışını yansıttığına bağlanmıştır (Keklik, 2001: 30-70). Yazma becerisiyle ilgili “Akıl yanılır kalem yanılmaz.”, “Yazı değişmez yastık değişir”, “Şahit ölür senet ölmez” atasözlerinde yazının uzun ömürlülüğüne dikkat çekilmiş ve eğer bir emek uzun ömürlü olsun isteniyorsa, konuşmak yerine yamanın daha etkili olacağı eğitiminin verildiği tespit edilmiştir. Okuma becerisiyle ilgili eğitimi atasözlerinde ise “Çok okuyan bilmez”, “çok gezen bilir”, “Kendi yazdığını yine kendi okur” ve “Konuşmak, okumaktan iyidir” atasözü örneklerinde olduğu gibi olumsuz bir bakışın var olduğu tespit edilmiştir.

Gürel ve Tat (2012: 280-295) “dinleme”, “duyma”, “işitme” ve “kulak” kavramlarını doğrudan içeren ya da dolaylı yoldan bu kavramların izdüşümünü içeren atasözlerini inlemişler ve anlamsal tasnifler yapmışlardır. Bu tasnife göre “Sağır için iki kere keramet olmaz”, “Sakalım yok ki sözüm dinlensin”, “Sarhoşa dokunma kendi yıkılsın”, “Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır” örneklerindeki atasözleri dinleme konulu atasözleri olarak nitelendirilmiştir. Bu atasözü aynı zamanda kimleri dinlemek gerektiği konusunda eğitici nitelik taşımaktadır. Araştırmada kulağın bir dinleme organı olduğu ve dinlemenin nitelik ve değerinin “kulak” kavramı üzerinden verilmek istendiği, konuşmaktan ziyade dinlemek gerektiğinin “iki kulak bir dil için”, “yerin kulağı var” atasözleriyle anlatılmak istendiği tespit edilmiştir. Kimi atasözlerinin ise dinleme ya da kulak kavramları geçse de anlam olarak sadece yüzdeki bir organ olmak bakımından atasözünde yer aldığı belirtilmiştir. Araştırma sonucunda dinlemeyle ilgili atasözlerinin büyük çoğunluğunun kimi, nasıl, hangi durumda dinlemek gerektiğine dair eğitici bir bakışla, dinleme becerisi “duyma”, “işitme”, “duymama”, “işitmeme”, “işitme organı kulak”, nitelikli dinleme, gerçek anlamı dışında dinleme, dinlemenin önemi, dinlemeyle eş anlamlılık, dinlemenin işlevi, aktif ve

pasif olmak üzere dinleme türleri, dinleme ile bağlantılı diğer beceriler şeklinde sınıflandırıldığı tespit edilmiştir.

Aydın (2013: 173) atasözlerinin öğretimde kullanılmasıyla ilgili araştırmasında Türkçe öğretmenlerinin görüşleri alınmış ve ifade etme aracı kategorisinde özlü söz, mecazlı, çarpıcı söz, anlatım zenginliği, sözlü dil, kalıp söz anlamlarında anlaşılabilceği yönünde görüş bildirdiklerini tespit etmiştir. Ayrıca öğretmenlerin Türkçe dil becerileri alanında % 100 konuşma, %93,3 yazma, % 60 okuma, %56,6 oranında dil bilgisi ve % 56 dinleme becerilerinin geliştirilmesi için atasözlerinden yararlandıkları tespit edilmiştir.

Beğenmez (2013) farklı kaynaklardan derlediği atasözlerini içerdiği konular bakımından incelemiş, birçok atasözünün “sosyal ilişkiler” kategorisinde “dil ve güzel konuşma” ve “eğitim” kategorisinde “okuma” konusuna yer verdiklerini tespit etmiştir. Araştırmada dil ve güzel konuşma konulu atasözlerinde güzel ve doğru konuşmanın yüceltildiği, kaba ve kırıcı konuşmaların ise yerildiğine vurgu yapılarak konuşma becerilerinin eğitimi konusu şu atasözleriyle örneklendirilmiştir (2013: 95):

- Acı söz insanı dininden çıkarır, tatlı söz yılanı ininden çıkarır
- Bana benden olur, her ne olursa. Başım rahat bulur, dilim durursa
- Boşboğazı cehenneme atmışlar, odun yaş diye bağırmiş
- İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez, tatlı dilinden başka nesi var
- Laf lafı açar, laf da kutuyu
- Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir
- Söz gümüşse sükût altındır
- Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir
- Söz, yaş deriye benzer, nereye çekersen oraya gider
- Sözü bil pişir, ağzını der devşir
- Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır
- Tatlı söz dinletir, tatsız söz esnetir
- Bıçak yarası geçer (onulur), dil yarası geçmez (onulmaz)
- Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer
- Çok konuşan çok yanılır
- Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz

- Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim
- İnsan söyleşe söyleşe (konuşa konuşa) hayvan koklaşa koklaşa
- Bir söyle, iki işit
- Söz, dokuz boğumdur, boğa boğa söyle
- Söz var gelir geçer, söz var deler geçer
- Sohbetinde dilini, sofrada elini kısa tut

Aynı araştırmada dil becerileri alanındaki atasözlerinin “eğitim” kategorisi altında aile eğitimi, bilgi ve ilim, cehalet, hoca ve okuma konu başlıklarında tasnif edildiği görülmüştür (2013: 115). Bu başlıklar altında verilen atasözleri yakından incelendiğinde “konuşma” dil becerisinin eğitime vurgu yapan “Bilmemek ayıp değil öğrenmemek (sormamak) ayıp” ve “Çok bilen (söyleyen) çok yanılır” atasözleri ile “yazma” dil becerisinin eğitime yer veren “Âlim unutmuş, kalem unutmamış” atasözleri eğitim ve bilim konu başlığı altında tasnif edilmiştir. Bu atasözlerinde yerinde, az ve öz konuşmak ve yazmanın önemini yüceltildiği belirtilmiştir. Araştırmada ayrıca konuşma dil becerisi alanındaki “Cahile söz anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür”, “Cahil ile konuşan cahil olur”, “Cahile söz anlatmak, köre renk tarifi gibidir” ve “Çalıda gül bitmez, cahile söz yetmez” atasözleri “cehalet” konu başlığında tasnif edilerek çok konuşmanın bir cahillik emaresi olduğu ve bunun da atasözlerinde yerildiği tespiti yapılmıştır. Araştırmada okuma dil becerisi alanındaki “Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir”, “Âlim unutmuş, kalem unutmamış”, “Deme kış, yaz. Oku, yaz”, “Kalem, kılıçtan keskindir” ve “Kalemin yaptığını kılıç yapamaz” atasözleri “okuma” başlığı altında tasnif edilerek okumanın bu atasözlerinde yüceltiği vurgulanmıştır (2013: 115-116).

Türkçe atasözlerinde iletişim olgusunun izlerini araştıran Bekiroğlu (2014) atasözleriyle ilgili tema analizi yapmış ve “Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir”, “Tatlı söz dinletir, tatsız söz esnetir”, “Baş dille tartılır”, “Bülbülün çektiği dili belası”, “Suyun sessizinden, insanın sözsüzünden korkmalı”, “Dili olsa da söylese (anlatsa)” ve “Dilin cirmi küçük, cürmü büyük” gibi çoğu atasözlerinin konuşma becerilerinin önemine işaret ettiklerini, kimilerinde giyim-kuşam gibi dış görünüşün konuşma becerilerini etkilediği ve iletişimin biçimini değiştirdiğini tespit etmiştir. Atasözlerinden bazılarının etkili konuşma becerileri üzerinde durduğunu, bazılarının ise “Söz gümüşse sükût altındır”, “Bir söyle on dinle”, “İki dinle bir söyle”, “Az söyle çok dinle”, “Söyleyenden dinleyen arif gerek” gibi

atasözlerinde susma, az konuşma ve genelde dinlemenin daha övülerek tavsiye edildiğini tespit etmiştir. Bu tür bakış açılarını ise Türk kültüründe bilgeliğe işaret ettiği ile yorumlamıştır. Yine Türk kültürünün bir eğitim içeriği olarak sözsüz iletişimin önemsendiği bunun da “Suyun duru akanından, insanın yere bakanından korkmalı”, “Dost başa, düşman ayağa bakar”, “Gözü göz değil, “Eğilen baş kesilmez”, “Aslan yatağından (yattığı yerden) bellidir (belli olur)” ve “Ağır otur ki bey (ağa, molla) desinler” atasözleriyle gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Tergip (2014) atasözleriyle ilgili yaptığı araştırmada hem toplumsal hem de araştırmacılar tarafından “eğitici, öğretici, yol gösterici” özlü sözler olarak algılandığını tespit etmiştir. Aynı araştırmada atasözlerinin toplumu eğitmek ve kötü, hoş olmayan durumlardan uzaklaştırmak amacıyla yerici, uzak tutucu, benimsenmeyici, kötileyici dil ve üslubun tercih edildiğini belirlemiştir. Bu araştırmada dil becerileri alanındaki “Söz gümüşse sükût altındır”, “Sırrını açma dostuna (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna”, “Ahmağa yüz, abdala söz vermeye gelmez”, “Boşboğazı cehenneme atmışlar, odun yaş (az) diye bağırması”, “Hocanın dediğini yap (söylediğini dinle), yaptığını yapma”, “Deveye 'boynun eğri' demişler, 'nerem doğru ki?' demiş”, “Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış”, “Eşeğe marifetini göster demişler, yıkılıp ağnamış (yatıp yuvarlanmış)”, “Cahile söz (laf) anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur)”, “Her horoz kendi çöplüğünde (küllüğünde) öter (eşinir)”, “Karga şakırdamış bülbülüm sanmış”, “Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler.” atasözlerinin bu nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Yapılan yorumlamada atasözlerindeki bu dil üslubunun halk eğitiminin sözlü davranışsal boyutuna işaret eden bir öğretim yöntemi olduğu, yeme ya da kötülemedeki esas amacın doğruya yöneltme amacı taşıdığı belirtilmiştir.

Atasözlerinin bir yönüyle toplumsal yaşamın düzeni açısından sözlü hukuk niteliğinde olduğu araştırmalarla sabittir. Dursun (2015) yaptığı bir araştırmada Türkçedeki atasözlerini sözlü hukuk bağlamında araştırmış ve toplumun yaşam biçimiyle ilgili birçok atasözünün yorum ya da kanaatler niteliğinde sözlü hukuk görevi gördüğünü belirlemiştir. Bu tür atasözlerinin genelde dil becerilerinden “konuşma” becerisi alanında olması dikkat çekici bulunmuştur. Analiz edilen atasözlerinin hukukun çeşitli dalları altında tasnif edildiği ve şu atasözlerinin ise “konuşma” dil becerileri alanında olduğu tespit edilmiştir: “Oğlan babadan görmeye sofraya sermez, kız anadan görmeye öğüt almaz”, “Misafire ‘kalk

git' demezler, atının yemini keserler", "Gel otur demek var, geç otur demek var", "Eli boş gelene 'aa uyur' derler, eli dolu gelene 'aa buyur' derler", "Bin sözü bir söz keser", "Bir adamın sözü bir adama kolay", "Bir söz yola getirir, bin söz yoldan çıkarır", "Kişi kılığına göre ağırlanır, lafına göre uğurlanır", "Eli uzundan, dili uzundan sakın", "Eline, beline, diline sahip ol", "Sofrada elini, mecliste dilini kısa tut", "İspatına muktedir olmadığın şeyi söyleme", "Kişi kendi ayıbını bilmez, elin ayıbını söyler", "Sorma adamın aslını, konuşmasından (sohbetinden) bellidir", "Söz büyüğün, su küçüğün", "Küçüklere oğul de şefkat eyle, ululara ata de hürmet eyle", "Açık söze ant gerekmez", "Adam odur ki sözünden dönmeye", "Er olan ikrarından dönmez", "Erkek olan sözünden dönmez", "Söz verme, verdinse dönme", "Adam sözünden bellidir", "Kişi sözünden bilinir", "Er gözünden, yiğit sözünden belli olur", "İnsanın değeri sözünden belli olur", "Büyük lokma ye, büyük söz söyleme", "Beylerin sözü, sözlerin beyidir", "Bugünün sözü, yarının köprüsüdür", "Er isen ant içme, bir sözün yeter", "Erkeğin sözü, demirin kertiği", "Koyuna boz, sözüne söz", "Malın iyisi gözünden, insanın iyisi sözünden belli olur", "Söz bir, Allah bir", "Söz birliğı, el birliğı", "Söz, borca benzer", "Söz dokuz boğumdur, boğa boğa söyle", "Söz geri dönmez", "Söz namustur", "Sözün sermayesi tutmaktır", "Çamın közü, yalancının sözü olmaz", "Laf yiğidin yarısıdır"

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma materyali, verilerin toplanması ve analiziyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu çalışmada, temel dil becerilerine yer veren atasözlerinin doküman incelemesi tekniği ile toplanması amaçlanmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Doküman inceleme tekniği kaynakların toplanması, sistematik incelenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinden oluşur (Ekiz, 2009: 73). Çalışmada toplanan verilerin analizi amacıyla içerik çözümlemesi kullanılmıştır. İçerik çözümlemesi, belli bir metnin, kitabın, belgenin, belirli özelliklerini sayısallaştırarak belirleme amacıyla yapılan bir taramadır (Gökçe, 2006: 35).

3.2. ÇALIŞMA MATERYALİ

Çalışma materyali olarak yaygın kullanılan atasözleri, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. “Amaçlı örnekleme, olasılı ve seçkisiz olmayan bir örnekleme yaklaşımıdır. Amaçlı örnekleme çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır.” (Büyüköztürk ve diğ., 2008: 78).

Çalışmada kullanılan kaynaklar ve kaynaklara göre derlenen 630 atasözüne ilişkin dağılım ise şu şekildedir:

Tablo 3

Çalışma materyalinin oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar ve derlenen atasözü sayısı

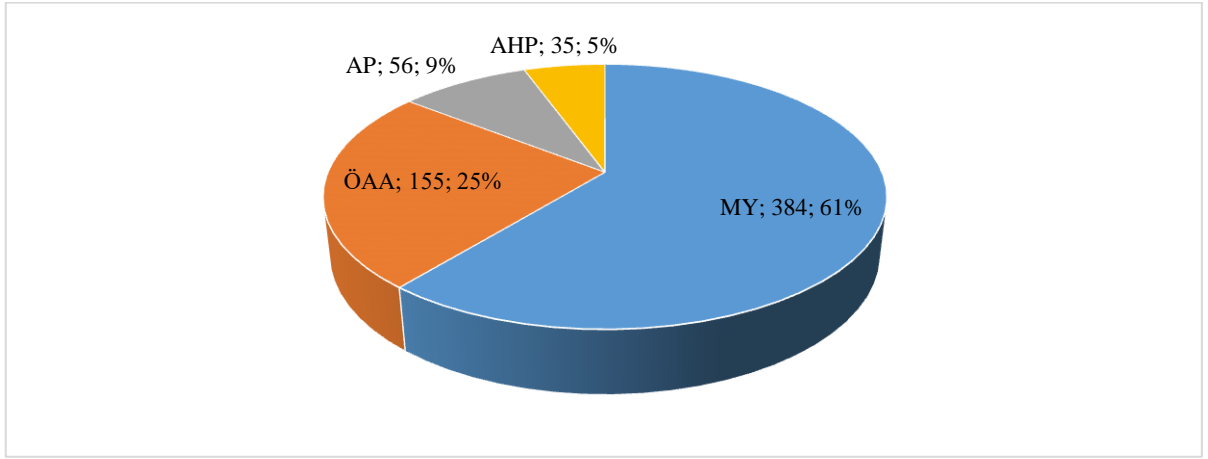
Veri Sayısı	Yazar Adı	Yılı	Kaynak adı	Yayın yeri	Yayınevi
384	MY: Metin Yurtbaşı	2016	Atasözleri Sözlüğü	İstanbul	Excellence Publishing
155	ÖAA: Ömer Asım Aksoy	2016	Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II	İstanbul	İnkılap Yayınları
56	AP: Ali Püsküllüoğlu	2012	Türk Atasözleri Sözlüğü	Ankara	Arkadaş Yayınevi
35	AHP: Arif Hikmet Par	1992	Atasözleri	İstanbul	Serhat Dağıtım Yayınevi

Bu atasözlerinin genel içindeki yüzdeler dağılımları ise aşağıdaki tablo ve grafikte verilmiştir.

Tablo 4

Araştırma için derlenen atasözlerinin kaynak ve dil becerilerine göre dağılımları

	Okuma	Yazma	Dinleme	Konuşma	TOPLAM
AP	1	1	11	43	56
AHP	0	1	9	25	35
ÖAA	2	1	22	130	155
MY	15	18	57	294	384
TOPLAM	18	21	99	492	630

Grafik 1: Kaynaklara göre derlenen atasözü sayıları ve yüzdelik oranları

3.3. VERİLERİN TOPLANMASI, ANALİZİ VE YORUMLANMASI

Verilerin Toplanması

Çalışma üç aşamadan meydana gelmektedir. Birinci aşamada atasözleri üzerine yapılan araştırmalarda sıklıkla adı geçen ana kaynaklar tespit edilmiştir. Atasözleri ve deyimler sözlüğü üzerine piyasada birçok eser mevcuttur. Çalışma materyallerinin oluşturulmasında yararlanılan kaynaklar belirlenirken mevcut kaynaklar arasında bünyesinde en çok atasözü barındıran ve yaptıkları baskıyla en çok tercih edilen atasözleri ve deyimler sözlükleri tercih edilmiştir. İkinci aşamada kaynaklardaki dil becerilerine yer veren atasözleri listelenmiştir. Üçüncü aşamada her kaynaktan elde edilen atasözleri kaynaktaki atasözü hacimleri dikkate alınarak aynı oranda atasözü farklı dil becerilerinde amaçlı seçim yöntemiyle belirlenmiştir.

Verilerin Analizi

Atasözleri analizi üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada atasözleri tek bir dosya hâlinde bir araya getirilmiştir. İkinci aşamada atasözleri liste haline getirilmiş, araştırmacı da dâhil olmak üzere 3 ayrı uzman tarafından okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerileri bakımından işaretlenmişlerdir.

Atasözlerinin seçiminde beceri alanlarına göre tasnifi “üç uzmanın da ortak kanaatinin oluşması” şartına uyulmuştur. Atasözlerinin yüzeysel analizlerinde aynı nitelikte olanlar ya da aynı atasözleri farklı cümle yapısıyla verilmiş olanlar “benzer atasözü” kabul edilerek içlerinden biri tercih edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Verilerin çözümü ve yorumlanmasında atasözleri topluca ve beceri alanlarına göre ayrı ayrı içerik analizine tabi tutularak yüzeysel ve derin anlam bakımından analiz edilmiştir. Bu analizde uzman görüşü alınarak atasözleri öncelikle dil becerileri bakımından kategorilere ayrılmıştır. Her bir kategorideki atasözlerinin frekans yığılmaları, yüzeysel ve derin anlam bakımından dil becerilerinin nitelikleri, derin anlam analizleri yoluyla dil becerileri eğitime yönelik atasözleri ve bu niteliklere ilişkin frekanslar belirlenmiştir. Tüm yüzeysel ve derin anlam analizlerinde elde edilen verilerin betimsel özelliklerinin artırılması amacıyla tablo, grafik ve karşılaştırmalardan yararlanılmıştır.

Bulguların analiz ve yorumları daha önceki araştırma tespitleriyle karşılaştırmalı olarak benzerlik, farklılık, zaman serisi içinde değişimleri, tasnif ve analizlerdeki farklılıkların dayanakları tartışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma kapsamındaki atasözleri dil becerileri bakımından tasnif edilmiş ve frekans, tablo ve grafiklerle betimsel anlamlandırmalar yapılmıştır. Öncelikle atasözleri yüzeysel ve derin analizle okuma, dinleme, konuşma ve yazma becerilerine göre analiz edilmiştir. Dil becerilerinin kendi içinde yapısal ve anlamsal analizlerinin ardından dil becerilerinin eğitimi bakımından derin anlam analizleri yapılmıştır.

4.1. Atasözlerinin Dil Becerileri Bakımından Tasnifi

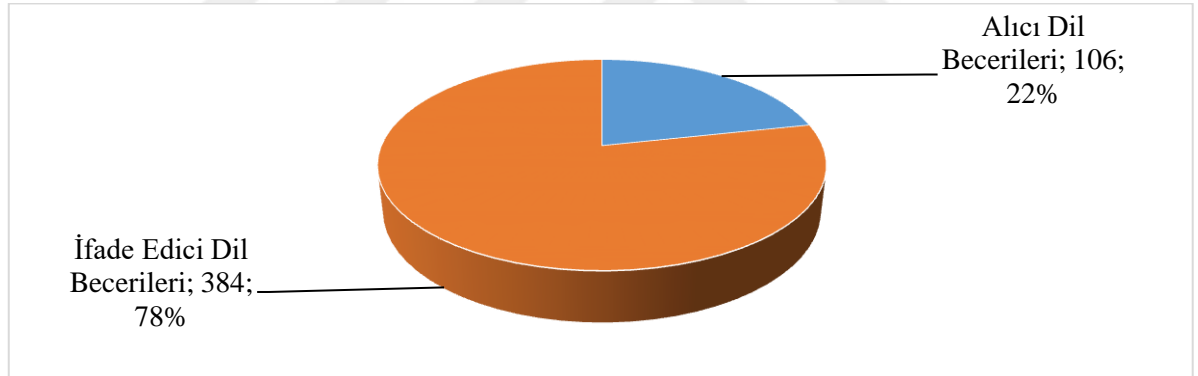
Araştırma kapsamına alınan atasözleri yüzey ve derin anlam bakımından incelendiğinde “Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez).”, “Bir baş soğan bir kazanı kokutur.”, “Bir fıçı sirkeden ziyade bir damla bal ile sinek tutulur.” gibi atasözlerinin eğitim amaçlı söylenmesi, öğüt ya da kural gibi kullanılması nedeniyle birçok durumda kullanılıyor olması, onları belirli kategori altında tasnif etmek zordur. Bu tür atasözleri genelde bir “davranışın” yapılıp yapılmaması ya da iyi veya kötü olduğu yönünde bir yol göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Bu davranış, gülmek, konuşmak, yemek, oturmak, yürümek, çalışmak, kişilik, huy, fiziksel görünüm, yeme ve içme gibi davranışların genelini kapsamaktadır. “Ananın bastığı yavru (civciv) incinmez (ölmez).” Atasözü ananın evladı için yaptığı hiçbir davranış çocuğuna zarar verici nitelikte değildir. Dolayısıyla annenin hiçbir davranışından kötü anlamlar çıkarmamalı, zarar vereceği düşüncesiyle kaygılanılmamalı. O her ne yapıyorsa, çocuğunun yararına yapıyordur. Zarar verebilecek bir davranış gösterse bile, gerçekte çocuk bu davranıştan dolayı incinmez. Atasözünün toplumun bu yöndeki genel kanaatini yansıtıyor olması nedeniyle, araştırma kapsamına alınan fakat dil becerileri de dâhil birçok davranışı birlikte temsil eden atasözleri araştırma kapsamı dışında tutulduğunda ilk etapta kaynaklara göre derlenen atasözü sayıları değişmiştir. Dikkate alınacak atasözleri ve dil becerilerine göre dağılımları aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 5

Araştırmaya dâhil edilen atasözlerinin kaynak ve dil becerilerine göre dağılımları

	Okuma	Yazma	Dinleme	Konuşma	TOPLAM
AP	1	1	11	42	55
AHP	0	1	9	21	31
ÖAA	2	1	16	94	113
MY	14	14	53	211	291
TOPLAM	17	17	89	367	490

Bu atasözlerinin bir kısmı alıcı ve bir kısmı ise ifade edici dil becerileri alanındadır. Aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere, atasözlerinin büyük bir çoğunluğu (n= 384; %78) ifade edici dil becerileri alanında, ancak çok az bir miktarının (n= 106, %22) ise alıcı dil becerilerine yöneliktir.

Grafik 2: Atasözlerinin alıcı ve ifade edici dil becerilerine göre oranları

Toplumsal yaşamda bilgi edinimini kapsayan toplumsal kural, davranış, eğitim, ibadet, sosyal ilişki ve ahlaki davranışlar ile bu davranışları ifade etme yani dış dünyaya yansıtma oranlarının değişiktir. Atasözleri bireyin toplumsal yaşam içinde bireyin davranışlarını kontrol edici, düzenleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle kişinin topluma yansıyan davranışlarıyla ilgili kural ve tavsiyelerin kişinin bir şey öğrenme amaçlı davranışlarına nazaran tavsiyelere göre daha fazladır. Atasözlerinin bir rolünün de toplumsal yaşam kültürünü aktarıcı ve düzenleyici olması nedeniyle bu alandaki atasözlerinin çokluğu normaldir. Dil becerileri alanındaki atasözlerinin topluma yansıyan yönü (ifade edici dil

becerileri) analiz edildiğinde konuşma ve yazma becerilerinin bu nitelikle örtüştüğü görülmektedir. İfade edici dil becerileri alanında konuşma ile ilgili aşağıdaki atasözleri toplumsal düzeni sağlama ve konuşma adabını öğretme yönünden önemlidir:

- Yalancı topaldan kolay tutulur
- Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.
- Yalancıyı kaçtığı yere kadar kovalamalı
- Yalanı oranla söyle
- Yalanın kemiği yok ki boğazına batsın
- Yalancının mumu yatsıya kadar yanar

Örnek olarak verilen bu atasözlerinin tamamı da yalanla ilgilidir. Yalan iyi bir davranış değildir. Öyle ki, yalanı söyleyen kişi bile yalandan zarar görür. Üstelik yalan çok kolay üretilir. Yalancı bir kişinin söylediği şeylerin yalan olduğu çok çabuk anlaşılır. Bu nedenle Türk toplumu yalan söylemeye karşı olumsuz tavır koymuştur. Toplumu yanıltma ve doğrudan uzaklaştırma yaşamın her alanında yerilen, uygun görülmeyen bir davranıştır. Her ne kadar yazılı kaynaklar bu yönde açıklamalara yer verse de, atasözleri o kadar geniş, derin ve çeşitli bilgileri öz, kısa ve veciz bir üslupla yorumlayıp aktarıyor olması, onları daha etkili kılmaktadır. Bu nedenle ifade edici dil becerileri alanında konuşma becerilerini kapsayan atasözü sayısı daha yüksektir.

Diğer bir alıcı dil becerisi olan yazma ise aşağıdaki örnek atasözlerinde yüceltilen bir davranış olarak ifade edilmiştir:

Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz

- Kalemin ucu kılıcın gücü
- Kalem cömert olur, ne dilersen yazar
- Akıl yanılır, kalem yanılmaz
- Akıldan çıkar, defterden çıkmaz
- Âlim unutmuş, kalem unutmamış.
- Hatırda kalmaz, satırda kalır

Bu atasözlerinde yazma becerisi “Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz” atasözüyle yüceltilmiştir. Yazma

Türk kültüründe ilim öğrenme yolu olarak görülmüştür. Atasözlerinde yüzeysel anlam bakımından yazma eylemi, öğrenilen bilgilerin en basit eylem olarak not edilmesi, bir materyale (kâğıt, tahta ve benzeri) aktarılması, yorumlanması, farklı bilgilerin birbiriyle ilişkilendirilerek yeni bilgiler haline getirilerek belirli bir düzen içinde ortaya konulması, özümsemesi ve değerlendirilmesidir.

“Kalemin ucu kılıcın gücü” atasözüyle, kalemin ne kadar da güçlü bir alet olduğu vurgulanarak derin anlam bakımından onun yazma özelliği dolayısıyla yazmanın çok değerli ve etkili bir eylem olduğu belirtilmiştir. Çeşitli toplumlar yeryüzündeki varlıklarını daha da kuvvetlendirmek ve yaşam şartlarını iyileştirmek için tarih boyunca savaşımlardır. Savaşın yıkıcı olduğu kadar yeni imkanlara yol açıcı özelliği, toplumların önündeki aşılmaz engelleri ortadan kaldırmanın etkili bir yol olduğu bilinir. Fakat ortaya çıkardığı yan etkileri nedeniyle insanların ölümü ve doğanın tahribatı telafisi imkansız yeni sorunlara da neden olmaktadır. Atasözünün derin anlam analizi yapıldığında kalem (yazan bir alet) “ilim” yapmayı, bilimsel ilerlemeyi, bilimi geliştirip yaymayı, bu konuda yazılı eserler meydana getirmeyi temsil etmektedir. Üstelik ne insana ne de tabiata zarar verici herhangi bir özelliği de yoktur. Bu nedenle eğer toplumsal yaşamın daha iyileşmesi için önlerinde duran engellerin kaldırılması yoluyla yaşam şartlarını iyileştirme ve toplumsal ilerlemede bir mesafe kat etmek isteniyorsa, bunun en zararsız ama en etkili yolunun bilim olduğunu ifade edilmiştir.

Alıcı dil becerilerinden dinleme ise atasözlerinde ifade edici dil becerilerinden sonra en sık tekrarlanan atasözü grubudur. Aşağıda örnekleri verilen dinleme becerisindeki atasözleri dinlemenin konuşmaya göre daha değerli olduğunu vurgular:

Dinleme

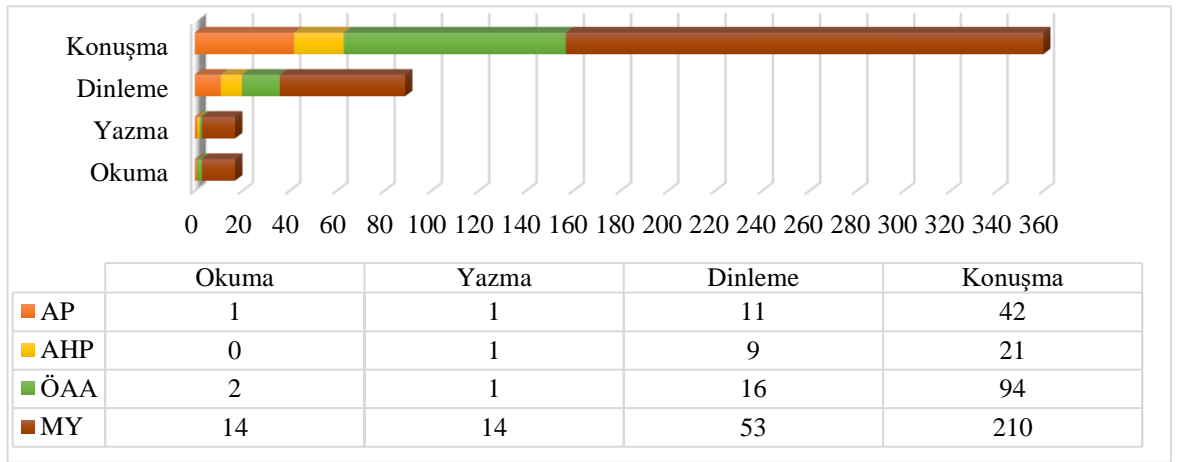
- Adam olana bir söz yeter
- Az söyle, çok dinle
- Bir söyle, iki işit
- Çok dinleyip, az söylemek gerek
- Gem almayan atın ölümü yakındır

Okuma

- Deme kış yaz, oku yaz.
- Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir.
- Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.
- Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz.
- Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir.

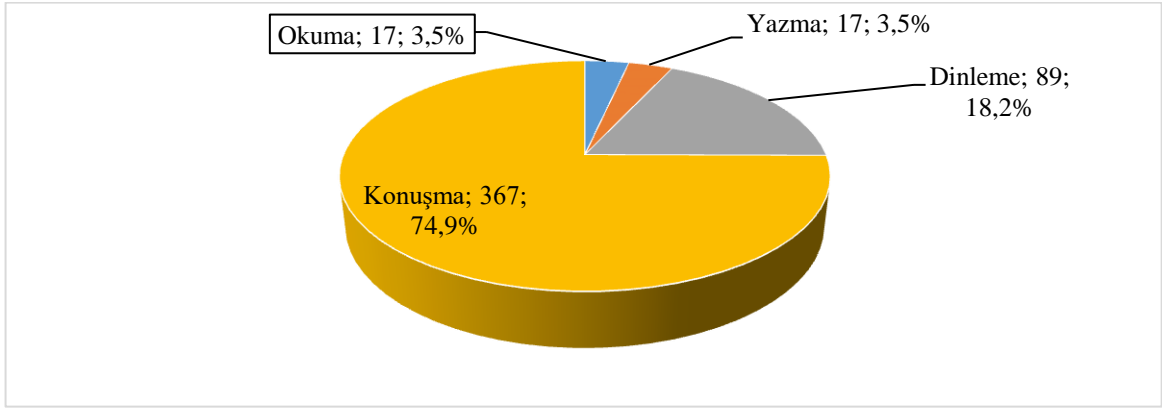
Alıcı dil becerilerinde dinleme ve okuma Türk toplumunda “öğrenmek” ya da “ilim tahsil etmek” anlamlarında algılandığı için yüceltilmiş davranışlar olarak tarif edilmiştir. Bu nedenle gerek okuma gerekse dinlemenin diğer dil becerilerine göre kalıcı beceri sağladığı ve etkili olduğu belirtilmiştir. Her iki davranış da Türk kültüründe “erdemli” insan davranışı olarak görülmekte, bu becerilere atasözlerinde yer verilmesi toplumsal kültürün aktarılmasında da etkili olmuştur (Keklik, 2001: 30-70).

Tüm bu alıcı ve ifade edici dil becerilerinin diğer alt dil becerileri bakımından atasözlerinde yer alma oranları aşağıdaki grafiklerle gösterilmiştir:

Grafik 3: Islah edilen atasözlerinin kaynaklarına ve dil becerilerine göre yığılmış sayıları

Atasözlerinin dil becerileri bakımından tasnifleri yapıldığında büyük bir çoğunluğunun konuşma (n= 367, %74,9) becerisi alanında olduğu görülmektedir. Ondan sonra sırasıyla dinleme (n= 89, %18,2), yazma (n= 17 %3,5) ve okuma (n= 17, %3,5). Benzer bulgular Onan (2011: 99) tarafından da elde edilmiş ve atasözleri dil becerileri açısından tasnif edilerek % 87,90 konuşma, % 6,47 dinleme, %4,31 yazma ve %1,29 okuma alanında oldukları tespit edilmiştir. Her iki araştırmada da dil becerilerinin yüzdelik dağılım sıralarının benzer oluşları ve özellikle okuma becerisinde çok az sayıda atasözü varlığı dikkat çekmektedir.

Grafik 4: Tasnif edilen atasözlerinin kaynaklarına ve dil becerilerine göre oranları

Atasözlerinin alt bil becerileri bakımından tasnif edilmesi halinde yukarıdaki grafiğin çıkması, Türk kültüründe sözlü kültür ve hukukun çok yaygın olması ve konuşma türündeki davranışların ifade edici dil alanında olması ve toplumsal yapı için belirli bir düzen içinde olmasıyla açıklanabilir. Diğer bir ifade edici dil becerisi olan yazma, toplumun her kesimince gösterilen yaygın bir dil becerisi olmadığı için bu alana ilişkin atasözleri sayısı oldukça azdır. İnsan davranışlarına doğrudan etki eden veya davranışın dışı vurumunu etkili gösteren alıcı dil becerisi dinleme ve ifade edici dil becerisi konuşma, bu nedenle atasözlerinde diğer dil becerilerinden daha fazla yer almıştır. Çünkü her iki beceri de toplumsal düzeni korumada etkilidir. Atasözlerinin bir özelliğinin kültür aktarımı ve sözlü hukuk olması da bu konuda etkili olmuştur.

4.1.1 Atasözlerinde Okuma Alanıyla ilgili Bulgular

Okuma becerilerine yönelik atasözleri genel yapı, anlam ve okuma eğitimi bakımından kendi içinde analiz edilmiştir. Atasözlerinin her zaman basit cümleli, dün anlatımlı, olmadıkları ve eğitimi de sadece tavsiye eden ya da eğitimi öven anlamlarda olmadıkları için okuma becerileri alanında kullanılan atasözlerinin hem yüzeysel hem de derin anlamları incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen atasözlerinden 17'sinin (%3,5) okuma dil becerisi alanında oldukları tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin anlam açıklamaları aşağıda yer aldıkları esere göre verilmiştir:

Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir. (AP)

Seyahat etmek ve eğitim görmek insanın bilgisini görgüsünü artırır.

Okumanın bir kolu olan görsel okuma; resimsel ve grafiksel görüntülerle aktarılan mesajın

okunması, anlaşılması ve yorumlanması, kişilerin etraflarında gördükleri her şeyi analiz etmelerini sağlayan yeteneklerin bütünüdür. Bu atasözünde gezerken yapılan görsel okumaların bilgiyi artırdığı ifade edilmektedir.

Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren. (MY)

Bilgili, kültürlü biri olmak isteyen bol bol okuyup her gün yeni bir şeyler öğrenmelidir.

Kişi günlük hayatında dinleyerek ve okuyarak yeni şeyler öğrenir. Yeni bilgi öğrenebilmenin ön koşullarından biri de şüphesiz okuduğunu anlamaktır. Okuduğunu anlamayı kolaylaştıracak önemli unsurların başında da kelime hazinesi gelir. Kelime hazinesi zayıf olan bireyler okuduklarını anlamlandıramaz. Bundan dolayı kişi kelime hazinesini artırmalıdır.

Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur. (MY)

Sürekli eğitim gördüğü halde hiçbir şey öğrenemeyenler için söylenir.

Okuma, bireyin akıl, düşünme, kavrama gücü, duygu dünyası, sorgulama gücü ve eğitim başarısını etkileyen bir dil becerisidir. Eğitim süreci boyunca en önemli bilgi alma yollarının başında okuma ve dinleme gelir. Okuma ve dinleme sürecini hakkıyla yerine getiremeyen kişi okumuş ve eğitim görmüş kabul edilemez.

Deme kış yaz, oku yaz. (MY)

İnsan okumak, yükselmek için her türlü güçlüğü göğüs germeyi bilmelidir.

Okumak insanın eğitim hayatını etkilemekle birlikte bireyin sosyal bir statüye sahip olmasını da sağlar. Okuma sürecinde zaman zaman her okuyucu zorluk yaşayabilir. Okuyucunun başarılı olabilmesi ve zorlukların üstesinden gelebilmesi için birtakım ilkeleri yerine getirmesi gerekir. Bu atasözünde okumak için güdülenmenin önemi vurgulanmaktadır. Güdülenme okumayı öğrenme ve geliştirme de anahtar faktörlerden birisidir. Güdülenen bireyler becerilerini geliştirme yollarını aramakta ve bu süreçte zorlukları kabullenmektedirler.

Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz. (MY)

Yazının özenle yazılması istekle okunma olasılığını artırır.

Yazı karakterlerinin yapıları, diziliş özellikleri ve tasarımın genel durumu, okunabilirliği

tipografik olarak azaltıp çoğaltan etkenlerdir. Okunabilirlik şifre çözmek gibidir. Şifreyi çözebilmek için kesinlikle okumanın kolaylığını ve iletişimde kullanılan mesajın algılanması sağlamalıdır. Yazı karakteri seçimi, harf boyutu, espas kavramı (boşluk) gibi metin dışı öğeler okunabilirliği etkiler. Bu atasözünde yazının istenilen özellikleri taşıması durumunda okunma olasılığının artacağı belirtilmektedir.

Hoca okurken yanılır. (MY)

Hayatta bir yanılığa düşmeyen kişi yoktur. Zaten yanılmak da doğal bir olaydır; kusur sayılmamalıdır. İşini en iyi bilen bir kişi bile işini yaparken hata yapabilir, hoca da çok iyi bildiği halde Kuran-ı Kerim ayetlerini okurken yanılabilir.

Okuma, dil sembolleriyle oluşturulmuş yazının ses ya da gözle dile getirilmesidir. Bu süreçte gözün ya da okuyanın okuma hataları nedeniyle zaman zaman hatalar yaşanabilir. Kişinin bir konuda uzman olması, onu hatasız kılmaz. İnsanın farklı değişkenlerden hem psikolojisi hem de zihinsel süreçleri etkilenebilir. Bu da insanı hataya düşürebilir.

İnsan ak üstünde karayı okurken bile yanılır. (MY)

Yazılı olanlar dikkatlice okunmazsa hatalı yorumlara yol açabilir.

Okuma becerisi görsel sembollerin ses ya da içsel tepkilerle anlamlandırılma sürecidir. Bu açıdan bakıldığında okuma bir düşünme ve anlama eylemidir. Fakat insanın psikolojisi dış etkenlerden, okunan metnin yazılı olduğu zeminin özelliklerinden, önceki ve sonraki metinlerin ne olduğundan, okuyan kişinin algı, tutum ve önceki bilgilerinden ciddi etkilenmektedir. Gözün açıdan görmesi ile beynin onu anlamlandırma süreci her ne kadar ilişkili olsa da, bu etkenler sebebiyle insan yanlış anlamlandırmalar yapabilir.

Kişi bilmediğini öğrenmeli. (MY)

İnsan fırsat buldukça yeni yeni şeyler öğrenip daha çok bilgi sahibi olmalıdır.

Okuma yazılı ya da basılı metinleri anlamlandırma eylemidir. Bu süreçte insan yeni bilgiler edinir, eskilerini geliştirir ve çözümler. Okuma eylemi sadece seslendirme değil, aynı zamanda bilişsel çözümlerdir (Özdemir, 1998: 9). Okuma becerilerindeki eksiklik aynı zamanda hem düşünme becerilerini zayıflatmakta hem de diğer dil becerilerinde sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle sistematik okumalarla okuma becerilerinin

geliştirilmesi sağlanmalıdır (Küçük, 2002: 37).

Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz. (MY)

İlim sahibi olabilmek için yalnızca okuma yazmayı öğrenmek yetmez.

Okumak elbette bir bilgi edinme sürecidir. Fakat her okuma sonunda ya da sıklıkla okuma yapılıyor olması, eğitim ve öğretimle ilgileniliyor olması kişinin bilgili olacağını göstermez. Eğitim sürecinden ve okumadan tam faydalanabilmek için hem aktif okuma hem de eğitim sürecine etkin katılım şarttır (Sever, 2000: 10). Aksi halde yapılan sadece bir zihinsel ve bedensel faaliyetten ibaret kalır. Okumak ve öğrenmek, edinilen bilginin özümsemesini, bundan bir çıkarıma varılmasını ve davranışlara yansıtılmasını gerekli tutar.

Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle. (MY)

Anlayarak okumadıktan sonra okumanın bir yararı olmaz.

Okuma alıcı bil becerilerindedir. Belirli bir dil kuralına göre yazılmış olan mesajın tekrar sesli ya da sessiz anlamlandırılmasıdır. Okumadan yoluyla bilgi edinebilmek için anlama, anlamlandırma, kavrama, örneklendirme, yorumlama, karşılaştırma ve daha önceki öğrenilenlerle sonraki öğrenilenleri ilişkilendirme, okunan bilgileri yeniden organize etme ve düzenleme süreçlerinin etkin kılınması gerekir. Fakat bu süreçler her ne kadar doğumla birlikte kazanılmış ve eğitimle geliştirilmiş olsa da, bazen istenen seviyede olmayabilir (Küçük, 2002: 37). Okuma çeşitli seviyelerde gerçekleşebilir. Anlamalı ya da aktif okumalar sadece sesli ya da sessiz bir kod çözme süreci değil, ondan kendine yeni bilgi ve beceriler elde etmeyi sağlar.

Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu. (MY)

Elinde imkân olduğu halde okumayan kişi toplumda iyi bir mevki sahibi olamaz.

Okumak yani diğer bir anlamda eğitim görmek hem bireysel gelişim hem de toplumsal yaşamda kendine bir yer edinmenin en modern yolu olarak görülüyor. Bu nedenle devletler toplumun eğitimi sorununu resmi olarak üstlenmişlerdir. Fakat kimileri hayata bu yoldan atılmak yerine ticareti, çiftçiliği ya da ileri seviye eğitimler yerine orta seviyede bir eğitimi yeterli görmektedirler. Türk toplumu için eğitim görmek ve aydınlanmak her çağda değer görmüştür (Akyüz, 2018: vii).

Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz. (MY)

İyi bir gezgin olmak için, nasıl çok gezip görmek gerekiyorsa, ilim sahibi olabilmek içinde çok okuyup, iyi bir eğitim görmek gerekir.

Eğitim hayatının en önemli ve etkili silahı şüphesiz okumadır. Başarılı bir eğitimin en önemli koşullarının başında okuma gelir. Çünkü okuma; anlamayı sağlar, kişiyi yeni bilgilere ulaştırır, insanda düşünme, kavrama, analiz, sentez, karar verme yeteneğini geliştirir, kişinin dilini ve kişiliğini geliştirir.

Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz. (MY)

İnsan her işi yaparak öğrenir; sürekli yazarak da iyi bir yazar olunabilir.

Bir beceri dersi olan Türkçenin temel ilkelerinden biri de yaparak yaşayarak öğrenmektir. Bir beceriyi kazandırabilmenin yolu kişinin sürekli o beceriyi uygulamasını sağlamaktır. Bundan dolayı okumanın ve yazmanın teorik boyutundan çok uygulama boyutu önemlidir.

Okumayı öğrenmeyen çuval taşımaya öğrenir. (MY)

Okuma yazma bilmeyen kişi doğru dürüst iş bulamaz. Geçimini sağlamak için de kalitesiz işlerde çalışmak zorunda kalır

Eğitim bireyde hem kişisel gelişim hem de bir meslek sahibi olma açısından önemli kazanımlar sağlamaktadır. Bu nedenle toplumlar eğitim sistemlerini geliştirmekte, eğitime ciddi yatırımlar yapmaktadır. Gelişmiş ülkelerle geri kalmış ülkeler bu bakımdan karşılaştırıldığında eğitimin ileri olduğu ülkelerin gelişmişlik bakımından da ileri oldukları görülmektedir (Gümüş ve Şişman, 2012: 17). Ülkeler açısından bu durum bireysel açıdan da aynıdır. Eğitim bireye beden gücüyle işleri zorluklarla yapmak yerine, zihin gücüyle teknolojik destek sağlayıp az zamanda çok ve kolay iş yapma becerisi kazandırır.

Okumuşun ekmeği koynunda. (MY)

Bilgili, başarılı kişiler işsiz kalmaz.

Eğitim yaşam konforunu iyileştirme yollarından en etkilisidir. Bu nedenle her devlet eğitime ciddi harcamalar yapmaktadır. Her toplumda halk aynı sebeplerden dolayı yeni yetişen nesilleri eğitim almaya yönlendirmektedir.

Bir katar deveyi bir eşek yeder. (ÖAA)

Sessiz, uysal bir topluluğu, niteliksiz, ahmak bir kişi bile yönetir.

Tepki vermeyen, itiraz etmeyen, konuşarak duygu ve düşüncelerini aktarmayan kişiler, basit kişilerin niteliksiz de olsalar sözlerine uyar, onları dinlerler. Eğer yönetilmek istenen kişilerin her halükarda konuşmayı dinlemeleri, emirlere uymaları isteniyorsa, düşüncesizce her şeyi yapan biri bu konuda yardımcı olabilir. Onun dinlemeye istekliliği ve hatta bundan heyecan duyması, diğer uysal kişilerin de dinlemesine neden olur.

Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir. (ÖAA)

Çok gezen, çok yer görür, bilgisini artırır. Çok okuyan görmüş kişi kadar bilemez.

Görsel okuma; resimsel ve grafiksel görüntülerle aktarılan mesajın okunması, anlaşılması ve yorumlanması, kişilerin etraflarında gördükleri her şeyi analiz etmelerini sağlayan yeteneklerin bütünüdür. Bu atasözü de gezerken bir görsel okuma sürecinin yaşandığını ve bilgi sahibi olmakta bu sürecin basılı materyalleri okumaktan daha önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Okuma becerilerinde bu kadar az sayıda atasözü bulunması alıcı dil becerilerinin kişinin kendi bireysel gelişimine yönelik olması ile açıklanabilir. Bu tespit Gönen (2006) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla benzerlik taşımaktadır. Her iki çalışmada da okuma becerisi alanındaki atasözlerinin okumanın önemini vurguladığı belirtilmiştir. Bu becerinin “Okumuşun ekmeği koynunda”, “Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu” ve “Kişi bilmediğini öğrenmeli” atasözlerinde de görüleceği üzere “eğitim almak” anlamlarında kullanıldığı da görülmektedir.

4.1.1.1. Okuma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Yapı Bakımından Tasnifi

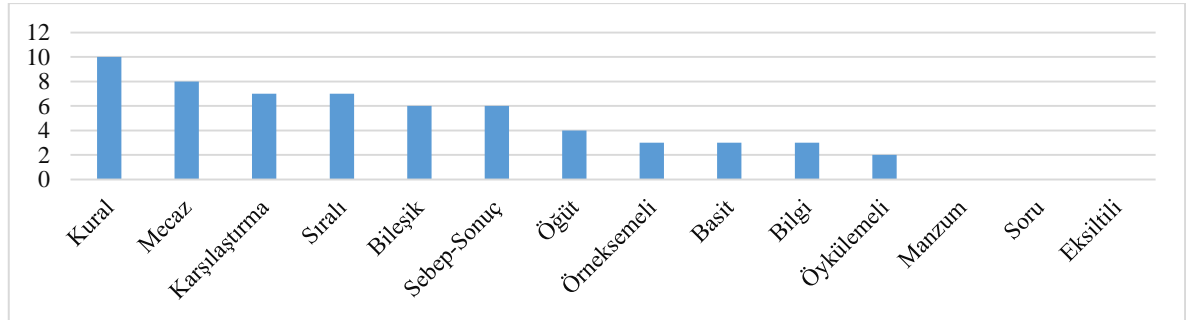
Okuma becerileriyle ilgili atasözleri yapı bakımından incelendiğinde farklı yapı nitelikleri gösterdikleri tespit edilmiştir. Atasözlerinin sınıflandırılmasıyla ilgili literatür incelendiğinde farklı bakış açılarının olduğu görülmüştür. Atasözleri bu bakış açılarına göre incelenmiş ve hangi yapı türlerinde oldukları, sayıları ve genel içindeki yüzdelik oranı aşağıdaki tablo ve grafikte belirtilmiştir:

Tablo 6

Okuma konulu atasözlerinin yapı bakımından frekansları

Yapı kategorileri	Frekans	%
Kural	10	58,82
Mecaz	8	47,06
Karşılaştırma	7	41,18
Sıralı	7	41,18
Bileşik	6	35,29
Sebep-Sonuç	6	35,29
Öğüt	4	23,53
Örneksenmeli	3	17,65
Basit	3	17,65
Bilgi	3	17,65
Öykülemeli	2	11,76
Manzum	0	0,00
Soru	0	0,00
Eksiltili	0	0,00

Araştırma kapsamındaki atasözlerinden okuma becerileriyle ilgili olanların yapıları incelendiğinde en fazla kural cümleli oldukları (n=10; %58,82) tespit edilmiştir. Sıklıkla karşılaşılan diğer bir yapı özellikleri ise mecaz (n=8; %47,06), karşılaştırma (n= 7 ; %41,18) olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 5. Okuma konulu atasözlerinin yapı özelliklerinin frekans grafiği

Elde edilen grafik değerleri de incelendiğinde basit yapılı, bilgi verici, öykülemeli yapılı atasözlerinin okuma becerilerinde çok az sayıda oldukları görülmüştür. Atasözlerinin genel özelliklerinden kural, mecaz, karşılaştırma ve sıralı yapı niteliklerinin okuma becerileri

alanındaki atasözlerinde de korunduğu tespit edilmiştir. Buna karşın manzum yapılı, soru ve eksilteli cümleli atasözleri tespit edilmemiştir.

4.1.1.2 Okuma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Anlam Bakımından Tasnifi

Okuma becerisine yönelik atasözlerinin anlam bakımından analizinde atasözlerinin kimisi gerçek anlamda okuma becerilerinden bahsederken, kimileri her ne kadar “okuma” becerisine yer verse de, mecaz olarak farklı anlamda kullanılmıştır. Atasözlerinin anlam bakımından analizine ilişkin tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 7

Okuma becerisiyle ilgili atasözlerinin içerdiği anlamlar

Anlam	Atasözleri
Eğitim	Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir. Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir. Okumuşun ekmeği koynunda. Bir katar deveyi bir eşek yeder. Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir.
Fayda	Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur. Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle.
Öğrenme	Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren. Kişi bilmediğini öğrenmeli
Yanılabirlik	Hoca okurken yanılır. İnsan ak üstünde karayı okurken bile yanılır.
Yöntem	Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz. Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz.
İtaat	Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu.
Kişilik	Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz.
Sabır	Deme kış yaz, oku yaz.
Düzen	Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.

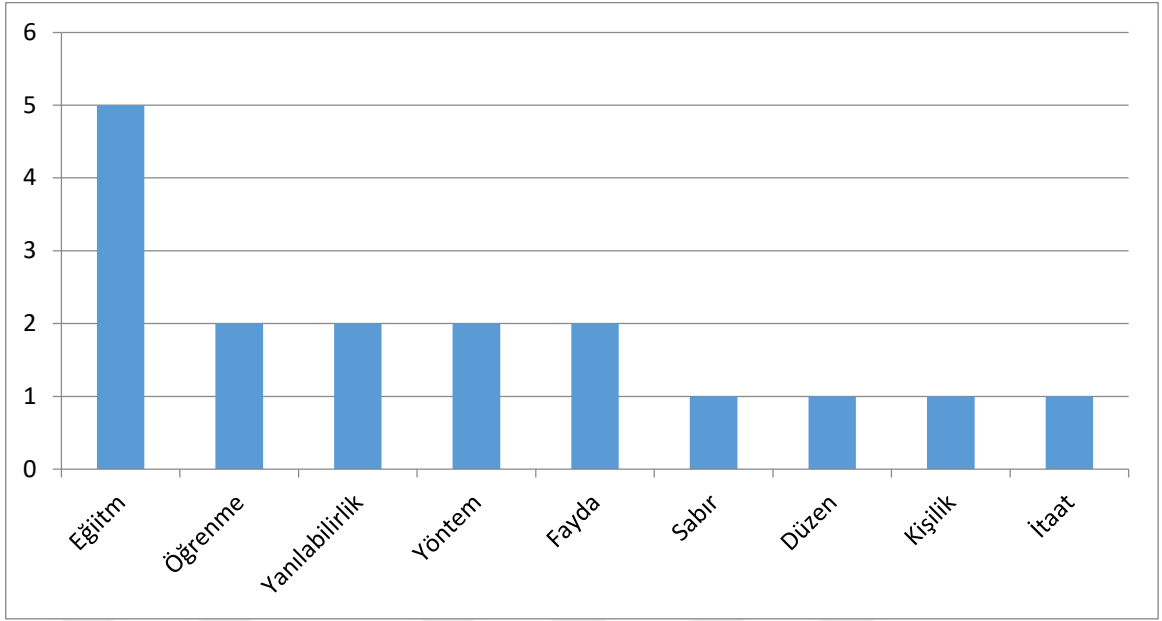
Bu atasözlerinin frekansları ve genel içindeki yüzdeler temsil oranları aşağıdaki tabloda incelendiğinde, doğrudan eğitim ve öğrenmeyle ilgili olabilecek eğitim, öğrenme, yanılabirlik, yöntem ve fayda anlamlarının sıklıkla kullanıldığı görülecektir. Aynı atasözleri grubunda özellikle okumayı özendirilenlerin Beğenmez (2013: 116) tarafından da “okuma” kategorisi altında sıralandığı tespit edilmiştir.

Tablo 8

Okumayla ilgili atasözlerinin içerdiği anlamlara ilişkin frekans ve yüzdeler

Anlam	Frekans	%
Eğitim	5	29,41
Öğrenme	2	11,76
Yanılabirlik	2	11,76
Yöntem	2	11,76
Fayda	2	11,76
Sabır	1	5,88
Düzen	1	5,88
Kişilik	1	5,88
İtaat	1	5,88

Atasözlerinin anlam bakımından analizi incelendiğinde büyük çoğunluğunun eğitim (n=5; %29,41) anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Eğitimin önemini vurgulayan bu atasözlerine benzer anlamda “öğrenme”yi içeren 2 atasözü (“Kişi bilmediğini öğrenmeli” ve “Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren”) tespit edilmiştir. Benzer tasnif, Keklik (2001: 30-70) tarafından da yapılmış ve atasözlerinin “Çok okuyan bilmez”, “çok gezen bilir”, “Kendi yazdığını yine kendi okur” ve “Konuşmak, okumaktan iyidir” örnekleriyle okuma eğitimine teşvik edildiği yorumlanmıştır. Okuma becerisinin hangi anlamlarda ne kadar sıklıkla atasözlerinde tercih edildiği aşağıdaki grafikte incelenebilir.

Grafik 6. Okuma içerikli atasözlerinin anlam bakımından frekans yığılmalı grafiği

Yapılan analizlere göre eğitimin (okumanın) tek başına insana bir şey katamayacağı, kişiliğin daha önemli olduğu “Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz.” atasözüyle, ilim öğrenmenin tavsiye edildiği fakat söz dinlemeyip, itaat etmeyip, fazla ilim gerektirmeyen ve ezbere dayalı hafızlık mesleğinin tercih edildiği “Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu” atasözüyle, her şeyin bir yolu yöntemi var anlamının “Okumadan âlim, gezmeden seyyah olunmaz” atasözüyle, “önemli olan ne yaptığın değil, ondan ne fayda gördüğündür” anlamı ise “Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle” atasözüyle verilmiştir.

Okuma becerisinin anlam bakımından genel analiz tablosu incelendiğinde, okumanın bir fayda elde etmek için yapılacak bir eylem olduğu, bu eylemin bir yapılaş yönteminin olduğu, yapmanın tek başına yetmeyeceği ve sonunda değerli kazanımların elde edilebileceği toplumsal bakışı ve okumanın (eğitimin) önemsendiği tutumu öne çıkmıştır. Bu bakış açısının toplumca benimsenmiş olması, okuma kavramı üzerinden diğer sosyal eylemlerin de değerlendirilmesini sağlamıştır. Bununla ilgili “Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur.” atasözü oldukça manidardır. Eğer bir eylem sürekli tekrar ediliyor fakat her defasında yine bir fayda elde edilemiyorsa, bu durumu betimleme ya da eleştiri amacıyla bu atasözünün kullanıldığını görülmektedir.

4.1.1.3 Atasözlerinin Okuma Becerilerinin Eğitimi Bakımından Tasnifi

Okuma becerilerinin eğitimi, sembollerin seslendirilip anlamlandırılması, süreçte devrik, dolaylı ve gizli anlamları kavramayı içerir. Okuma becerilerini konu alan atasözleri gerek yüzeysel gerekse derin anlam bakımından analiz edilmiş ve okuma eğitimine yönelik tasnifler aşağıda verilmiştir.

4.1.1.3.1 Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Amacı Bakımından Tasnifi

Atasözleri okuma becerisi eğitiminin amaçları bakımından analiz edilmiş ve aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere Bilgilenme, Gelişim ve Meslek Edinimi olmak üzere toplam üç adet başlık belirlenmiştir.

Tablo 9

Okuma becerilerinin eğitim amaçlarına göre atasözleri

Amaç	Atasözü
Bilgilenme	Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.
	Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir.
	Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir.
	Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur.
	Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle.
Gelişim	Kişi bilmediğini öğrenmeli
	Deme kış yaz, oku yaz.
	Bir katar deveyi bir eşek yeder.
	Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz.
	Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren.
Meslek Edinimi	Hoca okurken yanılır.
	İnsan ak üstünde karayı okurken bile yanılır.
	Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir.
	Okumuşun ekmeği koynunda.
	Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu.
Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz.	
Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz.	

Tablo 10

Okumayla ilgili atasözlerinin eğitim amaçlarına ilişkin frekans ve yüzdeler

Amaç	Frekans	%
Bilgilenme	7	41,17
Gelişim	5	29,41
Meslek Edinimi	5	29,41

Tablodaki veriler incelendiğinde her ne kadar üç amaç da yakın miktarda hedeflenmiş olsa da, en fazla bilgilenme eğitimi öne çıkmaktadır. Okumak hem kişiye bilgi kazandırır, hem düşünme becerilerini geliştirir hem de bir meslek sahibi olmasını sağlar. Bu bakış açılarının tamamı da araştırma bulguları tarafından desteklenmiştir. Bu bulgular Beğenmez (2013: 114-116) tarafından “eğitim” kategorisi altında sıralanan atasözlerinde de vardır.

4.1.1.3.2. Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Hedef Kitlesi Bakımından Tasnifi

Okuma becerilerini içeren atasözleri incelendiğinde, yüzeysel ve derin anlamlar bakımından analiz sonucunda gençlik ve yetişkin olmak üzere iki farklı hedef kitlenin seçildiği dikkat çekmektedir. Bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 11

Okuma becerileri eğitiminin hedef kitlesine göre atasözleri

Hedef Kitle	Atasözü
Gençlik	Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur.
	Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle.
	Deme kış yaz, oku yaz.
	Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz.
	Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren.
	Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir.
	Okumuşun ekmeği koynunda.
	Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu.
	Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz.
Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz.	
Yetişkin	Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.
	Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir.
	Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir.
	Kişi bilmediğini öğrenmeli
	Bir katar deveyi bir eşek yeder.
	Hoca okurken yanılır.
İnsan ak üstünde karayı okurken bile yanılır.	

Tablo 12

Okumayla ilgili atasözlerinde hedef kitleye ilişkin frekans ve yüzdeler

Hedef Kitle	Frekans	%
Gençlik	10	58,82
Yetişkin	7	41,17

Tablodaki atasözleri okuma eğitiminin hedef kitlesi bakımından analiz edildiğinde, bazı atasözlerinin içerikleri, kapsamı, cümle yapıları ve derin anlamları nedeniyle gençlerin okuma eğitiminde kullanılabileceği, diğerlerinin ise yetişkinler için kullanılabileceği tespit edilmiştir. Özellikle “Okumuşun ekmeği koynunda” ve “Deme kış yaz, oku yaz” atasözleri örneğinde analiz edildiğinde okumanın insana ilerde bir meslek kazandıracağı ve bu nedenle hiçbir zaman durmadan sürekli okumak gerektiği vurgulanmıştır. Bu tür kazanımlar ilköğretim ders müfredatlarında yer alan kazanımlarla da benzerlik taşımaktadır (MEB, 2005; 2006 ve 2009). Bu nedenle gençlere yönelik olarak tasnif edilen bu atasözlerinin bu yaş grubunu hedef alan MEB müfredatıyla da desteklenmektedir.

Yetişkin eğitimi için tasnif edilen atasözleri analiz edildiğinde, sürekli öğrenme, kültür edinme ve kendini geliştirme amaçlarını taşıyan ve yetişkinler için tasarlanan yetişkinler için tasarlanan hayat boyu eğitim programlarıyla da benzerlik taşımaktadır (Aksoy, 2013: 23-48).

4.1.1.3.3. Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Kazanımları Bakımından Tasnifi

Atasözlerinin okuma becerileri eğitiminin kazanımları bakımından tasnifleri amacıyla yapılan analizde Meslek edinimi, Okuma kültürü, Çok yönlü okuma, Hatalardan öğrenme, Okuma önemi, Okuduğunu kavrama, Okuma yöntemi, Sentezleme ve Liderlik olmak üzere dokuz farklı kazanımın amaçlandığı tespit edilmiştir. Bu kazanımlar ve ilgili atasözleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 13

Okuma becerileri eğitiminin kazanımlarına göre atasözleri

Kazanım	Atasözü
Meslek edinimi	Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir. Okumuşun ekmeği koynunda. Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu.
Okuma kültürü	Deme kış yaz, oku yaz. Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren. Kişi bilmediğini öğrenmeli
Çok yönlü okuma	Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir. Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir.
Hatalardan öğrenme	Hoca okurken yanılır. İnsan ak üstünde kararı okurken bile yanılır.
Okuma önemi	Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz. Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz.
Okuduğunu kavrama	Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur. Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle.
Okuma yöntemi	Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.
Sentezleme	Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz.
Liderlik	Bir katar deveyi bir eşek yeder.

Bu kazanımların frekansları ve yüzdeleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun meslek edinimi (n=3; %17,65) ve okuma kültürü edinimi (n=3; %17,65) alanında oldukları tespit edilmiştir. Diğer kazanımlara ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 14

Okuma becerileri eğitiminin kazanımlarına göre atasözleri frekans ve yüzdeleri

Kazanım	Frekans	%
Meslek edinimi	3	17,65
Okuma kültürü	3	17,65
Çok yönlü okuma	2	11,76
Hatalardan öğrenme	2	11,76
Okuduğunu kavrama	2	11,76
Okumanın önemi	2	11,76
Liderlik	1	5,88
Okuma yöntemi	1	5,88
Sentezleme	1	5,88

Atasözleri ile okuma eğitiminde edinilmesi muhtemel kazanımların beşinin 12 atasözü ile bilgi, kavrama ve uygulama seviyesinde, diğerlerinin (4 kazanım, 5 atasözü) ise üst düzey becerileri kazandırma seviyesinde oldukları tespit edilmiştir.

4.1.1.3.4. Atasözlerinin Okuma Eğitiminin İçeriği Bakımından Tasnifi

Okuma becerilerinin öğretimi sadece sesleri çıkarmayı değil, aynı zamanda okuma ilkelerini, okumayı bir kültür edinmeyi ve serbest okumaları da içermektedir (MEB, 2006). Aşağıdaki tabloda verilen araştırma bulguları bakanlığın ilköğretim Türkçe programlarının içerikleriyle de örtüşür durumdadır.

Tablo 15

Okuma becerileri eğitiminin içeriğine göre atasözleri

İçerik	Atasözü
Okuma ilkeleri	Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur.
	Deme kış yaz, oku yaz.
	Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren.
	Kişi bilmediğini öğrenmeli
	Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.
Okumanın faydası	Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz.
	Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir.
	Okumuşun ekmeği koynunda.
	Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz.
Genel kültür	Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz.
	Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir.
	Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir.
Okuma denemeleri	Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu.
	Hoca okurken yanılır.
	İnsan ak üstünde karayı okurken bile yanılır.
Liderlik	Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle.
	Bir katar deveyi bir eşek yeder.

Tablo 16

Okuma becerileri eğitiminin içeriğine göre atasözlerine ait frekans ve yüzdeler

İçerik	Frekans	%
Okuma ilkeleri	6	35,29
Okumanın faydası	4	23,52
Genel kültür	3	17,64
Okuma denemeleri	3	17,64
Liderlik	1	5,88

Tablodaki verilere göre araştırma sonucunda atasözlerinin okuma ilkeleri, okumanın faydası, genel kültür, okuma denemeleri ve liderlik olmak üzere beş farklı içeriği kapsadığı

tespit edilmiştir. Bulguların bu şekilde çıkmış olması, Türk sözlü hukukunda okumanın önemli görüldüğü, hem kendini geliştirme hem de bir meslek edinme ve kültür kazanmaya yardımcı olduğuna dair görüşlerin yaygın olduğuyla bağdaştırılabilir (Dursun, 2015: 151-160). Bu bulgular MEB (2005, 2006 ve 2009) programlarının içeriklerinde de yer almaktadır.

4.1.1.3.5. Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Yöntemi Bakımından Tasnifi

Atasözleri okuma eğitiminin yöntemleri bakımından analiz edildiğinde derin anlam bakımından alıştırma, örnek olay, tartışma ve problem çözme olmak üzere dört farklı öğretim yönteminin kullanılabileceği tespit edilmiştir. Yöntemler ve ilgili atasözleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 17

Okuma becerileri eğitiminin yöntemine göre atasözleri

Yöntem	Atasözleri
Alıştırma	Hoca okurken yanılır.
	İnsan ak üstünde karayı okurken bile yanılır.
	Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur.
	Deme kış yaz, oku yaz.
	Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren.
Örnek olay	Kişi bilmediğini öğrenmeli
	Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.
	Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu.
	Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz.
Tartışma	Okumuşun ekmeği koynunda.
	Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz.
	Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz.
Problem çözme	Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir.
	Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir.
	Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir.
Problem çözme	Bir katar deveyi bir eşek yeder.
	Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle.

Tablo 18

Okuma becerileri eğitiminin yöntemine göre atasözlerine ait frekans ve yüzdeler

Yöntem	Frekans	%
Alıştırma	7	41,17
Örnek olay	5	29,41
Tartışma	3	17,64
Problem çözme	2	11,76

Tablodaki bulgular incelendiğinde çoğu atasözünün alıştırma yöntemine ve örnek olay yöntemine yönelik olduğu tespit edilmiştir. Alıştırma yöntemine yönelik atasözleri incelendiğinde, bu atasözlerinin okuma becerisinin bir alışkanlık, hatasızlık ve düzgün bir şekilde icrasına yönelik oldukları görülmektedir. Atasözlerinde okuma veya okumamanın ne gibi sonuçlar doğurduğu ise gerçek örnekleriyle analiz edilmesi öğütlenmiştir. Okumaya yönelik farklı bakış açılarının olabileceği atasözlerine de yansımıştır. Bu nedenle okuma/yazma/gezme veya okuma/meslek aralarında bir ilişkinin olup olmadığı tartışmalı bir konu olması nedeniyle bu konunun da tartışma yöntemiyle eğitiminin uygun olacağı düşünülmüştür.

4.1.1.3.6. Atasözlerinin Okuma Eğitiminin Materyali Bakımından Tasnifi

Atasözlerinin okuma becerilerinin eğitimi amacıyla hangi materyallerin kullanımını gösterdiğiyle ilgili derin anlam analizinde anı, serbest metin ve hikâye okuma materyallerinin uygun olduğu tespit edilmiştir. Hangi atasözlerinin hangi okuma materyaliyle okuma eğitiminde kullanılabileceğine ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 19

Okuma becerileri eğitimi öğretim materyaline göre atasözleri

Materyal	
Anı	Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu. Okumuşun ekmeği koynunda. Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz. Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz. Bir katar deveyi bir eşek yeder. Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle. Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir. Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir.
Serbest metin	Hoca okurken yanılır. İnsan ak üstünde karayı okurken bile yanılır. Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur. Deme kış yaz, oku yaz. Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren. Kişi bilmediğini öğrenmeli Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.
Hikâye	Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz. Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir.

Tablo 20

Okuma becerileri eğitimi öğretim materyaline göre atasözlerine ait frekans ve yüzdeler

Materyal	Frekans	%
Anı	8	47,05
Serbest metin	7	41,17
Hikâye	2	11,76

Tabloda yer alan bulgular incelendiğinde, atasözlerinin büyük çoğunluğunun (n=8) genelde yaşanmış bir anı üzerinden beceri aktarımını içerdiği görülecektir. Bu nedenle “Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu” ve “Okumuşun ekmeği koynunda” örneklerindeki atasözlerinde de görüleceği üzere somut bir yaşamdan bahsedilmektedir. Okumanın genel bir kültür olması gerektiği ise “Deme kış yaz, oku yaz” ve “Kişi bilmediğini öğrenmeli” örnek atasözlerinde olduğu gibi anlatılmaktadır. Bu tür okuma kültürü ise MEB (2006; 2009)

programlarında da görüleceği üzere genellikle serbest okuma metinleri ile kazandırılmaktadır.

4.1.2 Atasözlerinde Dinleme Alanıyla İlgili Bulgular

Araştırma kapsamına alınan atasözleri dinleme becerileri bakımından tasnif edilmiştir. Buna göre atasözlerinin 89'unun (%18,2) alıcı dil becerilerinden dinleme alt becerisine yer verdiği tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin anlam açıklamaları yer aldıkları esere göre aşağıda verilmiştir:

Akılsız başın zahmetini ayak çeker. (AHP)

Bize söylenenleri, yaptırılmak istenenleri iyi dinleyip aklımızda tutmalıyız.

İnsanlar kimi zaman çevrenin uyarılarına ve başkalarının tecrübelerine önem vermez, kendi yüzeysel değerlendirmeleriyle hareket ederler. Bu da insanın sıklıkla zarara uğratar. Bu nedenle daha başlangıçta başkalarının görüşlerini almak, onların tavsiye ve yönlendirmelerini iyi dinlemek gerekir.

Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek (sormamak) ayıp. (AHP)

İnsanın her şeyi bilmemesi kusur değildir ama bilmediği bir işi sorup öğrenmeden yapmaya kalkışması kusurdur.

Başkalarının tavsiyeleri, fikirleri bilgiye bilgi katmaktadır. Herhangi bir konuda bilgisiz kalmak yerine sorup sormak, bir bilenin fikrine danışmak ve bilgisizlikten kurtulmak için gayret etmek gerekir. Bilmediği halde o bilgisizlikle kalmak pek hoş bir davranış değildir.

El karası onulur dil yarası onulmaz. (AHP)

Onur kırıcı, bizi çevremizde zor durumda bırakan bir sözün acısı kolay geçmez.

İnsan birçok çevresel etmenler altında kalır. Kimi fiziksel etkiler bir şekilde uzaklaştırılabilir. Fakat söz ve söylemlerle itham altında kalmak, çoğu kez insanın psikolojisini bozar. Bu da fiziki bir etki olmadığı ve etkisi psikolojik olarak daha derinlere indiği için kısa sürede uzaklaştırılmaz. Bu nedenle insanları sözlerle olumsuz itham etmekten kaçınılmalı.

Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış. (AHP)

Kaba ve ahmak kişinin hoşla gitsin diye söylediği sözler ve yaptığı işler, kaba ve incitici olur.

İnsanlar, toplum yapısı içinde farklı statülerde bulunurlar ve buna bağlı olarak farklı rolleri ve işlevleri yerine getirirler. Kaynağın içinde yaşamakta olduğu toplumda sahip olduğu statü, yerine getirdiği işlev iletişim sürecini doğrudan etkilemektedir. Kişilik olarak olumsuz özellikler barındıran bir konuşmacının sözleri de olumsuz olur.

Eşek hoşaftan ne anlar? (AHP)

Bilgisiz, görgüsüz kimse ince, güzel şeylerin zevkine varamaz, değerini ölçemez.

İnsan sahip olduğu bilgiyle değer kazanır. Buna bağlı olarak anlayışı ve insan ilişkileri de gelişir. Fakat bilgisizlikle cahil kalan bir insan, kendisine yöneltilen hoş sözleri, iltifatları, uyarı ve tavsiyeleri anlamaz. Bu nedenle de bu gibi kişilere hoş söz söyleyip emek harcamaya gerek yoktur. Zaten anlamayacaktır.

İki kişi başında fes yok derse başını yokla. (AHP)

Çevrendekiler, sende düzeltilmesi gereken bir durum bulunduğunu söylerlerse hemen yok deme. Söylenenin doğru olup olmadığına sen de dikkat et. Bir insanın başka bir insandaki değişimi fark etmesi normaldir. Bazen bu gibi değerlendirmelere pek önem vermemek de gerekir. Çünkü bu sadece onun görüşüdür ve genel geçer bir özelliği olmaz. Fakat bu kanaat başları tarafından da dile getiriliyorsa, bunun bir anlamı vardır. Artık basit bir kişi değerlendirmesi sayılamaz. Bu değerlendirme duymazdan gelinemez. Zira genel bir kanaat haline dönüşmüştür. İnsanın kendisiyle ilgili bu genel kanaate değer verip, davranışlarını kontrol etmesi ve kendine çekidüzen vermesi gerekir.

Kurnaz (yavuz) hırsız ev sahibini bastırır. (AHP)

Kurnaz suçlu, ağız kalabalığıyla, zarar verdiği kişinin haklı savını dinlenmez eder.

Kurnaz ve dilbaz olan kişiler açıkça haksız oldukları konularda laf kalabalığı yapıp konudan uzaklaşarak kendilerini haklı duruma getirmeyi başarırlar. Çünkü bilirler ki, iletişim becerilerinde kim önce davranır ve daha yüksek sesle konuşursa, karşıdakini etki altına almak mümkündür. Üstelik karşıdakinden önce davranıp iletişim sürecini yönetirlerse, dinleyicinin algılarını değiştirebilirler. Bu sebeple karşılıklı konuşmalarda

iletişim sürecini yönetircesine baskın bir üslup kullanan kişilerden şüphelenilmelidir. Ya da eğer konuşmalarda hatalı da olsak karşıdakine üstün gelmeyi düşünüyorsanız, daha baskın bir üslupla konuşabilir, yeni konular açarak karşıdakinin algılarını değiştirebilirsiniz.

Söz gümüşse sükût altındır. (AHP)

Konuşmak güzel, yararlı bir şey olabilir. Ama susmak ondan iyidir.

Konuşmak insanın başına birtakım işler açabilir. Susan için böyle bir şey söz konusu değildir. Bir konuda, tartışma ya da görüş alışverişinde bir kanaate sahip olan kişiler bu görüşlerini dile getirerek karşıdakine bu bilgilerini aktarmak isterler. Bu iyi bir davranıştır. Fakat bu konuda pek aceleci ve istekli davranmamak gerekir. Çünkü başka insanların fikirlerini almak, onların görüşlerini dinlemek daha iyi ve faydalı bir davranıştır. Bu gibi durumlarda kendi fikrimizi açıklamak yerine, genelde dinlemeyi tercih etmek gerekir. Üstelik bu davranış Türk kültüründe erdemli insan davranışıdır.

Ulu sözü dinleyen yüce dağlar aşmış. (AHP)

Büyüklerin sözlerinden, öğütlerinden faydalanılmalıdır.

Yaşça büyük insanlar hayatta göngörmüş oldukları için olayları daha iyi kavrar ve yorumlarlar. Bu gibi insanlar çevrelerine tavsiye ve öğütlerle yön verirler ki, onlar da hayatlarını daha iyi yönde ilerletsinler. Fakat kimi insanlar bu gibi büyüklerin tavsiyelerini dinlemeyip kendilerince bir karar verirler. Bu gibiler genelde yanılır ve zarar ederler. Bu nedenle büyüklerin, göngörmüş, eğitimli ve saygın kişilerin sözünde her zaman kolaylık, pratiklik ve karlılık vardır. Onların bu tecrübesinden yararlanmak hayatı kolaylaştırdığı gibi, çoğu zahmetten de kurtarır.

Adam olana bir söz yeter. (AP)

Kendisine bir şey yaptırmak istediğimiz ya da bir öğüt verdiğimiz kimse anlayışlı bir kişi ise bir kez söylemekle o işi yapar, öğüdü dinler. İstedimizi yapmayıp bizi tekrar tekrar söylemek zorunda bırakan kimseye söz pek fayda etmez. Dinlemeye, öğüt almaya ve verilen öğütlere göre de hareket etmeye istekli bir kişi için fazla konuşmaya gerek olmaz. O kişi için kısa ve basit bir cümle bile yeterlidir. Ama bu niteliklerden yoksun bir kişi için defalarca söylemek bile bazen yetersiz kalabilir.

Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. (AP)

Anlayışlı kimseleri en küçük bir söz bile etkiler oysa anlayışsız kimselere ne söylene yararsızdır. Anlayışı kıt kimseler ise ne kadar açık söylene, ne kadar tekrarlansa yine anlamazlar.

Söz ancak anlayabilen, dinlemeye ve konuşma ile oluşturulmuş mesajı almaya hazır, istekli ve anlama yeteneğine sahip bir kişi için bir anlam ifade eder. Kişi zaman kişinin bilişsel gelişimi, yaşı, konumu, niyeti, ihtiyaçları ve içinde bulunduğu çevresel şartları duyma ve algılama becerisini etkiler. Şu an için birincil ihtiyacı aç karnını doyurmak olan birisi için “ayıp” uyarısı bir anlam ifade etmeyebilir. Çünkü ihtiyaçlar kişinin davranışlarına yön verir (Tuncay, 2014: 117-144). Kimi zaman da konuşan kişinin kim olduğu ve konuşmayı ne maksatla yaptığı onun başkaları tarafından dinlenip dinlenemeyeceğini belirler. Babaya nispeten sertlik ve kararlılık konusunda yaptırım gücü zayıflamış bir annenin çocuğu için yaptığı uyarılar bu nedenle pek dinlenemeyebilir.

Az söyle, çok dinle. (AP)

Az konuşan dinleyiciyi sıkmaz, fazla hata yapmaz, çok dinleyense çok şey öğrenir.

Dinlemek Türk kültüründe erdemli bir davranıştır. Özellikle topluluk içinde genelde dinlemek ve az konuşmak öğütlenir. Çünkü konuşmak başka insanlar tarafından dinlendiğinde istenmeyen bir duruma sebep olabilirler. Bu nedenle özellikle pek tecrübesi olmayan, yaşça küçük ya da merteye olarak karşıdakinden daha alt seviyede olan bir kimse için genelde biçilen rol dinlemedir. Çünkü konuşmak ya bilgiçlik ya irade sahibi, nüfus sahibi ya da işi konuşmak olan bir kişi davranışdır. Toplum içinde konuşma herkesin değil, bu tür kişilerin doğal, diğerlerinin ise ancak izinle yapabileceği bir davranıştır. Bu nedenle toplum içinde erdemli, terbiyeli bir davranış olarak görülen dinleme öğütlenir. Bu durum bazen bir suçlu, bazen de karşı tarafı ikna etmek ve daha fazla sorun oluşturmamak için tavsiye edilir.

Gafile kelam, nafil kelam. (AP)

Gaflet uykusunda olan kişiye söz kar etmez. Böylelerine boş yere söz anlatmaya çalışmayın.

Gündüz yağar gece açar, yıl bozgunluğu; kadın söyler erkek susar, ev bozgunluğu. Gündüz yağmur yağar, gece hava açık olursa o yıl bereketsiz olur. Kadın dırdır eder de erkek susarsa o evde dirlik düzenlik yok demektir. Bkz. Gece yağar gündüz açar...

Olayları iyi analiz etmek, geçmiş ve gelecek olaylar arasında ilişki kurup yeni düşünceler için kararlar almak önemli bir beceridir. Analitik zekânın yardımıyla gerçekleşen bu düşünme süreci, kişinin gündelik yaşamında fırsatları kaşımamasına yardım eder. Fakat eğer kişi bu beceriden yoksunsa, ne kadar anlatılırsa anlatılsın, o gördüğü ile değerlendirecektir.

Haberi verenden alan uz gerek. (AP)

Bir kişi ne gibi sonuç doğuracağını bilmediği bir haberi sadece anlatır. Bundan sonuç çıkarmak, dinleyenin anlayış, uslamlama gücüne bağlıdır.

Alıcının görevi, gönderilen mesajı, gönderildiği gibi ve gönderiliş amacına uygun olarak alıp değerlendirmektir. Hedef mesajın alınması için bazı yeteneklere sahip olmalıdır. Alıcı gönderilen mesajı algılayacak düzeyde olmalı, algılama engeli olmamalıdır. Sözlü bir mesajı algılamak için alıcının duyma yeteneğine sahip olması gerekir; bu yeteneğe sahip olmayan kişi sözel iletişim kuramaz. Alıcının aynı zamanda etkin iletişim için, iletişime arzulu olması gerekir. Eğer alıcı, kaynağın gönderdiği mesaja karşı kayıtsız ise mesaj algılanmayacak, iletişim gerçekleşse bile etkin iletişim olmayacaktır. Alıcının mesaja karşı ilgisizliği, kaynağa veya konuya ilgisizliğinden ileri gelir.

Herkes evinde ağadır. (AP)

Herkesin kendi evinde, kendi bölgesinde hatırı sayılır, sözü geçer. Bkz. “Her horoz kendi çöplüğünde öter.”

Konuşmanın nerede geçtiği konuşan ve dinleyenler için büyük öneme sahiptir. Kişi kendi mekânında daha özgüveni yüksek konuşur. Dinleyenler de buna bağlı olarak daha sessiz ve aktif dinleyici olurlar. Özellikle emir verme ve eleştiri içerikli konuşmaların kişinin kendi kemanında gerçekleşiyorsa dinleyicilerin bu konuşmalara uygun davranmaları daha kolaydır. Bir direnç ya da eleştiride bulunmazlar. Yabancı mekanda geçen bu tür konuşmalarda ise kişi haddini aşmış olarak değerlendirilir. Konuşmanın içeriği ve üslubu buna bağlı olarak değiştirilmelidir. Aksi halde istenmeyen itirazlar çıkar.

İki dinle (bin işit) bir söyle. (Bir söyle, iki dinle). (AP)

Çok konuşmak doğru değildir. Çok konuşan, gereksiz, yanlış sözler söyler. Karşıdaki iki, on, yüz söylerse ona karşı bir söylemek gerekir. Yerinde cevap verebilmek için hemen atılmamak, söylenenleri uzun uzun dinlemek ve ondan sonra az, öz ve mantıklı konuşmalıdır. İletişim sürecinin sağlıklı yürüyebilmesi aslında tarafların birbirini sağlıklı dinleyebilmelerine bağlıdır (Öztürk, 2017: 6). Çoğu iletişim kazaları oluşması ve konunun bağlamından koparak ana fikir yerine yan fikirler üzerinde yürütülmesi de tarafların dinleme becerisinde zayıf olmalarından kaynaklanır. Etkin dinleme bu süreçte önemlidir. Karşı tarafa fikir aktarmak ve ikna etmek ne kadar çok konuşulduğuna değil, ne kadar etkili ve anlaşılır konuşulduğuna bağlıdır. Bu nedenle etkili konuşma etkili bir dinleme becerisinden geçer.

İki kulak bir dil için. (AP)

Konuşmak için dil ne kadar gerekliyse dinlemek ve anlamak için de kulak o kadar gereklidir.

İyi bir konuşma etkili konuşmadır. Etkili konuşabilmek için dinleyen tarafın tüm beklenti ve ihtiyaçlarının, düşünce biçiminin bilinerek konuşulması gerekir. Bunun için de öncelikle karşı tarafın etkin bir şekilde dinlenmesi gerekir. Etkin dinleme karşı tarafın sözlerini dinlediğinin beden diliyle gösterilmesi, sözlerine ilgi duyulmasıdır (Çifçi, 2001: 167). Bu nedenle konuşulanları iyi dinlemek konuşurken hataları azaltır.

Sağır duymaz (işitmez) uydurur (yakıştırır). (AP)

Sağırılık biyolojik bir işitme sorunudur. Seslerin ya iç kulakta ya da beyindeki işitme merkezinde tam gerçekleşmemesiyle oluşur. Bu nedenle konuşmalar dinleyen kişi tarafından duyulmazlar. Bu durumda kişi ancak sözsüz iletişim mesajları ve çevresel bağlamlardan konuşmayı tahmin etmeye çalışır. Elde ettiği az bilgiden yararlanarak yorumlamalar yapar. Bu nedenle konuşmanın dışına çıkabilir. Kimi zaman bu durum kişinin bilişsel süreçte yaşadığı sorunlar ya da algısal farklılıklar nedeniyle tam duyum gerçekleşse de, algı eksiktir. Her iki durumda da dinleme tam gerçekleşmediği için etkili bir iletişim süreci yaşanamaz. Mesajı üreten ve alan kişinin birbirlerini etkin ve tam

dinlemeleri sayesinde bu tür konuşma hataları da yaşanmaz.

Söyleyenden dinleyen arif gerek. (AP)

Kimi konular vardır ki, anlatan biraz kapalı konuşmak zorunda kalır, o vakit, dinleyen kimse, onun ne demek istediğini yorumlamalı, anlamalıdır. Dinleme becerisi bir işitme davranışı değildir. Kulak yoluyla alınan seslerin algılanıp anlamlandırılması gerekir. Bu süreçte dinleyen kişinin bilgi birikimi, ön yargıları, ihtiyaçları, kaygıları ve özellikle düşünme becerileri çok önemlidir. İyi bir dinleyici olmak için algılama, yorumlama, örneklendirme, benzeştirme ve değerlendirme becerilerinin gelişmiş olması gerekir.

Söz dediğin yaş deridir nereye çekersen oraya gider. (AP)

Kimi sözcükler ve sözler, birden çok anlama gelebilir, onun için ki zaman, dinleyenler bir sözü, söyleyen kimsenin aklından geçirmemiş olduğu bir anlama çekebilirler. Çünkü iletişimde algılar, ön bilgiler ve ihtiyaçlar önemli faktör etki yaparlar (Öztürk, 2017: 6). Bu nedenle dinleye kişinin algı dünyası iyi bilinmelidir. Bir kişiye “sana değer veriyorum” demek, konuşan için farklı bir anlamda söylenmişken, dinleyen bunu kendi dinleme becerisine, algılarına, ihtiyaçlarına ve eğitimine bağlı olarak yorumlayıp anlayacaktır. Bu nedenle iletişimde ortaya çıkabilecek farklı anlamalar normaldir.

Ağızdan çıkanı kulağı işitmez. (MY)

Bazı kimseler o kadar geveze ve boşboğaz olurlar ki bazen hiç söylenmeyecek şeyleri bile düşünmeye gerek duymadan söyleyebilirler.

İnsan iletişim sürecinde konuşmalarını dinleyicinin vereceği tepkileri dikkate alarak yürütmelidir. Bilhassa irdeleyici ve eksik bulucu konuşmaların dinleyicilerde istenmeyen bir tepki uyandırabileceği düşünülerek üslubun iyileştirilmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle öncelikle kişinin ne konuştuğunu değil, ne ve nasıl konuşacağını bu tür olumsuzlukların önünü alma amacıyla planlaması gerekir.

Ahmak olana söz anlatmaktansa dağda domuz gütmek yeğdir. (MY)

Anlama yeteneği az olan kimselere laf anlatmak bazen çok ağır bir işi başarmaktan daha zordur.

Biyolojik olarak işitme organı olan ve işittiğini algılayan ve karşı tepiler veren her kişinin sağlıklı düşündüğünden bahsedilemez. Anlama becerisi işitmeyle başlayıp anlamlandırma,

yorumlama, karşılaştırma, değerlendirme, analiz ve sentez etme gibi zihinsel becerileri de takip eder. Konuşmayı bu becerileri olamayan ya da nitelikli düşünme becerisine sahip olmayan kişilerin anlayabilmesi için ek gayret gerekir.

Âlimin cahile sözü acıdır, ruz'i kıyamette başı tacıdır. (MY)

Cahil insan doğru bildiğini yaparken uyarıları dinlemez, sonu kötü bittiğinde “Keşke dinleseydim” der.

Bilgisiz insanlar bilgili insanların uyarılarını dinlerken pek istekli davranmazlar. Hatta kimi zaman yüz çevirdikleri, itiraz ettikleri de olur. Fakat bilgili kişi bunu sadece doğruyu söylemek için yapar. Bilgisiz cahil kişi bunun kendisinin iyiliği için söylendiğini ancak iş isten geçtikten sonra, hatasını anladığında belli olur. İşte o zaman neden o kişiyi dinlemediği için hayıflanır. Bu nedenle konuşurken dinleyen kişilerin her söyleneni kolaylıkla kabul etmeyeceği bilinmeli ona göre konuşulmalıdır. Bu dinleyen için de geçerlidir. Her ne kadar zor olsa da, hatalı durumlarda uyarıları yine de can kulağıyla dinlemek gerekir.

Anlayana bir söz yetişir, görmek isteyene bir göz. (MY)

Akıllı insan her şeyi anında kavrar.

Her insan anlama becerisine sahiptir ama nitelikli bir anlama becerisi ancak düşünme sürecinin kalitesiyle ilgilidir. Kimi zaman insanlar anlamak istemiyorlarsa, ne kadar çok konuşulursa konuşulsun dinlemezler. Eğer kişi hem istekli hem de düşünme becerileri gelişmiş ise, o kişi için fazla konuşmaya da gerek yoktur. O kişi söylenenleri can kulağıyla dinleyecektir. Bu önemli bir etkin dinleme becerisidir (Çifçi, 2001: 167). Bu nedenle iletişim sürecinde dinleyen kişinin durumunun iyi değerlendirilmesi gerekir.

Arif olan anlar / anlasın. (MY)

Aklını kullanan her konuyu kolayca anlar.

Herkese detayıyla anlatmaya gerek olmayabilir. Olayları kavrama, yorumlama ve analiz etme yeteneğine sahip kişiler çoğu kez basit bir cümleyi kolaylıkla anlarlar. Bu gibi kişiler için konuşmaları ayrıca açıklamaya ve detaylandırmaya gerek yoktur. Bu gibi kişiler iyi bir dileyici oldukları için konuşmayı da ona göre ayarlamak gerekir.

Arif olur el tez duyar. (MY)

Bir haber gizli kalmaz ve toplum tarafından çabuk duyulur.

Arif olan nasıl kavrama, yorumlama ve analiz etme becerisine sahipse, konuşulan bir bilgi de toplumun dikkatinden kaçmaz. Toplum onu oluşturan kişilerden oluşur ve kimi zaman insanlar duydukları bilgiyi anında toplum içinde yayarlar. Bu nedenle konuşulanların gizli kalması düşünülemez. Toplum iyi bir dinleyici gibidir. Konuşmalardan toplumun hemen haberi olacağı dikkate alınarak konuşmak gerekir.

Arife bir işaret yeter. (MY)

Akıllı, bilgili kişi üstü kapalı sözleri bile, kolaylıkla anlar.

Arif kişi yani “aklı çalışan” kişi iyi bir dinleme ve düşünme becerilerine sahiptir. Bu tür kişiler için her konuyu detaylı anlatmaya gerek olmaz. Küçük bir bilgi bile yeterli olabilir. İletişim sürecinde dinleyen kişinin dinleme ve düşünme becerileri gelişmişse, konuşmayı ona göre düzenlemeli, fazla detaylarla boşa zamana harcamamalı.

Arsıza öğüt hayretmez. (MY)

Bir insan görgüsüz ve lâf anlamaz biriye onu hiç bir öğüt doğru yola getiremez.

İnsan ilişkileri kişilerin sahip olduğu ahlak ve kişilik özelliklerinden etkilenir. Kimileri konuşulanları çeşitli sebeplerden dolayı pek dinlemezler. Bunun sebebi bazen kişinin ahlak anlayışı kimi zaman da konuşan kişinin onun gözündeki değerinden kaynaklanabilir. Bir insan yaptığı kötü bir davranıştan utanmıyorsa, ona bunun yanlış olduğunu söylemenin pek faydası olmaz. Genelde ya kendini savunur ya da tamamen ilgisiz kalarak dinliyormuş gibi yapar. Bu nedenle konuşan kişi dinleyenin kişiliğini yakından bilmelidir.

Az söyle öz söyle, İki dinle bir söyle. (MY)

Kısa ve özlü konuşmalar dinleyiciyi sıkmaz. Konuşma sırasında da dinleyicilerin görüşleri alınır o konuşma zevkli geçer.

Her ne kadar konuşmak iyi bir beceriymiş gibi dursa da, sağlıklı bir iletişim için daha çok dinlemek, dinlenenleri iyi yorumlamak ve ondan sonra az ve öz konuşmalıdır. Etkili bir konuşma ancak iyi bir dinleyici olmakla mümkündür (Çifçi, 2001: 167). Bu süreçte karşı

tarafa kendi görüşlerini ifade etmek fırsatı vermek iletişimin hem sağlıklı hem de faydalı yürümesini sağlar.

“Bee” dediğin hep keçi olsa dağ taş sürü kesilirdi. (MY)

Her duyduğun gerçek olmayabilir

Bütün söylenenlere inanmamalı, gerçek olup olmadığını araştırmalı; insan daima temkinli davranmalıdır. Konuşulan her bilgi doğru olarak kabul edilmemeli. Dinleyen kişi konuşulanları iyi tartmalı ve değerlendirmeli. Konuşma içeriği düşünüldüğünde bazen öyle konuşmalar yapılır ki, sadece konuşulmuş olur. Bazen bu bir tepki, bazen bir uyarı, bazen de sadece birileri dinlesin diye yapılır (Şener, 2005: 20). Her konuşmanın hedefi eylem olmadığı için, dinleyen kişinin de her konuşulana gerçekmiş gibi bakması yanlış olur.

Bir söyle, iki işit. (MY)

Kişi konuştuğundan daha fazla dinlemelidir.

Karşılıklı konuşmalarda tarafların sağlıklı iletişim kurabilmeleri birbirlerini ne kadar dinleyebildiklerine bağlıdır. Genelde fazla konuşanlar dinleyenlere nazaran sık hata yaparlar. Bu nedenle genelde çok dinleyip az konuşmalı ki, konuşma etkili olsun.

Büyük olmayan yerde hayır bereket de olmaz. (MY)

Her toplulukta sözü dinlenen, saygı gösterilen biri olmalıdır.

Hayat boyu elde edilen tecrübeler ileriki hayata ışık tutar. Zaman zaman karşılaşılan sorunların çözümünde yaşamışların ve yaşça büyüklerin, kanaat önderlerinin yönlendirmelerine kulak vermeli. Aksi halde aynı konuda tekrar tekrar hata yapılabilir.

Cahile söz anlatmak, köre renk tarifi gibidir. (MY)

Cahil insan, en basit şeyleri bile kavramakta zorluk çeker. Onun için böyle kimselere bir şey öğretmek bazen çok ağır bir işi yapmaktan daha zordur. Konuşmalarda anlatmak istenen konu yerine konunun dışına da çıkılabilir. Dinleyici kişi bilgisizse, anlatmak istediğiniz konuyla ilgili neredeyse her şeyi anlatmak zorunda kalabilirsiniz. Bu nedenle bilgisiz kişilere karşı yapılacak konuşmaların mümkünse daha etraflı ve daha somut bilgilerle desteklenmelidir.

Cahile söz yetmez, çalıda gül bitmez. (MY)

Bazı şeylerin gerçekleşmesi nasıl ki imkânsızsa, bilgisiz, beceriksiz kişilere bir şey öğretmek de o kadar zordur ya da hemen hemen imkânsızdır. Bilgisizlik köksüz bir ağaç gibidir. Nasıl ki basit sıradan bir çalı bitkisinden güzel kokulu, anlamlı bir gül büyütmesi beklenemezse, bilgisiz insan da anlatılanlardan kolay kolay güzel bir şey anlayamayacağı için ona çok emek harcanır.

Cahilin aklı dünyayı yakar. (MY)

Önemli işler bilgisiz kimselere danışılarak yapılmaya kalkılırsa o işlerden iyi bir sonuç çıkmaz. Cahil, yani bilgisiz insanlar olayları etraflıca düşünme ve analiz etme yeteneğinden yoksundurlar. Öyle konular vardır ki, ancak nitelikli bir düşünme becerisiyle ancak anlaşılabilir. Bu gibi durumlarda liyakatsiz, bilgisiz kişilere kulak verilmesi, onların sözüyle hareket edilmesi telafisi imkânsız sonuçlar doğurabilir.

Cahilin aklı gözündedir. (MY)

Cahil kimsenin bilgi birikimi yoktur. Gördüğü, duyduğu şeylerle inanır.

Bilgisiz insan olayları yüzeysel değerlendirir. Olaylar arası ilişkilendirme, olayları derinlemesine analiz etme ve değerlendirme becerisi bulunmadığı için basit düşünür. Bu nedenle dinlerken derin anlamları düşünemez. Onlara bir bilgi aktarılırken bu özellikleri dikkate alınmalı.

Cahilin eşekten farkı yoktur. (MY)

Bilgisiz kimse her duyduğuna inanır, her söyleneni yapar.

Düşünme becerileri gelişmemiş kişiler yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları için her mesajı akıl ve mantık süzgecinden geçirmeden dinlerler ve ona uygun davranırlar. Bu kişiler insan olmanın en belirgin özelliği olan düşünme becerilerini kullanmadıkları için sırtıyla yük taşıyan biri gibi olur. Üzerine ne konsa götürür. Neden, nereye ve nasıl götürmesi gerektiğini düşünmez. Kendilerine iletilen her mesaja uyar ve ikna edilmesi kolaydır.

Çok dinleyip, az söylemek gerek. (MY)

Az ve öz konuşursak söylediklerimiz daha kolay anlaşılır, hem de dinleyenleri rahatsız etmemiş oluruz, iyi bir dinleyici olursak da karşımızdakini daha iyi anlarız. Sağlıklı bir iletişim ancak karşılıkine fikirlerini söyleme imkanı vermekle yani sıklıkla dinlemekle

mümkündür.

Dam duyar, damdan lov duyar, lovdan yel duyar, yelden el duyar. (MY)

Bazen gizlenmek istenen bir konu ağızdan ağza geçerek tüm topluma yayılabilir.

İnsanların çoğu hem konuşurken hem de dinlerken düşünmeden, ağızından ne çıktığının farkında olmadan konuşur ve dinlerler. Doğal olarak bu da iletişim sorun ve kazalarını doğurur (Özbay, 2001: 9-15). Eğer bir insan konuşuyorsa ve onu da biri duyuyorsa, bu konuşmada geçen bilgilerin kulaktan kulağa yayılmaması mümkün değildir. Her dinleyen kişi sır da olsa, açık da olsa konuşulanları bir şekilde bir başkasıyla paylaşır. O da bir başkasıyla paylaşabilir. Bu nedenle konuşmacının içeriği, kime ve ne söylenecekse ona göre ayarlanmalı. Bazen de konuşma bu amaçla yapılır. Eğer bir toplumun tamamının duyması fakat kimin söylediği de bilinmemesi isteniyorsa, küçük bir fısıltı başkalarınınca da yayılır.

El ariftir, tez duyar. (MY)

İnsanlar olup biteni öğrenmeye çok meraklıdır. Bu yüzden önemli bir olay olduğu zaman çabuk duyulur.

İnsan tek bir kişiyle konuşsa da, konuşulanlar kısa süre içinde başka insanlar tarafından da duyulur. Toplumun bu gibi konulara meraklı olması konuşmanın yayılma süresini de kısaltır. Bu nedenle konuşulanların sadece konuşanla dileyen arasında kalacağı sanılmamalı. Dinleyenler konuşmayı toplumun diğer kısmına da aktaracağı için konuşanın içeriğinin iyi düşünülmüş bir yapıda olması, örnekli, ispatlı özellikler taşıması gerekir.

El sözü harman tozu. (MY)

Başkalarının söyledikleri söze asla değer vermemek gerekir. Her zaman için insan kendi düşünceleriyle hareket etmelidir.

Harman tozu, harmanda ürünü kaldırdıktan sonra geride kalan saman artıkları gibidir. Kimsenin sorunu başkaları tarafından tam olarak anlaşılabilir. Bu nedenle el yani başkalarının bu gibi durumlardaki sözleri o kadar değer kıymet sahibi değildir. Önemli olan kişinin kendi düşüncesinin ne olduğudur. Başkalarının konuşmaları konunun yüzeysel ve kabaca değerlendirilmesinden ibarettir. Derin, delilli ve ispatlı nitelikte olmaz.

Eri söylet, oku fırlat. (MY)

Kimseyi dinlemeden yargılamamak gerekir.

İletişim sürecinde önemli olan tarafların karşılıklı ve sağlıklı diyaloglarıdır. Eğer iletişim tek taraflı iletim halinde yürüyorsa, dinleyenin düşüncelerinin ne olduğu belirli olmadığı için konuşmanın da amacına ulaşmış olması düşünülemez. Çünkü her konuşma aynı zamanda dinleyenin de amaçlarını, düşüncelerinin ne olduğunu dikkate alarak hazırlanmıştır. Bu süreçte peşin hükümler konuşmanın yapısına, üslup ve içeriğine da yansıtacağı için zararlı hâle gelecektir.

Fikirsiz lakırdı anlatmak, deveyi hendekten atlatmak gibidir. (MY)

Anlayışı kıt, cahil kimselere bir şey öğretmek, imkansız bir işi başarmak gibidir.

Düşünme becerileri bakımından yoksun kişiler ister konuşsun, isterse dinlesin iletişim sürecine zarar verirler. Anlatılan bilgileri kavramakta ciddi sorun yaşayan bu kişiler konuşmanın sık sık tekrarlanmasına, bağlamın dışına çıkıp yan fikirleri konuşmaya sebep olurlar. Bu kişilerin dinleyici olduğu ortamlarda iletişim süreci hem uzar hem de gereksiz içeriklerle faydasız hale gelir (Çifçi, 2001: 167). Konuşanın bu zorlukları aşması için dinleyicinin düşünme becerilerini önceden tahmin etmesi, ona göre örnekler ve cümle kurulumları yapması gerekir.

Göz ile kulak iki, ağız tek, çok görüp, çok dinleyip, az söylemek gerek. (MY)

Kişi çok konuşmak yerine, çevresini sürekli gözlemlemeli ve dinlemelidir.

İyi bir dinleyici tüm veri kaynaklarını tam kullanmalıdır. Etkili bir iletişim ve düşünme becerisi için alıcı dil becerilerinden dinleme ve aynı zamanda görme önemlidir. Alıcının bu kanalları etkin kullanması etkin dinleme becerisini artırmaktadır. Görme ve işitme arasındaki sıkı ilişki mesajın doğru anlaşılmasında etkilidir. İnsanın günlük yaşamının büyük bir çoğunluğu dinleme ile geçmektedir. Doğru ve etkili bir konuşma ancak dinleme ve görme sürecinin sağlıklı yürütülmesine bağlıdır. İletişim sürecinde çoğunlukla dinleme ve gözlem yapma, geriye kalan zamanda konuşma yapmalı.

Hal soran, dert dinler. (MY)

İnsanların halini sormaya yelteneceksen derdini dinlemeye hazır olmalısın.

Dinleme kendine has nitelikleri olan bir dil becerisidir. Konuşanın ne dediği, neden ve hangi bağlamda düşüncelerini dile getirdiğini bilmek, konuşanla empatik ilişki kurmak ve dinlediğini belli etmek iyi bir dinleyici özelliğidir. Bir kişinin dinlemeye hazır olduğunu belli edici davranışları, konuşan kişinin de konuşmaya başlamasını sağlar. Sözsüz iletişimin de etkisiyle konuşan ve dinleyen arasındaki bu uzlaşma sağlandığında süreç aktif olarak başlar (Çifçi, 2001: 167). Bu nedenle eğer iletişim sürecindeki bir kişinin konuşması isteniyorsa, ona sorular yöneltilmek iyi bir yöntemdir. Ya da konuşması istenmiyorsa, onu muhatap alıcı konuşmalardan uzak durulmalıdır.

İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı. (MY)

Huyulanmış ata gem vurmak ne kadar zorsa, laftan anlamayan kişilere de iş yaptırmak o kadar zordur.

İnsan her zaman iletişime açık değildir. İletişim ancak mesajı alan ve verenin iletişime istekli olduğu durumlarda gerçekleşebilir. Alıcı ve verici psikolojik, sosyolojik, duygusal ve çeşitli sebeplerle iletişim kanalını kapatabilir (Küçükoyurt ve Can, 1988: 29). Bu gibi durumlarda kişilik ve karakter de ön plana çıkar. Edinilmiş iletişim becerileri insanın kişiliği ile de desteklenince, kimi zaman sadece kendi düşüncesine inanan, dışardan gelen telkinlere kapalı bir kişilik de oluşabilir.

İşitilmemiş cihanda haber olmaz. (MY)

Dünyada hiçbir olay uzun süre gizli kalmaz.

Sözlü mesajlar özellikleri gereği kulaktan kulağa çok çabuk yayılırlar. Bu nedenle gerçekleşen bir konuşma çoğu kez konuşma süreci tamamlanmadan başka kişilerce haber alınır ve yayılır. Bu nedenle birçok atasözü ya konuşma sürecinin gizli tutulması ya da kullanılan dil ve üsluba dikkat etmek koşuluyla konuşmanın herkese yayılmasının önlenmesini tavsiye eder.

İşitmek görmek gibi değildir. (MY)

Bazı şeyleri sorarak veya başkalarından duyarak öğrenebiliriz. Ama görerek öğrenirsek doğru olduğuna emin oluruz.

Bir olay, davranış ya da eylemin oluşu ya görerek ya da olduğunu haber veren konuşmalar sayesinde öğrenilir. Görmek kişinin doğrudan kendisinin sürece şahit olduğu ve gerçekliği

hakkında yoruma bile gerek olmayan bir durumdur. Fakat işitmek her halükarda bir başkasının şahit olduğu durumu aktarmak bakımından aktaranın gözüyle gerçekleşir. Bu süreçte aktaranın ilgi ve dikkati, kişiliği, duygu ve düşünceleri aktarılacak bilginin oluşturulmasında önemli rol oynar (Çelik, 2008: 10). Dinleyen kişi gerçek bir olayı aktaranın iletme becerisine, gördüklerini anlama ve anlamlandırma becerisine bağlı olarak alacaktır. Bu süreçte kişinin olayın birinci derecede şahidi olmayışı nedeniyle gerçek olayla, anlatılanlar arasında ciddi bilgi eksikliklerinin yaşanması mümkündür.

Kadına bakanın aklı az olur. (MY)

Sürekli kadın sözü dinleyen erkek işlerini aksatır ve çevresine alay konusu olur.

İletişimde cinsiyet faktörü önemlidir. Duygu, düşünce, ihtiyaçlar ve diğer açılardan birbirinden farklılık gösteren erkek ve kadınlar gördükleri, işittikleri ya da konuştukları konularla ilgili farklı yolları ve üslupları kullanarak aktarırlar (Polat, 2006: 42). Bu her iki cinsiyetin yaşamsal ve biyo-psikolojik özellik bakımından farklı olmasıyla ilgilidir. Bu nedenle kendine ait bir görüş oluşturmayan ve genelde bir kadının gözünden değerlendirmelerle hareket eden erkekler yanlış sonuçlar elde ederler.

Kanma kötünün sözüne, bilse iyisini söyler. (MY)

Kötü karakterli insanların sözüne güvenilmez, onlar cahilliklerinden iyisini de bilmez.

İletişim sürecinin niteliği kaynağın mesaj iletebilir özelliğine ve alıcıların güveninin ne kadar kazanmış olmasına bağlıdır. Kaynak oluşturacağı mesajlarla alıcının güvenini kazanmaya, sunacağı argümanlarla onları ikna etmeye çalışacaktır. Fakat arada bir güven tesis edilememişse, kaynak da özelliğini yitirir.

Karaya sabun deliye öğüt neylesin. (MY)

Bazı şeyler ne kadar gerçek ve değiştirilmesi zorsa, cahile laf anlatmak da o kadar zordur

Bir kişi davranışları nedeniyle kötü bir nam salmış, hemen her konuda istenmeyen özellikler edinmişse, bu kişilerin davranışlarını kısa sürede değiştirmesi zordur. Özellikle eleştiriye, tavsiye ve öğüt almaya karşı bir tutum geliştirmişse, olayları muhakeme etme yeteneğini kaybetmişse, bu gibi kişiler başka bir kişiden iyi davranışlarla ilgili öğüt almakta zorlanırlar (Kaya ve Bozkurt, 2017: 128). En azından tam muhakeme edemedikleri için eleştiriye açık olamazlar.

Karı sözüne uyan adam değildir. (MY)

Toplumumuzda bir takım erkekler, kadınların tavsiyelerini dinlememeyi yiğitlik olarak görürler; bunlar kadın sözü dinleyenlere kılıbık deyip alay ederler.

Kadınlar yapı itibarıyla narin, kırılğan kişilerdir. Sosyal ilişkilerinde sıklıkla tartışmalar yaşar, zaman zaman da tepkiler davranışlar gösterirler (Polat, 2006: 42). Bunlara nazaran erkekler daha dirençli, mücadeleyi ve çoğu kez olayları görmezden gelen ya da üzerini örten ve uzlaşmacı davranışlar gösterirler. Kadınların bu çabuk etkilenen hallerine rağmen onların yönlendirmesiyle karar verip davrananlar kendi kişiliklerini kaybetmiş gibidirler.

Kazanın doğurduğuna inanan öldüğüne de inanır. (MY)

Araştırıp sormadan her duyduğuna inanan kişi olağandışı şeylere bile inanır.

İnsanların nelere ve nasıl inandıklarıyla ilgili benimsedikleri bir yol vardır. Bu yollar zamanla oluşmaktadır. Çeşitli ortamlarda sık sık bulunmak bazen basma kalıp bilgileri kabullenmeyi, bazen eleştirmeden kabullenmeyi bazen de sadece susmayı gerekli kılabilir (Çelik, 2008: 10). Bu iletişim sürecindeki alışlar genel yaşamdaki iletişim süreçlerine de yansır.

Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir. (MY)

Kadınlar sezgileri bazen erkekten daha etkili olur. Bu yüzden erkek yeri geldiğinde karısının düşüncesine hürmet etmeyi bilmelidir.

Genel toplumsal kanaat kadınların erkekler tarafından pek muhatap alınmadığı ve özellikle karar verme süreçlerine dahil edip de fikirlerini sormadıklarıdır. Bunun ana sebepleri toplumsal cinsiyet olsa da, erkek egemen toplumların genel karakteristiğidir. Kadınlar yapı olarak konuşkan, görsel ve sözel zekâ bakımından erkeklere göre daha gelişkin, girişkenlik ve uyum sorunları fazla yaşamayandır. İletişim yolu olarak daha aktif ve konuşkan bir yol kullanırlar (Polat, 2006: 45). Buna rağmen analitik zekâ bakımından toplumsal bir güvensizlik vardır ve bu nedenle kadınların isabetli düşünemeyecekleri varsayılır. Onların bu özellikleri iletişimde erkekler tarafından fazla dikkate alınmamalarına sebep olur.

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla/işit. (MY)

Çoğu kaynana gelininden bir şey isteyeceği zaman bunu açıkça söylemez de başkalarından isteyerek gelinine duyurmak ister.

İletişim sürecinde kaynak ve alıcı arasındaki mesajlar her zaman doğrudan iletilmezler. Bazen kaynağın kendi ruhsal durumu, bazen de alıcı yani dinleyicinin durumu, konumu, mesajı almaya yatkınlığı, istekliliği gibi faktörler iletişimin yapısında değişikliklere neden olur. Düz, açık ve anlaşılır cümleler yerine dolaylı, devrik, mecaz bazen de hikâyeleştirmeler ve veciz sözlerle iletişim kurulur (Bolat, 2011: 40). Bu yol dinleyicide ya kalıcı bir etki bırakmak, daha anlaşılır kılmak ya da ne dendiğinin kişinin kendisi tarafından tespit edilmesini sağlamak amacıyla tercih edilir. Çoğunlukla dinleyicinin gereğinden fazla tepki vereceği ya da kaynağın çekindiği durumlarda iletişim farklı şekilde kurgulanır ve yansıtma yoluyla dinleyici sanki başka birisiymiş gibi düşünülür. Bu aynı zamanda mesajın alıcının dikkatini çekmesi için de tercih edilir (Yatkin, 2003: 42).

Kirazi bol denen bağa/yere küçük sepet al da git/sepetin küçüğü ile git. (MY)

Abartılarak söylenen sözlere inanmayın.

Konuşmada kullanılan ifadeler bazen konuşma konusunu kuvvetlendirme amacıyla tercih edilebilir. Fakat unutulmamalı ki, gereğinden fazla abartı bilginin gerçekliğine ve doğruluğuna zarar vermekte, konuşanın inandırıcılığını zayıflatmaktadır.

Kişi biraz da kulağının arkasına vermelidir. (MY)

İnsan söylenen her sözü dikkate almamalı, başkalarına zarar verebilecek sözleri duymazlıktan gelmelidir.

Dinlemede önemli olan konuşmalarda ihtiyaç duyulan bilgileri almaktır. Bazen konuşmacının içinde bulunduğu ruh hali konuşma sürecini farklı şekillendirebilir. Bazen de konuşmanın muhataplarının birden çok olması sebebiyle mesaj doğrudan dinleyene yönelik olmayabilir. Bu nedenle her konuşma büyük bir özenle ve dikkatle dinlenilmek zorunda olmayabilir.

Mürai sözüne kanma. (MY)

İkiyüzlü kimseler çıkar için, güzel sözlerle, dostça davranışlarla herkesi kandırabilirler. Onun için böyle kimselerden uzak durmalıyız.

Konuşmanın amaçlarından biri de dileklerimiz yerine gelmesini sağlamaktır. Ancak ikiyüzlü kişiler amaçlarını gerçekleştirebilmek için güzel sözler kullanıp karşılarındakini ikna edebilirler.

Nasihat tutmayanları musibet tutar. (MY)

Söz dinlemeyen, inatçı insanların başı dertten kurtulmaz.

Toplumsal tecrübeden yararlanma kişilerin yaşamlarını bir yandan kolaylaştırırken bir yandan da belirli bir düşünce sistematiği kazandırır. Benzer olayların hangi sebeplerden meydana geldiği ve ne şekilde sonuçlanacağı daha önceki yaşamlardan edinilen tecrübelerle sabittir. Bu bilgi ve tecrübe birikiminin toplumun diğer üyelerine aktarımı sosyal bir gerçekliktir (Önder, 1975: 109). Gelenek ve görenekler bu gerçekliğin bir parçası, atasözleri ise bu birikmiş tecrübelerin veciz sözler halinde aktarılmasıdır. Edinilmiş tecrübelerin nasihat, öğüt ve uyarı şeklinde aktarılması sonucu zaten bilinen olumsuz durumlardan kurtarma amaçlıdır.

Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten. (MY)

Yaşam boyu pek çok olay olmasına rağmen insanlar bunların çoğunu duymazlar.

İşitme ya da anlama süreci bireyin dikkat ve algı becerileriyle ilgili bir süreçtir. Bireyin sahip olduğu ilgi, ihtiyaç, yaşanan olayın şiddeti, oluş biçimi ve kişiyle ilişkisi, başkaca uyaranlarla yakınlık ya da uzaklığı ve devamlılığı ya da nadiren yaşanmış bir olay oluşu dikkat ve algıyı harekete geçirmektedir (Ülgen, 1983: 34). Özellikle kişisel ihtiyaçlar ya da ilgi alanlarına yakın gelişmeler çabuk fark edilirler. Hareket edenler arasında duranlar, sessizlikte konuşanlar ve küçükler arasında büyükler hemen fark edilen durumlardır. Algının seçiciliği ya da algıda şekil zemin ilişkisi, algıda süreklilik, algıda değişmezlik gibi ilkeler de kimi konuşmaları ya da yaşanan olayların duyulmasını veya bir şekilde fark edilmesine etki ederler.

Öğüt acıdır, ürünü tatlı. (MY)

Birinden öğüt dinlemek insana zor gelebilir. Ama verilen öğüdü değerlendirmek her zaman yarar sağlar.

İnsan genelde kendi düşüncesiyle yol bulmak ister fakat öyle durumlar olur ki, dışardan birisinin öğüdüne ya da nasihatine ihtiyaç duyulur. İnsanlar bu gibi durumlarda kendilerini güçsüz ya da bilgisiz gibi göstermek istemedikleri için birinden öğüt olamaya yaklaşmazlar. Profesyonel anlamda kariyer geliştirenler ise her zaman tecrübeli kişileri dinlemeyi ve onların işaret ettiği doğruları yaparak ilerlemeyi prensip edinir ve istedikleri

başarıya ulaşırlar (Çetin ve Özcan, 2013: 42).

Sağır duymazsa da yakıştırır. (MY)

Bir durumu iyi kavrayamayan kimse kendine göre o duruma uygun, fakat konuyla ilgisi olmayan bir takım yorumlarda bulunur.

Dinleme sürecinde kişinin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri konuşulan bilginin bazı kısımlarının atlanmasına ya da yeterince algılanmamasına, bazen de duyu kaybı nedeniyle işitilememesine neden olur. Algı ve anlamlandırma sürecinde beyin bütün bir bilginin eksiklerini önceki öğrenmelerden tamamlar (Çelik, 2008: 10). Bu bazen doğru bazen de yanlış bir çağrışımla gerçekleşir. İletişim sürecindeki gürültülerden meydana gelen bu sorun, sürecin sağlıklı yürütülmesine engel olduğu gibi bazı kazalara da sebep olur.

Sağır ile söyleşmek güçtür. (MY)

Anlayışı kısıtlı, cahil kişilerle anlaşmak çok zordur.

İşitme duyu kayıpları ya da eksiklikleri iletişim sürecinin önemli bir sorunudur. Sese yeteri kadar iletilemediği için ya dinleyenin ya da konuşanın gereğinden fazla bir efor sarf etmesine neden olur. Kısa süreliğine yönetilebilir görünen bu durum sürekli devam ettiğinde hem dinleyeni hem de konuşanı rahatsız edici boyutlara ulaşır (Yatkın, 2003: 42). Kimi zaman da kişilerde algı farklılığı nedeniyle benzer bir işitmeme yaşanabilir.

Sağır sultan bile duydu. (MY)

Hiçbir şeyle ilgilenmeyen duyarsız kimseler, çevrelerinde olan bir olayı herkes duysa bile kendilerine sorulduğunda bir şey bilmediklerini söylerler.

İletişim sürecinde yer alan dinleyiciler bireysel özellikleri ya da algısal sorunlar sebebiyle konuşmaları duyamayabilirler. Ya da mesaj kanalının gürültülü olması da bu sürece zarar verebilir. Çoğunlukla dinleyicilerden kaynaklı bu iletişim sorunu bireysel algı gelişimi, dikkat dağınıklığı ya da algıda etkili olan ihtiyaçların farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Eğer iletilen mesaj ile ihtiyaçlar benzer özellik taşıyorsa, algıda seçicilik nedeniyle mesajlar hızlı duyulabilir. Bazen de mesaj iletim ortamında yer alan gürültü fazlalığı dikkat dağınıklığına, işitme sorunlarına neden olabilir. Bazı dinleyiciler ise kişilikleri gereği çevrelerine ve sosyal gelişimlere karşı duyarsızlıkları nedeniyle olup bitenlerden habersiz kalabilirler. Sağlıklı bir dinleme gerçekleşmesi için mesajın kaynağına

yakın, mesajı almaya açık ve istekli olmak gerekir (Çelik, 2008: 10).

Sakalsızın sözü dinlenmez. (MY)

Deneyim sahibi olmayanların sözlerine itibar edilmez.

Türk kültüründe aksakallı ya da derviş tiplerinin sosyal statüler ve saygınlıkları yüksektir. Bu kişiler toplumsal konularda ve devlet yönetiminde resmen görev almasalar da söz sahibidirler. Bu nedenle sakal her zaman üstünlük simgesi olarak kalmıştır. Sakalın yaşlı, bilge kişilerde olması, o kişilerin de ilim, din, felsefe ile ilgileniyor, gerçekten bilge ve dindar kişiler olmaları konuşmalarının da her daim sorunsuz olarak dinlendiğine işaret etmektedir (Küçüköğlü, 2015: 47). Bu nedenle Türk toplumunda sakalsızlık gençlik ve tecrübesizlikle eşdeğer görülür.

Söylemek gümüş ise, söylememek altındır. (MY)

Konuşmak güzeldir, fakat çok konuşan da pek sevilmez. Konuşmayı dinlemek hepsinden daha iyidir.

Her ne kadar konuşma tercih edilen bir dil becerisi olarak görülse de, dinleme hem Türk kültürü bakımından alıcı dil becerilerinin aktif tutulmasını öğütler hem de iyi bir dinleyici olmak sürekli konuşmacı olmaktan daha faydalıdır (Muslugüme, 2015: 19). Çünkü dinleme bir alıcı dil becerisidir ve kişiye yeni bilgi ve görüş açısı kazandırır.

Söylemekten dinlemek yeğdir. (MY)

Bazen bilmeden, düşünmeden konuşmak insanı zor durumda bırakabilir. Bu yüzden az ve öz konuşmak daha yararlıdır.

Eğer bir iletişim sürecinde kişinin karşısında konuşmak ya da dinlemek gibi iki seçenek duruyorsa, alıcı dil becerisi olan dinlemenin öğrenme açısından kişisel faydalarının daha yüksek olması nedeniyle dinleme tercih edilmelidir. Ayrıca dinlemenin kimseye bir zararı olmayacağı gibi konuşmanın istenemeyen etkileri de olabilir.

Söylemekten söylememek yeğdir. (MY)

Çok konuşmak insana bir şey kazandırmaz Bu yüzden çok konuşmaktansa dinlemek ve gerektiğinde konuşmak daha iyidir.

Konuşma sürecinde içerikte yer alan bir bilgiyi dile getirmek veya getirmemek gibi bir

seçenek ancak dinleyicilerin durumuna göre veya konuşmacının amacına göre belirlenir. Konuşmada irdeleyici bir dil kullanılacaksa ve dinleyiciler de bundan rahatsız olacaklarsa, susmak daha faydalıdır (Öztürk, 2017: 6). Ya da konuşma sonrasında oluşacak tepki ya da yansımalar konuşmacının amaçlarını gerçekleştirmesine yardım etmeyecekse, susmak daha faydalı olacaktır.

Söylenmedik söz yok, işitilmedik söz çoktur. (MY)

İnsan yaşadıkça hiç duymadığı, işitmediği şeyleri duyup öğrenebilir. Ama yine de işitmediği bilmediği çok söz vardır.

Dinleme insanın bilgi edinme ve öğrenme sürecidir. Bu nedenle alıcı dil becerileri arasında yer alır. Çocuğun ilk günden itibaren aktif olmaya başlayan ve hayatı boyunca da gelişerek devam eden fakat asla bitmeyen bir ihtiyaçtır. Çünkü ne kadar çok insan varsa, o kadar da çok fikir, görüş ve bakış açısı vardır. İnsanlar birbirinden farklı yerlerde farklı alanlarda birçok konuşma yapabilirler. Ama bu konuşmalardan tüm insanların haberi olamaz.

Söyleyen eker, dinleyen biçer. (MY)

Konuşan da dinleyen de sarf edilen kelimelerden sorumludur.

Konuşma hem bir ifade edici dil becerisi olmak nedeniyle bilgiyi yayma hem de konuşan kişinin bir “eylemi” olmaktan dolayı değer kazanır. Yani konuşan kişi etkindir. Oyna alıcı dil becerisi olan dinlemede kişi edilgen olup bir verim elde eder. Yani faydalanır. Aynı zamanda dinlemek, bir etkiye maruz kalmaktır. Konuşan kişi kendi görüşlerini yaymak bakımından etkileyen, eğiten ve maruz bırakan, bu nedenle eyleminden sorumlu olan, dinleyen ise eğitilen, öğrenen, görüş edinen, bu nedenle etki altında kalan, bir tepki vermediği için de sonuçlarına katlanandır.

Söyleyenden olma, dinleyenden ol. (MY)

Bilmediğin konu hakkındaki konuşmalarda söyleyen olmaktan kaçın, dinleyen olmayı tercih et.

Konuşmak dinlemeye göre etkin bir eylemdir. Çevreyi hem sözleriyle hem de sözlerinin içeriği ile etki altında bırakır. Bu nedenle sorumluluğu dinleyene göre daha yüksektir. Konuşana göre daha pasif olan dinleyen bu davranışı ile kimseye zarar vermediği aksine bilgi edindiği için genelde tercih edilen bir davranıştır. Bu nedenle gündelik yaşamın

büyük çoğunluğu (%45) dinleme ile geçer (Nalıncı, 2000: 130). Ayrıca dinlemek Türk toplumunda erdemli bir insan davranışı kabul edilir (Keklik, 2001: 30)

Şaşı biri iki görür. (MY)

Cahil anlama yeteneği az olan kimseler gördükleri veya duydukları pek çok şeyi yanlış yorumlar.

İnsanların duygu durumları, algı ve anlama kapasiteleri alıcı dil becerilerinin yanlış icra etmesine neden olur. Duyulan bir ses önceki bir öğrenme sebebiyle hakaret de sayılabilir, iltifatta. Mesaj aynı olmasına rağmen anlamının değişmesinin tek sebebi, dinleyen kişinin düşünme biçimi, algısı ve bakış açısıdır. Sözü bu açıdan anlamı dinleyicinin bakış açısına göre değişmektedir.

Allah insana iki kulak bir ağız vermiş. Bkz. İki dinle, bir söyle. (ÖAA)

İnsan konuşmadan önce iyi bir dinleyici olmalıdır. Sağlıklı dinleyemeyen kişiler konuşurken ciddi iletişim hatası yaşarlar. Konuşma ile dinleme karşılaştırıldığında, iletişim sürecinde mümkünse dinleyici olmak her zaman faydalıdır. Çok konuşmak değil, az, öz ve etkili konuşmak faydalıdır.

Arife tarif gerekmez (ne hacet). (ÖAA)

Anlayışlı kişiye uzun uzadıya açıklama yapma gerek yok. O leblemeden leblebiyi anlar. İleri görüşlülüğü ifade eden ariflik gelişmiş bir düşünme becerisine işaret eder. Bu da her kişide olmaz. Olayın sebep ve sonuçlarını iyi tahlil edebilen kişilere bir konuyu anlatmak için fazla konuşmaya gerek olmaz. Bu kişiler dinlerken fazla detay bilgiye, örneklendirmeye ya da herhangi bir şeye benzeterek birleştirmek yoluyla anlatmaya da gerek olmaz. İletişim sürecinde konuşan kişi dinleyen kişinin bilgi birikimi ve düşünme becerileri bakımından potansiyelini iyi tartmalı, konuşmasını ona göre düzenlemelidir.

Baş ağır gerek, kulak sağır. (ÖAA)

Kişi ağırbaşlı olmalı ve dedikoduları dinlememeli, ya da işitmemiş gibi davranmalıdır.

Dinlemek Türk kültüründe erdemli insan davranışı gibi görülür. Bu nedenle konuşulan her şeyi her zaman dikkate almak değil, kimi zaman işitmemiş gibi yapmak gerekir. İnsanlar bazen konuşma ve kavrama hatası yapabilir, bazen de bilerek karşı tarafı itham edici konuşabilirler. Bu konuşmaların dikkate alınması halinde süreç zarara uğrayabilir. Bu

nedenle iyi bir dileyicinin bu tür hataları fark etmesi ve bazen işitmemiş gibi yapıp sürecin sağlıklı yürümesini sağlamalıdır.

Baş sallamakla kavuk eskimez. (ÖAA)

Bir insanın görüşlerine katılmak, söylediklerine inanmasa da inanmış gibi görünmek kişiye bir şey kaybettirmez.

Öyle zamanlar olur ki, konuşma ortamında bazen konuşulanlara katılmaz ya da aynı fikirde olmayabilirsiniz. Bazen konuşan kişinin makamı, statüsü ya da yetkisi dinleyenden yüksekse, genelde konuştuklarının dinlenmesini bekler. İtiraz edilmesi halinde zarar görme durumu varsa, iyi bir dinleyici olarak kabullenmiş gibi yapmak faydalıdır. Dinleyen kişinin böyle yapması onun kişiliğine ya da değerine zarar veremez.

Bin nasihatten bir musibet yeğdir. (Bir musibet bin nasihatten yeğdir). (ÖAA)

Yanlış yolda olan bir kişiye verilen yüzlerce öğüt, onu doğru yola getirmek için yararlı olmaz da tuttuğu bu yolda başına gelen bir yıkım, uyanmasına yarayan bir ders olur. Kimi insanlar bu gibi uyarıları almaya ya da bir başkasını dinlemeye pek istekli olmazlar. Bu tür kişilikteki insanlar ancak sonuçları kendisine kötü sonuç doğurduğunda o davranıştan vazgeçerler. Bu nedenle bu tür kişilerin neden konuşulanları dinlemeye isteksiz davrandıklarında şaşdırmamak gerekir. Bazen hatalar insana iyi bir ders verir.

Bir senden büyüğün, bir de senden küçüğün sözünü dinle. (ÖAA)

Önemli bir işe girişecek kimse salt kendi düşüncesiyle yetinmemeli, büyüklerinin deneyimlerinden yararlanmalı; akıllıca düşünce ileri sürebilecek küçüklere de danışmalıdır. Bir konu tartışılırken ya da bir konu üzerinde düşünülürken isabetli kararlar alabilmek için konuya farklı bakış açısı sunabilecek kişilerin düşünceleri ve konuşmaları da dinlenmeli. Her ne kadar insanlar kendi bilgi birikimlerine güvenseler de, yaşça büyük kişilerin tecrübelerinden yararlanılmalı. Aynı bakış açısıyla küçük yaşlı kişilere de cahil gözüyle bakılmamalı. Kimi zaman yaşça küçük olsalar da, isabetli düşünebilirler.

Bir söyle iki dinle. Bkz. İki dinle bir söyle. (ÖAA)

Konuşma etkili bir dil becerisi olmasına rağmen, her zaman sürekli ya da çok konuşma tercih edilmemelidir. Nitelikli bir konuşma ancak iyi bir dilemeyle elde edilir. Karşılıklı konuşmalarda karşı tarafın konuşmaları da dinlenmelidir. Genelde dinleyici olup az ve öz

konuşmak daha etkilidir.

Cahilin dostluğundan, âlimin düşmanlığı yeğdir. (ÖAA)

Bilgili insan hoşumuza gitmeyen biri olsa bile yine de ondan bir şeyler öğrenebiliriz. Ama cahil, beceriksiz kişilerden bize daha çok zarar gelebilir. Bilgisiz cahil insanlar analitik zekâyâ sahip olmadıkları için onlardan gelebilecek tavsiyeler zarar verebileceği gibi pek de dinlenebilecek nitelikte değildir. Bilgili kişiler sizinle iyi geçinmese bile sağlıklı düşünebildikleri için iyi bir dinleyici ve konuşmacı olabilirler.

Dağ adamı, hasta eder sağ adamı. (ÖAA)

Görgüsüz kişiye haber anlatmak çok güçtür. Hiç bir şeyden anlamayan cahil, görgüsüz kişi, davranışlarıyla çevresindekileri sınırlendirir ve rahatsız eder. Konuşulanları anlamak önemli bir zihinsel beceri gerektirir. Konuşulanları sağlıklı işitmek, anlamlandırmak, yorumlamak, bilgiler arasında ilişki kurabilmek ve özümsemek gerekir. Cahil insan eğitimsiz olması nedeniyle bu gibi becerilerden yoksundur ve ona bir konuyu anlatmak için çok çaba sarf edilir.

Değme (dokunma) sarhoşa, yıkılana kadar gitsin. (Sarhoşa dokunma, kendi yıkılsın). (ÖAA)

Kendi aklını beğenip başkasını dinlemeyeni gittiği yanlış yoldan döndürmeye kalkmayın. Bırakın cezasını çeksin. Kimi insan içinde bulunduğu yanlışın farkında değildir. Ne kadar onu doğru yola yöneltmeye çalışsanız da, o yine bildiğini yapar. Sanki konuşulanları hiç dinlemiyor gibidir. Bu gibi kişiler etkili dinleme yapmadıkları için konuşma amacına ulaşmaz (Çifçi, 2001: 167). Bu nedenle gereksiz yere zaman harcamamak gerekir.

Devletli ile deli bildiğini işler. (ÖAA)

Yüksek rütbeliler, deliler, kimsenin sözünü dinlemez, akıllarına geleni yaparlar.

Konuşurken büyük hesaplar yapmak, derin analizlere girmek ya da üslubunun ne şekilde olması gerektiğini düşünüp düzenlemek dinleyenlere göre davranışlarını düzenlemek zorunda olan kişiler için geçerlidir. Bir devlet başkanı ya da akıl sağlığı olmayan kişiler böyle bir sorumluluk taşımazlar. Eğer dinleyenlerin değeri konuşandan daha yüksekse, ne ve nasıl konuşulacağını ciddiyle planlanması gerekir.

Dilsizin dilinden anası (sahibi) anlar. (ÖAA)

Başkalarının kolay kolay anlayamadıkları şeyi, her gün onunla uğraşan kimse çok kolay anlar.

Dil becerisi düşünme, anlama ve konuşma alışkanlıklarıyla şekillenir. Duyulan bilgilerin algılanması, yorumlanması ve karşı tarafın anlayacağı üslupta konuşulması bu alışkanlıklarla ifade edilir. Bir ülkede aynı dil konuşulmasına rağmen, bölgesel ağız farkları nedeniyle farklı bölgeden dinleyici kişiler konuşmaları anlamakta zorluk çekebilirler. Onu en iyi anlayan onlarla birlikte olan, birbirini iyi anlayan, aynı konuşma ve düşünme üslubuna sahip kişilerdir. Benzer durum sadece konuşmayla ilgili olmayıp davranışlar için de geçerlidir.

Gem almayan atın ölümü yakındır. (ÖAA)

Dik kafalı, söz dinlemez, hırçın kişi, davranışının büyük zararını görür.

Dinleyici, iletişim sürecinin yürütücüsü değil daha çok katılımcısıdır. Konuşma kim tarafından başlatıldıysa, etkin olan odur. Bilhassa bilgilendirici, açıklayıcı, yol ve yöntem gösterici yani eğitici konuşmaların niteliği, dinleyicinin aktif dinlemesine bağlı olarak sağlıklı yürür.

Hocanın dediğini yap (söylediğini dinle), yaptığını yapma (Hocanın okuduğunu dinle, gittiği yola gitme.) ÖAA

Din adamları bize dinin buyruklarını anlatırlar. Buna uymak gerektir. Ama birçok din adamının davranışları, din buyruklarına aykırı olduğundan gittikleri yola gidilmemelidir. İnsanların söyledikleri şeyin bir gerçek olması, o gerçeğin dinlenmesini gerekli kılar. İnsanın sözleri ile davranışlarının uyumlu olması elbette istenen bir durumdur. Fakat söyleyenin her yanlış yapmasında söylediklerinin de dinlenemeyeceği hükmü çıkarılamaz.

Sağır işitmez (duymaz) uydurur (yakıştırır). (ÖAA)

Sağır, yanında konuşulan şeyleri işitmez ama konuşanların durumuna bakarak ve anladığını sanarak bir şeyler yakıştırıp söyler.

Bir durumun içyüzünü bilmeyen kişi görünüşe bakarak edindiği yanlış kanıyı gerçek sanır. İletişim ortamında var olan gürültü çeşitli sebeplerden kaynaklanır. Alıcının işitme organlarının yetersizliği, fiziki uzaklık veya engel, alıcının önyargıları ya da duygu durum

bozukluklarındaki farklılık mesajın tam alınmasında ciddi sorun oluşturur (Çelik, 2008: 10). Bu gibi durumlarda alıcı mesajın yakalayabildiği kısımları bir araya getirip daha önceki bilgilerle eşleştirerek iletilen mesajın neye benzediği hakkında bir kanaat edinir. Bu durum her zaman mesajın gerçekliğiyle örtüşmediği için alıcının gerçeğe benzer mesaj anlamları üretmesine sebep olur.

Tatsız aşa tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin. ÖAA

İşe yaramayan nesneyi küçük çabalarla bir şeye benzetmek boş olduğu gibi aptal kişiyi de sözle akıllandırmak olanaksızdır.

Düşünme becerileri doğumla birlikte alıcı dil becerilerinin de yardımıyla hızlı bir şekilde gelişir. Kişinin bireysel yaşam şartları, hastalıklar, sosyal-psikolojik ve ekonomik gelişmeler, aile içi çatışmalar, sosyal baskı ve önlemler bu gelişmeye olumsuz ket vurmaktadır. Bu durumdaki bir kişiyle iletişim kurmak hem zaman alır hem de istenmeyen sonuçlar doğurabilir. İletişimin sağlıklı yürümesi için öncelikle bu kişilerin düşünme becerileri bakımından problemlerinin giderilmesi gerekir.

Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır. (ÖAA)

Büyük sözü dinlemeyen kimse, türlü türlü sıkıntılara düşer; sızlanır durur.

Toplumsal yaşamda tecrübelerin yeri her zaman büyüktür. Güngörmüş, eğitimli, söz sahibi ve daha evvel tecrübe yaşamış kişilerin sahip olduğu bilgi ve tecrübe birikimi yeni nesil için birer kılavuz gibidir. Denenmiş ve doğruluğu ispat edilmiş bu hazır kodlar atasözleri gibi yeni durumlara birer anahtar gibi etki eder. Bu bilgiyi dikkate almayı kendi bildiği yoldan gidenler hem zaman hem emek hem de sermaye bakımından ciddi sorun yaşarlar.

4.1.2.1 Dinleme Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Yapı Bakımından Tasnifi

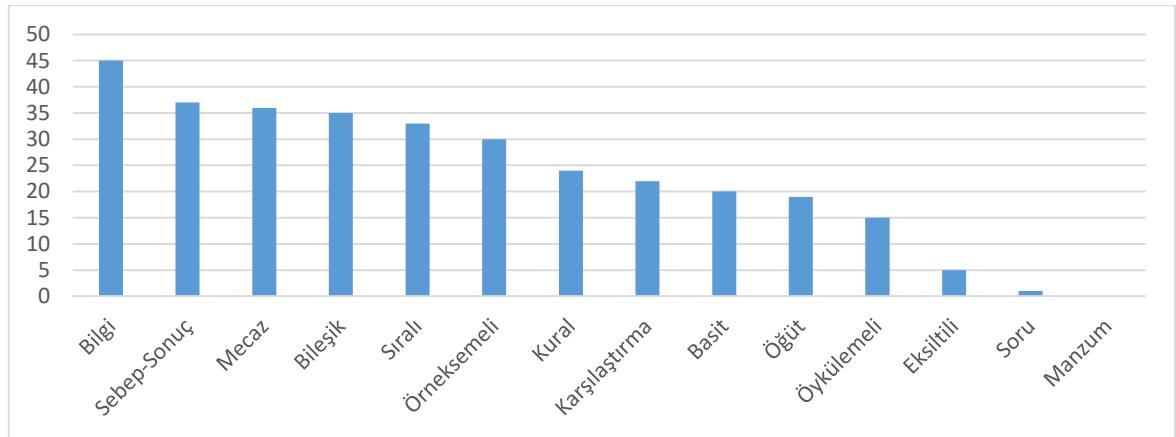
Alıcı dil becerilerinden dinleme alt becerisine yer veren atasözlerinin yapı bakımından analizi sonunda elde edilen sınıflandırmalar, bunlara ilişkin frekans ve yüzdeler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tablo verilerine göre dinleme becerisine yer veren atasözlerini büyük çoğunluğu bilgi verici (n= 45; %50,56), sebep-sonuç ilişkili (n= 37; %41,57), mecaz (n= 36; %40,45) ve bileşik (n= 35; %39, 33) cümle yapılarıdır.

Tablo 21

Dinleme becerisiyle ilgili atasözlerinin yapı sınıfları, frekans ve yüzdeleri

Yapı kategorileri	Frekans	%
Bilgi	45	50,56
Sebep-Sonuç	37	41,57
Mecaz	36	40,45
Bileşik	35	39,33
Sıralı	33	37,08
Örneksemeli	30	33,71
Kural	24	26,97
Karşılaştırma	22	24,72
Basit	20	22,47
Öğüt	19	21,35
Öykülemeli	15	16,85
Eksiltili	5	5,62
Soru	1	1,12
Manzum	0	0,00

Tablodaki veriler incelendiğinde dinleme becerisi alanında manzum yapılı atasözlerine rastlanmazken, soru, eksiltili ve öykülenmeli cümle yapılı atasözlerine az rastlanmıştır. Yapısal özelliklerine göre sınıflandırılan dinleme içerikli atasözlerinin sınıf frekans dağılımları aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Grafik 7. Dinleme becerisine yönelik atasözlerinin yapısal sınıf dağılımları

Dinleme becerisi alanındaki atasözlerinin büyük çoğunluğunun bilgi verici, sebep-sonuç ilişkisi kurucu, mecaz, bileşik, sıralı ve örneksemeli olması, alıcı dil becerisinin basitçe

anlatılması yerine açıklayıcı bir üslupla gerekçelendirilme, örneklerle daha belirginleştirme ve kavranması kolaylaştırma amacına bağlanabilir. Çünkü dinleme becerisi alıcı dil becerileri arasında konuşma ve diğer dil becerileri için temel teşkil etmekte ve önemli görülmektedir. Dikkat edilirse, kişinin kendi bireysel yorumunu gerektirecek türdeki basit yapıları, doğrudan öğüt verici, eksilteli ve soru sınıflarında dinleme atasözleri çok düşük sayıda olurken, manzum yapıları atasözlerine rastlanmamıştır.

4.1.2.2 Dinleme Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Anlam Bakımından Tasnifi

Dinleme becerisiyle ilgili atasözleri yüzeysel ve derin anlam bakımından analiz edilmiş ve dinleme becerisinin hangi anlamlarda kullanıldığıyla ilgili örnek atasözleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 22

Dinlemeyle ilgili atasözlerinin anlam bakımından tasnifi (Örnekler)

Anlam	Atasözü
Anlama	Gafile kelim, nafile kelim.
	Karaya sabun deliye öğüt neylesin.
	Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla/işit.
	Sağır duymazsa da yakıştırır.
	Dilsizin dilinden anası (sahibi) anlar.
	Sağır işitmez (duymaz) uydurur (yakıştırır).
Uyma	Adam olana bir söz yeter.
	Karı sözüne uyan adam değildir. Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır.
Dinleme	Az söyle, çok dinle.
	Söylemek gümüş ise, söylememek altındır.
Yetki	Sakalsızın sözü dinlenmez.
	Devletli ile deli bildiğini işler.
İşitme	Sağır duymaz (işitmez) uydurur (yakıştırır).
	Sağır sultan bile duydu.
İnanma	Kanma kötünün sözüne, bilse iyisini söyler.
	Mürai sözüne kanma.
Bilgi	Söylenmedik söz yok, işitilmedik söz çoktur.
Boş Laf	El sözü harman tozu.

Tablo 22 Dinlemeyle İlgili atasözlerinin anlam bakımından tasnifi (Örnekler) (Devamı)

Düşünme	Az söyle öz söyle, İki dinle bir söyle.
Kötü Söz	El karası onulur dil yarası onulmaz
Olay	Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten.
Öğrenme	Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek (sormamak) ayıp.

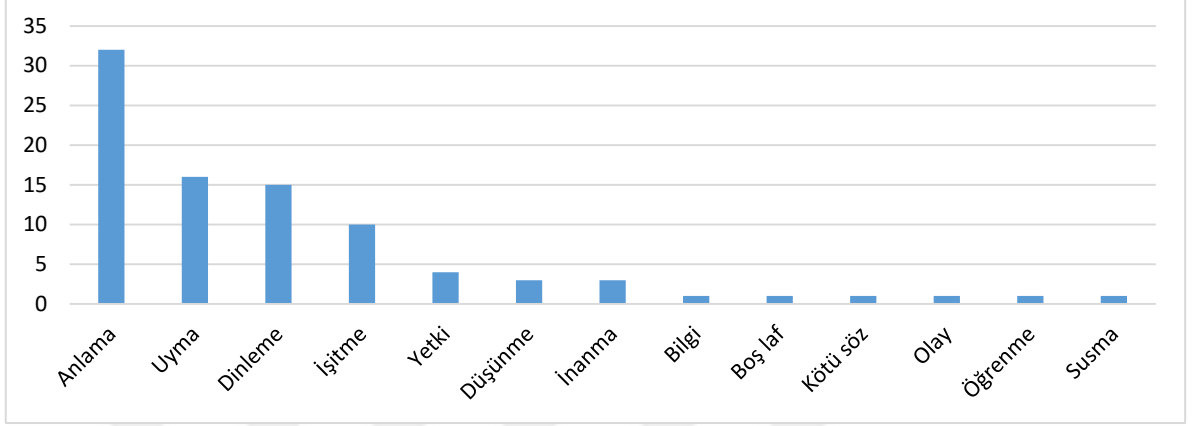
Araştırma sonucunda analiz edilen atasözleri anlam bakımından 13 ayrı anlamca sınıflanılabileceği anlaşılmıştır. Dinleme becerisi bir alıcı dil becerisidir. Bu beceri insanın doğumunda itibaren ilk gelişmeye başlayan ve diğer tüm dil becerilerine ciddi katkı sağlayan bir beceridir. Bu nedenle dinleme becerisi düşünme sürecinin gelişiminde en temel öğedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular bu bakışı doğrular niteliktedir. Ayrıca Onan (2011: 95) tarafından yapılan araştırmada da atasözlerinde az konuşmanın öğütlediği tespit edilmiştir. Bu bulgu araştırmanın bulgularıyla eşdeğer niteliktedir. Anlama kategorisindeki atasözleri analiz edildiğinde dinleme daha çok anlamak, anlamlandırmak, kavramak, özümsemek anlamlarındadır. Tüm alt anlamlar için “anlama” kategorisi belirlenmiştir. Uyma kategorisinde ise daha çok birinin sözüne uyma, söz dinleme, kulak verme, dikkate alma, söze uygun davranma alt anlamlarda kullanılmıştır. Anlam bakımından tasnife ilişkin frekans ve yüzdeler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 23

Dinleme becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam bakımından sınıf frekansı ve yüzdeleri

Anlam	Frekans	%
Anlama	32	35,96
Uyma	16	17,98
Dinleme	15	16,85
İşitme	10	11,24
Yetki	4	4,49
Düşünme	3	3,37
İnanma	3	3,37
Bilgi	1	1,12
Boş laf	1	1,12
Kötü söz	1	1,12
Olay	1	1,12
Öğrenme	1	1,12
Susma	1	1,12

Dinleme becerisinin özellikle mecaz anlamda daha çok anlama (n= 32; %35,96) olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ondan sonra sırasıyla uyma (n=16; %17,98), dinleme (n=15; %16,85) ve işitme (n=10; %11,24) anlamlarında kullanılmıştır. Farklı anlamların frekans yığılmaları aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Grafik 8. Dinleme becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam sınıflarının frekans grafiği

Dinleme becerilerinde atasözlerinin anlam bakımından sınıflandırılmasında sıklıkla “anlama” olarak kullanılması alıcı bil becerilerinin düşünme becerilerine yönelik etki özelliğini yansıtmaktadır. Bu grafikte de görüleceği üzere yetki, düşünme, inanma anlamında çok az sayıda atasözüne rastlanmıştır. Bilgi, boş laf, kötü söz, olay, öğrenme ve susma kategorilerinde ise birer adet atasözü tespit edilmiştir.

4.1.2.3 Atasözlerinin Dinleme Becerilerinin Eğitimi Bakımından Tasnifi

Dinleme çocukta ilk gelişen alıcı dil becerisidir. İşitme organının sağlıklı çalışmasına bağlı olarak duyulan seslerin alınıp anlamlandırılması süredir. Araştırma kapsamındaki atasözlerinin dinleme becerilerinin eğitimine ne şekilde yer verdikleri aşağıda analiz edilmiştir.

4.1.2.3.1 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Amacı Bakımından Tasnifi

Dinleme eğitiminin amacı bakımından atasözleri yüzey ve derin anlamca analiz yapılmış, elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 24

Dinleme becerilerinin eğitimi ile ilgili atasözlerinin amaç frekansı ve yüzdeleri

Amaç	Frekans	%
Dinleme kültürü	53	59,55
Düşünme becerileri	20	22,47
Anlama becerisi	9	10,11
Söz zenginliği	7	7,87

Tablodaki bulgular incelendiğinde atasözlerinin büyük çoğunluğunun (n=53; %59,55) dinleme kültürü edindirme ve düşünme becerilerini geliştirme (n=20; %22,47) amacı taşıdığı tespit edilmiştir. Bu iki amacın diğerlerine göre daha yüksek çıkması dinleme becerisinin alıcı dil becerileri arasında öneminin büyük olması ve konuşma, okuma ve yazmayı doğrudan etkilemesi ve dinleme becerisinin Türk sözlü kültüründe bir erdemlilik, olgunluk ve iyi insan davranışı olarak tarif edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yöndeki bulgular Keklik (2001) ve Onan (2011)'in çalışmalarıyla benzerlik taşımaktadır. Her iki çalışmada da atasözlerinde dinlemenin bir “az konuşma” kültürü ve bir erdemli insan davranışı olarak öne çıktığı belirtilmiştir.

Tablo 25

Atasözlerinin dinleme becerilerinin eğitim amacı bakımından tasnifi

Amaç	Atasözü (örnekler)
Dinleme kültürü	<p>Gafile kelam, nafil kelam. Âlim in cahile sözü acıdır, ruz'i kıyamette başı tacıdır. Arsıza öğüt hayretmez. Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla/işit. Dilsizin dilinden anası (sahibi) anlar. “Bee” dediğin hep keçi olsa dağ taş sürü kesilirdi. İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı. Kadına bakanın aklı az olur. Karı sözüne uyan adam değildir. Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir. Gem almayan atın ölümü yakındır. Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır. Herkes evinde ağadır. Büyük olmayan yerde hayır bereket de olmaz. Sakalsızın sözü dinlenmez.</p>
Düşünme becerileri	<p>Cahile söz anlatmak, köre renk tarifi gibidir. Cahile söz yetmez, çalıda gül bitmez. Eri söylet, oku fırlat. Karaya sabun deliye öğüt neylesin. Sağır ile söyleşmek güçtür. Dağ adamı, hasta eder sağ adamı. Kanma kötünün sözüne, bilse iyisini söylesin. Kazanın doğurduğuna inanan öldüğüne de inanır.</p>
Anlama	<p>Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış. Eşek hoşaftan ne anlar? Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. Anlayana bir söz yetişir, görmek isteyene bir göz. Arif olan anlar / anlasın. Arife bir işaret yeter.</p>
Söz zenginliği	<p>Söz dediğin yaş deridir nereye çekersen oraya gider. Söylenmedik söz yok, işitilmedik söz çoktur. El sözü harman tozu. Kurnaz (yavuz) hırsız ev sahibini bastırır.</p>

Tablodaki örnek atasözleri incelendiğinde özellikle dinleme kültürü eğitimi amacı taşıyanların konuşmak yerine dinlemeyi tavsiye ettikleri tespit edilmiştir. Nalıncı (2000: 130) araştırmasında dinleme becerilerinin diğer dil becerilerinden daha fazla ve gündelik yaşamın %45'ini kapsadığını tespit etmiştir. Bu bulgular araştırma bulgularıyla eş değer niteliktedir. Dinleme becerisini öncelikli olarak düşünme becerilerinin de gelişmesini gerektirir. Bu sebeple MEB (2009) müfredatlarında okuduğunu anlama ve analitik düşünme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu beceri hem Türkçe hem de diğer dersler tarafından kazandırılmaktadır. Araştırma bulgularının düşünme becerilerinin eğitimi ve anlama becerilerinin eğitimi kategorisindeki atasözleri incelendiğinde etkin dinlemeye yönelik tavsiyeler olduğu görülmektedir. Muslugüme (2015: 12) yaptığı araştırmada alıcı dil becerilerinin diğer dil becerilerine göre daha büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Bu araştırmada elde edilen sonuçlarla eş değer niteliktedir.

4.1.2.3.2 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Hedef Kitlesi Bakımından Tasnifi

Dinleme becerilerinin eğitimi okul öncesinden itibaren başlamakta ve ilköğretim seviyesinde yoğunlaşmaktadır. Buna rağmen dil becerilerinin hayat boyu geliştiği nedeniyle toplumun diğer kesimlerinin de gündelik hayattaki tüm davranışlarının bilhassa dinlediğini anlama ve etkin dinleme becerilerinden etkilendiği bilinmektedir. Bu nedenle araştırmada elde edilen bulguların hem genç yaştakileri hem de yetişkinleri kapsadığı tespit edilmiştir.

Tablo 26

Atasözlerinin dinleme becerileri eğitiminde hedef kitle frekans ve yüzdeleri

Hedef Kitle	Frekans	%
Yetişkin	44	49,44
Genç	42	47,19
Erkek	3	3,37
Kadın	1	1,12

Araştırma bulgularına göre dinleme becerilerinin eğitiminde genç, yetişkin, erkek ve kadın olmak üzere dört hedef kitle tespit edilmiştir. Her ne kadar atasözlerinin anonim özellikleri olsa da, kimi atasözleri derin anlamları gereği belirli bir kesime hitap edebiliyor. Bulgulara göre dil becerilerinin eğitiminde en çok atasözü yetişkinler için (n=44; %49,44), sonra

gençler (n=42; %47,19) için atasözleri olduğu tespit edilmiştir. Bu atasözlerinden hedef kitleye göre örnek atasözleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 27

Atasözlerinin dinleme becerilerinin eğitiminde hedef kitle bakımından tasnifi

Kitle	Atasözü (örnekler)
Yetişkin	Eşek hoşaftan ne anlar?
	Mürai sözüne kanma.
	Kişi biraz da kulağının arkasına vermelidir.
	İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı.
	Gem almayan atın ölümü yakındır.
	Herkes evinde ağadır.
	Eri söylet, oku fırlat.
	Dağ adamı, hasta eder sağ adamı.
	El sözü harman tozu.
	İşitilmemiş cihanda haber olmaz.
Genç	Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten.
	Devletli ile deli bildiğini işler.
	Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.
	Göz ile kulak iki, ağız tek, çok görüp, çok dinleyip, az söylemek gerek.
	Öğüt acıdır, ürünü tatlı.
	Söylemek gümüş ise, söylememek altındır.
	Söyleyen eker, dinleyen biçer.
	Söyleyenden olma, dinleyenden ol.
	Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek (sormamak) ayıp.
	Söz gümüşse sükut altındır
Adam olana bir söz yeter.	
Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır.	
Büyük olmayan yerde hayır bereket de olmaz.	
Sakalsızın sözü dinlenmez.	
Erkek	Kadına bakanın aklı az olur.
	Karı sözüne uyan adam değildir.
	Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir.
Kadın	Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla/işit.

Tablodaki verilere göre yetişkinler için dile getirilen “Kişi biraz da kulağının arkasına vermelidir”, “Herkes evinde ağadır” ve “Devletli ile deli bildiğini işler” atasözleri

örneğinde de görüleceği üzere yüzey ve derin anlam bakımından yetişkin kişilerin yaşam alanlarını ilgilendirmektedir. Gençlerin dinleme eğitimine yönelik olabilecek “Öğüt acıdır, ürünü tatlı”, “Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır”, “Büyük olmayan yerde hayır bereket de olmaz” ve “Sakalsızın sözü dinlenmez” atasözleri örneğinde de olduğu gibi özellikle dinleme becerisinin temellerini oluşturmak bakımından tasnif edilmiştir. Bunun dışında cinsiyet bakımından “Kadına bakanın aklı az olur”, “Karı sözüne uyan adam değildir”, “Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir” atasözleri hem derin hem de yüzeysel analizde erkeklere yöneliktir. Bu atasözlerinde kadınların dinlenmesi ya da onların sözlerine kulak verilmesi sosyal yaşamda bazı istenmeyen durumların ortaya çıkabileceği düşüncesiyle dikkatli olunması ya da uzak durulması öğütlenmiştir. Bu konudaki bulgular Polat (2006) tarafından cinsiyetin iletişimde önemli bir rol oynadığı araştırma bulgularıyla benzerlik taşımaktadır. Buna mukabil özellikle kadınların dil becerisi eğitimine yönelik olmasa da “Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla/işit” atasözü, dinleyicinin doğrudan hedef alınmaması fakat iletilmesi gereken mesajın da iletilmesi amacıyla kullanılan bir atasözüdür. Gelinin yeni yaşam yerinde uyarılardan çabuk etkileneceği öngürülerek, dinleme, konuşma ve diğer dil becerileri bakımından aile iletişim kültürüne alışık kızlar üzerinden mesaj iletilmesi ayrı bir eğitim yöntemi olarak kabul edilebilir. Atasözlerinde kimlerin sözlerinin dinlenmesi gerektiğine dair benzer bulgular Gürel ve Tat (2012) tarafından da tespit edilmiştir.

4.1.2.3.3 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Kazanımları Bakımından Tasnifi

Dinleme becerilerinin eğitiminde kazanımlar bakımından atasözleri analiz edildiğinde anlama, analiz etme, dinleme kültürü ve söz zenginliği kazanımlarının ön plana çıktığı belirlenmiştir. Bunlara ilişkin sayısal veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 28

Atasözlerinin dinleme becerileri eğitiminde kazanım frekans ve yüzdeleri

Kazanım	Frekans	%
Dinleme Kültürü	54	60,67
Analiz Etme	20	22,47
Söz Zenginliği	9	10,11
Anlama Becerisi	6	6,74

Tablodaki bulgulara göre atasözlerinin büyük çoğunluğu (n=54; %60,67) dinleme becerisinin bir kültür olarak edinilmesine yöneliktir. Dinleme eğitiminde düşünme becerilerinin önemi büyüktür. Bu nedenle bulgularda bazı atasözlerinin (n=20; 22,47) analiz etme kazanımlarını geliştirmeye yönelik oldukları tespit edilmiştir. Dinleme becerisinin eğitiminde elbette söz zenginliği kazanma ve anlama becerilerinin geliştirilmesi MEB (2009) müfredatlarında da önemsenmektedir. Fakat atasözleri üzerinden doğrudan bu becerilerin kazandırılmasıyla ilgili atasözü sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin kazanım kategorisine göre örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 29

Atasözlerinin dinleme beceri eğitiminin kazanım bakımından tasnifi

Kazanım	Atasözü (örnekler)
Dinleme kültürü	<p>Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir.</p> <p>Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla/işit.</p> <p>Söz gümüşse sükut altındır</p> <p>Ulu sözü dinleyen yüce dağlar aşmış.</p> <p>Adam olana bir söz yeter.</p> <p>Nasihat tutmayanları musibet tutar.</p> <p>Sakalsızın sözü dinlenmez.</p> <p>Söyleyenden dinleyen arif gerek.</p> <p>Kişi biraz da kulağının arkasına vermelidir.</p> <p>Baş sallamakla kavuk eskimez.</p> <p>Bir senden büyüğün, bir de senden küçüğün sözünü dinle.</p>
Analiz	<p>Kazanın doğurduğuna inanan öldüğüne de inanır.</p> <p>Fikirsiz lakırdı anlatmak, deveyi hendekten atlatmak gibidir.</p> <p>Sağır ile söyleşmek güçtür.</p> <p>Şaşı biri iki görür.</p> <p>Dağ adamı, hasta eder sağ adamı.</p> <p>Kanma kötünün sözüne, bilse iyisini söyler.</p>
Söz zenginliği	<p>Arif olan anlar / anlasın.</p> <p>Arife bir işaret yeter.</p> <p>Söz dediğin yaş deridir nereye çekersen oraya gider.</p> <p>Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten.</p>
Kavrama	<p>Anlayana sivrisine saz, anlamayana davul zurna az.</p> <p>Arife tarif gerekmez (ne hacet).</p> <p>Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış.</p>

Tablodaki atasözleri kazanım bakımından analiz edildiğinde “Adam olana bir söz yeter”, “Nasihat tutmayanları musibet tutar”, “Sakalsızın sözü dinlenmez” ve “Söyleyenden dinleyen arif gerek” örneklerindeki atasözlerinde dinlemenin bir kültür olarak edinilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir. Bu kazanım kategorisindeki atasözü sayısının diğerlerine nazaran daha fazla çıkması sözlü kültür bakımından kişilerin öncelikle dinlemeyi bilmeleri ve alışkanlık haline getirmelerinin iletişimde önemli olarak görülmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Dinleyenin iletişim sürecinde dinlediği sözleri analiz ederek dinlemesini öğütleyen “Kazanın doğurduğuna inanan öldüğüne de inanır”, “Fikirsiz lakırdı anlatmak, deveyi hendekten atlatmak gibidir” ve “Kanma kötünün sözüne, bilse iyisini söyler” örneklerindeki atasözleri dinleme kültürü edinmeden sonra nitelikli dinlemenin önem sırası sebebiyle ikinci sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin aynı zamanda bir davranıştan da uzak tutucu özellik taşıdıkları Tergip (2014) tarafından yapılan araştırmada tespit edilmiştir. Nitelikli bir dinleme ancak yeterli bir söz zenginliği ve anlama becerilerinin gelişmiş olmasını gerektirir. Bu bakış açısı atasözlerine de yansımış olsa gerek ki, “Arife bir işaret yeter” ve “Söz dediğin yaş deridir nereye çekersen oraya gider” atasözleri örneğinde olduğu gibi iletişim sürecinde iletilen mesaj her zaman yüzey anlamda değil, bazen mecaz anlamlarda da olabilir. Atasözlerinin kazanım becerileri bakımından frekans yığılmaları da dikkate alındığında, atasözleri yoluyla dinleme becerilerinin eğitiminin pedagojik bir sıra izlediği tespit edilmiştir. Eğitimde an çok önce çıkması gereken dinleme becerileri en sık, ondan sonrakiler ise yine kazanımın önem derecesine göre sıklıkla kullanıldığı anlaşılmıştır.

4.1.2.3.4 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin İçeriği Bakımından Tasnifi

Atasözlerinin dinleme eğitiminin içeriğine yönelik ne gibi mesajlar taşıdığına ilişkin derin anlam analizlerinde anlatma sanatı, dinleme ilkeleri, dinleme kültürü ve dinleme yönteminin öne çıktığı tespit edilmiştir. Bu içeriklerle ilgili frekans ve yüzde dağılım verileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 30

Atasözlerinin dinleme becerileri eğitiminde içerik frekans ve yüzdeleri

İçerik	Frekans	%
Dinleme kültürü	49	55,06
Dinleme yöntemi	22	24,72
Dinleme ilkeleri	17	19,10
Anlama sanatı	1	1,12

Tablodaki veriler incelendiğinde atasözlerinin büyük çoğunluğunun (n=49; %55,06) dinlemeyi kültür edinme, ondan sonra dinleme yöntemlerini (n=22; 24,72) içerdikleri tespit edilmiştir. Dinleme ilkelerine %19,10, anlama sanatına ise %1,12 oranında yer verildiği anlaşılmıştır. Bu atasözlerinin hangileri olduğuyula ilgili örneklerden oluşan tablo aşağıda verilmiştir:

Tablo 31

Atasözlerinin dinleme beceri eğitiminin içerik bakımından tasnifi

İçerik	Atasözleri (örnekler)
Dinleme kültürü	Kazanın doğurduğuna inanan öldüğüne de inanır.
	Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir.
	Âlim in cahile sözü acıdır, ruz'i kıyamette başı tacıdır.
	Az söyle, çok dinle.
	İki dinle (bin işit) bir söyle. (Bir söyle, iki dinle).
	Söylemek gümüş ise, söylememek altındır.
	Bir söyle, iki işit.
	Gafile kelam, nafile kelam.
	Arsıza öğüt hayretmez.
	Baş sallamakla kavuk eskimez.
Dinleme yöntemi	El sözü harman tozu.
	İşitilmemiş cihanda haber olmaz.
	Söyleyen eker, dinleyen biçer.
	Sağır duymaz (işitmez) uydurur (yakıştırır).
	İşitmek görmek gibi değildir.
	İki kişi başında fes yok derse başını yokla.
	Arife tarif gerekmez (ne hacet).
Söz dediğin yaş deridir nereye çekersen oraya gider.	

Tablo 31 Atasözlerinin dinleme beceri eğitiminin içerik bakımından tasnifi (Devamı)
Kurnaz (yavuz) hırsız ev sahibini bastırır.

Dinleme ilkeleri	Cahilin akli gözündedir.
	El karası onulur dil yarası onulmaz
	Ağzından çıkanı kulağı işitmez.
	Allah insana iki kulak bir ağız vermiş. Bkz. İki dinle, bir söyle.
	Ulu sözü dinleyen yüce dağlar aşmış.
	Arif olur el tez duyar.
Anlatma sanatı	Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış.
	Ahmak olana söz anlatmaktansa dağda domuz gütmek yeğdir.

Tablodaki verilerde “Arsıza öğüt hayretmez”, “Baş sallamakla kavuk eskimez”, “El sözü harman tozu” atasözü örneklerinde olduğu gibi dinleme becerilerinin eğitiminde içeriğin bir dinleme kültürü edindirecek nitelikte olması, “İşitmek görmek gibi değildir” ve “İki kişi başında fes yok derse başını yokla” atasözleri örneklerinde olduğu gibi dinlemenin yöntemleri ve “El karası onulur dil yarası onulmaz”, “Ağzından çıkanı kulağı işitmez” atasözlerinde dinlemede nelere dikkat edilmesi gerektiği dile getirilmiştir. İçerik yoğunluğu dikkate alındığında dinleme kültürü, yöntemi ve ilkeleri şeklinde en yoğunundan en az doğru sıralandığı anlaşılmıştır. Sonucun bu şekilde çıkmasında eğitim içeriğinin halk pedagojisi ilkelerinin etkili olduğu düşünülebilir.

4.1.2.3.5 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Yöntemi Bakımından Tasnifi

Dinleme becerileriyle ilgili atasözlerinin derin anlam bakımından analizi sonucunda atasözlerinin farklı öğretim yöntemlerine yönelik pedagojik özellikler taşıdığı tespit edilmiştir. Atasözlerinin derin anlam analizlerinde tartışma, metin okuma, konferans, röportaj, örnek olay, panel ve gezi olmak üzere 7 adet öğretim yöntemini içerdikleri anlaşılmıştır. Bu yöntemlerin ne kadar atasözü tarafından referans gösterildiği frekans ve yüzdelik değerlerine ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir.

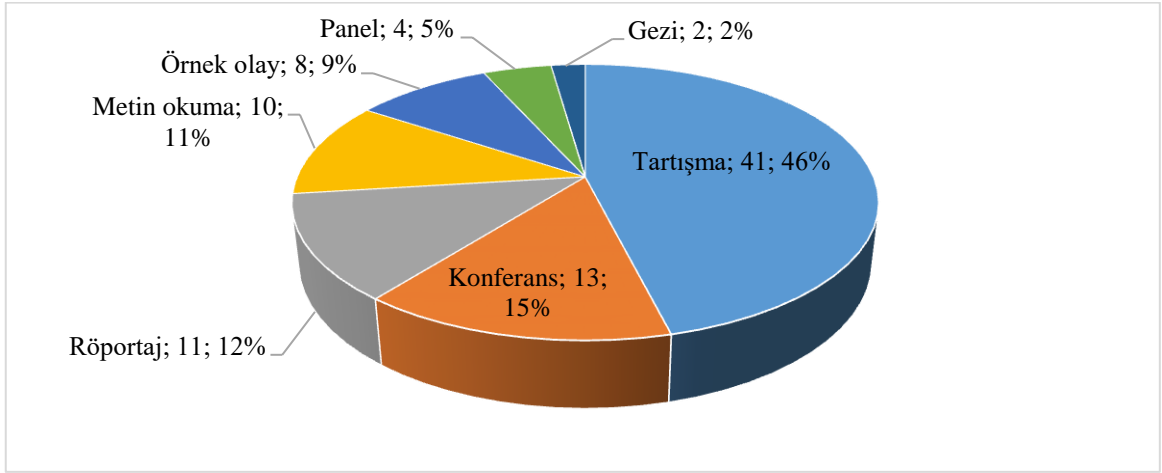
Tablo 32

Atasözlerinin dinleme becerileri öğretim yöntemi frekans ve yüzdeleri

Öğretim Yöntemi	Frekans	%
Tartışma	41	46,07
Konferans	13	14,61
Röportaj	11	12,36
Metin okuma	10	11,24
Örnek olay	8	8,99
Panel	4	4,49
Gezi	2	2,25

Tablodaki bulgular incelendiğinde dinleme becerilerinin eğitiminde atasözlerinin en fazla tartışma (n=41; %46,07) öğretim yöntemine yönelik oldukları tespit edilmiştir. Bu kategoride çok fazla atasözü çıkması, toplumun dinleme becerisinin sadece konuşulanları sessizce dinleme değil, aktif dinleme olarak tanımlamasına bağlanabilir. Çünkü bu yöntem kategorisindeki atasözleri incelendiğinde az konuşup çok dinleme becerisinin öğütlendiği görülmektedir. Tartışma yöntemi, özellik olarak bir olaya farklı bakışlar dinlenirken, kendi görüşünü de dile getirmeyi ama iyi bir dinleme becerisini gerektirmektedir (Akyol, 2006: 93).

Atasözlerinde anlam bakımından en sık içerilen öğretim yöntemlerinden tartışma, konferans ve röportaj dinleme becerilerinin çok fazla yer vermektedir. Dinleme becerileri gelişmiş ve aktif bir dinleyici konuşmacıyı etkin dinleyerek bilgi edinmekte, böylece alıcı dil becerilerini geliştirmektedir. Öğretim yöntemlerinin atasözlerinde referans gösterilme oranlarının genel içindeki dağılımları aşağıdaki grafikte daha anlaşılır görünmektedir:

Grafik 9. Atasözlerindeki dinleme becerisi öğretim yöntemlerinin dağılım oranları

Tartışma yöntemini içerek atasözleri incelendiğinde “Baş ağır gerek, kulak sağır”, “Söyleyen eker, dinleyen biçer”, “Az söyle öz söyle, İki dinle bir söyle”, “Söz gümüşse sükût altındır” ve “İki kişi başında fes yok derse başını yokla” atasözleri örneğinde de görüleceği üzere dinlemenin nasıl yapılması gerektiği ve dinleme sürecine katılım söz konusu olduğunda mümkünse az konuşulması ve konuşanın fikirlerinin ciddiye alınmasını öğütlemektedirler (Akyol, 2006: 93). Tartışmada zaman zaman karşıdaki kişiyi ikna etmekte yaşanabilecek sorunlar ise “Cahile söz anlatmak, köre renk tarifi gibidir”, “Ağızından çıkanı kulağı işitmez” ve “Sağır duymaz (işitmez) uydurur (yakıştırır)” atasözü örnekleriyle öğretilmeye çalışılmıştır. Tartışma sürecinde zaman zaman sert üslupların kullanıldığı olur. Bu nedenle iyi bir dinleyici her sert üsluba karşılık vermek yerine sağlıklı düşünerek bazı eleştirileri duymazlıktan gelebilir. Bu ilke “Kişi biraz da kulağının arkasına vermelidir” atasözüyle öğretilmeye çalışılmıştır. Bazı konular vardır ki, toplum doğru ya da yanlışlığı hakkında farklı düşüncelere sahip olabilirler. Kadın ya da erkeğin toplumsal cinsiyet bakımından sözünün ne kadar etkili olduğu “Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir” atasözüyle anlatılmıştır. Bu görüşün ancak karşılıklı farklı görüşlerin tartışılması yoluyla elde edilebilir.

Öğretim yöntemlerinden konferans, genelde konuşmacının aktif, dinleyicinin ise pasif olduğu ve sadece konuşulanları dinleyerek bilgi edindiği bir yöntemdir. Atasözlerinden bazıları “Arif olur el tez duyar”, “Arif olan anlar / anlasın” ve “Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az” örneklerinde olduğu gibi bu sürecin nasıl olması gerektiği anlatılmıştır. Konferansta konuşmacı kendince bir yol tutar ve konuşmasını sürdürür.

Dinleyici oturduğu yerden konuşulanları dinler, kendi alıcı dil becerileri ve düşünme becerilerinin gelişim seviyesine göre anlamaya çalışır (Güneş, 2014: 74). Her ne kadar aynı kişi dinlense de, dinleyiciler kendi bilgi birikimine göre anlarlar. Araştırmada elde edilen bulguların bu sürece ışık tutucu örnekleri toplumsal öğrenmede dinleyicilerin rollerini de böylece belirlemiştir. Atasözlerinin içerdikleri anlamlar ve cümle yapıları dikkate alınarak özellikle dinleme becerilerinin eğitimi amacıyla hangi öğretim yöntemlerinde kullanılabileceği analiz edilmiştir. “Söz gümüşse, sükût altındır” atasözü yapı bakımından karşılaştırmalı bir atasözüdür. İletişimde konuşmanın mı, yoksa dinlemenin mi daha iyi olduğu kıyaslanmıştır. Bu kısay bir yönüyle tartışmalı bir konudur. Bu nedenle eğitimde bu atasözü üzerinden bir tartışma başlatılıp öğrenciye içerik öğretilir. Benzer bakış açısıyla “Karaya sabun deliye öğüt neylesin” atasözü değerlendirildiğinde, atasözünün eksikliği, hatası veya anlayışı kıt olan bir kişilikten bahsettiği görülür. Örnek olay yöntemi, yaşanmış bir olayın neden ve nasıl oluştuğunun öğrencilerce analiz edilmesini içerir (Güneş, 2013: 121). Öğrencilere kimlerin ve hangi sebeplerden dolayı konuşulanları dinlemeyeceği veya konuşmanın dinleyenler üzerinde neden etki bırakamayacağı becerisinin kazandırılması için bu kişilik tiplemesinin sınıf ortamına bir örnek olay halinde sunulması ve dinleme becerilerine ilişkin ne gibi davranışlar sergileyebileceği öğrencilerce analiz edilebilir. “Sakalsızın sözü dinlenmez” atasözü ise anlam itibarıyla güngörmüşlüğü, bilgeliği, alanında uzmanlığı ifade eder. Öğretim yöntemleri arasında bir “sakallının” (bilgili kişinin) sözlerinin dilenmesini en iyi tarif eden paneldir. Panel zaten yöntem olarak alanında uzman kişinin dinlenmek amacıyla konuşmaya daveti ve o konuşunca da, alıcı bir dille dinlenmesini içerir (Güneş, 2013: 200). Diğer öğretim yöntemlerine ilişkin örnek atasözleri de benzer bakış açılarıyla değerlendirilmiş ve aşağıdaki tabloda yöntemler grupları altında verilmiştir:

Tablo 33

Atasözlerinin dinleme beceri eğitimi yöntemleri bakımından tasnifi

Yöntem	Atasözü (örnekler)
Tartışma	<p>Baş ağır gerek, kulak sağır.</p> <p>Cahile söz anlatmak, köre renk tarifi gibidir.</p> <p>Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir.</p> <p>Söyleyen eker, dinleyen biçer.</p> <p>Ağzından çıkan kulağı işitmez.</p> <p>Az söyle öz söyle, İki dinle bir söyle.</p> <p>Sağır duymaz (işitmez) uydurur (yakıştırır).</p> <p>Söz gümüşse sükut altındır.</p> <p>İki kişi başında fes yok derse başını yokla.</p> <p>Kişi biraz da kulağının arkasına vermelidir.</p> <p>Arif olur el tez duyar.</p> <p>İki kulak bir dil için.</p> <p>Sağır duymazsa da yakıştırır.</p> <p>Arif olan anlar / anlasın.</p> <p>Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.</p>
Röportaj	<p>Ulu sözü dinleyen yüce dağlar aşmış.</p> <p>Söyleyenden olma, dinleyenden ol.</p> <p>Dilsizin dilinden anası (sahibi) anlar.</p> <p>Hal soran, dert dinler.</p> <p>Akılsız başın zahmetini ayak çeker.</p>
Metin okuma	<p>Sağır sultan bile duydu.</p> <p>Gem almayan atın ölümü yakındır.</p> <p>Eşek hoşaftan ne anlar?</p> <p>Cahilin dostluğundan, âlimin düşmanlığı yeğdir.</p>
Örnek olay	<p>Değme (dokunma) sarhoşa, yıkılana kadar gitsin. (Sarhoşa dokunma, kendi yıkılsın).</p> <p>Karaya sabun deliye öğüt neylesin.</p> <p>Bin nasihattan bir musibet yeğdir. (Bir musibet bin nasihattan yeğdir).</p>
Panel	<p>Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır.</p> <p>Sakalsızın sözü dinlenmez.</p> <p>Büyük olmayan yerde hayır bereket de olmaz.</p>
Gezi	<p>Herkes evinde ağadır.</p> <p>İşitmek görmek gibi değildir.</p>

Tablodaki örneklerden “Ulu sözü dinleyen yüce dağlar aşmış” ve “Hal soran, dert dinler” atasözleri dinleme becerisini bir kişi ile röportaj yaparak öğretimini içermektedir. Benzer bakış açısıyla değerlendirildiğinde, “Bin nasihattan bir musibet yeğdir” atasözü örnek bir yaşantının incelenmesiyle, “Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır” atasözü yetkili ya da etkin birisinin dinlenmesi yani o kişinin bir panelde konuşmasının dinlemesiyle, “İşitmek görmek gibi değildir” atasözü ise ancak gezi ile farklı yerleri görmek yoluyla dinleme becerisinin edinimini öğütlemektedir.

4.1.2.3.6 Atasözlerinin Dinleme Eğitiminin Materyali Bakımından Tasnifi

Atasözlerinin kullanılmasıyla dinleme becerilerinin öğretiminde kullanılacak materyaller okunabilen, seyredilebilen ya da oyunla yaşanarak kullanılacak materyallerdir. Türkçe dil becerilerinin eğitiminde metin türleri sıklıkla kullanılır (Güneş, 2013: 259). Araştırma kapsamında dinleme becerileriyle ilgili atasözleri analiz edildiğinde senaryo, hikâye ve serbest metinlerden yararlanılabileceği değerlendirilmiştir. Bu materyallerin atasözlerinde yer alma frekans ve yüzdelik dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 34

Dinleme becerisiyle ilgili atasözlerinin içerdiği öğretim materyali frekans ve yüzdeleri

Öğretim materyali	Frekans	%
Senaryo	65	73,03
Hikâye	16	17,98
Serbest Metin	8	8,99

Tablodaki bulgular incelendiğinde atasözlerinde en fazla senaryonun (n=65; %73,03) bir materyal olarak kullanılması değerlendirilebilir. Dinleme becerilerinin öğretiminde atasözleri kullanılırken hangi öğretim materyallerinin tercih edilebileceği, öğretimin içeriğinin ve yönteminin ne olduğuna bağlıdır. Bu nedenle daha önceki içerik ve yöntemle ilgili yapılan tasniflerden yararlanılmıştır. Örnek olarak, eğer atasözü kişinin hiç konuşmadan sadece dinlemesini öğütlüyorsa, bu beceri ya bilimsel bir konferansa gitmek ya da öğretim ortamında düzenlenecek bir konferans için senaryo hazırlanıp öğrencilerin bu senaryoya göre konferans sürecinde dinlemeleri geliştirilecektir. İkinci sırada en fazla hikâyelerin (n=16; %17,98) materyal olarak kullanılacağı değerlendirilmiştir. Serbest

metinlerin de kullanılması değerlendirilen (n=8; %8,99) atasözleriyle ilgili örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 35

Atasözlerinin dinleme becerisi öğretim materyalleri bakımından tasnifi

Öğretim Materyali	Atasözü (örnekler)
Senaryo	İşitmek görmek gibi değildir. Cahile söz yetmez, çalıda gül bitmez. Arif olur el tez duyar. İki kulak bir dil için. Sağır duymazsa da yakıştırır. Arif olan anlar / anlasın. Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır. Az söyle, çok dinle. Söyleyenden olma, dinleyenden ol. Dilsizin dilinden anası (sahibi) anlar. Hal soran, dert dinler. Öğüt acıdır, ürünü tatlı. Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten. Sağır duymaz (işitmez) uydurur (yakıştırır).
Hikâye	Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. Anlayana bir söz yetişir, görmek isteyene bir göz. Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış. Sağır sultan bile duydu. El ariftir, tez duyar. Büyük olmayan yerde hayır bereket de olmaz. Tatsız aşa tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin.
Serbest Metin	Kırazı bol denen bağa/yere küçük sepet al da git/sepetin küçüğü ile git. Dam duyar, damdan lov duyar, lovdan yel duyar, yelden el duyar. “Bee” dediğin hep keçi olsa dağ taş sürü kesilirdi. Eri söylet, oku fırlat. Karaya sabun deliye öğüt neylesin. Cahilin akli dünyayı yakar. Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla/işit.

Tablodaki atasözleri örnekleri analiz edildiğinde “Az söyle, çok dinle”, “Söyleyenden olma, dinleyenden ol” ve “Hal soran, dert dinler” atasözleri yardımıyla dinleme

becerilerinin öğretimi için senaryonun bir materyal olarak kullanılabilceği değerlendirilmiştir. Senaryo gezi, tartişma ve konferans t¼r¼ öğretim y¼ntemlerinin kullanılacağı s¼reçlerde öğrencilerin üstlenecekleri rolleri ve konuşmalarını içerek bir materyaldir. Öğretim sürecinde uygulanacak tartişma, konferans, röportaj t¼r¼ ders etkinliklerinde öğrencilerin ne yapacakları bir senaryo ile düzenlenebilir. Dil ve anlatım becerilerinde hikâyeler ve serbest metinlerden sıklıkla yararlanılır (Güneş, 2013: 259). Bu materyaller bir yandan öğrencilerde dinleme becerisini geliştirme, diğer yandan da anlama becerilerini geliştirme amacıyla tercih edilirler. Araştırma kapsamında analiz edilen atasözlerinin dinleme becerisinin öğretiminde hikâye ve serbest metin materyallerinin kullanılabilceğinin tespiti MEB (2009) müfredatlarıyla da benzerlik göstermektedir.

4.1.3 Atasözlerinde Yazma Alanıyla İlgili Bulgular

Yazma becerisi ifade edici dil becerilerinden olup en son gelişen dil becerisidir. İşitme ve okuma becerilerinden sonra seslerin yazı sembolleriyle ifade edilmesi bir yandan bir iletişim aracı olarak değerlendirilirken, diğer yandan öğrenme yoludur. Bu nedenle yazmak bilgiyi kayda geçirmek, ilim tahsil etme yolu ve kendini ifade etme şekli bakımından atasözlerinin de konu alanına girmiştir. Araştırma kapsamında yazma becerisine ilişkin 17 adet atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin anlam açıklamaları yer aldıkları esere göre aşağıda verilmiştir:

Mektubu yazana okutmalı. (AHP)

Bazen yazı o kadar anlaşılmaz veya fikirler o kadar karışık olur ki, yazan kişiye danışarak ne demek istediğini sormak daha etkili olur.

Yazı dili her zaman yüzey anlamı itibariyle anlaşılamayabilir. Her ne kadar kelimeler, cümle yapıları aynı olsa da, kimi zaman o cümlede bahsedilenlerin ne olduğu ya da sözlerin kim için ve ne maksatla söylendiği ancak o sözlerin ya da metnin sahibi tarafından bilinebilir. Ayrıca mektup bir yazı dilidir. Halbuki, aynı mektup bir de gerçek mana da okunması halinde ek olarak üslup ve tonlamalar sayesinde farklı anlamlar yüklenebilir. Bu durum ancak okunduğunda ortaya çıkabilir. Yazı dili yüklendiği bu anlamı konuşmaya göre tam olarak aktaramayabilir (Tuncay, 2014: 117-144). Çünkü yazan tarafından öznel olarak oluşturulmuştur. Her ne kadar bu durum söz için geçerli olsa da, diğer tüm davranışlar için de bu geçerlidir. İnsan davranışlarının esas sebebi ancak kişinin kendisi

tarafından tam olarak bilinebilir. Diğer şahıslar ancak tahmin edebilirler.

Âlim unutmuş, kalem unutmamış. (AP)

İnsan ne kadar bilgili olursa olsun her şeyi aklında tutamayacağı için unutulmaması istenilen şey mutlaka yazılmalıdır. Böylece yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa geçer. Herkes onu okur, birbirine anlatır. Bu nedenle yazılı eserler nesiller boyunca saklanan bir kültür hafızası gibi saklanmaktadır (Özdemir, 2014: 13). Yazı, sözlü kültürü kayıt altına alma çabasıdır.

Akıldan çıkar, defterden çıkmaz. (MY)

Yazılı olan kayıtlar en kesin olarak kabul edilir.

İnsanlığın her döneminde yazı bilgi saklama yolu olarak görülmüştür (Özdemir, 2014: 13). Bu nedenle konuşulanların bir yere yazılması bilginin ileriki tarihlerde de tekrar kullanma imkânı sunmaktadır. Konuşulan bilginin ne ve nasıl olduğu ancak konuşulduğu anda bilinebilir. Gelecek zamanlar için konuşulanların aynen hatırlanması kolay değildir.

Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz. (MY)

O insanın bilgisi ve yazma yeteneği yazarak gelişir.

İnsanlar hayatta gösterdikleri gayretlerine göre bir gelecek edinirler. İlimden uzak bir hayat süren kişiler genelde zahmetli işlerle uğraşırlar. Çoğu bedensel olarak çalışan bu kişilerin yaşamları da ona göre daha yorucu olur. Okumak ve yazmak yoluyla ilim öğrenen kişiler sonuçta daha bilgili ve bilinçli olurlar. Aksi halde cahillik kaçınılmaz olur ki, o da hayat boyu beden işçisi gibi yorucu işlerde çalışmayı gerektirir.

Hatırda kalmaz, satırda kalır. (MY)

Yazılı olanın kaybolma tehlikesi yoktur.

Bilgilerin bir yere kaydedilmesi tarihten beri edinilmiş değerli bir dil becerisidir (Özdemir, 2014: 13). Toplumlar sahip oldukları kültür, edebiyat, müzik ve tarihi bilgileri yazmak yoluyla gelecek kuşaklara aktarma yolunu tercih etmişlerdir. İnsan zihninin yanılabilmesine olan inanç ve bu konudaki bilimsel çalışmalar da yazmanın iyi bir bilgi saklama yöntemi olduğunu göstermektedir.

Kâğıdın yüzünü ağartan karadır. (MY)

Yazının değeri, yazılı olduğu mekânı şerefendirir.

Sözlü kültürün değişkenliği ve elde edilen bilimsel, sanat ve felsefi görüşlerin saklanarak yayılması ve korunmasına olan ihtiyaç günümüz yazı kültürünün değerini ortaya koymaktadır (Danabaş, 2018: 1799). Kitap ya da taş tablet üzerinde içerdiği bilgi yaz da sanat sebebiyle değer kazanmıştır. Her bir yazı ise taşıdığı kültür ve düşünce dünyasını yansıtmakta, önemini de bu sebeple korumaktadır.

Kalem cömert olur, ne dilerse yazar. (MY)

Yazan kişi istediğini kağıda döker.

Kalem sadece bir yazı aracıdır. Esas olan zihindeki fikir ve düşüncelerdir. Kişi düşüncelerini serbestçe yazabilmeli. Açık fikirlilik ve düşündüklerini dile getirebilme bu nedenle değer kazanmaktadır.

Kalem efkârın tercümanıdır. (MY)

Fikirler yazı ile dile getirilir.

İnsan yeni bilgilere ulaştıkça bakış açısı gelişir ve yeni yeni fikirler üretir. Hiçbir fikir yok ki, çevreden, dönemin bakış açılarından ve benzeri fikirlerin yaklaşımlarından izler taşımaz. Bu açıdan bakıldığında hiçbir fikir tek başına bir yapıya sahip değildir. Kısmen de olsa başka fikirlerden de beslenmiş ve üzerinde onlardan izler taşımaktadır. Bilimin birikimlilik özelliği de bunu yansıtır. Kalemi bir yazar olarak düşündüğümüzde de benzer bir durum vardır. Her yazar dönemin tüm izlerini ürettiği her eserde gösterir. Yazı sadece bir fikrin somutlaşmış hâli olmaktan ziyade, insanın duygu düşünce, o günün şartları, neden ve sonuç ilişkisi, başka fikirlere göre konuya bakışı da içinde barındırarak somutlaşır. Ya başka fikirlere reddiye, ya benzeştirme, ya örneklendirme ya da kıyasen farklılıkları ortaya koymak üzere var olurlar.

Kalem eğri kesilse de, doğru yazar. (MY)

Kalem nasıl olursa olsun önemli olan ne yazdığıdır.

Kişi yanlış bir yolda olabilir. Ya da kişilik olarak hiç de istenmeyen özellikler taşıyabilir. Fakat eğer doğruyu ifade ediyorsa, doğru yine doğrudur. Önemli olan istikamet

bozulmamış olmasıdır. Birçok yazar vardır. Kimi dönemin ya ahlak anlayışına ya siyasi görüşüne ya da sosyal yapısına uygun değildir. Fakat aynı kişiler doğruyu yazmaktan uzak durmamış ve günümüze yansıyan değerli eserler bırakmışlardır.

Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür. (MY)

Fikirlerin yazı ile ifadesi, gücün silah ile ifadesinden daha etkili olur.

İlim her ne kadar bir cephede savaşan taraflar için mücadele gücü sayılamayabilir fakat toplumsal yapı için çok değerli bir varlıktır. Tarihte birçok medeniyet vardır ki, farklı medeniyet ve toprakları askeri güçle değil, sahip olduğu bilimsel değerlerle kazanmıştır.

Kalemin ucu kılıcın gücü. (MY)

Yazı ile başarılanlar güç ile başarılarından daha etkilidir.

Sonuçları günümüze kadar uzanan birçok savaş vardır. Kimileri meydanlarda kazanılmış kimileri masalarda. Kimileri de vardır ki hiçbir askeri mücadele yapılmadan sonuçlanmıştır. Bugün küreselleşmeyle birlikte çoğu toplum sanki bazı kültürler tarafından işgal edilmiş gibidir (Kıvılcım, 2013: 225). Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu bilimsel birikim askeri güçle bile elde edilemeyecek zaferler getirmektedir.

Kalemin yaptığı kılıç yapmaz. (MY)

Yazı ile ifade edilen fikirler silah tehdidinden daha etkilidir.

Savaşlar belirli bir bölgeyi sadece kazanmayı sağlar. Bu kazanım geçici de olabilir fakat milletlerin sahip olduğu bilim ve sanat aynı değerde değildir. Bir millet savaş meydanlarında topraklarını kaybetse bile, eğer bilimde, sanat ve kültürde ileri ise, savaşı kazanmış gibidir. Çünkü bilim ve sanatın süreklidir ve toplumlar gönüllü olarak kabul ederler.

Kâtibin kalbi başka, kalemi başka. (MY)

Yazan kişi her zaman dürüstçe fikirlerini ifade etmeyebilir.

İnsanın kişiliği ile yaptığı davranışlar her zaman birbirine uymayabilir. Kişi istemese de bazı doğruları kabullenmek, doğruyu söylemek durumunda kalabilir. Bu nedenle insanı duyguları ile eylemleri arasında her zaman bir orantı beklenemeyebilir.

Şahit ölür de senet ölmez. (MY)

Yazılı belgeler mahkemelerde en güvenilir kanıt olarak kullanılır.

Yazı bir yandan bilginin iletim aracı, diğer yandan ise bilginin saklanması aracıdır. Yazılı bilgiler hem geride bırakılan bir materyal olma hem de geçici, değişken, unutulabilen ve bozulabilen özelliğe sahip sözden daha kalıcıdır (Danabaş, 2018: 1799). Yazının bu özelliği nedeniyle tarihten günümüze kadar yazılı materyaller tarihe ışık tutan birer delil niteliğinde saklanmakta, arşivler oluşturulmaktadır.

Yazan bilir mektupta ne var. (MY)

Bir yazıyı yazan onu içeriğini en iyi bilendir.

Bilgi onu üreten kişi tarafından tam olarak bilinir. Okuyan kişi bilginin kim tarafından yazıldığını bilse de, ne için, hangi şartlarda, ne gibi beklentilerle yazıldığını bilmediği için hata yapma olasılığı yüksektir. Yazılı eserleri her okuyan kendine göre bir anlam çıkarır. Okunan her metin okuyan tarafından yeniden yorumlandığı ve bunun için de kendi düşünme becerilerini kullandığı için bilgi değişerek gelişecektir. Oysa yazar kendi duygu durumuna göre ayrı bir amaç için yazmış olabilir. Bunu ancak kendisi bilebilir.

Yazıcı kendine kem yazmaz. (MY)

Fikirlerini yazı ile ifade eden kişi kendini suçlayacak ifadelerde bulunmaktan kaçınır.

Bir suçun faili nasıl ki kendini ifşa etmez ve etmekten çekinir, aynen öyle de hiçbir yazar da metinde kendini kötileyici ifadelerle yer vermez. Bu her ne kadar yazı ile ilgili olsa da kimse bir işin başında durup da kendini mağdur etmez. Çünkü insanın doğası kendi faydasını gözetme üzerine kuruludur.

Akıl yanılır, kalem yanılmaz. (MY)

Bilgisi yalnızla aklında olanlar hataya düşebilir, fakat kayıtlara dayanarak konuşanlar daha sağlam bilgiye sahiptir.

Yazılı metinler iletişim sürecinin önemli materyalidir. İnsanlar birbirleriyle konuşurken zaman zaman bazı konuları ispat etmek zorunda kalırlar. Bu gibi durumlarda sözlü ikna yerine yazılı metinlerden yararlanmak tartışmasız delil olarak kabul edilir. Bu hem dinleyen hem de konuşan insanlar için önemli bir dil becerisidir. Yazılı metinleri kullanarak, onları bir delil gibi kullanarak konuşma konuşmanın etkililiği ve

inandırıcılığını artırır.

4.1.3.1 Yazma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Yapı Bakımından Tasnifi

Yazma becerileriyle ilgili atasözlerinin cümle yapısı bakımından tasnifleri analiz edildiğinde aşağıdaki tabloda yer alan sınıflarda tasnif edilebildiği tespit edilmiştir. Bu yapı sınıflarının büyük çoğunluğunun bilgi (n=15; %88,24), mecaz (n= 12; %70.59) ve karşılaştırma (n= 9; %52,94) oldukları dikkat çekmektedir. Yazma becerisi diğer dil becerilerine göre sözlü kültürün sosyal yönlerine fazla yansımamaktadır. Yazma bireyin doğrudan kendisiyle, dolaylı olarak toplumsal yönlerle ilgilidir. Bu nedenle sözlü hukuk olan atasözlerinde yeteri kadar yer bulamamıştır. Tespit edilen atasözleri de çoğunluk itibarıyla bilgi vericidir.

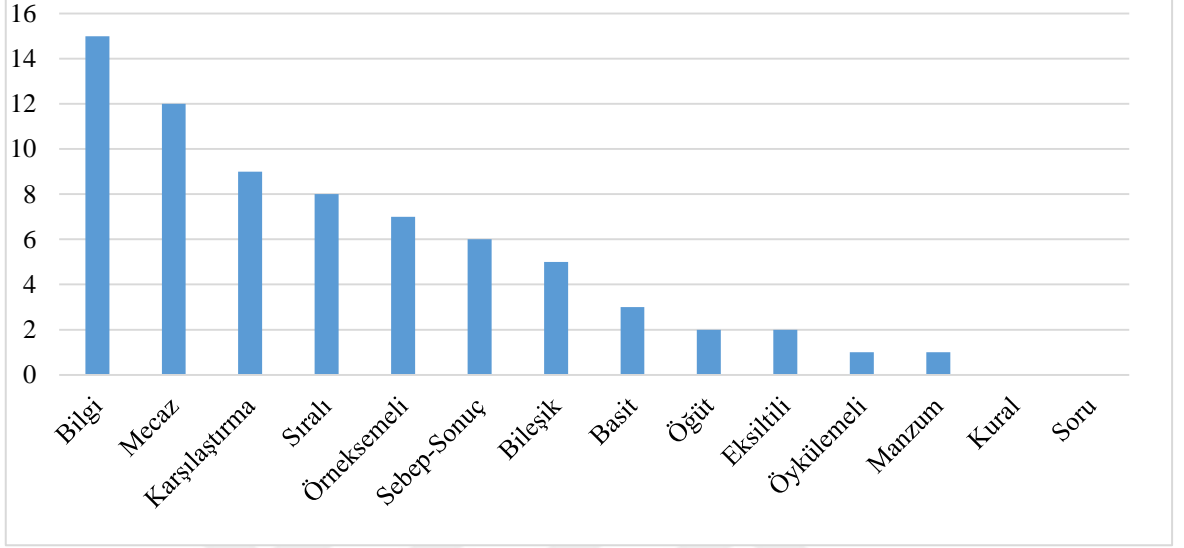
Tablo 36

Yazma becerisi alanındaki atasözlerinin yapısal tasnifi, frekans ve yüzdeleri

Yapı kategorileri	Frekans	%
Bilgi	15	88,24
Mecaz	12	70,59
Karşılaştırma	9	52,94
Sıralı	8	47,06
Örneksemeli	7	41,18
Sebeup-Sonuç	6	35,29
Bileşik	5	29,41
Basit	3	17,65
Öğüt	2	11,76
Eksilteli	2	11,76
Öykülemeli	1	5,88
Manzum	1	5,88
Kural	0	0,00
Soru	0	0,00

Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin yapısal analizlerinde dikkat çeken bir diğer tespit öğüt, eksilteli ve öykülenmeli yapıda yok denecek kadar az sayıda atasözünün olmasıdır. Ayrıca kural ifade edici, soru yapıları ve manzum yapılarında atasözlerine hiç

rastlanmamaktadır. Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin yapısal sınıflandırmalarına ilişkin frekans grafiği ise aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 10. Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin yapısal sınıf dağılım grafiği

Grafikte de görüleceği üzere okumayı konu alan atasözleri genelde bilgi verici, mecaz anlatımlı, karşılaştırma, sıralı ve örneksmeli yapılardadır.

4.1.3.2 Yazma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Anlam Bakımından Tasnifi

Yazma becerisiyle ilgili atasözleri anlam bakımından analiz edilmiş 7 ayrı anlam kategorisi altında sınıflandırılabilceği tespit edilmiştir. Bu kategoriler ve ilgili atasözleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 37

Yazma becerileriyle ilgili atasözlerinin anlam kategorileri ve atasözleri

Anlam	Atasözü
Gerçek ve Kalıcılık	Kalem eğri kesilse de, doğru yazar.
	Katibin kalbi başka, kalemi başka.
	Yazan bilir mektupta ne var.
	Yazıcı kendine kem yazmaz.
Kayıt	Akıl yanılır, kalem yanılmaz.
	Âlim unutmüş, kalem unutmamış.
	Akıldan çıkar, defterden çıkmaz.
	Hatırda kalmaz, satırda kalır.
Güç	Şahit ölür de senet ölmez.
	Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür.
	Kalemin ucu kılıcın gücü.
Eğitim	Kalemin yaptığı kılıç yapmaz.
	Âlim olmak istersen durma yaz, reñber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz.
	Kağıdın yüzünü ağartan karadır.
Açıklama	Kalem efkârın tercümanıdır.
Düşünce	Kalem cömert olur, ne dilersen yazar.
Yazma	Mektubu yazana okutmalı.

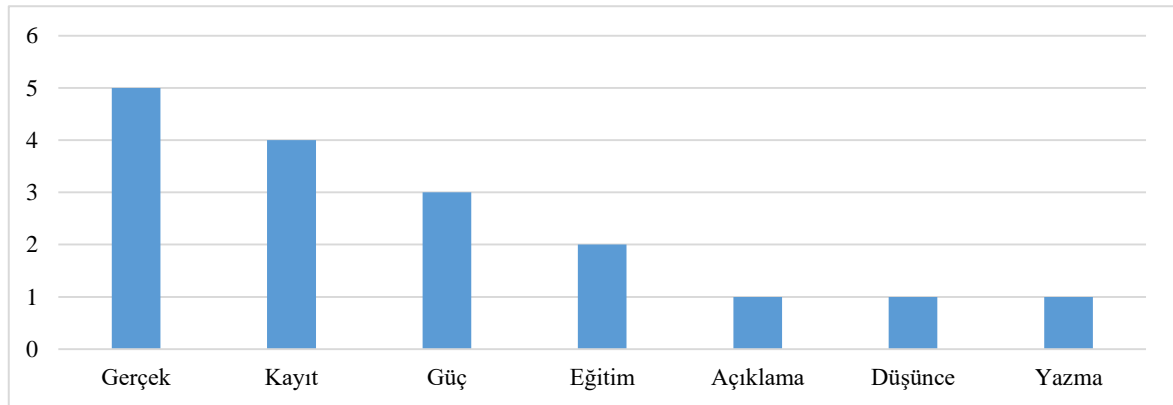
Yazma becerisi ifade edici dil becerisidir. Yazının bir insan ürünü oluşu ve kalıntı niteliği taşıması yazma becerisinin hem gerçeklik boyutu altında doğruluk, dürüstlük, varlık, doğallık anlamlarını hem de kayıt boyutu atında ürün, somut eşya, uzun ömürlülük, delil, değişmezlik gibi anlamlarını içermektedir. Bu nedenle de atasözlerinde yazma becerisi sıklıkla gerçeklik ve kayıt anlamlarında kullanılmıştır. Kategorilere ilişkin frekanslar ve yüzdeler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 38

Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam frekans ve yüzdeleri

Anlam	Frekans	%
Gerçek ve Kalıcılık	5	29,41
Kayıt	4	23,53
Güç	3	17,65
Eğitim	2	11,76
Açıklama	1	5,88
Düşünce	1	5,88
Yazma	1	5,88

Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam bakımından yüzeysel ve derin analizleri sonucunda en çok “gerçek” (n=5; %29.41) ve kayıt (n=4; %23,53) anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir. Atasözlerinde yazma becerisinin “kayıt ve uzun ömürlülük” anlamlarında kullanımı “Akıl yanılır kalem yanılmaz.”, “Yazı değişmez yastık değişir”, “Şahit ölür senet ölmez” örnek atasözleriyle Keklik (2001: 30-70) tarafından da tasnif edilerek derin anlam analizi yapılmıştır. Bu iki çalışmanın bu açıdan benzerlikleri dikkat çekmektedir. Yazma bir ifade edici dil becerisidir. Bu nedenle tespit edilen gerçek, kayıt, güç, eğitim, açıklama, düşünce ve yazma kategorilerinin de doğrudan ifade etme anlamlarını taşıdığı tespit edilmiştir. Özellikle gerçek, kayıt ve güç anlamlarında kullanılan atasözü sayısının fazla olması bu anlamların kendi başına büyük bir değere sahip oldukları ve yazma becerisinin doğasına uygun olarak temsil ettikleri şeklinde yorumlanmıştır. Zira yazı gerçektir, yazı kayıttır ve yazı insanlık var olduğu günden beri güçtür. Anlam kategorilerinin temsil frekans yığılımları aşağıdaki grafikte daha anlaşılır görülmektedir:

Grafik 11. Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam sınıflarının frekans grafiği

Yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin yüzey ve derin anlam analizlerinden anlaşıldığı kadarıyla, yazı toplumsal hayatta gücü temsil eden kayıtların gerçekliğini temsil etmektedir. Günümüz açısından bakıldığında bu bakışın hâlen devam ettiği görülmektedir. Atasözlerinin en çok bu üç anlamda kullanılması bu bakışı doğrular niteliktedir.

4.1.3.3 Atasözlerinin Yazma Becerilerinin Eğitimi Bakımından Tasnifi

Atasözleri yazma becerilerinin eğitimi bakımından analiz edilmiş ve kendi içinde eğitim öğretim sürecinin bileşenleri bakımından tasnif edilebileceği sonucuna varılmıştır. Bu açıdan atasözleri amaç, kazanım, içerik, hedef kitle, yöntem ve materyal bakımından analiz edilmiş, elde edilen bulgular aşağıda verilerek tartışılmıştır.

4.1.3.3.1 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Amacı Bakımından Tasnifi

Atasözleri yazma becerileri eğitiminin amaçları bakımından analiz edilmiş ve yazma alışkanlığı kazandırma, özgün düşüncelerini yazılı ifade edebilme, etkili yazabilme ve yazım kurallarına uygun metinler yazabilme amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik oldukları tespit edilmiştir. Bu amaçların gerçekleştirildikleri atasözlerine ilişkin frekans ve yüzdelik oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 39

Atasözlerinin yazma becerisi eğitiminin amaçlarına yönelik frekans ve yüzdeleri

Amaç	Frekans	%
Yazma alışkanlığı	7	41,18
Özgün yazma	5	29,41
Etkili yazma	3	17,65
Kurallı yazma	2	11,76

Araştırma bulgularına göre atasözlerinde en fazla sırasıyla yazma alışkanlığı (n=7; %41,18) ve özgün yazma (n=5; 29,41) amaçlanmıştır. Etkili ve kurallı yazma çok az sayıdaki atasözleri tarafından amaçlanmıştır. Araştırmada hangi atasözlerinin hangi amaçları gerçekleştirmeye yönelik olabileceğine dair bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 40

Yazma becerilerinin eğitim amaçlarına göre atasözleri

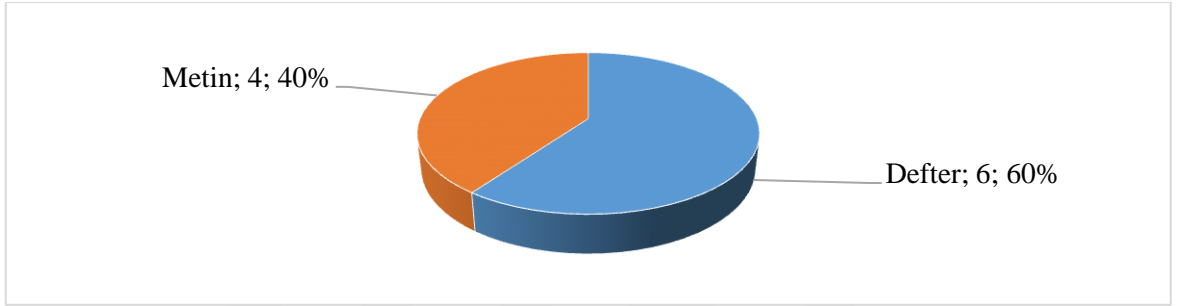
Amaç	Atasözleri
Yazma alışkanlığı	<p>Akıl yanılır, kalem yanılmaz.</p> <p>Âlim unutmamış, kalem unutmamış.</p> <p>Akıldan çıkar, defterden çıkmaz.</p> <p>Hatırda kalmaz, satırda kalır.</p> <p>Şahit ölür de senet ölmez.</p> <p>Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz.</p> <p>Kağıdın yüzünü ağartan karadır.</p>
Özgün yazma	<p>Katibin kalbi başka, kalemi başka.</p> <p>Yazan bilir mektupta ne var.</p> <p>Yazıcı kendine kem yazmaz.</p> <p>Kalem efkârın tercümanıdır.</p> <p>Mektubu yazana okutmalı.</p>
Etkili yazma	<p>Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür.</p> <p>Kalemin ucu kılıcın gücü.</p> <p>Kalemin yaptığı kılıç yapmaz.</p>
Kurallı yazma	<p>Kalem eğri kesilse de, doğru yazar.</p> <p>Kalem cömert olur, ne dilersen yazar.</p>

Araştırma bulgularına göre öğrencilerde yazma becerilerinin gündelik alışkanlıklar arasında yer alması amacıyla toplumsal eğitimde “akıldan çıkar, defterden çıkmaz”, “kağıdın yüzünü ağartan karadır” ve “âlim unutmamış kalem unutmamış” gibi atasözleri kullanılmıştır. Beğenmez (2013: 114-116) atasözlerini konu alanı bakımından tasnif ederken bu atasözlerinin eğitimi ve okumayı öğütleyici özellikleri olduğu gerekçesiyle “eğitim” kategorisi altında sınıflamayı uygun görmüştür. Yazının kişiye özgü yönlerinin olduğu halk kültüründe de benimsendiği “Katibin kalbi başka, kalemi başka”, “Yazan bilir mektupta ne var” ve “Yazıcı kendine kem yazmaz” gibi örnek atasözleriyle öğütlendiği tespit edilmiştir. Yazının sözden daha etkili bir iletişim aracı olduğu ise “Kalemin ucu kılıcın gücü” ve “Kalemin yaptığı kılıç yapmaz” atasözü örnekleri göstermektedir. Yazmanın kendine has bir kuralı olduğu toplumsal kültür tarafından benimsendiği ve bu amacın dinleyenlere aktarılması için “kalem eğri kesilse de, doğru yazar” ve “kalem cömert olur, ne dilersen yazar” atasözleri kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen

atasözlerinin yazma becerisi eğitimi amaçları kendi içinde frekans yığılmalarına göre sıralandığında MEB (2009) programlarında yer alan yazma becerisinin eğitimi öncelik sıralamasıyla uyum sağladığı tespit edilmiştir.

4.1.3.3.2 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Hedef Kitleleri Bakımından Tasnifi

Araştırma bulgularına göre, yazma becerisinin eğitime yer veren atasözlerinin diğer dil becerilerinin eğitiminde olduğu gibi genç ve yetişkinleri hedef kitle olarak dikkate aldığı tespit edilmiştir. Bu iki kitleye ilişkin atasözlerinin frekans ve yüzdeler dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Grafik 12. Yazma becerisinin eğitimini konu alan atasözlerinin hedef kitle oranları

Grafikteki veriler incelendiğinde atasözlerini yazma eğitimde en fazla (n=11; %65) gençleri, geri kalan kısmı ise (n=6; %35) yetişkinleri hedef kitle olarak dikkate almıştır. Atasözlerinde yazma becerisinin genelde gençleri hedef kitle olarak belirlemesi “Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz” atasözünde de görüleceği üzere yazmanın aynı zamanda eğitim görmeyi de çağrıştırdığına bağlanabilir. Bu atasözlerinin hedef kitle bakımından tasnifi aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 41

Yazma becerilerinin eğitiminde hedef kitleye göre atasözleri

Kitle	Atasözleri
	Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür. Kalemin ucu kılıcın gücü. Kalemin yaptığı kılıç yapmaz. Kalem eğri kesilse de, doğru yazar. Kalem cömert olur, ne dilersen yazar.
Genç	Akıl yanılır, kalem yanılmaz. Âlim unutmuş, kalem unutmamış. Akıldan çıkar, defterden çıkmaz. Hatırda kalmaz, satırda kalır. Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz. Kağıdın yüzünü ağartan karadır.
Yetişkin	Katibin kalbi başka, kalemi başka. Yazan bilir mektupta ne var. Yazıcı kendine kem yazmaz. Kalem efkârın tercümanıdır. Mektubu yazana okutmalı. Şahit ölür de senet ölmez.

Tablodaki atasözleri incelendiğinde “Kalem eğri kesilse de, doğru yazar”, “Kalem cömert olur, ne dilersen yazar” ve “Akıl yanılır, kalem yanılmaz” örneğindeki atasözlerinin eğitim görme, yazının öneminin büyük olduğu ve yazmayı gündelik yaşamın bir parçası haline getirme anlamları içermesi nedeniyle gençlere yönelik olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bu çerçevedeki atasözlerinin MEB (2006 ve 2009) müfredatlarında yer alan atasözleriyle de uyum göstermektedir. Zira aynı bakış açısıyla değerlendirildiğinde “Katibin kalbi başka, kalemi başka”, “Yazıcı kendine kem yazmaz” ve “Şahit ölür de senet ölmez” örneklerindeki atasözlerinin de neden yetişkinlere yönelik oldukları anlamlarının yetişkinlere yönelik olması nedenine bağlanabilir.

4.1.3.3.3 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Kazanımları Bakımından Tasnifi

Yazma eğitiminin kazanımları bakımından atasözlerinin analizi sonucunda yazılı anlatım, etkili yazma, özgün yazma, serbest yazma ve doğru yazma olmak üzere beş ayrı kazanımın

içerildiği tespit edilmiştir. Bu kazanımların atasözlerine göre frekans dağılımları ve yüzdelik oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 42

Atasözlerinin yazma becerisi eğitiminin kazanım frekans ve yüzdeleri

Kazanım	Frekans	%
Yazılı anlatım	8	47,06
Etkili yazma	3	17,65
Özgün yazma	3	17,65
Serbest yazma	2	11,76
Doğru yazma	1	5,88

Tablodaki bulgulara göre yazılı anlatım becerilerine yönelik kazanımların atasözlerinde büyük oranda (n=8; %47,06) yer aldığı tespit edilmiştir. Yazmanın önemi ve değeriyle ilgili atasözlerini kapsayan bu kazanım toplumsal kültür tarafından yazmanın genel kültür olarak kazanılmasını ifade etmektedir. Zira etkili yazma (%17,65), özgün yazma (%17,65) ve serbest yazma (%11,76) kazanımları çok az miktarda atasözlerince dile getirilmiştir. Doğru yazma kazanımı ise sadece bir atasözünde yer etmiştir. Bu kazanımlara göre atasözü dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 43

Yazma becerisi eğitiminin kazanımlarına göre atasözleri

Kazanım	Atasözleri
Yazılı anlatım	Akıl yanılır, kalem yanılmaz.
	Âlim unutmuş, kalem unutmamış.
	Akıldan çıkar, defterden çıkmaz.
	Hatırda kalmaz, satırda kalır.
	Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz.
Etkili yazma	Kağıdın yüzünü ağartan karadır.
	Yazan bilir mektupta ne var.
	Şahit ölür de senet ölmez.
	Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür.
Özgün yazma	Kalemin ucu kılıcın gücü.
	Kalemin yaptığı kılıç yapmaz.
	Kâtibin kalbi başka, kalemi başka.
Serbest yazma	Yazıcı kendine kem yazmaz.
	Kalem efkârın tercümanıdır.
Doğru yazma	Kalem cömert olur, ne dilersen yazar.
	Mektubu yazana okutmali.
	Kalem eğri kesilse de, doğru yazar.

Tablodaki bulgular incelendiğinde yazılı anlatım kazanımının “Akıldan çıkar, defterden çıkmaz”, “Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz” ve “Kağıdın yüzünü ağartan karadır” atasözleri örneğinde olduğu gibi bahsedilmektedir. Bu atasözlerinde yazmanın değeri, önemi, yazmanın iyi bir bilgi saklama yolu olduğu üzerinde durulmuştur. Aydın (2013: 181) öğretmenlerin atasözleriyle ilgili düşüncelerini araştırmasında atasözlerinin kalıp sözler, hazır davranışlar olarak algılandığını tespit etmiştir. Bu bulgular, araştırmada yazma becerisiyle ilgili atasözlerinin büyük çoğunluğunun yazmayla ilgili kalıp davranışlar önerdiği bulgusuyla eşdeğerdir. Yazmanın hem değeri ve büyüklüğünü ifade ederken hem de etkisinin de bir kılıç kadar güçlü olduğu “Kalemin ucu kılıcın gücü” örnek atasözünde olduğu gibi belirtilmiştir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla yazma sadece bir bilgi saklama değil, aynı zamanda toplumsal ve tarihi olayları etkileyebilecek güç gösterme yoludur.

Yazma becerisi genel özellikler taşısa da, kişiye özgü üsluplar nedeniyle bireysel kazanımların da söz konusu olduğu ve herkesin kendine has bir yazma biçimi edinebileceği “Kalem efkârın tercümanıdır” atasözüyle ifade edilmiştir. Benzer bir şekilde yazma becerisinin aynı ifadeyi çok farklı yapı ve anlamlarda icra edilebileceği de “Kalem cömert olur, ne dilersen yazar” örnek atasözüyle vurgulanmıştır. Elde edilen bulgular yazma becerisinin sadece fikirlerin yazı yoluyla ifade edilmesini değil, özel bir beceri alanı olarak geliştiğini vurgulamaktadır. Bu bakış MEB (2009) programlarında yazma becerisinin geliştirilmesiyle ilgili açıklamalarla benzerlik taşımaktadır. Aydın (2013: 182) araştırmasında öğretmenlerin atasözlerinden %93,13 oranında yazma eğitimi amacıyla yararlandığını tespit etmiştir.

4.1.3.3.4 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin İçeriği Bakımından Tasnifi

Yazma eğitiminin içeriği bakımından yapılan analizde atasözlerinin anı, yazım kuralları, deneme, yazı stilleri, anlatım biçimleri, roman ve yazıda üslup içeriklerine yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin içerik bakımından frekans ve yüzdelik dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 44

Atasözlerinin yazma becerisi eğitiminin içerik frekans ve yüzdeleri

İçerik	Frekans	%
Anı	7	41,18
Yazım kuralları	3	17,65
Deneme	2	11,76
Yazı stilleri	2	11,76
Anlatım biçimleri	1	5,88
Roman	1	5,88
Yazıda üslup	1	5,88

Tablodaki bulgularda yazma becerilerine yönelik atasözleri daha çok anı içeriklerini (n=7; 41,18) kapsamaktadır. Yazım kuralları (n=3; %17,65), deneme (n=2; %11,76) ve yazı stilleri (n=2, %11,76) kısmen daha az içerilmiştir. Yazıda üslup, anlatım biçimleri ve roman içerikleri sadece birer defa içerilmiştir. Atasözlerinde daha çok anı içeriği, yazım kuralı ve deneme içeriklerinin yer alması, toplum tarafından yazının genelde bir kültür olarak yaşanmışları kayıt altına alma amacıyla devam etmesinin önemsenmesine

bağlanabilir. Atasözleri yoluyla Türkçe dil öğretimi programlarıyla ilgili Baş (2002) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla bu bulgular eş değer niteliktedir. Hangi atasözlerinin hangi içerikleri kapsadığıyla ilgili bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 45

Yazma becerisi eğitiminin içeriğine göre atasözleri

İçerik	Atasözleri
Anı	Kalem efkârın tercümanıdır. Akıl yanılır, kalem yanılmaz. Âlim unutmuş, kalem unutmamış. Akıldan çıkar, defterden çıkmaz. Hatırda kalmaz, satırda kalır. Kağıdın yüzünü ağartan karadır. Şahit ölür de senet ölmez.
Yazım kuralları	Kalem eğri kesilse de, doğru yazar. Kalemin ucu kılıcın gücü. Kalemin yaptığını kılıç yapmaz.
Deneme	Kalem cömert olur, ne dilersen yazar. Mektubu yazana okutmalı.
Yazı stilleri	Kâtibin kalbi başka, kalemi başka. Yazıcı kendine kem yazmaz.
Anlatım biçimleri	Yazan bilir mektupta ne var.
Roman	Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz.
Yazıda üslup	Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür.

Tablodaki bulgulara göre yazma becerisinin eğitiminde anılar önemli yer tutmaktadır. Yazmanın yaşanmışları saklamanın önemli bir yolu olduğu “Âlim unutmuş, kalem unutmamış” ve “Akıldan çıkar, defterden çıkmaz” atasözleriyle verilmeye çalışılmıştır. Benzer şekilde yazmanın da bir kuralı olduğu ve etkisinin de ona göre değişeceği “kalemin ucu kılıcın gücü” atasözleriyle, herkesin kendine özgü denemelerinin olduğu “mektubu yazana sormalı” atasözleriyle verilmiştir. Atasözlerinin sadece yazının değer ve önemini değil, aynı zamanda yazım stilleri, anlatım biçimi ve üslubunun da önemli olduğuna vurgu yapmak için “yazıcı kendine kem vurmaz”, “yazan bilir mektupta ne var” ve “kalem kılıçtan keskindir” atasözleri kullanılmıştır.

4.1.3.3.5 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Yöntemi Bakımından Tasnifi

Atasözlerinin yazma becerisi eğitiminde ne gibi öğretim yöntemlerine ver verdikleri bakımından analiz sonucunda gösterip yaptırma, metin analizi ve panel olmak üzere üç öğretim yöntemi tespit edilmiştir. Bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 46

Atasözlerinin yazma becerisi öğretim yöntemi frekans ve yüzdeleri

Öğretim yöntemi	Frekans	%
Gösterip yaptırma	11	64,71
Metin analizi	5	29,41
Panel	1	5,88

Tablodaki bulgular incelendiğinde yazma becerileri alanındaki atasözlerinin büyük çoğunluğu (n=11; %64,71) gösterip yaptırma yöntemini içermektedir. Yazma becerisi nitelik itibariyle psikomotor becerileri de kapsamı nedeniyle daha çok uygulamalı etkinlikleri kapsamaktadır. Bu nedenle bu kategoride atasözü sayısı daha fazladır. Alandaki bilgi ve becerilerin daha da pekiştirilmesi için atasözlerinin bir kısmında (n= 5; %29,41) örnek metinlerin analiz edilmesi öğütlenmiştir. Yazma becerisinin değeri, önemi ve bir insan için ne gibi kazanımlar elde edilebileceği ise sadece “Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz.” atasözü ile ifade edilmiştir. Tespit edilen öğretim yöntemlerinin hangi atasözlerine uygunluğu aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 47

Yazma becerisi eğitiminin öğretim yöntemine göre atasözleri

Yöntem	Atasözleri
Gösterip yaptırma	Akıl yanılır, kalem yanılmaz.
	Âlim unutmamış, kalem unutmamış.
	Akıldan çıkar, defterden çıkmaz.
	Hatırda kalmaz, satırda kalır.
	Şahit ölür de senet ölmez.
	Yazan bilir mektupta ne var.
	Kalem cömert olur, ne dilersen yazar.
	Mektubu yazana okutmalı.
	Yazıcı kendine kem yazmaz.
	Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür.
Metin analizi	Kalemin ucu kılıcın gücü.
	Kalem efkârın tercümanıdır.
	Kağıdın yüzünü ağartan karadır.
	Katibin kalbi başka, kalemi başka.
	Kalem eğri kesilse de, doğru yazar.
Panel	Kalemin yaptığı kılıç yapmaz.
	Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz.

Tablodaki bulgulara göre yazma becerisinin nasıl bir beceri olduğu ve ne şekilde icra edileceği büyük oranda gösterip yaptırma yöntemi ile “Hatırda kalmaz, satırda kalır”, “Kalem cömert olur, ne dilersen yazar” ve “Mektubu yazana okutmalı” atasözü örneklerinde olduğu gibi anlatılmaktadır. Tablodaki bu kategori altındaki atasözlerinin tamamı da ürüne yöneliktir. Yazma becerisinde benzer ürünlerin öğrenciler tarafından üretilmesi için öğretmenin gösterip yaptırması daha etkilidir. Bu tür çalışmalar MEB (2009) programlarındaki öneriler ve Esin (2015: 605) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da benzerlik taşımaktadır. Yazma becerisinin önemli bir etkinliği ise var olan örneklerin analizidir. Her ne kadar bu özellikteki “Kalem efkârın tercümanıdır” ve “Katibin kalbi başka, kalemi başka” gibi atasözlerinin gösterip yaptırma yöntemine uygun olduğu düşünülse de, metin analizi yöntemi kategorisine dahil edilmişlerdir. Çünkü iyi bir yazma becerisi iyi örneklerin de detaylı incelenmesini gerekli görür. Yazma becerisi her ne kadar bilgiyi kaydetme yollarından biri gibi algılsa da, yazmak aynı zamanda hem bir öğrenme

yolu hem de bir araştırma yollarından biridir. Bu bakış “Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz” atasözü üzerinden verilmek istenmiştir. Fakat bu atasözünün yazma becerilerinin eğitiminde daha etkin kullanılabilmesi için en uygun öğretim yönteminin panel olacağı değerlendirilmiştir.

4.1.3.3.6 Atasözlerinin Yazma Eğitiminin Materyali Bakımından Tasnifi

Yazma becerilerinin öğretiminde atasözlerinden yararlanılırken sonunda öğrencilerde bir yazma becerisi oluşturacak yöntemler tercih edilmektedir. Fakat kimi zaman bu sonucun elde edilmesi için gerekli öğretim materyali uygun değilse, iyi bir sonuç elde edilemez. Araştırma bulgularına göre atasözleri yoluyla yazma becerisi öğretilirken kullanılacak öğretim materyalleri defter, hazır metin, günlük, hatıra, mektup ve roman olarak belirlenmiştir. Bu materyallerin atasözleri bağlamında tekrar edilme sıklığı ve yüzdelik dağılımları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 48

Atasözlerinin yazma becerisi öğretim materyali frekans ve yüzdeleri

Öğretim Materyali	Frekans	%
Defter	6	35,29
Metin	4	23,53
Günlük	3	17,65
Hatıra	2	11,76
Mektup	1	5,88
Roman	1	5,88

Tablodaki bulgulara göre yazma becerisinin oluşabilmesi için atasözlerinde sıklıkla defter (n=6; %35,29), hazır metin (n=4; %23,53) ve günlükler (n=3; %17,65) materyal olarak önerilmiştir. Hatıra, mektup ve roman türü materyallerin kullanılabilmesine yönelik ipucu veren atasözleri ise çok azdır. Bu atasözlerine ilişkin kategorik sınıflandırma aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 49

Yazma becerisi eğitiminin öğretim materyaline göre atasözleri

Materyal	Atasözleri
Defter	Kalem cömert olur, ne dilersen yazar.
	Mektubu yazana okutmalı.
	Yazıcı kendine kem yazmaz.
	Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür.
	Kalemin ucu kılıcın gücü.
Metin	Kalemin yaptığı kılıç yapmaz.
	Kalem efkârın tercümanıdır.
	Kağıdın yüzünü ağartan karadır.
Günlük	Katibin kalbi başka, kalemi başka.
	Kalem eğri kesilse de, doğru yazar.
	Âlim unutmamış, kalem unutmamış.
Hatıra	Akıldan çıkar, defterden çıkmaz.
	Hatırda kalmaz, satırda kalır.
Mektup	Akıl yanılır, kalem yanılmaz.
	Şahit ölür de senet ölmez.
Roman	Yazan bilir mektupta ne var.
	Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz.

Yazmanın bir beceri olarak kalıcı kılınması, etkili metinler yazabilmesi için öğrencilerin doğrudan yazma denemeleri yapmalarını sağlayacak öncelikle üzerine yazı yazabilecekleri, yazdıkları metinler arasında karşılaştırma yapabilecekleri, yer yer silerek üzerinde değişiklikler yapabilecekleri ve yazma becerilerindeki gelişimin ardışık olarak görülebilmesi için bir “defter”e ihtiyaç vardır. Tabloda yer verilen “defter” kategorisi yerine “kâğıt” ya da bir yazma aracı olan “kalem” de düşünülebilse de, yazı denemeleri arasındaki gelişimin ardışık olarak görülebilmesi için ilk ya da ortaöğretim seviyelerinde bir defterin kullanılması daha etkilidir. Ayrıca “kalem” bir öğretim materyali değil, araç-gereç olması nedeniyle “defter”in en uygun olacağı değerlendirilmiştir. Zira üzerine yazı yazılmış bir defter, yazılardaki gelişimin incelenerek hatalı ya da farklı cümlelerin öğrenciye gösterilebilmesi için etkili bir materyal olarak kullanılır. Bu kategori altında “Kalem cömert olur, ne dilersen yazar”, “Mektubu yazana okutmalı” ve “Kalemin ucu kılıcın gücü” atasözlerinin tasnif edilmesi, defter materyali kullanılarak yazma becerilerinin

geliştirilebileceği, kimi zaman yazılan metnin silinerek yerine “ne istenirse, yazılabileceği” veya daha etkili cümleler kurulabileceği yaklaşımından kaynaklanmıştır. Her ne kadar “Kalem efkârın tercümanıdır” ve “Kağdın yüzünü ağartan karadır” atasözü örnekleri de defter materyali altında sınıflandırılabilir olsalar da, hazır metin kategorisine eklenmiştir. Çünkü yazı becerisinin oluşabilmesi için iyi örnekler ihtiyacı vardır. Bu örnekler de bu kategorideki atasözlerinde vurgulanmıştır. Yazma becerisinin nerede ve ne amaçla kullanılabileceği açısından bakıldığında öğrencilerin yazılı materyal örneklerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu açıdan günlük, hatıra, mektup ve roman atasözlerinde içerilen materyallerdir. İnsanın gündelik işlerin yoğunluğundan dolayı bazı şeyleri untabileceği bu nedenle günlük tutabileceği “Hatırda kalmaz, satırda kalır” atasözüyle vurgulanmıştır. Aynı kategorideki diğer atasözleri de bu çerçevede değerlendirilmiştir. Bir diğer materyallerden hatıralar “Şahit ölür de senet ölmez”, mektup “Yazan bilir mektupta ne var” ve roman “Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz” atasözlerince dile getirilmiştir. Her biri materyal MEB (2006 ve 2009) müfredatlarında yazma becerisinin geliştirilmesinde kullanılmak üzere önerilen materyal olmaları araştırma bulgularıyla benzerlik taşımaktadır.

4.1.4 Atasözlerinde Konuşma Alanıyla İlgili Bulgular

Konuşma becerisi ifade edici dil becerilerindedir. Temelinde düşünme ve öğrenme sürecini geliştiren alıcı dil becerileri vardır. Konuşma bireysel ve sosyal iletişimin önemli bir aracıdır. Bu nedenle toplumsal düzenin sağlanmasında sözlü hukuk olarak tanımlanan atasözlerinin kapsamında konuşma becerileri fazlaca yer bulmuştur. Araştırma kapsamında 367 adet konuşma konulu atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin anlam açıklamaları yer aldıkları esere göre aşağıda verilmiştir:

Adam ikrarından, hayvan yularından tutulur. (AHP)

İnsan söylediklerinin gerçeğe uygun olup olmaması bakımından değerlendirilir.

Her konuşmacı dinleyici kitle karşısına çıkabilmek için öncelikle konuşacak nitelikte bir kişi olduğuna kitleyi inandırması ve onlara güven vermesi gerekir. İletişimin insanın temel yaşam ihtiyaçlarını karşılama amacıyla gerçekleştirildiği düşünülürse, konuşmacının kim olduğu, neyi ne şekilde anlatacağının bilinmesi daha da önem kazanmaktadır (Gedizli, 2006: 15). Dinleyiciler için konuşma içeriğinden ziyade üslup ön plana çıkmaktadır. Konuşma becerisi olarak insanları

irdelemeyen, aşılamayan, onları kendi konumunda kabul ederek konuşmasını sürdüren kişiler saygıyla dinlenirler. Konuşma içeriğinin dayanaklı verilerle desteklenmesi, dinleyicilerin verecekleri tepkilerin saygıyla karşılanması, konuşma ile davranış arasındaki tutarlılık, verilen sözlerin arkasında durma konuşmacıyı dinleyici gözünde hep yücelten davranışlardır.

Anlatışa göre verirler fetvayı. (AHP)

Suç işleyen kimse kendini iyi savunur, haklı olduğunu gösteren sözler ederse dinleyenlerin çoğu ona hak verir. Konuşmanın amaçlarından biri de konuşmacının dinleyiciyi ikna etmesidir. Konuşmacı ikna edebilmek için konuşmasını sağlam temellere dayandırmalı, araştırma yapmalı ve birtakım veriler kullanmalıdır. Ancak en az bunlar kadar önemli olan bir diğer noktaysa konuşmacının üslubudur. Konuşmacının doğru, uyumlu ve etkili bir üslup kullanması dinleyicinin ikna olmasında son derece önemlidir.

Bıçak yarası geçer (onulur), dil yarası geçmez (onulmaz). (AHP)

Hakaret, ağır söz vb. gönül kırıcı davranışların hiçbir zaman unutulmayacağını anlatan bir söz.

Konuşmacı, konuyu anlatırken sade, yapmacıksız, kendisini olduğu gibi yansıtan bir üslup kullanmalıdır. Konuşmacının dış görünüşündeki kibarlığı, konuyu ciddiye alan tutumu, sevimli ve cana yakın olması, dinleyicilere karşı duyduğu samimiyeti ve konuşmasındaki canlılığı da üslubu tamamlayan unsurlar arasındadır. Konuşma sırasında argo kelimeler ve deyimler kullanmak, kaba, bayağı ve senli benli sözler sarf etmek dinleyicileri rahatsız eder.

Bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden. (AHP)

Kişi söylediklerine göre değil yaptıklarına göre değerlendirilir.

Kişi günlük hayatında, eğitim hayatında ve iş hayatında kendini konuşarak ifade eder. Fakat kişinin her konuştuğu yapısını yansıtmıyor denilemez. Kişilerin inandırıcılık vasıflarının belirlenmesinde toplumsal roller ile bireysel kabiliyetleri de etkilidir. Kişinin sosyal hayatında sadece konuştuklarıyla değerlendirilmesi söz konusu olamaz çünkü her zaman konuşmasının içeriğiyle yaptıkları uyumlu olmayabilir.

Büyük lokma ye (de) büyük söyleme. (AHP)

Hiçbir kimse başkalarını kınayıp “ben böyle bir kötü duruma düşmem, “ben öyle bir şeye meydan vermem” gibi sözler söylememelidir. Dünya bu, bir gün aynı olaylar kınayanın da başına gelebilir.

Her olay neden ve sonuçları bakımından farklı özellik taşır. İnsan bazen bir olayı engelleme ya da bir şeyi yapıp yapmama konusunda sebepler ve sonuçlar bakımından öyle bir durumla karşı karşıya kalır ki, istemese de o şeyi yapar. Bu nedenle olayları etraflıca değerlendirmeli, farklı açılardan irdeleyip sebep ve sonuçları açısından bir karara varmalı. Derinlemesine analiz etmeden yüzeysel bir görüş belirtmemeli. Konuşmanın niteliği, içeriğinin ne kadar etraflıca düşünülmüş ve hesaplanmış olmasından bellidir. Bir fikir dile getirilirken basmakalıp üsluplarla ezbere konuşulmamalı.

Cahile söz (laf) anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur). (AHP)

Okuma yazma bilmeyen, dünya ve insanlar hakkında hiçbir bilgisi olmayan kişilere meram anlatmak zordur. Çünkü sizi söylediklerinizi kavrayacak bilgi, deney ve görgüden yoksundurlar.

Okuma bilgi edinmeyi sağlayan bir beceridir. Okuma becerisine sahip olmayan kişilerin herhangi bir kaynaktan herhangi bir iletiyi anlaması oldukça zordur. Okuma sürecinde bazı etmenler anlamayı zorlaştırabilir. Konu ve kavramlara yabancı olmak, ön bilgilerin yetersiz olması, yaşantı eksikliği gibi unsurlar kişinin okuduğunu ve anlamasını engeller.

Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz. (AHP)

Bir insan birden zenginlik ve bolluk içinde yaşamaya başladığında, onun haksız kazanç sağladığından, çok konuşuyorsa da palavracı biri olduğundan şüphe ederler.

Çok konuşmakla bir şeyin daha fazla ya da daha iyi anlatılacağına ilişkin yanlış bir algı vardır. Sanki daha çok konuşmak karşdakine daha çok bilgi aktarmak ve onu daha iyi ikana etmek mümkünmüş gibi düşünülür. Halbuki, doğrunun anlatılması için kısa, öz ve düzgün konuşmak daha etkilidir. Uzun konuşmalar aynı bilgiyi her defasında farklı örneklerle yeniden vermek gibidir. Bu gibi durumlarda konuşmaya konu dışı bilgilerin de katılması sık rastlanır.

Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin. (AHP)

Bir kişiye bir uyarıyı sürekli olarak yapmak ve bir kişiyi istediğinden yoksun bırakmak daima kötü sonuç verir.

Her ne kadar kişiye uyarıda bulunmak faydalı olsa da, bir uyarıyı çok defa tekrarlamak o uyarıyı değersizleştireceği için kişiyi de duyarsız hale getirecektir (Topses, 2012: 67). Bu seviyeye gelmiş birine yapılacak uyarılara kulak vermeyeceği için söz dinlemeyen bir arsız gibi olacaktır. Önemli olan bu uyarının yerinde ve gerektiği kadar verilmesi gerekir. Eğer çok söyleyip kişiyi bıktırmaktan çekiniliyorsa, bunun yolu hiç söylememek değildir. Aksi halde kişi yanlışlarını düzeltemez ve telafisi imkansız boyutlara ulaşabilir.

Derdini saklayan derman bulamaz. (AHP)

Bizim bir türlü çözüm bulamadığımız birçok güçlükler başkaları çözüm bulabilirler. Ancak, sıkıntımızın ne olduğunu kimseye söylemezsek, bunun giderilmesi yolunu gösteren bulunmaz. Derdimize derman bulabilmek için onu, bize yardımcı dokunabilecek kimselere söylemeliyiz.

İletişim kurmanın, insan ve toplum hayatı açısından en önemli ve birinci fonksiyonu karşılıklı anlaşmayı sağlamaktır. Karşılıklı anlaşma ile duygu, düşünce ve görüşlerin karşılıklı paylaşımı olmaksızın birey ve toplum hayatının devam etmesi düşünülemez. Toplumu meydana getiren insanlar, iletişim aracılığı ile geleneklerini ve kültürel kimliklerini korumakla birlikte yeni düşünce ve değerleri de yaygınlaştırma olanağı bulmuşlardır. Bununla birlikte iletişim, toplumu meydana getiren bireyler arasında sağladığı etkileşimle düşüncelerde, davranışlarda, değerlerde ve amaçlarda benzerlik ve uzlaşma olasılığını arttırmada da son derece önemli bir rol oynar (Yatkın, 2003: 42).

Eğri otur (oturâlim), doğru söyle (konuşalım). (AHP)

Sadece seni ilgilendiren konularda doğru yolda olmamana başkası karışamaz. Duruşun, oturuşun, giyimin, işlerini nasıl yapacağın beğenilmese de senin bileceğin şeylerdir. Ama yalan söylemene göz yumulamaz. Her vakit doğru söylemeli, doğruluktan şaşmamalısın.

Etkili konuşma hem dinleyicilerin konuşana güven duymasına hem de içeriğin doğruluğuna olan güvenle ilgilidir (Gedizli, 2006: 15). Bazen üzerinde konuşulan konu kaynak veya dinleyicinin aleyhine istenmeyen bir şekilde gelişebilir. Bu durumlarda daha fazla zarar

etmemek ya da istenmeyen sonuçlarla karşılaşmamak için olayın olumsuz yönünün kabullenilmesi ve bu durumda ne yapılması gerektiği konuşulmalıdır. Çünkü sorunu görmezden gelmek iletişim sürecini daha da kötüleştirecektir.

El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.). (AHP)

Kişi, özel yaşamı ile ilgili önemli konularda başkasının düşüncesiyle değil, kendi düşüncesiyle ve kendi durumunu düşünerek karar vermelidir. Başkasının sözüne uyarsa, özel hayatının düzeni bozulabilir.

İnsan ne yapacağını kendisi bilmelidir. Bilmediği konularda elbette bilen birisine danışmak faydalıdır. Fakat sizinle ilgili bir başkası düşünürken daha rahat davranır, alacağınız kararların kar, zarar, olumlu olumsuz yönlerini sizin kadar düşünmez. Bu kişiler olayları etraflı düşünmedikleri için sizi yanıltabilirler. Kendine ait bir düşüncesi olmayan ve genelde başkalarının sözleriyle hareket edenler de kendi çıkarını düşünmede zayıf oldukları için genelde zarar ederler. Kişi belki herhangi bir konuda başkalarının da fikrini öğrenebilir fakat kendisine ait bir fikir geliştirmeli ve bu süreçte dışardan gelen her bilgiyi sınırsız kabul etmemeli.

Elçiye zeval olmaz. (AHP)

Bir kimsenin sözünü başka bir kimseye iletmekle görevli kişi, bu sözlerden sorumlu değildir. Sözler kırıcı ise bunda aracının suçu yoktur. Onu cezalandırmak gibi bir davranışta bulunulmamalıdır.

Alıcının görevi, gönderilen mesajı, gönderildiği gibi ve gönderiliş amacına uygun olarak alıp değerlendirmektir. Hedef mesajın alınması için bazı yeteneklere sahip olmalıdır. Alıcı gönderilen mesajı algılayacak düzeyde olmalı, algılama engeli olmamalıdır. Sözlü bir mesajı algılamak için alıcının duyma yeteneğine sahip olması gerekir; bu yeteneğe sahip olmayan kişi sözel iletişim kuramaz. Alıcının aynı zamanda etkin iletişim için, iletişime arzulu olması gerekir. Eğer alıcı, kaynağın gönderdiği mesaja karşı kayıtsız ise mesaj algılanmayacak, iletişim gerçekleşse bile etkin iletişim olmayacaktır. Alıcının mesaja karşı ilgisizliği, kaynağa veya konuya ilgisizliğinden ileri gelir.

Elin ağız torba değil ki (çekip) büzesin. (AHP)

Dedikoduya elverişli bir durum ortaya çıkmayagörsün: Halk bunu çeşitli yorumlarla genişletir. Alabildiğine dedikodu yapar. Kimsenin ağızını tutamazsınız.

Bir konuşma kusuru olan dedikodu, birbirilerini çekiştirme, onların kendince olumsuz taraflarını abartarak anlatma onları kötüleme, başkalarının özürlerini, kusurlarını ortaya sererek ondan çıkar sağlama eylemidir. Dedikoducular konuşmalarında, bir kişinin arkasından konuşur, onu çekiştirir, kınar ya da küçük düşürmeye çalışır. Bu durumu engellemek olanaksızdır.

Hayvan yularından, insan ikrarından (sözünden) tutulur. (AHP)

Söz, konuşma insan yaşamında önemlidir. Kişi dinleyicileri doğru ve tutarlı sözlerle etkilemelidir.

Konuşma becerisi büyük oranda insanın kişiliğinden etkilenir. Kişinin sahip olduğu psikoloji, kültür, inanç, eğitim ve alışkanlıkları büyük oranda konuşma tarzına yansımaktadır. Bir kişinin sözünde durmaması, sözü ile davranışı arasındaki ilişki, konuşmalarının gerçeği yansıtıp yansıtmayacağı o kişinin bireysel yaşam tarzının da bir göstergesidir. Bu nedenle insanların konuşmalarından onların geriye yönelik nasıl bir kişi olduğu belirlenebilir.

Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır. (AHP)

Hayvanlar koklaşarak birbirlerinin tanırlar. İnsanlar konuşarak dostluklar kurarlar.

Bu atasözünde, 19. yüzyıl başlarında Ferdinand De Saussure tarafından ilk kez ortaya konan “dil yetisi” kavramı akla gelmektedir. Atasözünün derin yapısında, dili kullanma becerisinin sadece insana ait bir özellik olduğu vurgulanmaktadır. İletişimin en etkili aracının konuşmak olduğu dile getirilmektedir.

Horozu çok olan köyün sabahı geç olur. (AHP)

Bir konu üzerinde söz söyleyen çok olursa varmak gecikir.

Her insanın ön bilgileri, düşünceleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla her insanın bir konuyla ilgili düşünceleri birbirinden farklıdır. Herkesin farklı düşünüp konuştuğu bir konu üzerinde sonuca varmak da zorlaşır.

Leyleğin ömrü (günü) laklaka ile geçer. (AHP)

Aylak kişi bütün zamanını gevezelikle, çene çalmakla geçirir.

Bazı kişiler vardır sürekli konuşurlar, hiç susmazlar çok şey konuştukları zannedilir fakat geriye dönüp bakıldığında hiçbir şey konuşmadıkları fark edilir. Çünkü bu tür insanların konuşmaları boştur. Dolu dolu konuşmak, konuşmasının her cümlesine bilgi ve anlam yüklemek ve bu şekilde uzun bir konuşma yapmak elbette bir meziyet, bir konuşma hüneridir. Bu şekilde yapılacak bir konuşma yerine susmak daha mantıklıdır çünkü bu durum bir konuşma kusurudur.

Sükût ikrardan gelir. (Sayılır). (AHP)

Kimi durumlarda susmak kabul etmek anlamına gelir.

Sözlü iletişimde konuşmacı ve dinleyici vardır. Dinleyici katılımlı dinleme yoluyla yer yer konuşmacının konuşmasına dâhil olarak anlamadığı veya kabul etmediği yerlerle ilgili konuşma yapar, konuşmacı da konuşmasını buna göre devam ettirir. Ancak dinleyicinin hiç konuşmaması konuşmaya dâhil olmaması durumunda dinleyicinin söylenenleri kabul ettiği varsayılır.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. (AHP)

Tatlılıkla, yumuşak, gönül okşayıcı konuşma herkesi etkiler, azgın düşmanı bile yola getirir.

İkna etme yöntemiyle konuşmanın amacı bir konu hakkındaki fikirlerin dinleyiciler tarafından kabul edilmesini ve benimsenmesini sağlamaktır. İkna etme yönteminde, fikirleri destekleyen kaynaklara, güvenilir delillere, sayısal verilere yer vermek; sesini ve beden dilini etkili kullanmak önemlidir. Bu noktada konuşmanın içeriği kadar üslup da etkilidir. Konuşmada üslup sesin tonu, kelime ve cümlelerde yapılan vurgu ve tonlamalar, konunun anlaşılması için verilen örnekler ve açıklamalar, sesin sert veya yumuşak çıkması gibi özelliklerin tümünü kapsamaktadır. Buna göre sözlü anlatımlarda sesin tonu, el ve vücut hareketleri, pozlar, söz arasında duruşlar ve dinleyicilere bakışlar hep bir üslup unsuru olarak konuşmanın başarılı ve etkili olmasını sağlamaktadır.

Vakitsiz öten horozun başını keserler. (AHP)

Her söz vaktinde ve yerinde söylenmelidir. Bir sözün, zamanı gelmeden söylenmesi, büyük zararlara yol açabilir. Bunun için, uygun olmayan zamanda aklına geleni söyleyen kişi cezalandırılır.

İletişim sürecinde her konuşmanın kendine göre yeri ve zamanı vardır. Çünkü konuşma aynı zamanda bir ikna sürecidir. Olması gerektiği yerde olması gerektiği gibi bir konuşma yapılmalıdır. Dinleyicilerin bireysel özellikleri dikkate alınmadan ve uygunsuz ortamda dile getirilen konuşma dinleyenleri rahatsız eder.

Yüz yüzdten utanır. (AHP)

Bir kimse, kendisine karşı saygı gösteren kişiden yapmasını isteyeceği şeyi, doğrudan doğruya kendisi söylese daha etkili olur. Başkasıyla haber yollayarak isterse o kadar etkili olmaz.

Sık sık bir arada duran kişiler herhangi bir emir alma ya da yönlendirme durumlarında birbirlerini iyi bildikleri için uyumlu davranış sergilerler. Fakat yabancı bir kişinin aynı derecede yaptırım söz konusu değildir. Çünkü olumsuz bir durumdan sonra bu kişiyle bir daha karşılaşma söz konusu değildir. Bu nedenle özellikle yönetim süreçlerinde bir emrin kesinlikle yerine getirilmesi isteniyorsa, doğrudan yönetici tarafından açıklama yapılır ya da açıklamanın altına yöneticinin imzası atılır.

Acıkan ne yemez, acıyan ne demez. (AP)

İnsan temel ihtiyaçları bakımından aşırı derecede yoksunsa, o kişi bu ihtiyaçlarını gidermek için neredeyse her şeyi yapar.

İnsan özellikle açlık ve canının yanması gibi şeylerle karşılaştığında bundan çok rahatsız olur. Ne şekilde olursa olsun, bu sorununu gidermek ister. Öyle insanlar vardır ki, aç olduğu için hırsızlık yapar ve hatta “asla yemem” dediği bir gıdayı bile sanki çok seviyormuş gibi yer. Bu temel ihtiyaç gibi canı yanmak da insanın yaşamını tehdit eden bir etkidir ve ondan bir şekilde kurtulmak ister (Tuncay, 2014: 117-144). Bu nedenle canı yandığında ondan kurtulmak için nasıl var gücüyle bağırır ya da ayıp ya da yasak demeden bağırır, işte öyle de hayattaki hangi konuda olursa olsun insanın canı yandığında nasıl bir tepki vereceği belli olmaz (her şey yapabilir).

Aç bırakma hırsız edersin çok söyleme arsız edersin. (AP)

İnsanın temel ihtiyaçlarının normal olarak giderilmesi gerekir. Aksi halde o uygun bir yol olsun olmasın bu ihtiyacını gidermek için hırsızlık bile yapar. İnsan akıllı bir varlıktır. Sürekli bir şeyi “yap” demekle yapması beklenemez. Zamanla bu emirlere alışacağı için onun bir yaptırım gücü kalmayacak ve hatta sürekli söylemek sanki onun düşünme yeteneği hafife alınıyormuş gibi düşünür ve inadına yapmaz. Bu nedenle insan fitratını bilerek onunla konuşmak gerekir.

Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü. (AP)

İnsan karşısındakini sürekli kızdıracak, sinirlendirecek davranışlarda bulunursa o da onu küçük düşürmek için hakkında bildiği bütün kötü şeyleri ortaya döker.

Konuşma kişilerin ihtiyacını gidermeye yarayan bir dil becerisidir. Kişi konuşma aracılığıyla duygu ve düşüncelerini ifade eder. Kişi birini kızdırdığında o kişi de onunla ilgili bütün olumsuz durumları ortaya döküp kendini rahatlatıp ihtiyacını gidermeyi hedefler.

Ağlamayan çocuğa meme vermezler. (AP)

İnsan derdini, sıkıntısını anlatmayı bilmezse, kimse onun ihtiyacı olduğunu bilip yardım etmez.

Konuşma becerisi doğumla birlikte gelişir. İlk olarak ağlama dil becerisi gelişir. Bu beceri çocuk tarafından öğrenilmiş değil, doğumla kazanılmıştır. Acıkma, bir şeyden korkma, can yanması, susama, biyolojik rahatsızlıklar ve hastalıklar durumunda çocuk yaşadığı rahatsızlığı ağlayarak ifade eder. Çocuğun sesinin çıkmaması bir sorununun olmadığı anlamına gelir. Her ne kadar konu ağlama kavramı üzerinde gelişse de, bu durum konuşmayan, bir ihtiyacı olduğunda istemeyen insan için de geçerlidir.

Bal bal demekle ağız tatlanmaz. (AP)

Bir iş bitirmede tatlı sözler söylemek yeterli olma, sözünü etmekle güzel bir şey gerçekleşmez.

Bu atasözünde, derin yapı yüzey yapı kavramlarını hatırlatmaktadır. Dilin anlam boyutu derin yapıyı, ses ve biçim boyutu ise yüzey yapısını oluşturmaktadır. Yüzey yapılar her zaman derin yapıları tam olarak ifade edemez. Bu vesileyle, ayrıca dil biliminde tartışılan dilin düşünceyi tam yansıtamadığı konusu da ifade edilmektedir. İnsanların ağızlarından çıkan birkaç söze bakarak değerlendirilmemeleri gerektiği mesajını içermektedir.

Borçlunun dili kısa gerek. (AP)

Borçlu kimse, bir an evvel borcunu ödemelidir. Öyle her konuda da konuşup ahkâm kesmemelidir. Çünkü elindeki sermaye kendinin değildir. Bunun etkisi altında daha hâlim ve selim bir kişilik sergilemeli, etrafını kendine karşı ayağa kaldırıcı bir üslup kullanmayıp çok konuşmamalıdır. Aksi halde toplumda kendisine karşı duran insanlar oluşabilir, borçlu olduğu konuda bir anda zarar görebilir.

Boş fıçı çok langırdar. (AP)

Bilgili, erdemli kimse çok konuşmaz; gösterişten kaçınır. Ama bunlardan yoksun olan kişi, bilgiçlik taslar; çok konuşur; boş laflarla çevreyi rahatsız eder.

İnsanlar konuşarak fikirlerini karşıya aktarırlar. Kimi zaman bu konuşmaların içi boş yani anlamsız, birbiriyle ilişiksiz olabilir. Konuşma becerisi yüksek kişiler bağlamı ve konuştuğu cümlelerin anlamlarını düşünerek konuşur. Bilgili ve birikimli kişiler karakterleri gereği sadece lazım oldukça az ve öz konuşurlar. Fakat bilgisizler çok konuşarak etraflarını rahatsız ederler. Konuşurken bu kurala dikkat etmeyenler yanlışlıkla bu şekilde anlaşılabilirler.

Bülbülün çektiği dili belası (-dır). (AP)

Bülbül ötüşü yüzünden kafese konulur, özgürlüğünü yitirir; bunun gibi insan da ileri geri konuşarak başına dert açabilir; insan dilini tutmalıdır.

Konuşma insanın zihnindeki düşüncelerini açığa çıkarmasıdır. Konuşulan konuyla ilgili dile getirilen her fikir ise konuşmacının dünya görüşünü, inancını, kültür ve eğitimini gösterir. Bu nedenle konuşmada dinleyicilerin kimler olduklarına ya da konuşmanın

dinleyenlerce nasıl anlaşılacağına dikkat etmeli ve belki de bazı şeyleri konuşmamayı tercih etmelidir.

Çok bilen (söyleyen) çok yanılır. (AP)

İnsan ne kadar çok şey bilirse bilsin, bilmediği daha çoktur. Çok bildiğinden kendine çok güvenen kişi, bilmediği şeylere de karışır ve bunlarda yanılır.

Konuşmacının, konuyu anlatırken kendine güven duyması, kendi kendisiyle barışık bir görünüm sergilemesi oldukça önemlidir. Kendine güven duyarak konuşma kısa bir zamanda gerçekleşmeyebilir. Çünkü kendine güven duygusunu kazanması için bir konuşmacının deneyim sahibi olması gerekir. Bu da gerek ayna karşısında gerek dinleyiciler karşısında birçok kere yapılan konuşmalardan sonra gelişir.

Konuşmacının kendine güven duyması, dinleyicinin de konuyu dikkatle ve ilgiyle dinlemesini sağlar. Konuşma sırasında konuyu anlatan kişinin kendine güven duyduğunu gösteren bazı durumlar vardır. Bunlardan bazıları, konuşurken başın ve omuzların dik durması, konuşmacının uygun kelimelerle dinleyicileri selamlaması, konuyu açıklayıcı örnekler vermesi ve resimler göstermesi, hata yaptığı takdirde konuşmanın akışını bozmaması, dinleyicilerin sorularını cevaplamaktan kaçınmamasıdır.

Dert ağlatır, aşk söyletir. (AP)

Derdi olan acı çeker, ağlar; çaresizliğine üzülür, ağlar. Aşka düşenin ise içinde duygular, tutkular kaynaşmaktadır. Bunları dışa vurup ferahlamak isteği onu durmadan söyletir.

İletişim sürecinin başlatıcısı olan kaynağı bir mesajı iletmeye iten sebep bireysel ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar temel ihtiyaçlar da olabilir, anlaşma, bilgi sorma, bilgi verme, örneklendirme ya da emir verme amaçlı da olabilir. Unutmamak gerekir ki, bu sebeplerin hepsi de kaynağın yaşamdaki yerini belirleme çabası olarak kendini gösterir (Yatkın, 2003: 42). Nasıl acıkan kişi yemek isterse, duygusal, bilişsel, sosyolojik ya da biyolojik herhangi bir şeye ihtiyaç duyan kaynak bu ihtiyacını dile getirmek ister.

Dervişin fikri ne ise zikri de odur. (AP)

İnsan, kafasının içindeki düşünce ne ise konuşmasında onu dile getirir.

İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerden biri de düşünme yetisine sahip olanlarıdır. Bilinçli olarak gerçekleştirilen fikir uğraşısı olan düşünce dille ifade edilir. Dil böylece

düşüncenin aktarıcısı olur. “Dil, düşünceye taşıtlık etmekle kalmaz, ona araçlık, gereçlik de eder. Dil, düşüncenin hem yapı taşı, hem aracı, hem de avadanlığıdır. Dilden soyutlanarak düşünce üretmek, sonra da bu düşünceleri dil aracılığıyla taşımak olanaksızdır. Çünkü dil olmayınca, yalnızca taşıt değil, taşınacak mal da olmaz. Kısacası, düşünce olabilmesi için dil de olmalıdır.” (Eroğul, 1994: 120).

Dile gelen ele gelir. (AP)

İnsanlar, şu işi şöyle yapacağız diye söyleye söyleye dediklerini gerçekleştirirler.

İnsan davranışları birçok etken altında gelişir. Sık sık aynı konuda bahsetmek insanın o konuya odaklanmasına ve kısmen de olsa o konuda harekete geçmesine sebep olur. Bu nedenle istenmeyen konuları fazla dillendirmemek, konuşup da insanların davranışlarını o yolda etki altında bırakmamak gerekir.

Dilin cirmi küçük, cürmü büyük. (AP)

Dil küçük bir organdır. Fakat yaptığı şeyler ve insanın duygu ve düşüncelerini başkasına aktarmasına yardımcı olması, bazen eleştir, suçlama, bazen tehdit, bazen de başkalarıyla ilgili konuşmanın bir aracı olan dil zaman zaman tehlikeli bir araç halinde de gelir. Konuşulan söz basit bir cümle olabilir ama onun etkisi birden çok kişiyi etkileyeceği için o kadar da hafife alınmamalıdır. Konuşmacıların tercih ettikleri kelimeler ve konuşurken yaptıkları vurgular bu nedenle önemli görülür. Bazen konuşmadan önce kelime tercihlerinde sık sık değişiklik yaptıkları da görülür. Bunun sebebi, dile yüklenen anlamın büyüklüğündendir (Özbay, 2001: 9-15).

Dilin kemiği yok. (AP)

İnsan doğru veya yanlış her şeyi söyleyebilir.

Dilin anatomik olarak esnek özelliği göz önünde bulundurularak nasıl ki dil her yöne dönebilir, her kelimeyi istenilen üslupta söyleyebilir, aynen öyle de insan değişen durumlar karşısında farklı fikirleri söyleyebilir. Bu konuda dil nasıl engel tanımıyorsa, benzer bir tutumla insan da bir konuyu dile getirirken kontrolsüz, engelsiz ve kaygısızca davranabilir, karşındakini kırıcı sözler söyleyebilir. Bu nedenle konuşmada hata yapmamaya dikkat etmek gerekir, istenmeyen bir konuşma olduğunda bunun hemen kasıtlı yapıldığı düşünülmeyip konuşmanın zaman zaman dil gibi kontrolsüz yapılmış olabileceği

düşünülmeli ve ona göre davranılmalı.

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. (AP)

Zamanımızda ahlak öyle bozuldu ki herkes çıkar peşinde, herkes iki yüzlü. Onun için kimin çıkarına dokunursa dokunsun sözünü esirgemeyen, hatır gönül demeyerek doğruyu söyleyen kişiyi kimse sevmez. Herkes onu yanından uzaklaştırır.

Herkesin kusurunu yüzüne karşı söyleyen ve çıkarıcılardan sözünü esirgemeyen kişi, kırdığı, üzdüğü kimselerce sevilmez. Nereye gitse bu gibi kimseler kendisine yüz vermezler. Bu nedenle nerede, kime ve nasıl bir konuşma yapılacağı gelebilecek zararları da dikkate alınarak yapılmalıdır. Aksi halde konuşmanın içeriği doğru da olsa, insanların hoşuna gitmeyeceği için ters tepki toplayabilir.

Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek. (AP)

Hatır gönül dinlemeyerek doğruları, gerçekleri söyleyen kimse, bulunduğu yerden ayrılmaya hazır olmalıdır; çünkü çıkarıcılar böyle kimseleri istemezler, barındırmazlar.

Konuşma içeriği bazen dinleyenlerin hoşuna gitmez ve hemen orada tepkilerini gösterebilirler. Bu da konuşanın doğruyu söylemeye karar verdiğinde hemen oradan uzaklaşmayı da planlaması gerektiğine işaret eder.

Doğru söz acıdır/acı gelir. (AP)

Yapılan yanlışları, haksızlıkları, yalanları ortaya çıkaran doğru sözler, böyle yolsuzluk yapan kişilere acı gelir.

Doğru sözün dinleyenler tarafından kesinlikle kabul edileceği yanlış bir algıdır. İnsanlar kendi hatalarını pek kabullenmek istemezler. Bu nedenle doğruyu duymak onlara acı verir, rahatsız eder. Konuşurken bu gerçek bilinerek konuşmalı ve ona göre önlem alınmalı.

Doğru söz yemin istemez. (AP)

Yemin, yalan olduğu düşünülebilen sözün doğruluğuna inandırmak içindir. Sözün doğruluğunda kuşku yoksa yemine gereklik yoktur.

Kaynağın dinleyiciler gözünde sahip olduğu güvenilirlik iletişim sürecinin de sağlıklı ilerlemesine yardımcı olur. Bu gibi durumlarda geliştirilen konuşma doğru bilgilerden oluşuyorsa, kendi içinde bir düzen ve mantıksal ilişki söz konusudur. Kendini bu yapıyla

dinleyiciye belli eden doğru sözün ayrıca bir tasdike ihtiyacı kalmaz.

Dolu küpün sesi çıkmaz. (AP)

1. Bir işle çok meşgul dan kimse konuşarak vaktini harcamaz.
2. Bilgili ve aŐırbaŐlı kimse yeri geldiğinde konuşur. Boş ve gereksiz işler yapmaz.

Konuşmacının başarılı bir konuşma gerçekleştirebilmesi için konuşacağı konu hakkında bilgi sahibi olması,  n bilgilere sahip olması, konuyla ilgili araştırma yapmış fikirleri organize etmiş olması, konuşmanın içeriğine uygun sözcükler seçmesi ve uygun yerde ve zamanda konuşması gerekir. Aksi durumda başarılı bir konuşma gerçekleştirmesi mümkün değildir.

Dost acı söyler. (AP)

Kusurumuzu görenler, canımız sıkılmasın diye doğruyu söylemeye çekinirler. Ama yakın dostlar, düzeltmemiz için onu söylemeyi borç bilirler. Yine de doğru söz bize acı gelir.

Kişiler konuşma aracılığıyla bir olayı değerlendirebilir, eleştirebilir ve vardıkları sonucu karşı tarafa aktarabilir. Çoğu kez karşı tarafı üzmemek adına yanlış bir empati anlayışıyla bu olumsuzluklar karşı tarafa iletilmez. Oysa dinleme yoluyla bu eleştirileri öğrenen kişi hatalarını düzeltme fırsatı elde eder. Bu tip konuşmaları da ancak kişinin çok yakını olan biri gerçekleştirir.

Haklı söz, haksızı Bağdat'tan çevirir. (AP)

Doğru, inandırıcı söz, yanlış yolda çok ileri gitmiş olan kişiyi bile yola getirir.

Konuşmada kaynağın amacı alıcıyı etkilemektir. Bu etkiyi yaratabilmesi için mesajının doğru, inandırıcı bilgilerden oluşması Şarttır. Bilginin doğruluğu geç zamanda anlaşılrsa da, yanlış yoldan dönmeye değer.

İnsan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa. (AP)

İnsanlar konuşarak anlaşılır, onun için anlaşmazlıklar konuşarak üzülebilir, kavgaya gerek yoktur.

Konuşmanın insana has olan özelliği, insanın d Őunme becerileri bakımından diğer canlılara nazaran daha gelişmiş olmasına bağlanmaktadır (Şener, 2005: 20). Her ne kadar insanlar birbiriyle farklı yollarla da anlaşsalar da, i lerinde sakladıklarının kısa sürede

anlaşılabilmesi nedeniyle ancak konuşarak iletişim kurmak ve anlaşmak tercih edilir. Karşılıklı iletişimin sağlıklı yürütmesi için konuşma sürecinin etkin kullanılması gerekir.

Kadı anlatışa göre fetva verir. (Anlatışa göre verirler fetvayı). (AP)

Haksız kişi, olayı kendisini haklı gibi göstererek anlatırsa, dinleyen ona hak verir. Bu kişinin haksız gösterdiği kimseyi de haksız bulur.

Bir olayı kendisi görmeyip ikinci ağızdan dinleyen kişiler konuşulanlara inanmak durumundadır. Bu durumda gelişen konuşmaların da inanırlığı ortaya çıkar. Çünkü iletişim ortamında olayı farklı şekilde anlatacak başka bir kaynak yer almamaktadır. Kaynağın inandırıcılığı konuşma tarzı, üslubu ve gerçekliği kurgulama biçimidir. Konuşurken kullandığı argümanlar, cümleleri birbiriyle ilişkilendirme biçimi konuşmayı ikna edici bir yapıya büründürebilir (Çelik, 2008: 10).

Kem söz sahibinindir. (AP)

Kötü, yakışsız söz onu söyleyeni küçültür, söyleyene geri döner.

Konuşurken dinleyiciye saygı duyulması, onun değerlerinin korunması, üslubun irdeleme ya da aşağılama değil, yapıcı seçilmesi gerekir. Konuşmacının kullandığı bu üslup dinleyiciyi kendine olan saygıyı artıracak gibi, güven de oluşturmaktadır. Kullanılacak her yanlış kelime, dinleyiciye karşı yapılan her olumsuz değerlendirme dinleyicinin anlatılanlara kulak tıkamasına, yüz çevirmesine ve hatta karşı tavır takınıp tepki vermesine sebep olacaktır. Konuşmacının iletişim sürecinde bu tür had aşan üsluplar kullanması onu iyi bir konuşmacı yapmaz. Aksine dinleyenleri kendinden uzaklaştırır.

Kuru laf (boş lakırdı) karın doyurmaz. (AP)

Boş sözlerle olumlu iş yapılamaz.

Nitelikli bir konuşma, içerik bakımından dolu olmalıdır. Konuşma açıklama, vaat etme, savunma ya da uyarma amacıyla yapılabilir. Kimi konuşmalar her ne kadar bu amaçlardan birini taşısa da, eyleme dönüşecek bir nitelikte olmayabilir. Bu tür konuşmalar sadece bir durum değerlendirmesidir. Bu sebeple de dinleyenlerin belli kısmı için önem arz eder. Fakat çoğu kez konuşmacının söz ve eylemleri arasında bir ilişki ve konuşmanın ardından bir hareket olması beklenir (Küçükuyurt ve Can, 1988: 29). Niteliksiz yapıdaki bu tür

konuşmalar hem dinleyiciyi usandırır hem de konuşmacıya güveni azaltır.

Laf lafı (söz sözü) açar (laf da kutuyu açar.). (AP)

Bir kimse ile konuşma uzatılırsa, sözden söze geçile geçile, başta konuşulması düşünülmeyen konulara değin girilir.

Belirli bir konu etrafında konuşma geliştirmede ana bir tema üzerinde konuşma başlatılır. Her bir söz başka bir yan konuyla ilintilenerek konu genişletilmeye çalışılır. Özellikle ilgisi dağınık ya da belirli bir konu üzerinde uzmanlığı olmayan kişilerin tercih ettikleri konudan konuya geçişler zamanla dinleyicinin zihnini karıştırır ve artık konuşmaları takip edemez hale getirir. Bu yöntem ya esas konuya bir anda girmemek için ya da üzerinde tartışılan esas konudan uzaklaşmak amacıyla tercih edilir.

Laf torbaya girmez. (AP)

Söylenmiş bir sözü geri almak ve gizli kalmasını beklemek yanlıştır.

Konuşma esasında sarf edilen sözler dinleyenlere iletdikten sonra zihinlerde bir yer edinir. Söz kendi başına unutulsa ya da değiştirilse bile etki etkisi sebebiyle başka bilgiler ve davranışlara da sebep olur. Bu nedenle konuşmada dile getirilen sözlerin tekrar geri alınması düşünülemez. Her söz dikkatlice düşünülerek konuşmaya dahil etmeli. Dinleyenlere zarar verebilecek ya da yanlış anlamalara mahal verecek olanlar üzerinde tekrar tekrar düşünölmelidir.

Lafla pilav pişerse deniz (dağ) kadar yağ benden. (AP)

Bir iş yapak için çaba, çalışma gerekir; sözle, söz vermekle, “yaparım, ederim” demekle, iri laflar etmekle bir iş yapılabilsydi herkes bol bol söylerdi.

Konuşma dinleme becerisinden sonra en sık başvuru dil becerisidir (Nalıncı, 2000: 130). Bilhassa eğitimsiz kişiler sıklıkla konuşmakta fakat iş eyleme gelince geri adım atmaktadırlar. Bazen de öyle konular olur ki, hakkında bir konuşma yapılmasında bir sakınca görülmez. Çünkü bilinen bir gerçek var ki, konuşmak ayrı yapmak ayrıdır.

Lafın azı (uzu). (AP)

Söz, konuşma kısa ve özlü olmalıdır, az ve öz konuşmalıdır.

Etkili konuşma çok değil, az ve öz konuşmadır. Uzun ve gereğinden fazla detaylı

konuşmalar tekrara gireceği için hem konunun dağılmasına hem de dinleyicileri yoracağı için verimsiz hale gelir. Dinleyenler de etkin dinleme yapamayacakları için bıkmaya ulaşabilir (Çifçi, 2001: 167). Konuşmacı kullanacağı en etkili kelimeleri, en uygun üslubu tercih etmelidir. Böylece iletişim sürecindeki başka kişiler de konuşma fırsatı bulabilir. Bu şekilde karşılıklı diyalog halinde yürütülen konuşmalar daha verimli geçmektedir.

Lakırdı ile peynir gemisi yürümez. Bkz. Lafla peynir gemisi yürümez. (AP)

Konuşmakla bir iş icra etmek aynı değildir. Yapalım, yapmalıyız, yapın demek yeterli değildir. Önemli olan bu düşüncelerin faaliyete geçirilmesidir. Ayrıca, yapmak kendi içinde zorlukları barındırır. Konuşmak sadece teorik temelde yürütüldüğünü için kolaydır.

Otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır. (AP)

Söylenmemesi gereken söz bir kez ağızdan çıktı mı, birine söylendi mi, ağızdan ağıza geçer, herkes duyar.

Sözlü kültürün yaygın olduğu toplumumuzda konuşmayla yayılan bilgiler kısa sürede toplumun büyük bir çoğunluğuna ulaşması mümkündür. Bu nedenle eğer toplumun geneli için bir bilginin kısa sürede yayılması amaçlanıyorsa, bunun en hızlı yolu olarak konuşma tercih edilebilir. Eğer konuşulanlar dinleyicilerden başka kimseye ulaşmasını isteniyorsa, bu durumda konuşma içeriğinin çok iyi düşünülerek ayarlanması gerekir. Aksi hâlde her konuşma er ya da geç kulaktan kulağa hızlıca yayılır.

Önce düşün, sonra söyle. (AP)

İyice düşünmeden söylediğimiz sözlerden dolayı sonradan pişmanlık duyduğumuz, keşke söylemeseydim dediğimiz çok olur. Böyle bir duruma düşmemek için bir sözü söylemeden önce uzun uzun düşünmemiz gerekir.

Etkili konuşma iyi planlanmış bir süreçtir. Konuşmanın içeriği, üslubu, dinleyicilerin beklentileri, kimlikleri ve konuşmanın sonuçlarının nasıl bir etki oluşturacağına ilişkin öngörülerin iyi bir şekilde planlanması gerekir. Çünkü konuşma hem bir bilgi aktarımı hem de dinleyenleri ikna sürecidir (Küçükuyurt ve Can, 1988: 30).

Söyleyene bakma, söyletene bak. (AP)

İçinden geleni söyleyen bir kişinin sözleri, doğru çıkmasını istediğimiz şeylerse, bunları ona Tanrı söyletiyor der, söylediklerine inanmak isteriz.

Konuşma becerisi bir insanın ihtiyaçlarını sesle iletme ihtiyacının doğmasıyla başlar. Bu ihtiyaç bazen dış etkiler nedeniyle harekete geçer. Ağlama, bağırma, irdeleyici ya da eleştirel konuşma bu gibi etkilerden beslenir. İletişimde taraflar aynı zamanda konuşmaya iten sebepler olarak durur. Bu nedenle kimi zaman konuşmayı başlatan kişinin konuşan değil, dinleyen kişi olduğu belirtilir.

Söz ağızdan çıkar. (AP)

Mert olan kişi, sözünde durur; verdiği sözü yerine getirir.

Konuşma konuşan kişiyi bağlayıcıdır. İnsanın iç dünyasındaki duygu, düşünce ve kararlarını dışa vurması nedeniyle insan dikkatli konuşmalıdır. Kimi konuşmalar vaat edici, söz verici nitelikteyse, Türk kültürü açısından söz “senet” gibi işlem görmüştür (Tarhan ve Kılıç, 2017: 60).

Söz var, dağa çıkarır; söz var, dağdan indirir. (AP)

Karşımızdaki insana söylediğimiz sözlere dikkat etmeliyiz. Ölçsüz ya da kırıncı sözler, insanın sinirlenip karşı çıkmasına neden olur. Buna karşın yumuşak ya da akıllıca sözler insanı yatıştırıp yola getirir. Onun için söylediğimiz sözlere dikkat etmeliyiz.

Her konuşma dinleyenlerde eşit bir etki oluşturmaz. Konuşmada tercih edilen üslup, empatik dil ve dinleyenlerin hassas olduğu konuları dikkate almaları dinleyenlerin konuşmacıyı isteyerek dinlemesine ve eylem birliğine yöneltmektedir (Özgün, 2014: 42).

Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir. (AP)

Sözün insanlara etkisi çok büyüktür. Akıllı sözler, karşıdakini inandırır, yumuşatır; işlerin olumlu yola girmesini sağlar. Ölçsüz, sert sözler ise sinirlendirir, söyleyenin öldürülmesine bile yol açabilir. Bkz. “Söz var dağa çıkarır, söz var dağdan indirir.”

Konuşma sadece mesajın sesli iletilmesi süreci değil, aynı zamanda dinleyenleri etkileme sürecidir. Tercih edilen üslup ve konuşma sanatının etkisi bazen çok büyük bir çaba gerektiren işleri kısa sürede bitirmeye sebep olur. Kimi zaman konuşmacının kontrolsüzce kullandığı kelimeler ya da yapılan konuşmalar nedeniyle büyük olaylar çıkabilir (Solak,

2018: 19). Bu nedenle he konuşma yapılmadan önce dinleyenler ve konuşma içeriğinin sebep olacağı sonuçlar bakımından gözden geçirilmelidir.

Sözü söyle alana, kulağında kalana. (AP)

Sözünü tutana öğüt ver. Söylediklerin bir kulağından girip öbür kulağından çıkan kimseye nefes tüketme.

İletişim sürecinde iletilen mesaj alıcı tarafından belirli bir takım kriterlerden geçirildikten sonra alınır. Mesajın işitilmesi ile başlayan alma, sözlü ve sözsüz iletilerin, tonlama ve bağlamların, önceden bilinenlerle yeni gelen bilginin karşılaştırılmasının da sürece dahil edilmesiyle algılanır ve anlamlandırılır. Mesajın dinleyen tarafından alınması, kaynağın mesajı ilettiği şekli ve amacıyla anlamlandırılmasıdır. Aksi halde mesaj yanlış iletilmiş ya da alınmıştır. Kaynak ve alıcının eğitim ve kültürü mesajın doğru bir şekilde kodlanmasına yardım eder. Bu konuda eğitimsiz, kültürsüz ya da tecrübesiz kaynaklar mesajı yanlış kodlamakta, alıcılar da yanlış çözmektedir. Eğer alıcı bu konuda bir sorun yaşıyor ya da mesajı almama niyeti varsa, bu kişiler için aynı mesajın aynı şekilde iletilmesi bir fayda vermez (Altıntaş ve Çamur, 2004: 60).

Sözünü bil pişir; ağzını der, devşir. (AP)

Söylediğin sözün nereye varacağını, ne anlama geleceğini, kime dokunacağını iyice düşünerek kullan.

Konuşma becerileri temelinde iyi gelişmiş dinleme ve düşünme becerilerini gerektirir.

Alıcı dil sorunu olan kişilerde veri alma ve öğrenme sorunu yaşadıkları için sağlıklı düşünememekte ve bu sebeple de doğru ve etkili konuşma becerisi gösterememektedir.

Konuşmanın sağlıklı yürütülmesi için hem dinleyen hem ortam hem de konuşmanın içerik ve üslubu iyi ayarlanmalıdır (Özbay, 2001: 9-15). Aksi hâlde bundan hem konuşmacı hem de dinleyiciler zarar görebilir.

Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı. (AP)

Tatlı söz karşısında herkes yumuşar, acı söz karşısında ise ölüm göze alınır.

Dinleyicilerin hoşuna gidecek bir üslupla konuşma genelde kabul görmektedir. Mesaj belki her yoldan ve farklı şekillerde de iletilebilir fakat konuşmacı hem kendisinin hem de fikirlerinin zarar görmesini istemiyorsa, dinleyicilerden gelecek tepkileri dikkate almalıdır.

Konuşmada esas olan dinleyenlerin konuşma sonuna kadar ilgi kaybetmeden dinlemeleri ve mesajı iletildiği haliyle almalarıdır.

Tatlı ye, tatlı söyle. (AP)

İnsan psikolojisi çeşitli faktörlerden etkilenir. Can acıtıcı ya da rahatsız edici gelişmelerden olumsuz etkilenirken, hoş giden, lezzet veren gelişmelerden olumlu etkilenir. Konuşma ses ve üslup farklılığı nedeniyle beğenilebilir. Bu durum, konuşmada dinleyenlerin duygularının ne kadar dikkate alındığıyla ilgilidir (Şener, 2005: 20). Hoşa giden cümleler, tanımlamalar içeren ve dinleyicinin de önemsendiği konuşmalar hoş konuşmalar olarak nitelendirilir.

Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar. (AP)

Züğürtler, zenginlerin malları üzerine konuşur, dururlar. Bu konuşma, onların çenesini yormaktan başka bir işe yaramaz.

Herhangi bir şeye sahip olan kişi ona sahip olmanın rahatlığını yaşar. Bu nedenle de nedir, nasıldır, ne kadardır, neden böyle oldu hesapları yapmaz. Çünkü vardır ve elde etmiş, amacına ulaşmıştır. Fakat bunu henüz elde edemeyen kişiler için durum hiç de böyle değildir. Neyin nasıl olduğu ve hatta olacağı, ne kadar olduğu ve ne zamandan beri bu hale geldiğine kadar tüm detaylarıyla tartışılır. Halbuki sahibi olunmayan şeyle ilgili onun muhasebesini yapar gibi fazla konuşmamak gerekir. Çünkü ona sahip değildir. Sahibi olunmayan şeyin yükünü çekmeye gerek yok.

Zırva tevil götürmez. (AP)

Saçma söz ne denli akla yatacak bir anlamla yorumlanmak istenirse istensin niteliğini değiştirmez.

Konuşma, duygu ve düşüncelerin sözlere aktarılması, zihinsel yapı, süreç ve işlemlerin açığa kavuşturulması olarak açıklanmaktadır. İnsanlar konuşarak düşündüklerini ifade etmekte, zihinsel yapısını ve görünümünü açıklığa kavuşturmaktadır. Konuşma zihinde başlayan ve sözlere doğru uzanan bir süreci kapsamaktadır. Bu süreçte düşünce, duygu, beyin, konuşma organları ve sesler yer almakta, bir dizi karmaşık işlem yapılmaktadır. Konuşma sırasında düşünceler seslerle iletilmektedir. Ancak konuşma basit bir seslendirme işlemi değildir. Seslendirme öncesinde bir dizi zihinsel işlem yapıldığından konuşmaya

“sesli düşünme” de denilmektedir. Bazıları “sesli okuma” işlemini de konuşma gibi ele almaktadır. Ancak konuşma her iki etkinlikten de farklıdır. Bazen bireyler sessiz ya da iç konuşma da yapmakta, söyleyeceklerini seslere aktarmadan kendisiyle konuşmaktadır.

Aç at kişner, âşık sesler. (MY)

Her insan düşüncelerini kendilerine uygun yöntemlerle ifade eder.

Dilin kendisine özgü bir dayanıklılığı, bir özerkliği vardır. Bu dayanıklılık, bir kurallar bütünüyle kurulmuş ve sağlama alınmıştır. Bu nedenle, dil gerçek bir kurallar bütünüdür. Söz, bireysel bir eylemdir; dili oluşturan kurallar ve göstergeler bütünüdür, o dili konuşan kimseler tarafından uygulanmaya konması, başka bir deyişle, dilin gerçekleşmesidir.

Dili ancak söz aracılığıyla tanırız. Dil psişik düzlemde, söz ise psiko-fizyolojik düzlemde yer alır. Dil bireyin dışında toplumsal bir olgudur. Birey dili tek başına ne yaratabilir ne değiştirebilir. Dilin kurallarını bilebilmek için dili öğrenmek gerekir. Dil kimsede tam eksiksiz değildir. Dil bir biçim söz bir tözdür. Bir dilsel toplumdaki bireyler dilin kurallarıyla soyut olan dili kendi telaffuzları, kültürel edinimleri çerçevesinde söze dönüştürüp somut olarak alıcı tarafından duyulmasını sağlar. Dil gerçek bir bir kurallar bütünüdür. Söz bireysel bir eylemdir, dili oluşturan kurallar ve göstergeler bütünüdür, o dili konuşan kimseler tarafından uygulanmaya konması başka bir deyişle dilin gerçekleşmesidir.

Adadığı çok, verdiği yok. (MY)

Bazı kimseler adamakla insan bir şey kaybetmeyeceğini bildiğinden, çok söz verir, ancak hiçbirini de yerine getirmez.

Kişi günlük hayatında, konuştuğu her şeyi davranışına yansıtmaz. Bunun yanında konuşmanın herhangi bir masrafı gideri olmadığından kişi konuşurken bol bol söz verebilir. Ancak bunların hepsini yerine getirmeyebilir.

Adam sözünü adama eder. (MY)

Kişi kendi kullandığı sözler ile kendi başına dert açabilir.

İnsanların kimlerle konuştukları dikkatle incelendiğinde, kendilerine saygı duyan, değer veren ve anlayışla karşılan kişiler oldukları görülmektedir. Eğer konuşma sürecinde bir dinleyici konuşmaya değer verip etkin dinlemiyorsa, her konuşmayı olumsuz açıdan

eleştirip açık arıyorsa, konuşmacıya karşı saygı duyup görüşmelerini dile getirmesi için fırsat vermiyorsa, iyi bir dileyici niteliği taşıyor demektir. Bu gibi kişiler empatik anlayıştan uzak oldukları için genelde tercih edilmezler (Mutlu, 2004: 248).

Adama lisanıdır adam dedirten de hayvan dedirten de. (MY)

İnsan konuşmalarıyla kendisini başkalarına beğendirebilir. Aynı şekilde konuşmalarıyla onların nefretini kazanabilir.

İnsanı insan eden özelliklerin başında saygı ve anlayış gelir. Karşısındakini kendi konumunda kabul eden, konuşmalarında ona karşı saygıyla konuşan, bir eleştiri bile yapsa, üslup hatası yapmayan, her defasında açık ararcasına irdelemeyen, yapıcı ve onarıcı konuşmalar yapan kişiler hep saygıyla karşılanmıştır. Bu kişiler eleştirel bile konuşmalardaki saygısı ve yapıcı üslubu sebebiyle kimse konuştuklarından gücenmez. Buna rağmen ondan uzaklaşmaz ve her defasında tekrar onunla konuşma isteği duyarlar. Bu kişiler konuşmayı bir sanat gibi icra ederler (Öztürk, 2017: 6). Karşıdakine karşı empatik davranışlarla onları anlamaya çalışırlar.

Adamakla mal tükenmez, hak saklasın vermesinden. (MY)

Sadece lafla yapılan iyilikler, yardımlarla insan bir kayba uğramaz.

Kimi insanlar söz verip de yapmamayı kendine alışkanlık edinmişlerdir. Bu davranışlarından malları ya da her ne vermeyi vaat ettilerse zarar görmeyeceği için konuşmakta çok rahat davranırlar. Hatta kimileri bu davranışı birini ikna etmek için de kullanırlar. Esas amaç kişiyi sözle ikna etmek olduğu için ona çeşitli vaatlerde bulunmak iyi bir yoldur.

Adamakla pilav pişse deniz kadar yağ benden. (MY)

Bir takım vaatlerle istekler gerçekleşse bu konuda herkes eli açık davranır.

Söz ve eylem birbirinden farklı şeylerdir. Konuşma daha çok bir olayı fikirler planda inceleme ve durum değerlendirmesidir. Zaman zaman da dinleyenleri yönlendirme ve harekete geçirme amacıyla vaatlerde bulunulabilir. Amaç dinleyenleri harekete geçirme olacağı için vaatlerin yapılması gerekmez.

Ağır otur ki “bey/ağa molla” desinler. (MY)

Ağırbaşlı, sessiz, terbiyeli ol ki, herkes sana saygı duysun

İletişim s¼recini etkileyen unsurlardan biri de sosyo-demografik özelliklerdir. Toplumumuzda ortamda hiç konuşmayan kişilerin akıllı ve saygılı oldukları görüř¼ yaygındır. Oysa bu görüş doğru bir görüş değildir. Çünkü iletişim s¼recinde kişiler, genellikle toplum karşısında ya da kendisinden büyük görd¼kleri kişiler karşısında, konuşma sırasında bir çekingenlik duyabilir. Konuşmak istediğinde susturulmuş, sorduğu sorulara cevap alamamış, misafirlerin yanında konuştuğu için “geveze”, “saygısız” gibi suçlamalarla karşılaşmış, arkadaş ortamına girerek fikirlerini ortaya koymamış çocuklar ilköğretim okullarında sessiz, konuşmaktan çekinen, konuşması gerektiğinde şaşıran, kekeleyen, duraklayan çocuklar olarak karşımıza çıkarlar.

Ağızdan çıkan başa değer. (MY)

Kişinin söylediği yanlış ve zararlı şeyler başına türlü bela getirir.

Kaynak ilettiği mesajın büyük bir sorumluluk taşıdığının bilincinde olmalıdır. Her bir mesajda iletilen önemli bilgiler, kritikler, nitelemeler, birilerini itham ve eleştiriler olabilir. Konuşmak isteyen kişi bu nedenle öncelikle iletilecek mesajı akıl ve mantık s¼zgecinden geçirmeli, sonuçlarını iyi hesaplayıp ondan sonra alıcılara iletmelidir.

Ağzında dili olmayanın kediler başını oyar. (MY)

Her şeyde sessiz kalan, kendini savunamayan kişi toplumda daima ezilir.

İnsanın her hareketi hayatta kalma mücadelesidir. Yeme ve içme başta olmak üzere, yer değiştirme, hatta oturup dilenme ve giyinme de dahil olmak üzere insanın her hareketi onu hayata sımsıkı bağlar. Konuşma insanın temel ihtiyaçlarını karşılama durumunda başkalarında isteme ya da ne şekilde giderebileceğine dair bir yol arayış ifadesidir. İnsanlar arası iletişimi koparan bir kişi kendini toplumun dışına atacağı için zamanla hayatın da dışında kalmaya mahk¼mdur.

Ağındaki dili hapseyle. (MY)

İnsan diline hâkim olmasını bilmeli. Aksi hâlde gereksiz bir sözle başını derde sokabilir.

İnsanın konuşabiliyor olması ve dil becerilerinin gelişmiş olması her konuda canı istediğinde konuşacağı anlamına gelmez. Toplumsal değerler, kurallar ve düzen gereği kimi zaman çok konuşma, kimi zaman az, kimi zaman da hiç konuşmama gerekir. İnsanın günlük yaşam sürecinde hayatının %45'inin dinlemeyle, %30'unun ise konuşmayla geçtiği bilinmektedir (Nalıncı, 2000: 130). Dinlemenin konuşmaya göre daha yüksek oranda yer alması dinlemenin Türk toplumunda hem bir erdemli davranış sayılması hem de sürekli değişen ve gelişen yaşamda alıcı dil becerilerinin daha aktif olmasının kaçınılmazlığındandır. Konuşma sosyal ilişkiler bakımından kendisi dışındakileri sözle etkileme olması nedeniyle onlara zarar verme veya onlar bundan bir şekilde memnun olmayabilirler. Bu gibi durumlarda insanın zarar görmemesi için mümkün oldukça az konuşup çok dinlemesi gerekir. Kimi zaman da bilhassa tartışmalı konularda dinleyenlerden tepki alma ihtimali karşısında genelde susması daha faydalı olacaktır.

Ağından hayır çıkmaz bari şer söyleme. (MY)

Bazı kimseler hep karamsarlıktan bahseder, sıkıcı şeyler söylerler. Bu da dinleyiciyi rahatsız eder.

En yalın anlamıyla kişiler arasında bilgi, duygu, düşünce, istek ve hayallerin aktarılması anlamına gelen iletişim, toplumdaki insanın, kendisini doğru, güzel ve etkili anlatabilmesi için gerekli bir süreçtir. Bu bağlamda insanın davranışları, konuşması, susması, duruşu kendini ifade etme çabasını ve çevresine mesaj gönderme isteğini yansıtmaktadır. Bu süreçte kaynağın mesajının sürekli olumsuz olması alıcıyı olumsuz etkiler ve sürecin başarısız kılar. İyi bir konuşmacı, iletişimde-konuşmada-kişiliğın önemini göz önünde bulundurur. Dinleyicileri etkilemede kişiliğın çok büyük önemi vardır. Aynı biçimde, olumlu kişilikte de büyük bir güç olduğu gerçeği yadsınamaz. Konuşmacı kendini değişik toplumsal durumlara uydurabildiği ölçüde kişilikçe gelişir, gelişirken de toplumsal durumlara uyuma yeteneği artar; dairesel bir süreçtir bu.

Ağzını hayra aç. (MY)

Kişi olumsuz yorumlardan kaçınmalıdır.

Olaylara iyi tarafından bakmak insanda olumlu davranışlara sebep olmaktadır. Bu nedenle konuşmalarda ele alınan konuların iyi yönleri, olumlu yönleri dikkate alınmalıdır. Olumsuzlukların dillendirilmesi insanda negatif tutumlar geliştireceği için davranışları da olumsuz etkilenecektir.

Akıllı bildiğini söyler, deli söylediğini bilmez. (MY)

Akıllı insan bilerek ve düşünerek konuşur; deli ise haddini, konuştuğunu bilmez.

Düşünme becerileri gelişmiş insanlar sağlıklı düşünebildikleri için konuşmalarında dile getirdiği şeylerin ne demek olduğunu ve neden konuştuğunu iyi bilir. Fakat ne konuştuğunu bilmemek ya da konuştuklarının etkisini tahmin edememek sanki akli melekeleri yeterince iyi çalışmadığına işarettir. Bu nedenle insanın konuşurken aynı zamanda ne konuştuğuna da dikkat etmesi gerekir.

Akıllı isen açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır o da söyler dostuna. (MY)

Kişi önemli sırlarını hiç kimseye söylememelidir. Güvendiği kişinin de bir güvendiği vardır, o da gider ona söyler.

Konuşma ortamında yer alan kişiler ne kadar dost olsalar da ya da konuşulan konunun paylaşılacağı ve sırrı saklayacak kadar özel kişi olsalar da, konuşulan hiçbir konu sonsuza kadar sır olarak kalmaz. Her konuşma sonunda bazı davranışlarda değişme ve bu değişikliğin de merak edilen bir sebebi vardır. En azından gözlemleyen kişiler bu değişimin sebebini merak ederler. Bu gibi durumlarda en yakından başlamak üzere sır paylaşılmaya başlanır ve kısa sürede herkes tarafından bilinir hâle gelir.

Âlemin ağzına kırk arşın bez yetişmez. (MY)

Başkalarının konuşmalarına onların ağzını kapayarak engel olamayız. Herkes istediğini söyleyebilir.

Konuşma ister duygu ve düşüncelerin seslerle dile getirilmesi, isterse insanın yaşamdaki yerini belirleme çabası veya iletişim ihtiyacı olarak görülsün, her durumda insanların konuşmalarına sınır getirilemeyeceği, çünkü konuşmanın hayatı bir önem taşıdığı

görülmektedir.

Ananın dediği dağa taş, gelinin dediği gele başa. (MY)

Analar sinirlendikleri zaman bazen kötü bir söz söyleyebilirler. Ama bunu içten söylemedikleri için o söz gerçekleşmez, ortada kalır. Gelin ise içten gelerek beddua eder; bu yüzden gelinin bedduasından Allah korusun.

İletişim sürecinin temel unsurları kaynak (verici), ileti (mesaj), kodlama, kanal (oluk), alıcı, geri bildirim (yansıma) şeklinde sıralanabilir. Kaynak (Verici): Kaynak diğer bir deyişle verici, iletişim sürecini başlatan, karşı tarafa bir mesaj gönderen taraftır. Bu taraf bir kişi, grup, araç, kurum veya toplum olabilir. Alıcı (Hedef): İletişim sürecinde alıcı (hedef), verici tarafından anlaşılıp çözümlenmek üzere kendisine mesaj gönderilen taraftır. Bu süreçte alıcı (hedef) bir kişi, birden fazla kişiden oluşan bir grup, bir kurum veya kuruluş olabileceği gibi bütün toplum da olabilir. Kendisine gönderilen mesaja karşı gösterilen tepkilere göre farklı alıcı tiplerinden söz etmek mümkündür. Alıcı mesajı ön bilgileriyle bütünleştiriyor, kendi yaşam deneyimleriyle karşılaştırıyor ve bu şekilde eleştirel bir değerlendirmeye tâbi tutuyorsa aktif alıcı olarak adlandırılır. Bunun tersine alıcı mesajı kendisine gönderildiği şekliyle alıyor ve sadece görünen kısmı ile ilgileniyorsa pasif alıcıdır. İletişim sürecinde alıcının yapması gereken en önemli iş, mesajı doğru bir şekilde dinlemektir. Alıcı, aldığı mesajı bulunduğu düzleme göre değerleyecek ve bu düzlemin kabul sınırları içerisinde bir davranış gösterecektir. Öncelikle kaynak ile alıcının aynı düzlemde bulunması gerekir. Ayrıca alıcının bulunduğu düzlemdeki yerini bilmesi önemlidir. Alıcının davranış düzleminin kaynak tarafından bilinmesi, mesajın alıcıya göre kodlanması için gereklidir.

Ar çekmekten bar çekmek evladır. (MY)

Kişi utanacağı sözler söylemek yerine, konuşmamayı tercih eder.

Kişi konuşmasında kullanacağı sözcükleri mantık süzgecinden geçirmeli, anlaşılır, tutarlı sözcükler kullanılmalıdır. Aksi durumda dinleyici tarafından anlaşılmaz, dinleyicinin ilgisini çekmez hatta dinleyicinin gözünde kötü duruma düşebilir. Bundan dolayı mantıklı sözcüklerden oluşmayan bir konuşma yerine susmayı tercih etmelidir.

Ardıcın közü, yalancının sözü olmaz. (MY)

Ardıç yandığında köz oluşturmaz, yalancı kimsenin söylediği bir söz de, inandırıcı olmadığından hemen unutulur.

İletişimde kaynak kişi ilettiği mesajların doğruluğu oranında tekrar konuşma imkanı ve güvenilirlik kazanır. Düzmece konuşmalarla insanları yanıltan bir kişini verdiği söze kimse inanmaz.

Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur). (MY)

Bir sözün yalan olduğu çabuk anlaşılır ve söyleyen topluluk içinde utanılacak bir duruma düşer.

Düzmece yani yalan bilgi dayanaksız, ispatsız ve gerçekle uyuşmayan özellikleri nedeniyle çok çabuk ortaya çıkar. Bu tür konuşmaları kendine adet edinmiş kişiler dinleyicilerin güvenini kaybettikleri ve onları yanlış yola yönlendirdikleri için mahcup olurlar.

Asılsız söz sahibine yüz karası getirir/söyleyeni karalar. (MY)

Yalan söyleyerek insanları kandırmayı huy edinen insan toplum tarafından sevilmez.

Konuşmacı kişi bazen bir çıkar elde etme, bazen dinleyenleri farklı yöne yönlendirme amacıyla düzmece konuşmalar yapabilir. Bunu ister iyi niyetle isterse kötü niyetle yapsın, her düzmece bilgi kendinden önceki bilgilerce desteklenmediği ve olayın taraflarınca da tasdik edilmediği için kısa sürece dinleyenler tarafından reddedilir. İletişim sürecinde paylaşılan mesajlar bilgi verici, uyarıcı, tenkit edici, örneklendirici ve reddedici türlerden olabilir. Bu nedenle alıcıların davranışlarını etkilerler. İletişim, bir yönüyle yaşam şartlarının uygun hale getirilmesi amacıyla insanlar arasında bilgi alış veriş sürecini ifade eder. Düzmece bilgilerle bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışanlar mesajın kaynağına olan güvenlerini kaybederler. Bu nedenle konuşan kişi bir yandan güven zedelenmesi yaşarken, bir yandan da toplumsal yapı içindeki yeri zarar görür.

Ateşe ateş değil su atılır. (MY)

Çabuk sinirlenen kimselerle konuşurken onlarla aynı tavrı takınmamalı, sakin ve hoşgörülü olmalıyız.

İletişim sürecinde kaynağı etkileyen bazı faktörler vardır. Bunların başında da kaynağın

kendi kişiliği ile ilgili görüş, duyuş ve düşünceleridir. İletişim süreci genellikle, kaynağın kendisini algılama biçimine göre şekillenmektedir. Örnek olarak sürekli gergin ve sinirli bir şekilde yaşayan bir kişiliğin başlattığı iletişim süreci de rahat olmayacaktır. Bunun tersine olmak üzere hayata iyimser bakan, insanlara sevgi ve saygıyla yaklaşan yumuşak huylu bir insanın başlatacağı iletişim süreci de karşı tarafta bulunanları rahatlatıcak ve onlarda iletişim kurma isteği uyandıracaktır.

Ay doğar dediğinden, insan utansın dediğinden. (MY)

Kişi yanlış sözler sarf ettiği zaman ya da yalan söylediği zaman bir gün bundan mutlaka utanç duyar.

İnsan psikolojisi doğrulardan övünen, yanlışlardan utanan bir özelliktir. İyi şeyler yaptıkça, başkaları tarafından beğenilir ve kendine karşı özgüven duygusu gelişir. İletişim kurma insanın kendisi dışındaki kişilerle ortaklaşa yürütülen bir yaşamsal faaliyettir. Bu nedenle her iletişimden sadece dinleyen yani mesajın alıcısı değil, aynı zamanda mesajı oluşturan yani kaynak da etkilenir. Türk kültürüne göre iyi bir davranış olarak kabul edilmeyen yalan mesaj üretme sonunda gerçekler ortaya çıkacağı için insanı mahcup duruma düşürmektedir. Konuşurken gerçek bilgilerden hareket edilmeli, dinleyenler yanlış yönlendirilmemeli.

Aylak kuşun büyük ağzı olur. (MY)

Çalışmayı sevmeyen, tembel kişiler bol bol konuşarak vakit geçirirler.

Bazı kişiler vardır sürekli konuşurlar, hiç susmazlar çok şey konuştukları zannedilir fakat geriye dönüp bakıldığında hiçbir şey konuşmadıkları fark edilir. Çünkü bu tür insanların konuşmaları boştur. Dolu dolu konuşmak konuşmasının her cümlesine bilgi ve anlam yüklemek ve bu şekilde uzun bir konuşma yapmak elbette bir meziyet, bir konuşma hüneridir. Bu şekilde yapılacak bir konuşma yerine susmak daha mantıklıdır çünkü bu durum bir konuşma kusurudur.

Aynası iştir kişinin lafa bakılmaz. (MY)

İnsanın nasıl bir yapıya sahip olduğu sözlerinden değil, yaptığı işlerden belli olur.

Kişi günlük hayatında, eğitim hayatında ve iş hayatında kendini konuşarak ifade eder. Fakat kişinin her konuştuğu yapısını yansıtır denilemez. Kişilerin inandırıcılık

vasıflarının belirlenmesinde toplumsal roller ile bireysel kabiliyetleri de etkilidir. Kişinin sosyal hayatında sadece konuştuklarıyla değerlendirilmesi söz konusu olamaz çünkü her zaman konuşmasının içeriğiyle yaptıkları uyumlu olmayabilir.

Az söyleyen çok rahat eder. (MY)

Çok laf etmeyen, sadece yeri geldiğinde konuşan kimselerin başı kolay kolay derde girmez.

Konuşma eylemi dinleyenleri etki altında bırakan bir eylemdir. İletilen mesajın içeriği ve üslubu dinleyenler açısından zararlı, rahatsız edici, düzmece ve eleştirici nitelikteyse bu iletişimden sorun çıkması büyük ihtimaldir. Bu nedenle konuşan kişi öncesinde ne konuşacağını akıl ve mantık süzgecinden geçirmeli, yersiz konuşmalardan uzak durmalı, dinleyiciyi rahatsız edecek konuşma yapmamalıdır. Konuşmanın kaynak açısından büyük bir sorumluluk taşıdığı bilindiği için ya çoğunlukla dinleyici olunmalı ya da kısa, az ve öz konuşmalıdır.

Az söz çoğa varır. (MY)

Konuşma kısa ve öz olursa dinleyenleri daha iyi etkiler.

Konuşmacı, konuşması sırasında dinleyicilerden farklı tepkiler geldiğini gözlemleyebilir. Dinleyiciler bakışlarıyla, oturuş biçimleriyle, yüz ifadeleriyle, el ve ayak hareketleriyle konuya ilgi duyup duymadıklarını, sıkılıp sıkılmadıklarını çok rahat bir biçimde ifade edebilirler. Bu tepkiler konuya, konuşmacıya, konuşmacının konuyu anlatış biçimine, anlatımda kullanılan dil ve üsluba, konuşmanın yapılış şekline ve süresine göre değişiklik gösterir. Konuşmacı, bir taraftan konuyu anlatırken bir taraftan da dinleyicilerin gösterdikleri tepkileri anlamaya çalışmalı ve konuşmasını bu tepkilere göre yönlendirmelidir. Konuşma süresini de sürekli olarak denetlemeli, konuyu dinleyicilerin sıkılmalarına neden olacak kadar uzun tutmamalı, gereksiz yere süreyi uzatmamalıdır. Bu ve buna benzer önlemlerin alınması, dinleyicilerin olumsuz tepkilerini en aza indirmekte yararlı olur.

Bana benden olur her ne olursa, başım rahat bulur dilim durursa. (MY)

Kişi, gerektiği yerde dilini tutmasını bilirse, rahat ve huzurlu olur.

İnsanlar çok konuşkan olmayı iyi bir sosyal davranış olarak görürler. Fakat her konuda çok

konuşmak doğruyu daha fazla dile getirmek ya da daha çok fazla doğru konuşmak anlamına gelmez. Mesajlar iletilirken belirli bir düzen içinde iletilirler. Önce uyarıcı bilgiler, sonra gerçek bilgi, ardından açıklayıcı bilgi, örneklendirici ve en son toparlayıp son bir vurgulayıcı bilgi. Normal düşünme becerisi gelişkin ve işitme sorunu yaşamayan kişiler için her bir mesajın bir defa iletilmesi yeterlidir. Özellikle sözel ve dil zekâsı gelişmiş kişiler diğer kişilere göre daha fazla konuşma özelliği taşıdıkları için aynı mesaj farklı açılardan defalarca iletmeye, bir örnek yeteriyken birden çok örneklendirmeye gidilebilir. Her ne kadar bu bir kişilik özelliği gibi dursa da, alışılmış ve öğrenilmiş bir beceri olup değiştirilebilir. Kaynak bir mesajı iletirken alının kim olacağını, nerede, ne zaman ve ne kadar mesaj iletilmesi gerektiğine, nerede susup, nerede devam etmesi gerektiğini bilmelidir. Aksi hâlde zarar gören yine kendisi olacaktır.

“Bee” demeye yürek gerek. (MY)

İnsanın kendini savunmak için sesini yükseltmesi gerekir.

Ses unsuru; sesin şiddeti, vurgusu, telaffuzu, tonu ve hızı gibi özellikleri kapsamaktadır. Konuşma sırasında bazı kelimelerin vurgulanması ve yerinde yapılan tonlamalar iletilmek istenen mesajın anlamını değiştirir. Sesin yüksekliği, tonu, vurguları telaffuzu ve konuşma hızı yoluyla duygusal mesajlar da gönderilebilir. Yüksek ses, hızlı konuşma ve hafif bir vurgu, heyecan ve arzuyu iletirken düşük ses ve vurgunun olmayışı ilgisizliği iletir. Neşe, arzu, kızgınlık, endişe, çekingenlik, memnuniyetsizlik, kararlılık, kararsızlık gibi duygular sesin çeşitli şekillerde değiştirilmesi yolu ile yapılabilir (Altıntaş ve Çamur, 2004: 60). Ses her zaman aynı yükseklikte olmamalıdır. Sesin yüksekliği konuşma ortamına, konuşmanın içeriğine, amacına ve hedef kitleye göre değişiklik göstermelidir.

Ben eşek olduktan sonra semer vuracak çok bulunur. (MY)

Kişi çekingen ve sessiz kalırsa herkes ondan faydalanmaya kalkışır.

İnsan istenmeyen bir durum karşısında bir şekilde tepki verir. Bu doğal bir yapıdır. Çocuklukta istemsizce ve ağlayarak gösterilen bu tepki, yaşın ilerlemesine bağlı olarak farklı yollardan tepki vermeyi öğrenir (MEB, 2016). Canı yandığında, acıktığında, çok üzülduğünde, üşüdüğünde, bir şeye ihtiyacı olduğunda veya yorulduğunda kişiden beklenen bu durumu açık etmesidir. Yani yorulduğunu, canının acıdığını söylemesi gerekir. İnsanın her etkiye dayanabileceği bir eşik seviye vardır. Bu eşik aşıldığında

insanın o etki altında kalması rahatsızlık vericidir (Er, 2017: 29). Her insanda benze etkiler benze eşik seviyelerine sahip olsa da, eşik seviyesi kişiden kişiye acıya dayanma, ahlaki olgunluk, isteklilik, psikolojik sorunlar ya da başka açıdan faydası olacağı düşüncesiyle değişebilmektedir. İnsan bu eşik seviyesini ancak kendisi haber verebilir. Canının yandığını ve artık etkinin durdurulması gerektiğini konuşarak söylemelidir. Aksi halde etki devam eder.

Beş para ver, söylet; on para ver, sustur. (MY)

Bazı kimseler önce konuşmak istemezler, Konuşmaya ikna olduklarında da susmak bilmezler.

Kişiler, genellikle toplum karşısında ya da kendisinden büyük gördükleri kişiler karşısında, konuşma sırasında bir çekingenlik duyabilir. Konuşmak istediğinde susturulmuş, sorduğu sorulara cevap alamamış, mi safirlerin yanında konuştuğu için “geveze”, “saygısız” gibi suçlamalarla karşılaşmış, arkadaş ortamına girerek fikirlerini ortaya koymamış kişiler sessiz, konuşmaktan çekinen, konuşması gerektiğinde şaşırın, kekeleyen, duraklayan kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Ancak bu kişilere karşı empatik davranıp kapı aralayıcı mesajlar kullanılırsa konuşmaya başlarlar.

Beylerin sözü, sözlerin beyidir. (MY)

Yetkililer etkili konuşurlar. Önemli konularda daima güçlü ve yüksek mevkideki kişilerin sözleri geçerli olur.

İletişim sürecinde mesajı ileten kaynağın özellikleri süreci etkilemektedir. Kaynağın kimliği, kişiliği, duygu, düşünce, algı, sosyal statüsü ve rolleri önemlidir. Bu aynı zamanda mesajın doğruluğuna etki eden faktörlerdendir. Dinleyici aldığı mesajın kimden geldiğini bilmelidir (Çelik, 2008: 10). Alınan her mesaj mesajı gönderen kaynağın statüsü ve rolleriyle ilgili kodlar da taşır. Bu aynı zamanda kaynağın güvenilirliğine ve mesajın ne şekilde algılanıp anlamlandırılmasına da yardımcı olur.

Bilen söylemez, söyleyen bilmez. (MY)

Her konuşan mutlaka bilerek konuşmaz, her bilen de bildiğini açıklamaz. Görünüşe aldanmamalı.

Konuşmacı, konuyu belirlerken ilk olarak kendisinin en iyi anlatabileceği, en iyi ve geniş bir şekilde araştırma imkânı bulabileceği konuları gözden geçirmelidir. Konunun, konuşmacının ilgi ve uzmanlık alanına giriyor olması, konuşmanın etkili, verimli ve inandırıcı olmasının en önemli şartlarındanıdır. İyi bir konuşmacı, amacına uygun yönde ve mantıklı bir akış içinde düşünme yeteneğini geliştirmiştir. Seçtiği konuşma alanında gerekli ve yeterli bilgi birikimine sahip olduğu halde, bu birikimden beslenen kendi düşüncelerini dinleyicilere düzenli bir biçimde aktarmayı bilmeyen, beceremeyen bir konuşmacı başarılı olamaz. Dinleyici kitlesinde istediği etkiyi uyandırmada, düşüncelerin git gide artan bir ilişki içinde, önceden belirlenmiş amaca doğru akışı çok önemlidir.

“Bilmem” demek çok türlü kaza savar. (MY)

Kişi gerektiğinde susarak, hem kendini, hem de başkalarını korur.

Toplumsal yaşamda genellikle alıcı dil becerilerini kullanma kişinin kendi bilgi ve anlam dağarcığını geliştirir. Bu yolla edinilen tecrübeler yaşamın daha iyi kavranmasını sağlar. Eğer alıcı dilde sorun varsa, özellikle alıcı dil becerileri üzerinden alınan mesajlarda eksiklik veya bir hata varsa, bu durumda ifade edici dil becerilerine özellikle konuşmaya az yer vermek gerekir. Konuşma büyük oranda alıcı dil becerileri ile elde edilen bilgi birikiminden destek alır ve bu sayede cümleleri anlamlandırıp konuşma haline çevirir. Kaynak edindiği bilginin doğruluğunu destekleyici ek verilerden mahrumsa ve bundan da eminse susması yerinde bir davranıştır. Aksi hâlde yanlış, eksik veya istenmeyen bir iletişimin düzmece mesajına kaynaklık ederek kendi güvenilirliğine zarar vermiş olur.

Bilmiyorum demek insanı çok dertten korur. (MY)

İnsan başını derde sokabilecek konularda susmak konuşmaktan daha emniyetlidir.

Kişi kaynağını bilmediği mesajı iletmemeli. Yeterince araştırmadan sahip olduğunu bilgiler iletişim sürecinin ilerisi etaplarında konuşmacı için bir sorun oluşturur. Bu gibi durumlarda susmak ve daha çok alıcı dil becerilerini aktif tutmak daha faydalıdır.

Bilsem de bilmek elvermez bana / işime gelmez. (MY)

Bazen insanın bildiğini söylemeyip susması kendisi için daha yararlı olur.

Konuşma becerisi iletişim sürecinde yer alan dinleyicileri iletilen mesajla etkiler. Kaynak bireysel amacını gerçekleştirmek üzere geliştirdiği mesajı ne zaman, kime ve nasıl ilettiğinde bir fayda elde edecekse, o zaman iletmelidir. Bu nedende kaynak kendisine

fayda getirmeyecek bir mesajı bilmediğini söyleyerek zaman kazanabilir.

Bir adamın sözü bir adama kolay. (MY)

Bir kişinin, hoş gitmeyecek bir sözünü başkasına iletme görevini üstlenen, bu sözleri aktarırken kendisinin tarafsız olduğunu, sadece bir aracılık yaptığını bu anlatımla belirtir.

Kaynak ve alıcı arasında iletilen mesaj kaynağın duygu, düşünce, kişilik, kültür ve inanışlarından ve hatta kaygı ve stresinden kodlar taşır. Kaynak bu kodları mesajın ne maksatla ve ne şekilde bir etkiyle iletilmesini belirli kılmak için kullanmaktadır (Altıntaş ve Çamur, 2004: 60). Alıcı bu kodları ne kadar çözebilirse, mesaj iletiildiği haliyle alınmış demektir. Fakat yüzey anlam bakımından doğru alınsa da, derin anlam bakımından bir alıcı kaynak kadar kodlara erişmesi mümkün değildir. Bu nedenle çoğu kez alıcı derin anlamlardan kurtulan mesajı yüzey anlamda aldığı için bu süreçte kaynak kadar zorluk yaşamaz.

Bir fıçı sirkeden ziyade bir damla bal ile sinek tutulur. (MY)

Birine istediğimizi kabul ettirmek için kaba ve kötü sözler söylemek yerine birazcık anlayışlı davranmak daha yararlı olur.

Konuşmada kullanılan üslup, ses tonu, dinleyiciyle kurulan empatik ilişki konuşmanın etkisini olumlu yönde kuvvetlendirir. Bu nedenle insanları etkilemek için sert, kaba, cezalandırıcı ya da aşağılayıp eleştirici sözler yerine dinleyiciye iyi yönden yaklaşarak, onun duygularını destekleyecek şekilde geliştirilen konuşmalar daha etkilidir.

Bir gönlü yıkmak kolay, fakat birini yapmak zordur. (MY)

İnsan gönlü çok hassastır. Birini gücendirmek istersek bunu bir iki kaba sözle bile yapabiliriz, ama tekrar kalbini kazanmak için çok uğraşmamız gerekir.

İletişimde iletilen mesajın içeriği kaynak tarafından iletilirken duygu, mimik, jest ve tonlamaları da ekleyerek kodlanır. Her ne kadar mesajın semantiği için fazla önemi olmasa da, mesajın kuvveti, yerine getiriliş biçimi, yolu, geçerlilik süresini belirler. Bu nedenle kimi zaman mesajın içeriği düz ve basit bir cümle yapısıyla ifade edilebilecekken, anlamı kuvvetlendirme için tercih edilen eşanlamlı kelimeler ve üsluplar alıcıda derin etki yaratır (Kaya ve Bozkurt, 2017: 127). Olumsuz bir üslupla dile getirilen mesajlar alıcıda anında duygu, durum bozukluğu oluşturur. Sadece bir cümleyle bozulan bu olumsuz durumun

düzeltilmesi için daha fazla emek gerekebilir.

Bir iş bin laftan iyidir. (MY)

Konuşarak vakit kaybetmek yerine bir şeylerle uğraşmak daha iyidir.

Kişi günlük hayatında, eğitim hayatında ve iş hayatında kendini konuşarak ifade eder. Fakat kişinin her konuştuğu yapısını yansıtır denilemez. Kişilerin inandırıcılık vasıflarının belirlenmesinde toplumsal roller ile bireysel kabiliyetleri de etkilidir. Kişinin sosyal hayatında sadece konuştuklarıyla değerlendirilmesi söz konusu olamaz çünkü her zaman konuşmasının içeriğiyle yaptıkları uyumlu olmayabilir.

Bir söz söyler ki dirhemini yiyen köpek kudurur. (MY)

Öyle sözler vardır ki dinleyeni çileden çıkarır.

Konuşmanın alt yapısını, arka bahçesini gelişmiş bir sözcük dağarcığı meydana getirmektedir. Bu bakımdan konuşmayla doğrudan ilişkili olan sözcük dağarcığı, en az doğru ve güzel konuşma kadar önem taşımaktadır. Konuşmacı amacına uygun sözcükler seçip sözcükleri yerli yerinde kullanabilmelidir. Konuşmacı, karşısındakinin kişiliğini yok sayarak, eleştiri kurallarına uymadan, kaba bir şekilde konuşmamalı ve bu tarzda sözcüklere konuşmasında yer vermemelidir çünkü bu bir konuşma kusurudur.

Boşboğaz insan, zarfsız mektuba benzer. (MY)

Aklına geleni söyleyen kimsenin gizlisi saklısı yoktur.

Konuşma elbette iletilmek istenen bir mesaj içeriğine sahiptir. Fakat konuşmanın neden yapıldığı da en az içeriği kadar önemlidir. Kimi konuşmalar plansız, bir anda, olur olmaz yer ve zamanda yapılır. Yersizce dile getirilen bu konuşmalar genelde antipatiyle karşılanır ve konuşan kişiyi de boşboğaz bir kişi gibi tanıtır. Bu nedenle öyle her akla gelen her zaman ve yerde dillendirilmemelidir. Konuşmanın kime neden ve ne zaman iletilmesi gerektiği iyi hesaplanmalı, bağlam ve içerik iyi düşünülmelidir.

Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok. (MY)

Kişi tatlı dilli olmayı bilmelidir. İnsan malıyla değil, güzel konuşmasıyla kendini sevdirebilir.

Konuşmanın içeriği kadar üslup da etkilidir. Konuşmada üslup sesin tonu, konunun anlaşılması için verilen örnekler ve açıklamalar, sesin sert veya yumuşak çıkması gibi

özelliklerin tümünü kapsamaktadır. Buna göre sözlü anlatımlarda sesin tonu, el ve vücut hareketleri, pozlar, söz arasında duruşlar konuşmanın başarılı ve etkili olmasını sağlamaktadır. Konuşma sırasında argo kelimeler ve deyimler kullanmak, kaba, bayağı ve senli benli sözler sarf etmek dinleyicileri rahatsız eder.

Cahil olan kimse vakitsiz (öten) horoz gibidir. (MY)

Bir konu hakkında bilgisi olmayan kimseler o konu hakkında söz söylemeye kalkarlarsa mahcup olurlar.

Konuşmacının başarılı bir konuşma gerçekleştirebilmesi için konuşacağı konu hakkında bilgi sahibi olması, ön bilgilere sahip olması, konuyla ilgili araştırma yapmış fikirleri organize etmiş olması gerekir. Aksi durumda başarılı bir konuşma gerçekleştirmesi mümkün değildir.

Cümlenin maksudu bir, amma rivayet muhtelif. (MY)

Bir konuda herkes aynı şeyi düşünebilir, ama çok farklı dedikodular yayabilir.

Bir konuyla ilgili olarak herkes aynı şeyi düşünebilir ancak düşünceleri aktarırken farklı bir üslupla aktarabilir veya düşünce aktarılırken değişerek çok farklı bir boyut ve anlam kazanabilir.

Çok ant içen, çok da yalan söyler. (MY)

Yalancı insanlar, söylediklerine inandırabilmek ve ikna etmek için, kutsal değerler üzerine çok yemin ederler. Çok yemin ederek konuşan insanların yalan söyleyebileceği de dikkate alınmalıdır.

Doğru sözlülük, konuşurken gerçek delillere dayanarak konuşmaktır. Konuşmacının inandırıcılığı mesajı oluştururken yararlandığı kaynakların ne kadar güvenilir olduğuna bağlı. İnsanın söylem ve eylemleri arasındaki farklılıklar nedeniyle hata yapabilirliği tolare edilebilir fakat bu hatanın sık tekrarı kaynağın güvenilirliğine zarar verir.

Çok konuşanda var bir yalan, çok zenginde var bir haram. (MY)

Çok konuşmayı alışkanlık hâline getirenler anlatacak gerçek hikâyeleri kalmayınca yalana başvurabilirler. Çok zengin kimseler de kazançlarına hile karıştırmış olabilirler.

Konuşma sırasında konu birliğinin sağlanması çok önem taşımaktadır. Her konuşmanın

belli bir konusu hatta o konunun da konuşma sırasında anlatılan belli bir yönü bulunmaktadır. Verilmek istenen bütün mesajlar, anlatılmak istenen her şey belirlenen konu etrafında yoğunlaşmalıdır. Bu durum, dinleyicilerin kendilerine iletilmek istenen mesajları en kısa zamanda ve en anlaşılır bir şekilde anlamalarını sağlar. Konudan ayrılmamak için anlatım sırasında verilmek istenen mesajları en iyi bir şekilde içeren kelime ve cümleler seçilmelidir.

Gereksiz yere konunun farklı boyutlarına girmek, konuyla ilgisi olmayan hatıralar anlatmak, ilgisiz açıklama yapmak ve örnekler vermek konu birliğinin dağılmasına neden olur. Konu birliğinin sağlanamaması durumunda dinleyiciler, yapılan konuşmadan sıkılır ve bir şey anlayamazlar.

Çok lakırdı baş ağrıtır. (MY)

Çok konuşmak, söyleyenin de, dinleyenin de canını sıkır.

Herhangi bir dayanağı olmayan, doğru dürüst örneklendirilemeyen ve birbiriyle ilişkisiz sözler dinleyenleri rahatsız edecektir. Çünkü gerçekte iletilmek istenen mesaj tam olarak iletilmediği gibi boşa zaman harcanmış olur. Bu nedenle konuşmanın içeriği iyi planlanmalı, yersiz, anlamsız ve gereksiz ifadelerden uzak durulmalı.

Çok lakırdı değirmende olur. (MY)

Çok konuşan, geveze kişiler ancak kendileri gibilerin bulunduğu ortamda değer görür.

İçi boş ve anlamsız konuşmalar dinleyenleri rahatsız etmektedir. İnsanlar dinlemek için bir zaman harcarlar. Fakat kimsenin boş konuşma için harcayacağı vakti olmaz. Bu nedenle dinleyen kişinin kim olduğu, konuşma konusunun ne olduğu, yer ve zaman iyi hesaplanıp ona göre bir konuşma planlanmalı.

Çok söyleme, ağzın büyük olur. (MY)

Çok konuşan insanlar için söylenir.

Çok konuşmak iyi bir davranış değildir. İnsanlar çok konuşarak daha etkili bir konuşma yapacaklarını düşünebilirler fakat çok konuştukça konuşma konusu daha da genişler, dinleyenlerin de konuşmalarına zaman verilmez. Bu durumda hatalı bilgiler yanında

gereksiz ve içi boş konuşan bir kişi imajı uyanır.

Çok söyleyen çok yanılır. (MY)

Çok konuşan kişi, çok hata yapar.

Konuşmanın uzun ya da çok olmasından ziyade, olması gereken kıs, öz ve doğru bilgiler aktarmaktır. Önemli olan iletilmek istenen bilginin dinleyenlerce anlaşılmasıdır. Bunun için de sakin, kısa ve öz konuşmak gerekir. Konuşma uzadıkça, bağlam kaybolabilir, cümleler arasındaki ilişki bozulabilir. Bu da konuşmacının yanlış yapmasına sebep olur. Bu gibi durumlarda dinleyicilerin de inanırlığı azalacağı için etkili bir konuşmacı buna dikkat etmelidir.

Çok söyleyenin kalbi sağ olmaz. (MY)

Çok konuşan kimse çok hata yapar, bu nedenle de bir gün başı belaya girer.

Çok konuşmak insana hem yorgunluk verir hem de konuştuğunda insanın psikolojisi ve cümleleri de bozulur. Dinleyen az, öz ve açık cümleler isterken, konuşan aynı konuyu farklı açılardan defalarca anlatmak ya da örneklendirmekle konuyu daha anlaşılır kılamaz. Bu da zamanla çok konuşanın yanlış da olsa konuşmasına bazı cümleleri katmasına sebep olur. Zamanla bu tür yanlış bilgiler çok konuşan kişi için önemli bir sorun haline gelir.

Çok söz hamamda yaraşır. (MY)

Yapacak işleri olmayan kimseler bir araya geldiklerinde bol bol konuşurlar.

Konuşmak karşılıklı iletişim yoluyla bilgi alış verişidir. Farklı konuşma türleri vardır. Kimisi sadece iletişim amaçlı olurken, kimisi zaman doldurma amaçlı boş sohbetlerdir (Şener, 2005: 20). Kişi yerine ve muhatabına göre konuşmalıdır. Konuşma amacı ne ise ona göre konuşmasını tasarlamalı, açıklamalarını, konuşma süresini ona göre ayarlamalıdır. Önemli konuşmaları sanki sohbet ediyormuş gibi uzatmak ya da boş lakırtılarla doldurmak ciddiyetsizliktir.

Çok söz ozanda yaraşır. (MY)

Mesleği çok söylemeyi gerektiren kimseler çevresindekileri sıkmazlar, ilgiyle dinlenirler. Sözler konuşmasını bilen kişinin ağzından dinlenirse değerli olur.

Bir mesajın anlaşılması için mesajın açık, kısa, öz ve anlamlandırmak için gerekli tüm

kodları içinde barındırması gerekir. Sağlıklı iletimi için ise iletim ortamının gürültüsüz, alıcının ise mesajı almaya istekli ve iletilen mesajın kodlarını çözebilme bilişsel ve dil becerilerine sahip olması gerekir. İletişim sürecinin sağlıklı ilerlemesi mesajın kaynaktan çıkıp alıcıya ulaşması, alıcının mesajın alındığına dair tepkide bulunması önemlidir. Eğer iletişim süreci ve öğeleri bu özelliklerden uzaksa mesajın birkaç defa kodlanarak iletişim denemesi, her defasından mesajı kuvvetlendirici yeni kodların da eklenmesini kaçınılmaz kılar (Çelik, 2008: 10). Bu sürecin uzaması kaynağı yorduğu gibi alıcının da ilgisini dağıtır. Bu nedenle çok konuşmak yerine az ve öz konuşmak tercih edilmelidir. Bunun için de sürecin tüm boyutlarıyla analiz edilmesi ve ona göre bir konuşma kurgusu yapılmalıdır.

Daha Hanya'yı Konya'yı bilmez, devenin gevişine güler. (MY)

Bazı görgüsüz kimseler hiçbir bilgileri olmadığı halde herhangi bir iş konusunda o işle uğraşan kimseleri eleştirmeye kalkarlar.

Konuşmacı konunun hangi yönü üzerinde durulması gerektiğine karar verip konunun anlatılma amacını belirlemeli, konu üzerinde anlatılacakların araştırılması gerekmektedir. Konu hakkında bilgisi olmayan, araştırma yapmayan bir konuşmacı başarısız sayılır. Öncelikle üzerinde konuşulan konunun temelini ve özünü bilmelidir. Konu hakkında temel bilgi yetersizliklerine rağmen ileri seviye bir konuşma yapmak pek hoş değildir. Bu nedenle konuşmacı öncelikle bu bilgileri edinmeli, hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmadığı konularda sanki biliyormuş gibi konuşmamalıdır.

Danışan dağı aşmış, danışmayan(-ın) yolu şaşmış. (MY)

Bilmediği şeyi bilene soran, en güç işlerin altından kalkar. Sormayan, güçlükler içinde yuvarlanır gider.

İletişim kurmanın, insan ve toplum hayatı açısından en önemli ve birinci fonksiyonu karşılıklı anlaşmayı sağlamaktır. Karşılıklı anlaşma ile duygu, düşünce ve görüşlerin karşılıklı paylaşımı olmaksızın birey ve toplum hayatının devam etmesi düşünülemez. İletişim, toplumsal yaşamın devamı açısından çok önemlidir ve bu nedenle toplumsal yapının temelini oluşturmaktadır. İletişim olmadan insanların toplumsallaşması, bireysel ve toplumsal kimliklerini kazanmaları mümkün değildir. İnsanlar iletişim kurarak duygu ve düşüncelerini paylaşma, şekillendirme ve değerlendirme imkânı bulurlar. Sağlıklı bir

iletişim sonucunda birey sorunlarını daha hızlı çözmeye fırsatına sahip olur

Değirmeni su söndürür. İnsanı dil. (MY)

Dil becerisi insanın gerçek varlığının diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliğidir.

Dil hem insanın duygu, düşünce ve ihtiyaçlarının çevreye iletilmesinde, hem de öğrenme yoluyla yaşamını devam ettirebilmenin şartlarını iyileştirme aracı olarak görülür. Sosyal bir varlık olan insan dil becerileriyle kendini ifade eder, diğerleriyle arasındaki ilişkisini düzenler.

Deli sözü kaleme gelmez. (MY)

Akılsız, aptal kimselerin konuştukları laflar fazla ciddiye alınmaz. Çünkü onlar doğru olsun, yanlış olsun akıllarına geleni söylerler.

Gerçek anlamda bir konuşma sağlıklı bir düşünmenin ürünüdür. Olaylar arasında ilişki kurmak, onu örneklendirmek ve bazen farklı bilgilerle karşılaştırmak için hem zekâ hem de sağlıklı düşünebilmek kaçınılmazdır. Kişi akıl sağlığını yitirmişse ya da olayları sağlıklı düşünemiyorsa, onun konuşmaları da birbiriyle ilişkisiz, temelsizdir. Bu nedenle birbiriyle bu kadar bağlantısız yapılan konuşmalara kafa yorum anlamaya zaman harcamamak lazım.

Delinin diline perhizi yok. (MY)

Sürekli konuşan kişi anlamsız konuşmaya başlar. Konuştuklarına hakim olamaz.

Çok konuşan, geveze kişiye karşılık verilmez, ilgi gösterilmezse daha az konuşur. Kişilik itibarıyla kontrolsüz olanlar konuşurken de kontrolsüz davranırlar. Sır bilmez, üslup bilmez, nerede susup nerede neyi konuşacaklarını da düşünme gereği hissetmezler. Akıllarına ne gelirse, geldiği gibi söylerler. Çok konuşan, dinleyenlerin kim ve ne olduğunu fazla önemsemeyen kişiler, çevresel etkenleri fazla dikkate almadıkları için konuşurken hata yapma olasılıkları yüksektir.

Delinin sözü, sarhoşun gözü. (MY)

Akılsız birinin sözü, tıpkı içkiden sarhoş olmuş birinin görüşü gibi bulanık, belirsizdir.

Sağlıklı düşünme yeteneğini kaybedenler sanki deli ya da sarhoş gibidirler. Sözlerine sınır koymadıklarından her şeyi anlatabilirler. Bu nedenle konuşmada önemli olan düşünebilme becerisidir (Özbay, 2001: 9-15). Aksi hâlde her ne konuşulursa bir deli saçması gibi kalır.

Delinin yüreği ağızında, akıllının dili yüreğindedir. (MY)

Cahil ve beceriksiz kişiler çok konuşurlar fakat ellerinden hiç bir iş gelmez. Akıllı kişiler ise az konuşurlar fakat çok iş yaparlar.

Konuşma bir dil yeteneğidir ve düşünceden bağımsız değildir. Akıllı kişi konuşurken konu hakkında bilgi sahibi olmalı, doğru, yerinde konuşmalı ve gereksiz yere konuşmamalı. Cahil kişiye gereksiz laf eder, uzun ama anlamsız konuşur.

Delinin yüreği ağızında. (MY)

Deli aklına geleni söyler, ne konuştuğunu bilmez, içi dışı birdir.

Konuşmak akla gelen her şeyi dillendirmek demek değildir. Bağlamı, yeri ve dinleyeni tanımayı gerektirir. Zira sözcükler, cümleler, üslup ve tonlamalar ona göre değişir. Sağlıklı düşünemeyen kişiler konuşurken sanki deli saçması gibi konuşabilir, akıllarına geleni dillerine dökerler. Konuşmanın bu şekilde dinlenmemesi için öncelikle çevresel faktörleri iyi analiz etmeli, ona göre konuşma düzenlemeli.

Dereden tepeden lakırdı eder. (MY)

Akılsız insanların konuşması, anlamsız söz kalabalığından ibarettir.

Sağlıklı bir iletişimin yolu, olayları iyi gözlemlemek, cümleler arası ilişki kurmak ve bağlam etrafında güzel ve etkili cümleler kurmaktan geçer. Bu beceriden yoksun olanların cümlelerinin her biri sanki başka bir bilgiyi anlatıyor gibidir. Konuşmada bir düzen, cümleler arasında anlamsal bütünlük ve uyum yoksa, dinleyenler bir şey anlamazlar. Bu nedenle etkili bir konuşma sağlanamaz. İyi bir konuşmacı aynı zamanda sağlıklı düşünen kişidir.

Dil adamı beyan eder. (MY)

Konuşmalar kişiliğinizin aynası olur.

Dil insanın diğer canlılardan ayrılan önemli bir özelliğidir. Dil sadece bir konuşma aracı değil, aynı zamanda insanın düşünce yapısını, inanış ve düşünüş biçimini, ahlaki ve psikolojik durumunu da ortaya koyan bir göstergedir (Eroğul, 1994: 123). Bu nedenle konuşmacı yapacağı konuşmayı iyi düşünmelidir. Dinleyen kişiler de ona göre dinlemelidir.

Dil kesik, baş selamet. (MY)

Dilini tutan insan emniyettedir.

Konuşmak bir insan özelliğidir. Fakat bu kontrolsüzce konuşma imkânı olarak algılanmamalı. Çok konuşmak zaman zaman başkalarını eleştiriye, eksiklikleri dile getirmeye, bir başkası hakkında konuşmaya varabileceği için yerinde ve ölçülü konuşmak iyi bir davranış olarak görülür. Konuşan neyi nerede konuşacağını iyi bilir, yeri geldiğinde susmayı tercih ederse, sosyal yaşamda da rahat eder. Öyle durumlar vardır ki, konuşmak değil, susmak daha doğrudur (Özbay, 2001: 9-15).

Dil kılıçtan çabuk öldürür. (MY)

Kişinin sarf ettiği bazı sözler karşısındakine çok ağır gelebilir.

Konuşmalar bazen insanları gereğinden fazla rahatsız edebilir. Bazen konuşmada kullanılan kelimeler, üslup ya da tonlamalar bir insanı hayattan koparacak kadar ağır etki yapabilir. Bu nedenle konuşmada yer alan kelimelerin iyi seçilmesi gerekir.

Dil kılıçtan keskindir. (MY)

Bazen sarf edilen bir söz insana silahla açılmış yaradan daha büyük yara açar.

Konuşmada yer alan kelimeler, üslup ve tonlamalar dinleyenleri hedef alacak şekilde ağır ve rahatsız edici ise, sağlıklı bir iletişim gerçekleşmemiş olur. Eğer amaç konuşarak karşı tarafa ölümcül bir etki yapmaksa, elbette amaç gerçekleşmiş olur. Bu nedenle konuşma dileyen kesimin özel durumlarına, rahatsız olabilecekleri konulara ve hatta riskli sınırlarına yer veriyorsa, dinleyiciler bundan aşırı derecede etkileneceklerdir.

Dil söyler saklanır, baş belasını çeker. (MY)

İnsanın başına gelen pek çok derdin sebebi gereksiz ve yersiz konuşmalardır.

Konuşma üzerinde odaklanılan konuyu açık etmektedir. Gerekli tüm bilgileri ortaya çıkaran, özellikle konuşmacının konuya bakışını belirgin hale getiren bir iletişimdir. Bu sebeple dilin işi sadece konuşmaktır ve konuşur fakat bunun sonucuna insanın kendisi katlanır. Konuşmada kullanılan dil ve kavramlar tüm bu riskler dikkate alınarak tercih edilmeli. Aksi halde geri dönülmez durumlar gelişebilir.

Dil susmayınca baş esen olmaz. (MY)

İnsanın gereksiz ve yersiz konuşma alışkanlığı sürdüğü sürece başı dertten kurtulmaz.

Az konuşmak toplumda önemli bir olgunluk davranışı olarak kabul edilir. Bu nedenle her ne konuda olursa olsun, az konuşmalı, yerli yersiz her konuyu dile getirmemeli. Aksi halde çok konuşmaktan dolayı konuşma konusuyla ilgili taraflar konuşmaya dahil olup savunmaya geçebilir ve istenmeyen tartışmalar doğabilir. Bu nedenle sık sık konuşmak yerine dinlemek tercih edilmeli.

Dil var bal getirir, dil var bela. (MY)

Güzel sözlü, tatlı dilli insanlar hiçbir zaman kendilerine zarar getirmezler. Kötü konuşan, zararlı kimseler hep kötülükle karşılaşır.

Konuşmanın içeriği ne kadar önemli ise üslup ve tonlamaları da o kadar önemlidir. Konuşmanın üslubu konuşma anında kelime ve seslere yapılan vurgular, tonlamalar, sesin yüksek ya da alçaklığı, beden dili, jest ve mimiklerin tümünü kapsar. Dinleyiciyi ikna etmek, onu konuşma konusuna dahil etmek, söylenenleri kabul etmesini sağlamak ancak dinleyenin hoşuna gidecek bir üslubun kullanılmasıyla mümkündür. Bu nedenle konuşan kişi seçimlerine dikkat etmelidir. Aksi halde istenmeyen sonuçların çıkması da mümkündür.

Dil yarası unutulmaz. (MY)

Kişi duyduğu acı ve kinci sözleri hayatı boyunca unutamaz.

İnsan psikolojisi duyular üzerinden alınan mesajlardan çok etkilenir. Fiziksel olarak bir etki altında kaldığında bu etkinin ortadan kalkmasıyla rahatsızlık da son bulur. Fakat özellikle konuşma üzerinden iletilen mesajlarla dinleyicinin duygu ve düşüncelerine yönelik iletilen mesajların etkisi kısa süreli olmaz. İletilen her mesaj hem duygusal hem de bilişsel olarak diğer duygu ve düşünceleri de etkisi altına alır. Zihinsel süreçte öğrenilen her bilgi diğer bilgilerle ilişkilendirilip tekrar yorumlanarak kişiye ne yapması gerektiğine dair yol gösterir (Özgün, 2014: 42). Bu nedenle dil becerileri üzerinden alınan mesajların etkisi uzun sürelidir.

Dil yüreğin açığını söyler. (MY)

Kişi içindeki duygularını, bilgilerini dile getirir.

Dil insanın konuşarak duygu ve düşüncelerini anlatmasına yardımcı olan bir araçtır. Bu nedenle insanın konuşmalarından onun içinde tuttuğu duyguları ve zihninde taşıdığı düşüncelerini öğrenmek mümkündür (Eroğul, 1994: 123). Aynı konuyu farklı kişiler dile getirdiğinde kişilikleri, bilgi birikimleri, duygu ve düşüncelerinin farklı olması nedeniyle farklı tonlama ve biçimde dile getirirler. Çünkü sözler insanın içine ayna tutarlar.

Dili belasıdır bülbülün kafes. (MY)

Kişi tepki göreceği, cezalandırılacağı sözlerden kaçınmalı, ölçülü konuşmayı bilmelidir

Dil insanın duygu ve düşüncelerini aktaran bir araç olması nedeniyle konuşmalar insanı açık eder. Herkes tarafından bu sayede bilinir olan insan dışardan gelebilecek tehlikelere de davetiye çıkarmış gibi olur. Bu nedenle konuşmamak ya da konuşulacaksa, az ve gereği kadar konuşmak, içerik ve üsluba dikkat etmek gerekir (Özbay, 2001: 9-15).

Dilim, bana giydirir kilim. (MY)

Kişinin sözleri ve fikirleri karakterini yansıtır.

Dilin insanı diğer insanlar arasında yer edinmesini sağlayan bir sosyalleşme aracı olarak bilinmesi, önemini daha da artırmaktadır. Dil hem insanın duygu ve düşüncesini taşır hem de bu yolla yeni duygu ve düşünceler elde eder. Toplum içindeki yerini, konumunu ve önemini bu sayede belirler ve geliştirir. Bu nedenle dile sadece basit bir iletişim aracı olarak bakmamak gerekir. O hem insanın kendini ifade etmesine yardım eder hem de onu gerçek bir varlık haline getirir.

Dilin kemiği yok, ama kemiği kırar. (MY)

Konuşmak kişiye yorucu gelmez fakat ölçülü yapılmazsa büyük dertler açabilir.

Dil insanın önemli bir organıdır. Ayrıca esnek yapısıyla insanın zihnindeki tüm duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilecek yapıdadır. Bu nedenle insanın istemesi hâlinde dilin her şeyi konuşabileceği düşünülür. İnsanın başkalarıyla ilişkisini de yöneten dil eğer yerinde ve olması gerektiği gibi kullanılmazsa insanlara zarar verici hale gelebilir.

Dilin kemiği yok, nereye çevirsen oraya döner. (MY)

Kişi konuşmasını kendi yönlendirir, istediğini söyler.

Konuşma içinde bulunulan duruma göre şekillenene bir dil becerisidir. Her gelişen duruma göre kendine yeni yön bulur. Çünkü her defasında konuşma içeriğine dahil olan yeni kavram ve bilgiler vardır. Bu nedenle kaynak bazen dileyicinin içinde bulunduğu durumu göz ardı edebilir ve kontrolsüz konuşmalar yapabilir. Bu hem bir realite hem de bir temkin durumudur. İnsanlar zaman zaman iletişim sürecinin her ögesini dikkate alamayabilirler ya da göz ardı edebilirler. Bu durumda istenmeyen konuşmalar gelişebilir.

Dilini tutan başını kurtarır. (MY)

Susmayı tercih eden kişi kendine zarar getirmez.

Dil insanın duygu ve düşüncelerini taşıyan bir araçtır. Eğer yerinde ve olması gerektiği gibi kullanılmazsa, dinleyenlerin durumları dikkate alınmadan konuşulursa insan bundan zarar görebilir. Bu nedenle kontrolsüz konuşmamalı, konuşulacaksa tercih edilen kelime ve üsluba dikkat etmeli.

Dilini tutanın başı dinç olur. (MY)

Gerektiğinde susmasını bilen insan birçok sıkıntılardan kendini korumuş olur.

Konuşmalarını dikkatlice, dinleyenlerin özelliklerine göre ayarlayan kişi, konuşması sebebiyle pek sorun yaşamaz. Bazen konuşmada kullanılan üslup dinleyenler açısından uygun görülmeyebilir. Ya da konuşmada anılan bir kişi, konu ve olay dinleyenler tarafından sorun olarak görülebilir. Bu nedenle kontrolsüz konuşmamalı. Sık ve uzun konuşmalardan uzak durulmalı.

Dillenme, bellenme, ellenme. (MY)

Kişi davranışlarının karşılığını görür. Karşısındaki kişiye kaba kuvvet kullanan kişi zorbalık görür, kötü söz söyleyen kişi de çirkin sözler duyar.

Dil toplumdaki her bireyin birbiriyle iletişim kurmasını, birbiriyle duygu, düşünce ve tecrübe alışverişini sağlayan bir araçtır. Karşılıklı konuşmalarda dinleyenler konuşanın fikirlerinden etkilenir, bazen duygu ve düşüncelerini değiştirir, bazen de konuşana itiraz ederek kendi görüşlerini aktarırlar. Karşılıklı bir görüş alışverişi halinde devam eden iletişim döngüsünde her iki taraf da etkindir (Yatkın, 2003: 42). Bu nedenle konuşan kişi

aynı zamanda dinleyen tarafından da etki altına alınır, bazen iletişim süreci tersine dönüp konuşanı zor durumda da bırakabilir. Konuşmamak aynı zamanda kimse tarafından muhatap alınmamak ya da bir zarar görmemek demektir.

Dilsiz olmak çok söylemekten yeğdir. (MY)

Dilini tutmak gereksiz gevezelikten çok daha değerlidir.

Bazı kişiler vardır sürekli konuşurlar, hiç susmazlar çok şey konuştukları zannedilir fakat geriye dönüp bakıldığında hiçbir şey konuşmadıkları fark edilir. Çünkü bu tür insanların konuşmaları boştur. Dolu dolu konuşmak, konuşmasının her cümlesine bilgi ve anlam yüklemek ve bu şekilde uzun bir konuşma yapmak elbette bir meziyet bir konuşma hüneridir. Bu şekilde yapılacak bir konuşma yerine susmak daha mantıklıdır çünkü bu durum bir konuşma kusurudur.

Doğru söyleyene ölüm yoktur. (MY)

Yalan söylemeyen, dürüst kimselerin sözüne herkes güvenir. Bu yüzden böyle kimselerin işi her zaman rast gider.

İletişim sürecinde kaynağın güvenilirliği önemli bir faktördür. Her zaman gerçek kaynaklardan yararlanarak konuşmasını geliştiren konuşmacı doğru ve dürüstlüğüyle dinleyiciler nazarında güven kazanacaktır. Bu nedenle doğruyu söylemekten kimseye büyük bir zarar gelmez. Aksi halde yalanın ya da düzmece bilginin sonuçları tahmin edilemeyecek kadar kötü olabilir.

Doğru söyleyenin başı kel olur. (MY)

Doğru ve gerçekleri savunan kişi sürekli eleştirilere maruz kalır.

Bir bilginin doğru olması, onun konuşmalarda dile getirilebileceği anlamına gelmemeli. Kimi art niyetli insanlar ya da konuşmanın içeriği bakımından kendini muhatap gören kişiler konuşmadan rahatsız olurlarsa, konuşan kişiye zarar verebilirler. Bu nedenle tepki toplayabilir, istenmeyen insan ilan edilebilir. Konuşma planlanırken bu üsluba dikkat edilirse, konuşan dinleyenlerden bir zarar görmez.

Doğru söz çok kişiye batar. (MY)

Doğru sözler yalan söyleyenleri rahatsız eder.

Topluluk içinde konuşulduğunda dinleyenlerin tamamı da konuşana katılarak dinlemezler. Kimileri bu konuşulanlara katılmadığı için bundan rahatsızlık duyar, hatta karşı argüman getirmek için konuşmak ister, itiraz eder veya konuşmanın içeriği ya da üslubunu kötüler. Bu gibi konuşma yapılacağı zaman dinleyiciler arasında tepki verecek kişilerin olacağı da düşünölmeli.

Doğru söz katarından belli olur. (MY)

Bir sözün doğru olup olmadığı gelişinden, tutarlı olup olmamasından anlaşılır.

Etkili bir konuşmada sunulan bilgiler doğru, mantık süzgecinden geçirilmiş ve tutarlı olmalıdır. Bu özelliklere sahip olan düşünceler kendini belli eder.

Doğru söze /Hak söze mecnun dahi razı olur. (MY)

Hiç kimse gerçek olan bir şeye karşı çıkamaz.

Bir sözün doğru olması, itiraz görse bile nihayetinde doğru olduğu kabul edilir. Doğru sözün özelliği doğru, düzgün cümle yapısıyla ve delilli bir üslupla dile getirilmesidir. Doğru söz akla uygun olduğu için en cahil insan bile onun doğru olduğunu tasdik eder.

Doğru söze akan sular durur. (MY)

Kimse doğru olduğu kesinleşmiş bir şeyin aksini iddia edemez.

Doğru söz kendini belli eder ve konuşmada hemen fark edilir. İnsanlar konuşan kişiye muhalif olabilirler ama eğer konuştuıkları doğruysa ve hakikatse, kimse ona itiraz edemez. Doğrunun kendini kabul ettirmek gibi bir özelliği var. Bu nedenle insan doğruyu konuşuyorsa kaygılanmamalı.

Doğru söze can kurban. (MY)

Doğru konuşana herkes güvenir, inanır ve sayar.

İletişim sürecinde önemli olan tarafların konuşmalarının güvenilirliğidir. Eğer bu güven tesis edilirse, iletişim sağlıklı devam eder (Küçükyurt ve Can, 1988: 30). Konuşmada hem konuşan hem de dinleyen kesimin birbirine olan güveni tesis olduğunda konuşan kişi de daha dikkatli konuşacaktır (Yatkın, 2003: 42).

Doğru söze ne denir. (MY)

Doğru söylenen söze hiç kimse karşı çıkamaz, çünkü aksi söylenemez.

Sözün doğruluğu karşısında dinleyiciler sadece tasdik ederler. Bu nedenle konuşmada ikna edici argümanlar sunmak gerekir. Böylece hem konuşana hem de konuşmaya karşı bir güven oluşur. Kimsenin karşı itirazı da söz konusu olmaz, ancak tasdik eder ve konuşmacıyı desteklerler.

Dosta iltifat, düşmana madara. (MY)

İnsan sevdiği kişiye ver, sevmediği kişi hakkında ise iyi sözler söylemez, iyi şeyler düşünmez.

İletişim sürecinde kaynağı etkileyen bazı faktörler vardır. Bunların başında da kaynağın kendi kişiliği ile ilgili görüş, duyuş ve düşünceleridir. İletişim süreci genellikle, kaynağın kendisini algılama biçimine göre şekillenmektedir. Bunun yanında kaynağın alıcıyla ilgili düşünceleri de konuşmasını olumlu veya olumsuz şekilde etkiler.

Duvar da fare var, farenin kulağı var; yleyse duvarın kulağı var. (MY)

Duyulması sakıncalı şeylerden bahsederken yüksek sesle konuşmamalıyız. Aksi halde o yakınlarda bulunan biri konuşmalarını duyup başımıza dert açabilir.

Konuşmaya önem ve kuvvet kazandıran ses, vurgu, ton ve diğer jest ve mimik gibi etkenler önemlidir. Zaman zaman konuşmada sesin yükselmesi ya da kısılması mesajın iletilmesine yardımcı olurlar. Bazen de konuşmanın başkaları tarafından duyulmaması için gereken sessizliğin ya da düşük sesle konuşmanın gereği vardır. Konuşmacı konuşma içeriğine, kapsamına ve dinleyicilerin kim olduklarına göre konuşmada ses ayarını yapabilmeli, kimi mesajları iletirken doğrudan sesle konuşmak yerine kimi jest ve mimiklerle ya da tonlamalarla özel gizli mesajlar verebilmelidir.

Düşünmeden söyleme, danışmadan işe başlama. (MY)

Düşünmeden konuşursan karşındaki kişiye incitecek sözler söyleyebilirsin. Aynı şekilde sormadan, araştırmadan bir işe girişirsen başını derde sokabilirsin.

Konuşmak, insanın sadece aklına geleni dillendirmesi değildir. Sağlıklı bir konuşma için konuşmanın içeriğinin enine boyuna düşünülmesini gerektirir. Çünkü her konuşma dinleyenlerin düşüncelerine, duyu ve tutumlarına hitap etmektedir. Konuşmada

kullanılacak kelimelerin, nerede nasıl vurgu yapılması gerektiğinin, birbiriyle hangi cümlelerin ilişkilendirilmesi gerektiği iyi düşünölmelidir.

Düşünmeden söyleme. (MY)

Düşünmeden konuşmak kişiyi zorda bırakır.

Bir konuşmanın dinlenebilmesi için iyi düzenlemiş, mantıklı bir yapısı olan, açık anlaşılır ve ispatlı örneklerle delillendirilmiş olması gerekir. Çünkü her konuşma bir düşünme ürünüdür. Bir fikri, bir bakışı ifade eder. İçi boş, anlamsız, mesnetsiz, içinde yer alan cümleler arasında mantıklı ilişkisi olmayan konuşmalar dinleyici bulamazlar. Bu tür konuşmalar boş bir lakırtı gibi algılanır. Bu nedenle her konuşmacı öncelikle iyice düşünmelidir.

El uzatılan yere dil uzatılmaz. (MY)

İnsan kendisine yardım eden kişiler hakkında ileri geri konuşmamalı, aksine sevgi duymalıdır.

İnsan ona faydası dokunan kişiyle ilgili kötü konuşmamalı, konuşmalarıyla onu rencide etmemelidir. Türk toplumunda düşküne yardım önemli bir değerdir. Veren el bu sebeple kıymetli bilinir. Bir kişinin kendi malından ve birikiminden bir kısmını bir başkasına yardım amaçlı veriyorsa ya da kişi kendi zamanını başkasının faydası için harcıyorsa, bu basit bir davranış olarak görülemez. Çünkü herkesin kendini düşündüğü zamanda, başkasının faydasına bir davranış göstermek kolay değildir. Bu nedenle yardım alan kişi, yardım aldığı kişiyi rencide edici ya da onun aleyhine bir davranış göstermemeli, onu kırıcı, eleştirici ya da onun bir eksiğini gün yüzüne çıkarıcı sözler söylememelidir.

Elin kapısı ateşten gömlek, demirden leblebidir. (MY)

Yabancı kişilerin iyi niyetle de olsa söyledikleri, kendilerine muhtaç olanların ağrına gider.

İnsanlar, toplum yapısı içinde farklı statülerde bulunurlar ve buna bağlı olarak farklı rolleri ve işlevleri yerine getirirler. Kaynağın içinde yaşamakta olduğu toplumda sahip olduğu statü, yerine getirdiği işlev iletişim sürecini doğrudan etkilemektedir. İletişim sürecinde etkin olabilmek için herhangi bir baskı altında kalmamak gerekir. Kaynağın konuşurken aynı zamanda statüsünün baskısı altında kalması, kullanacağı kelimelere, konuşma üslubuna da yansır. Bu nedenle daha tedirgin, daha kontrollü davranır.

Elin/Âlemin ağız torba değil ki/çekip büzesin/büzülsün. (MY)

Birinin hakkında bir dedikodu çıkmasını; herkes onu kendi de bir şeyler katarak anlatır ve bu kimseleri susturmak mümkün olmaz.

Bir konuşma kusuru olan dedikodu, birbirilerini çekiştirme, onların kendince olumsuz taraflarını abartarak anlatma onları kötüleme, başkalarının özürlerini, kusurlarını ortaya sererek ondan çıkar sağlama eylemidir. Dedikoducular konuşmalarında, bir kişinin arkasından konuşur, onu çekiştirir, kınar ya da küçük düşürmeye çalışır. Bu durumu engellemek olanaksızdır.

Elinden gelmezse bari dilinden gelsin. (MY)

İnsanın maddi imkânları olmayabilir, fakat tatlı dil ve iyi niyet de insan için bir zenginlik sayılır.

İnsanlar fiziki olarak etkileyemedikleri olaylara sözlü olarak müdahale ederler. Sözün ciddi bir emek gerektirmemesi konuşmacının bu konudaki hareketlerini kolaylaştırır. Bu nedenle elle müdahale edilemeyen zor, erişimi imkânsız gelişmeler etkili konuşma becerileri yoluyla alıcının duygu durumu ve düşünce biçimi değiştirilerek önlenebilir.

Erken öten horozun başını koparırlar. (MY)

Her söz vaktinde ve yerinde söylenmelidir. Zamanı gelmeden söylenen bir söz insanın başına umulmadık dertler açabilir.

Her davranışın yeri ve zamanı olduğu gibi her konuşmada neyi, nerede, ne zaman, kime ve nasıl söyleneceğine dair kararlar vardır (Küçükyurt ve Can, 1988: 29). Konuşmayı başlatacak kişi bu düşünce süreçlerinin sağlıklı işletip yerinde ve zamanında harekete geçmelidir. Çünkü konuşma aynı zamanda dinleyenleri etkileme ve ikna etme sürecidir. Bu süreçte konuşmanın amacını zamanlama gerçekleştireceği için konuşma ve dinleme sürecini iyi analiz etmek gerekir.

Eşeğin anırmazı olmaz. (MY)

Akılsız, anlayışı kıt kimseler bilmedikleri halde her konuda söz söyleyerek çevresindekileri rahatsız ederler.

Kişilik iletişim sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır. Konuşma üslubunda, tonlamalarda ve olaylara bakış açılarında kendini belli eder. Kaynağın bu yapısı doğal olarak emir cümleleri, irdeleme, eleştirme, çürütme, konuşma sürecini sabote etme, eksik arama,

başkalarına laf sokma ya da konuşma ortamını karıştırma davranışlarıyla kendini belli eder (Küçükuyurt ve Can, 1988: 29). Kimi insanlarda bu bir alışkanlık hâline gelmiştir. Bu nedenle dinlerken kaynağın bu tip bir tarzı ya da kişilik özelliği olup olmadığı dikkate alınmalı, ona göre dinlenmelidir.

Evvel düşün, sonra söyle. (MY)

Kişi önce iyice düşünüp, sonuçlarını düşünmeden konuşmamalıdır.

Etkili konuşma iyi planlanmış ve düşünülmüş bir konuşmadır. Kaynağın mesajları kodlarken ne şekilde kodlayacağını, jest, mimik ya da beden dili kullanıp kullanmayacağını, nerede ne şekilde bir tonlama yapacağını önceden düşünmelidir (Özby, 2001: 9-15). Özellikle dinleyicileri dikkate alarak planlanmış bir konuşma daha etkili olmaktadır. Kişi düşüncelerini mantık süzgecinden geçirmeden tutarlı bir şekilde sıralamadan konuşmamalıdır.

Evvel selam, sonra kelam. (MY)

İnsan bir tanıdığıyla karşılaştığı zaman önce selâm verip hatır sormalı, sonra konuşmaya başlanmalı.

Selamlaşma günlük hayatta en çok karşılaşılan ve insanlar arasındaki iletişimin vazgeçilmez anahtarlarından birisidir. Selamlaşma, bir tanıdıkla karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde, bir yerde buluşulduğunda ve daha sayılamayacak kadar çok ortamda karşıdaki kişi ya da kişilere bulunulan bir nezaket hareketidir. İyi niyetli olmanın, karşıdaki insanı önemseydiğini göstermenin, iletişim kurma isteğini hissettirmenin kısacası insan olmanın en büyük göstergelerindendir. Bu kadar önemli işlevleri yerine getiren fakat önemsiz bir ayrıntı gibi düşünülen selamlaşmanın kesinlikle ihmal edilmemesi gerekmektedir. Selamlaşma, insanlar arasındaki iletişimin başlangıcındaki ilk adımdır. Bu nedenle birbirleriyle selamlaşmayan insanların iletişime girmeleri mümkün değildir.

Fena söz çekilmez. (MY)

Kötü ve sıkıcı laflardan kimse hoşlanmaz.

Konuşmacının dili bilinçle kullanabilmesi için dil bilgisine hâkim olması, doğru seslendirme kurallarını bilmesi ve uygulaması, kelime ve cümleleri doğru ve amacına

uygun bir şekilde kullanabilmesi, söz varlığının zengin bir boyutunu oluşturan kalıplaşmış ifadelerden yeri geldiğinde yararlanması gerekmektedir.

Fetvayı anlatışa göre verirler. (MY)

Kimin haklı kimin haksız olduğu, verilen ifadeler ve deliller değerlendirilerek ortaya çıkar.

Konuşmanın amaçlarından biri de konuşmacının dinleyiciyi ikna etmesidir. Konuşmacı ikna edebilmek için konuşmasını sağlam temellere dayandırmalı, araştırma yapmalı ve birtakım veriler kullanmalıdır. Ancak en az bunlar kadar önemli olan bir diğer noktaysa konuşmacının üslubudur. Konuşmacının doğru, uyumlu ve etkili bir üslup kullanması dinleyicinin ikna olmasında son derece önemlidir.

Gider kılıç yarası, gitmez dil yarası. (MY)

Kişinin vücudundaki herhangi bir yara büyük de olsa iyileşir, ama duyduğu acı sözleri asla unutmaz.

Bedensel sorunlar fiziksel etki ortadan kalktığında kısa sürede geçer. Buna karşın insanın duygu ve düşüncelerine etki eden sözler insanın psikolojisinde ve algılarında değişime sebep olduğu için etkisi değişerek devam eder. Çünkü her bir bilgi zihinsel gelişimde diğer bilgilerle bağ kurar. Hafızalara yer eder ve uygun bulunduğu yer zaman ve mekanda insan davranışlarına etki eder. Bugün çoğu psikolojik travmaların altında sosyal ilişkiler ve iletişim sürecindeki istenmeyen diyaloglar, ithamlar, gerçek dışı itham, eleştiri ve aşağılamalar vardır (Solak, 2018: 19).

Güler yüz, tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır. (MY)

Birisinden bir şey isterken veya bir ricada bulunurken güler yüzlü davranıp isteğimizi kibarca anlatırsak daha ikna edici oluruz.

İletişimde zaman zaman sert üslup, kırıcı kelimeler, eleştirel bir yol takip edildiği gözlenir. Fakat bu tür iletişimde dinleyici genelde kendini savunana, hatayı kabul etmeyen bir rol oynamaktadır. Bu nedenle dinleyici her kim ve ne pozisyonda olursa olsun, konuşmada kullanılan kelimeler ne kadar zarif, dinleyicinin kendi düşünce dünyasından, empatik ve anlayışlı olursa, dinleyici de tepkilerini ona göre ayarlayacak ve konuşmacıyla aynı fikre yaklaşacaktır (Öztürk, 2017: 206). Aksi hâlde inatlaşma, reddetme gözlemlenir.

Güzel söz demir kapıyı açar. (MY)

Güzel, yumuşak sözler en inatçı, sert insanları bile yumuşatır, etkiler.

İnsanların kimisi oldukça ciddi, iletişime kapalı ve sert mizaçlıdır. Bu gibi kişiler konuşurken ya da dinlerken genelde sert, eleştirel ve reddedici bir yol takip ederler. Kimileri ise savundukları konuya öyle inanmışlardır ki, asla alternatif bir görüş kabul etmezler. Bu kişilerle iletişim kurarken, görüşlerinin yanlışlığı ya da hatalılıkları üzerine sert ve acımasız yaklaşmak yerine daha yumuşak, anlayışlı, görüşlerine önem vererek yaklaşırsa, dinleyici de tutumunu yumuşatacaktır.

Haberi deliyle çocuktan al. (MY)

Deliler ve çocuklar bir işin sonuçlarını düşünmediklerinden duyduklarını olduğu gibi aktarırlar.

Olayları tam olarak değerlendirebilmek için insanın zihinsel becerilerinin tam gelişmiş ve sağlıklı olması gerekir. Görülen ya da duyulan bir bilginin yorumlanması, örneklendirilip bağlamının kavranması hem bu konuda tecrübeyi hem de farklı durumlardaki gelişmeleri de eş zamanlı olarak bilmeyi ve değerlendirmeyi gerektirir. Düşünme becerilerinin olması gerektiği gibi kullanamayan çocuklar ve akıl sağlığı bozuk kişiler olayları gördükleri ya da duydukları haliyle aktarırlar. Bu nedenle bu tür kişiler sıklıkla gerçek bilgi referansı gibi kullanılır.

Hak söz acı gelir. (MY)

Doğru söz bazen kişinin çıkarına ters düşebilir, fakat bunu kabul etmekten başka çaresi yoktur.

Konuşmayı oluşturan sözler mutlaka doğru ve inandırıcı sözler olmalıdır. Bunun yanında konuşma tutarlılık özelliğine de sahip olmalıdır. Tutarlılık tümceler ve paragraflar arasındaki ilişkileri, bu ilişkiler yoluyla oluşan derin yapıyı içerir. Anlam ve mantık açısından metnin tamamında bulunması gereken uyumdur. Bu özelliklere sahip olmayan konuşma inandırıcı ve etkileyici olamaz.

Halının tozu tükenmez/biter, delinin sözü bitmez. (MY)

Bilgisiz, kültürsüz kişiler hiçbir şeyden anlamadıkları hâlde her konuda ileri geri konuşmaktan geri kalmazlar.

Konuşma bir mesaj iletme isteğinden, karşılıklı fikir alış veriş ihtiyacından doğan bir davranıştır. Sağlıklı konuşma ise hem bağlamla ilgiyi koparmamak hem de neyi, ne kadar, kime ve nasıl konuşulacağını bilmekle ilgilidir. Dinleyenin içinde bulunduğu durumu görmezden gelerek gereksiz ve boş konuşmalar dinleyiciyi sıkmaktadır. Fakat kimileri çeşitli sebeplerden dolayı bu davranışı alışkanlık haline getirmişlerdir. Yerli yersiz, gerekli veya gereksiz herkesle her konuyu konuşurlar.

Havlayan köpek ısırmaz. (MY)

Eğer bir insan sürekli konuşmakla zaman geçiriyorsa, o kişiden bir iş yapması beklenemez.

İletişim sürecinde yüksek sesle konuşmak ya da saldırgan bir üslup kullanmak dinleyenlere istenmeyen bir imaj vermektedir. Kararlı ve eyleme geçmek isteyen kaynak kişi karşı tarafı cezalandırmak istiyorsa bunu haber vermez. Kişinin haber vermesi sorunun sadece karşılıklı düellolarla yürümesini kabullenmekle ilgilidir.

İletişimde taraflardan kimisi itirazlarını ve karşı tarafın sözlerini bu nedenle bazen hakarete varan sözlerle reddedebilir. Sağlıklı akıl yürüten bir kişi analitik zekâyâ sahip olması nedeniyle kısa bir durum değerlendirmesinden sonra karar alma sürecini sağlıklı yürütür ve gerekli eylem adımlarını atar. Bu süreçte etrafa bağırp çağırarak akıl yürütme yollarını sağlıklı kullanamama ya da ne yapacağını bilememeden kaynaklanmaktadır.

“Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de. (MY)

İşimize geldiği zaman her şekilde konuşabiliriz.

Konuşma, konuşmanın yapılacağı ortama, hedef kitleye, konuşmanın amacına göre değişiklik gösterir. Her ortamda, her mekanda, her kitleye aynı konuşma yapılamaz. Kişiler değişebilirler. Görüşler de, zaman da, bağlam da değişir. Konuşan kişi tüm bu değişkenleri göz önünde bulundurmalı, ona göre konuşma tarzını, dilini ve üslubunu değiştirmelidir. Normalde tatlı dilli olarak bilinen bir kişi zamanla uysal olarak anlaşılmamak için sert üslup da kullanabileceğini gösterir. Bu dinleyenin konuşmacıyı daha iyi anlamasını sağlar.

Hep kendin söyleyip meclise fütür verme. (MY)

Bir toplulukta konuşurken gereksiz ve uzun konuşmalarla dinleyenlere bıkkınlık verme.

Konuşma duygu ve düşüncelerin aktarılması için etkili kullanılan bir dil becerisidir. Fakat kileri iletişim sürecinde hep kendisi konuşmak ister. Bu ya alışkanlıktan ya düşünme sorunlarından ya da konuşma becerisini yanlış edinmiş olmasından kaynaklanır. Kimi zamanda insanlar özellikle başkalarına konuşma fırsatı vermemek için bu yolu tercih ederler. Fakat sürecin sıklıkla bu şekilde devam etmesi dinleyenleri bıktırdığı gibi, konuşmanın etkisine de zarar verir.

Her bilinen söylenmez. (MY)

Bazen gerçeği öğrenmek birilerinin felâkete uğramasına neden olabilir. Bu durumda gerçeği gizlemekle o kişileri uğrayacağı felâketten korumuş oluruz.

Bilmek, bilinen bilgiyi istenen her yerde konuşulmasını gerektirmez. Bu sınır bazen konuşan tarafından konduğu gibi bazen de dinleyenler tarafından da konabilir. Her bilginin geçerli olduğu, paylaşımının uygun olduğu yerler farklıdır. İyi bir konuşmacı, bağlam ve ortamı, dinleyenlerin kimler ve ihtiyaçlarının ne olduğunu etraflıca analiz etmeli, konuştuğunda ne gibi sonuçların doğacağına yönelik öngörülerle davranmalıdır.

Her doğruyu söylemek iyi değildir. (MY)

Doğruyu söylemeyi büyük bir zarara yol açacaksa söylememek daha iyi olur.

Bir bilginin doğru olması onun her yerde konuşulabileceği anlamına gelmez. Bilgi doğru yerde kullanılırsa, işe yarar. Aksi hâlde istenmeyen sonuçlar da doğar.

Her sözü söyleme, yerin kulağı var. (MY)

Konuşurken dikkatli olunmalıdır. Çünkü farkında olmadan söylenecek bir sır yayılabilir.

Konuşma malzemesi olan bilgi hem bir materyal hem de önemli bir kazanımdır. Bu nedenle bilginin kimlerle nerede ve ne şekilde paylaşılacağı da önemlidir. Konuşmalar dinleyenlerin kim olduklarına ve konuşma amacının ne olduğuna bağlı olarak şekillenir. Eğer bir bilgi dinleyen için değersiz ya da gereksiz ise ve amaçla bilgi arasında doğrusal bir ilişki yoksa, o bilginin orada paylaşılması stratejik açıdan önemli bir sorunu oluşturur. Bu değerli bilginin başkaları tarafından duyulmaması için dinleyiciler arasında başkaları

hesabına dinlemeyen kişilerin de olabileceği hesaba katılmalı

Her şey incelikten, insan kabalıktan kırılır. (MY)

İnsanı çok kaba bir davranış veya kaba bir söz incitir.

Konuşmacı konuyu dinleyiciye her hangi bir şekilde değil, dinleyenin özelliklerini dikkate alarak aktarmalıdır. Konuşma konusu bir uyarı, bir eleştiri ya da bir bilgilendirici olabilir fakat dinleyicilerin kim oldukları ve bu konuşmaya nasıl tepki verecekleri göz önünde bulundurularak daha yumuşak ve empatik bir dil üslubu da kullanılabilir. Aksi halde sert ya da anlayışsız konuşma tarzından dolayı dinleyicileri kırmak mümkündür.

Her şey mevsiminde söylenir. (MY)

Zamansız laf işe yaramaz. Bilginin ne olduğu değil, nerede ve ne zaman nasıl bir işe yarayacağı önemlidir. Zaman, mekân, amaç ve dinleyicilerin kimler oldukları konuşmanın önemini belirler. Bu nedenle yerinde ve zamanında konuşmalar her daim ilgi görmüş, yersiz konuşmalar dinleyiciler tarafından tam anlaşılmadığı için abes karşılanmıştır.

Her şey söylenmez. (MY)

İnsan her şeyi düşünür, ama bunları gereksiz yerlerde söylemekten kaçınmalıdır.

Bir kişinin konuşurken bildiği her bilgiyi dinleyene aktarması beklenemez. Bu nedenle dileyenin neye ihtiyacı varsa ya da neyi bilmesi gerekiyorsa, konuşmaya o bilgi dahil edilmelidir. Çünkü bilgi aynı zamanda güçtür. Bu gücün kontrolsüz ve sorumsuzca kullanımı sorun oluşturabilir.

“Her şeyi bilirim” diyen hiç bir şeyi bilmez. (MY)

Bazı insanlar çok bilgili görünseler bile, aslında hiç bir şey bildikleri de yoktur.

Bilmek insanın yaşadığı çevreyi tanıma eylemidir. Bilinen bir şey var ki, o da insanın sürekli bilme hâlinde olduğu ve bu sürecin asla tamamlanamayacak olduğudur. Çünkü bilgi hem değişmekte hem de gelişmektedir. Hem insan biyolojik ve psikolojik yapısı gereği olarak da her konuya odaklanamaz. İlgi, ihtiyaç ya da mesleği gereği belirli alanlara odaklanabilir.

Herkesin çektiği kendi dili belasıdır. (MY)

Herkes kendi sözlerinden sorumludur ve yanlış sözlerinin cezasını yine kendi çeker.

Konuşurken dinleyenlerin verecekleri tepkileri iyi hesaplamak gerekir. Mesajın içeriği kadar üslup, jest ve mimikler, konuşmacıların beklentileri ve içerikle ilgili ne bildiklerinin hesaba katılarak konuşulması uygun görülür. Bu değişkenleri hesaba katmayı ihmal eden konuşmacı bu konuşmadan ciddi zarar görebilir.

Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta ölüyor. (MY)

Hoş sözlerle dertlere çare bulunmaz.

Konuşma bir iş ya da eyleme dönüşmediği müddetçe sadece bir bilgi alışverişinden ibarettir. Öyle durumlar vardır ki, konuşmak, olayı tarif etmek, sebep ve sonuçlarını açıklamak ciddi bir zaman kaybıdır. Artık üzerinde konuşulan konuyla ilgili harekete geçme zamanı gelmiştir. Bu gibi durumlarda konuşmanın çok kısa tutulması ve eyleme geçilmesi daha uygundur.

İki dışın arasından çıkan, dünyaya yayılır. (MY)

Düşünmeden söylenmiş basit bir söz, büyütülerek tüm dünyaya yayılabilir.

Eğer bir yerde konuşma gerçekleşiyorsa, bu konuşmanın kesinlikle bir dinleyeni vardır. Dar bir dinleyen grubuna yapıldığı sebebiyle orada olmayan kişilerin duymayacağı anlamına gelmez. Dinleyiciler konuşmalara uygun davranmak için harekete geçtiğinde, dinlenen bilgilerin de toplumun diğer kesimine yayılması başlar. Bunun bir söz olması da yayılmanın hızlı ve her tarafa yönelik olacağı da düşünülmeli.

İki dudak arasından çıkan iki günde dünyaya yayılır. (MY)

Konuşulan şeyler çabucak başka kimselerin kulağına gider.

Sır amaçlı yapılan konuşmalar iki kişi arasında ya da özel dar bir grup içinde gerçekleşir. Sanki sadece tarafların duyacağı biçimde planlanmış bir konuşmanın hem sır olması hem de dinleyenlerin katkısıyla kısa sürede yayılacağı da göz ardı edilmemelidir. Çünkü konuşma, dinleme ve davranış arasında ciddi bir ilişki vardır (Şener, 2005: 20).

İki kişi lakırdı ederken üçüncüsü sen olma. (MY)

İki kişi konuşurken üçüncü kişinin lafa karışması saygısızlıktır.

Bazı konuşmaların içleri boştur. Sadece basit düzeyde, niteliksiz, içinde yeni bilgi içermeyen bu tür konuşmalar pek değerli değildir. Bu nedenle bu tür konuşmaların yapıldığı yerlerde zaman harcamaya değmez. Konuşmacının konuşma metninin içeriğini bu açıdan değerlendirmesi, dinleyiciler tarafından boş bir lakırtı olarak nitelendirilmesinin önünü almalıdır.

İki/Dokuz ölç, bir biç. (MY)

Bir işe girmeden veya bir şey söylemeden önce sonuçlarını çok iyi değerlendirmelidir.

Dil becerileri doğumdan itibaren hızla gelişir. Öncelikle sadece duyma, görme ve dokunmayla başlayan alıcı dil becerileri, zamanla konuşma denemeleriyle devam eder. Ses, hece, kelime, öbek ve basit cümle sıralamasıyla ilerleyen konuşma zamanla karmaşık cümleler kurma ve konuşma değerlendirmeleri yapmaya kadar yükselir. Konuşma becerisinin dinlemeden sonra gelişmesi ve konuşmanın kem insanın kendini ifade etmesi hem de başkalarını ilgilendirmesi nedeniyle dikkatle yürütülmesi gereken bir beceridir. Konuşma doğrudan dışa yansıyan bir davranış olması nedeniyle, insanın konuşmaya geçmeden önceki dinleme sürecinin değerlendirme, karşılaştırma, örneklendirme, yorumlama ve kavrama nitelikli olması beklenir.

İnleyen dinleyeni vardır. (MY)

Dert anlatan insan kendine destek bulur.

İnsanlar duygu ve düşüncelerini aktarmak amacıyla konuşma becerilerini kullanırlar. Eğer bir insan konuşuyorsa, başkalarıyla paylaşmak, karşılıklı tartışmak, dinleyenlerce onaylanmak, düşüncelerinin yerindeliğini kontrol etmek istiyordur. Konuşmak hem bir kendini ifade etme hem de dış dünya ile iletişim biçimidir (Yatkın, 2003: 42). Benzer bir durum dinleyenler için de geçerlidir. Kimin kimi neden dilediği incelendiğinde aynı sebeplerden dolayı insanların birbirlerini dinledikleri görülür. Çünkü konuşmak bir insan davranışıdır ve bu bir ihtiyaçtır.

İnsan gönlünün artığını söyler. (MY)

Kişi içindeki duygularını, düşüncelerini konuşma yoluyla ifade ederek rahatlar.

İnsanın iletişim ihtiyacı hem duygu, düşünce ve bilgilerini dışarıya aktarmak yoluyla kendini ifade etme hem de karşıdan bu yolla bilgi alma ve davranışlarını ona göre düzenleme yoluyla giderilir (Şener, 2005: 20). Konuşma içeriği farklı da olsa sözlerde insanın duygu ve inanış biçimi, olaylara karşı sahip olduğu tutumlarının etkisini görmek mümkündür.

İnsan ne çekerse dilinden çeker / İnsan ne bulursa dilinden bulur. (MY)

İnsanlar düşünmeden söyledikleri sözlerden pişman olurlar, hatta başlarını derde bile sokarlar.

Dil insanın kültür, inanç, duygu ve düşüncelerini de içine alır. Buna rağmen kimi zaman konuşmanın içeriği başkaca bilgiler, sesler ya da sembollerle iç içe görünebilir. Kimi zamanda içinde yaşanan toplumun genel kültürünün bilinmemesi, dinleyen kişinin kişilik özelliklerinin konuşma sürecinde hesaba katılmaması insanı konuşma hatalarına sürükleyebilir (Özbay, 2001: 9-15). İnsanın duydu durumunun değişken olması konuşmanın önceden planlandığı gibi gitse de, sorun oluşturabileceği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Konuşanın amacı dinleyene zarar vermek olmasa da dinleyenin içinde bulunduğu durum bundan zarar görebilir. Konuşmacının sahip olduğu dil becerileri, konuşma üslubu, ses, tonlama ve anlatım becerilerindeki hataları konuşmanın da olumsuz ilerlemesine neden olur.

“İstemem” diyenden korkmalı. (MY)

Bazı durumlarda ‘İstemem’ diyen kişi açık sözlülük iradeleriyle davranır. Açık sözlülükten korkmamak gerekir.

İnsanlar çeşitli sebeplerden dolayı iletişim sürecinde gerçek duygu ve düşüncelerini gizleyebilirler. Bu bazen iletişim ortamının uygun olmaması ya da kanalın sorunlu olmasındandır. Bazen de her şey normal olsa bile alıcı ve vericilerin sahip oldukları içe kapanık kişilik, yoğun duygu, düşünce ve tutumların etkisi altında kalınabilir (Çelik, 2008: 10). Açık sözlü kişilerin ne dedikleri tam anlaşılabilirken, aksi durumda bir kişiliğe sahip kişilerin gerçek düşüncelerini bilmemek iletişim sürecinde alıcı ya da vericinin endişe duymasına, iletişim sürecinin sağlığına zarar verebilir.

İyi adama kötü laf söylenmez. (MY)

İyilik ve yardımsever kişilerin hakkında kimse kötü konuşmaz.

Konuşmaların içerik ve bağlamları incelendiğinde kaynağın edindiği izlenimlerden etkilendiği görülür. Mesaja kaynaklık eden olay, olgu ya da davranışların olumlu özellikler taşıması, onunla ilgili bir mesaj oluşturulduğunda bu özellikleri üzerinde barındırır (Şener, 2005: 20). Bu nedenle olumlu gelişmeler olumlu, olumsuzluklar ise olumsuzluk vurguları ile aktarılır.

Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma. (MY)

Kadınlar dedikodu yapmayı severler, bu nedenle de pek sır tutmazlar. Sarhoş insan da çocuk gibi olur ve her şeyi söyler.

İnsanlar farklı cinsiyet, yaş, kültür ya da yaşamsal değişkenler sebebiyle değişik karakterdedir. Kadınlar ve çocuklar hem konuşkanlıkta hem de sır saklama konusunda erkeklere ve yetişkinlere nazaran daha zayıftırlar. Düşünce özürlüler veya yeteneğini geçici süreliğine yitiren sarhoşlar da benzer durumdadır (Küçüküyük ve Can, 1988: 29). Bilgiyi özelliğine göre düzenleyip saklamak ya da kimle neyi ne şekilde paylaşmak gerektiğine fazla enerji harcamazlar. İletişim sürecinde bu gibi stratejik öneme sahip bilgilerin kime verildiği, onun kişilik ve karakteri sebebiyle önem kazanmaktadır.

Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz. (MY)

Kadının özelliklerinden biri de dedikoducu olmasıdır. Bu yüzden kadına her şeyini söyleyen kişinin gizli hiç bir şeyi kalmaz.

Kadınlar mizaç olarak konuşkan kişiliktedirler. Konuşmayı, sır paylaşmayı çok severler. Bu nedenle iletişim sürecinde kaynak ya da alıcıların cinsiyetleri mesaj alış verişinin niteliğini değiştireceği için önemlidir. Başkalarıyla paylaşılmaması gereken bir bilgi, onu koruyabilecek kişilere aktarılabilir.

Kadının zoru diline kuvvet. (MY)

Kadınların erkeklere oranla daha çok boş vakitleri olduğundan, zamanlarını bir araya gelerek konuşup, dedikodu yapmakla geçirirler.

Kadınların iletişim sürecinde erkeklere nazaran daha etkin ve paylaşımcı oldukları

araştırmalarla sabittir (Polat, 2006: 45). Bunu kadınların sözel ve görsel zekâlarının daha gelişkin olduğuna bağlayan da var, sosyal kişiliğe sahip olmalarına bağlayan da. Fakat her halükarda kadınlar konuşmayı, konuşulanları bir başkasıyla paylaşmayı ve tekrar aynı olayı bir öncekine getirip yeniden konuşmayı erkeklere göre daha çok severler. Bu nedenle konuşkanlık bir kadın için karakteristik özellik olarak görülmektedir.

Kapa kapını, öv komşunu. (MY)

Kişi evinin sınırlarını saklamalı, başkaları hakkında da dedikodu yapmamalı.

Toplumsal ilişkiler karşılıklı iletişim kurma çabalarıyla gelişir. Konuşmalardaki hatalar, kullanılan kelimeler, tercih edilen üslup ve tonlamalar bazen bu ilişkilere zarar verir. Bu nedenle iletişim sürecine zarar verebilecek şartların önceden fark edilmesi ve gereken önlemlerin alınması halinde iletişim de sağlıklı ilerleyecektir. Bu nedenle iletişimde irdeleyici, eleştirici ve kişilerin eksiklerini ardından konuşucu bir yaklaşım benimsenmemeli. Karşılıklı iletişim sürecinin olumlu devam etmesi ancak tarafların birbiri hakkında iyi niyet taşıması ile gerçekleşecektir.

Kapalı ağza sinek kaçmaz. (MY)

Düşünerek konuşanlar pek çok sorundan da korunmuş olurlar.

Konuşma becerisi temelinde sağlam bir düşünme becerisini gerekli kılar. İyi düşünülmüş, analiz edilip değerlendirilmiş durumlar her zaman olumlu konuşmalara fırsat verir (Öztürk, 2017: 6). Tam değerlendirmeden, örnekleri öğrenilmeden, sebep ve sonuçları iyice incelenmeden konuşmak eksik bir mesaj âlim ı olacağı için taraflara zarar verecektir.

Kara/Kötü/Fena haber tez/çabuk duyulur. (MY)

İnsanlar başkalarını ilgilendiren kötü bir haber duydukları zaman bunu birbirleriyle rahatça, saklamadan konuşurlar ve o haber yayıla yayıla herkese duyulur.

İnsanlar olumsuzluklara karşı tepkiseldirler. Meydana gelecek herhangi bir problemin oluşmadan önlemini alma çabası hemen her sosyal ve bireysel yapılarda gözlemlenir. Olayın daha fazla yayılmaması, başkalarına da zarar vermemesi amacıyla haberin paylaşımı daha çabuk gerçekleşir.

Kaygılıya sohbet haramdır. (MY)

Bir derdi olan kimse konuşmaya, eğlenmeye fazla zaman bulamaz. Çünkü o yalnızca sıkıntısından kurtulmayı düşünür.

İletişim sürecinde tarafların sahip oldukları kişilik ve yaşamsal sorunlar bir şekilde iletişim sürecine etki eder. Ses tonuna, üslubuna, değerlendirme yoluna yansıyan bu durum insanı çoğu kez konuşmaktan uzaklaştırır (Tuncay, 2014: 117-144). Zihin başka şeylerle meşgul olduğu için sık sık dalgınlıklar yaşar ve mecburen iletişim sürecinin dışında kalır.

Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur. (MY)

Gelinler kaynana karşısında genelde sessiz olmayı yeğlerler.

İletişim sürecinde kaynak ya da alıcı konumundaki taraflar sahip oldukları toplumsal rol ve statülerin etkisiyle bazı davranışları mecburen gösterirler. Bu roller kimi zaman sıklıkla konuşan ya da dinleyen olma şeklinde de kendini gösterebilir (Öztürk, 2017: 6). Özellikle konuşurken nasıl bir üslupla konuşulacağı, öğüt verici mi, eleştirici mi yoksa yol gösterici mi olacağını bu roller belirlemektedir.

Kelamdan evvel selam. (MY)

Bir tanıdığımızla karşılaştığımız zaman sohbeta başlamadan önce selamlaşmayı unutmamalıyız.

Mesaj alış veriş süreci kaynak ve alıcı arasında oluşacak olumlu bir atmosferle verimli hale gelecektir. Bu nedenle kaynak ve alıcı iletişime geçmeden önce tarafların birbirlerini tanıması, üslup ve tutularla ilgili yüzeysel bir değerlendirme amacıyla selamlaşmaları faydalıdır. Bu tür davranışlar iletişim sürecinin başlatılması ve sağlıklı yürümesi için düşünülmüş ön hazırlıklardır.

Kem söz kem akçe sahibinindir. (MY)

İftira, kötülük dolu sözlerle, sahte kullanılmayan parayı kimse kabul etmez, gene sahibinde kalır.

İnsanın istemeyen kelimeler, iftiralar ve argo kelimelerle mesaj iletmeye kalkışması dinleyene bir şey kaybettirmez. Üslup her zaman için orantılı korumalıdır. Kaynağın kullandığı her kötü ya da iftira niteliğindeki söz ancak kaynağın değerini azaltır. Çünkü dinleyici kendini savunma tepkisi gösterecek ya da kaynak bu durumu tam

ispatlayamayacağı için kendine zarar vermiş olacaktır.

Kemal ehli kemali sukut ile bulmuştur. (MY)

Olgun ve itibarlı bir kişi olmak için gereksiz yere konuşmamayı iyi bilmek gerekir.

Çok konuşma bir insanın çok olgun, çok bilgili ya da çok saygın bir insan olduğunu göstermez. Sosyal ilişkilerinde olgun bir kişilik sergileyenlerin iyi bir gözlemci ve dinleyici olduğu bilinir. Sağlıklı iletişim olayları iyi muhakeme edip muhatabını dinledikten sonra düzgün ve mantıklı cümlelerle düşüncesini açıklamayı gerekli görür. Bu nedendir ki Türkler geleneksel ahlak kuralları içinde çok konuşmamayı güzel ahlak olarak tanımlamışlardır (Keklik, 2001: 30). Zamanının çoğunu bu şekilde yürütenler genelde alıcı dil becerilerinin yardımıyla olayları daha iyi muhakeme etme yeteneği kazanırlar (Muslugüme, 2015: 19). Bu da doğal olarak insana bir olgunluk verir.

Kılıç yarası gider, dil yarası gitmez. (MY)

İnsan biriyle kavga edip zarar görse bile tekrar barışıp dost olabilir. Fakat ondan kötü bir söz işitirse bunu kolay kolay unutmaz.

İnsan psikolojisi çevresel etkenlerden çabuk ve uzun süreli etkilenir. Fiziksel zararlar tedavi edildiğinde insan tekrar eski sağlığına kavuşur fakat çevrenin itham, konuşma ve ağır konuşmalarıyla verdiği psikolojik zararların iyileşmesi ciddi zaman alır. İnsanın sosyal bir varlık olması, kötü söz işitme, eleştirilme, sık sık irdelenme ve aşağılanma gibi durumlarda hayatının tehlikede olduğunu düşünür (Solak, 2018: 19-65). Bu nedenle kişiler arası iletişimde empati kurulmalı. Bir görüşün eleştirilmesi bile düşünülüyorsa, bunun dileyenlerde bırakacağı etki önceden hesaplanmalıdır.

Kimsenin ayıbını söyleme, yerin kulağı var. (MY)

Birisinin bir kusurunu gördüğümüz zaman onu gidip başkasına söylememeliyiz. Çünkü ummadığımız anda ayıbını söylediğimiz kişi bunu başkalarından öğrenebilir.

Konuşulanların dinleyenler tarafından hızlı bir şekilde toplumun diğer kesimine yayılıyor olması, ikili iletişimde bile konuşma konusunun başkaları tarafından öğrenileceğini göstermektedir.

Kişinin başına gelen ağzından çıkandır. (MY)

Kişi bazen söylediği sözlerin kurbanı olur.

Konuşma açıktan yapılan bir faaliyettir. Bu nedenle çevresi bundan etkilenir. Konuşmada kullanılan ifadeler dinleyiciler tarafından dikkate alındığı için iletişim sonunda bir eylem olması olasılığı yüksektir. Özellikle eleştiri cinsinden yapılan konuşmalar istenmeyen kişilerce bir fırsata dönüştürülebilir. Bu nedenle konuşmalarda dinleyenlerin kimler oldukları, konuşma konusunun dinleyici kitleyle ilişkisi bağlamından planlama yapılmalıdır. Kimi zamanda insanlar üzerinde fazla düşünmeden kullandıkları kelime ve üsluplar nedeniyle sorun yaşanmasına sebep olurlar (Özbay, 2001: 9-15).

Kişinin çektiği dili belasıdır. (MY)

Olur olmaz yerde gereksiz sözler sarf eden kişi çevresinden büyük tepki alır.

Konuşma kendi başına bir iletişim sanatıdır (Öztürk, 2017: 6). Hem üslup hem içerik bakımından dinleyicileri bir yandan bilgilendirirken bir yandan da iletişim sürecinin sağlıklı ilerlemesi sağlanır. Bazen istenmeden de olsa, kelimeler arasında rahatsız edici ifadelerin karıştığı ya da üslubun geçici süreliğine de olsa bir dinleyicinin hoşuna gitmediği olabilir. Bu nedenle konuşmada dinleyenlerle arada empatik ilişki kurulmalı (Mutlu, 2004: 248). Aksi halde konuşmacı ile dinleyici arasındaki iletişim kopacağı ve konuşulardan da rahatsız olunacağı için konuşmacı bundan zarar görebilir (Özbay, 2001: 9-15).

Kişinin sözü, özü bir olmalı. (MY)

Dürüst, namuslu kimseler hiçbir zaman ikiyüzlülük etmezler. Onların sözüne her zaman güvenebiliriz.

İnsan davranışları komplike bir yapıdadır. Düşünce sistemi, sosyal yaşam biçimi, açıklayıcı konuşmalar, inanış, tutumlar ve cinsiyet gibi değişkenler insanın davranışlarına yön verir. Konuşma ve özellikle bir fikir, bir tutum ve bakış açısını ifade edici konuşmalar genelde kişinin de bu söylemlere uygun davranmasını gerekli kılar (Küçükyurt ve Can, 1988: 29). Aksi halde konuşmacının inandırıcılığı zayıflar. Bu güveni tesis edilmesi kişinin sözleri ile davranışları arasında uyum ilişkisine bağlıdır.

Kişiye bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp. (MY)

Bilmediğini sorup araştıran kişi bu durumdan utanmamalı. Asıl utanması gereken öğrenmek için hiç çaba göstermeyendir.

Öğrenme merakla başlayan bir eylemdir. Doğumla birlikte başlayan bilme/öğrenme zaman ilerledikçe daha da artar. Erken çocukluk döneminde gelişmiş bir insana göre oldukça bilgisiz ve tecrübesiz olan çocuk, yaşı ilerledikçe merak ve ilgiye bağlı olarak yeni bilgiler de edinir (Çat, 2009: 26). Bu genel doğru nedeniyle bilmemek ciddi bir sorun olarak görülmez. Öğrenme sürecinde her bireyin sürece sorular, açıklamalar, örnekler verme yoluyla etkin katılımı beklenir.

Konuşmak okumaktan iyidir. (MY)

Kişi başkalarıyla çeşitli konularda konuşarak, tartışarak yeni bilgiler edinir.

İnsanın gündelik yaşamının diğer dil becerilerine göre % 30'unun konuşarak geçmesi öğrenme yolu bakımından konuşmanın etkisini daha da kuvvetlendirmektedir (Nalıncı, 2000: 130). Okuma kişinin tek başına yürüttüğü bir bilgi edinme eylemi olarak bilinir. Bu nedenle işbirlikli öğrenme etkinliği olan konuşmaya göre daha az öğrenme sağlar. Ayrıca konuşma bireylerin rol edinerek, fikirlerini karşılaştırarak ve sosyalleşerek öğrenmesinde etkili bir yöntem olarak bilinir (Chomsky, 2009: 53).

Köprüden geçinceye kadar ayıya “dayı” derler. (MY)

İnsan birine işi düştüğü zaman ondan hoşlanmasa bile işi bitinceye kadar ona birazcık tatlı dil ve güler yüzlü davranmaktan kaçınmamalıdır.

İnanlar arasındaki iletişimde bilgi aktarma, açıklama, kendini ifade etme, örneklendirme, yorumlama ve ikna etme amacıyla birçok konuşma düzenlenir. Bu konuşmalarda dinleyicinin güvenini kazanılması, konuşma konusuna dinleyicinin desteğinin alınması önemlidir. Konuşmacı bunu sağlamak için zaman zaman dinleyicinin düşünce yapısına uygun, ona muhalefet etmeden açıklamalar yapar. Konuşmacı esas amacı gerçekleşene kadar dinleyicinin destekleyeceği türden ifade tarzları, övme ve fikirlerini destekleme taktiklerine yer verebilir. Bu farklı fikirlere sahip dinleyicilerin konuşma ortamından uzaklaşmalarını sağlama yönünden etkili bir tekniktir.

“Kör kadı” diyecek kadar doğru söz de işe yaramaz. (MY)

Gerçek de olsa söylenmeden önce sonuçlan düşünölmeli.

Konuşmaların büyük çoğunluğu konuşmacının amacına ve konusuna göre planlanmaktadır. Dinleyiciyi ve onların ilgi, bilgi ve tutumlarının göz ardı edildiğı konuşmalar genelde sıkıcı olurlar (Öztürk, 2017: 6). Bu nedenle konuşmacıların konuşmalarını dinleyiciye göre düzenlemesi, onların öncelikle onaylayabileceğı türden bir üslup tercih edip sunuş yapmalıdır. Aksi halde konuşmanın konusu doğru da olsa, dinleyenler yüz çevirebilirler.

Kötü söz kalp akça sahibinindir. (MY)

Kötü sözü ve sahte parayı kimse kabul etmez. Sonuçta yine sahibine kalır.

Bir insanın bir başkasına kötü söz söylemesi, karşıdaki kişinin kötü olduğunu göstermez. Konuşmalarında kullandığı aşağılayıcı cümleler tepki alacağı ve karşı argümanların geliştirilmesine sebep olacağı için bu üsluptan en fazla zarara gören kişi yine eleştirel üslubu kullanan olacaktır. Ayrıca olumsuz üslup kişinin kendisinde olumsuz tutum ve davranışlara da sebep olacağından, yine kendi davranışından kendisi zarara görecektir.

Kurbağanın vakvakası suyu bulandırmaz. (MY)

Önemsiz birinin sözleriyle çoğunluğun kararları bozulmaz.

Konuşmalar alanda bilgi sahibi ve konuya taraf kişilerce yürütöldüğünde bilgi alış verişinde herhangi ciddi bir sorunla karşılaşılmaz. Fakat elinde gücü olmayan, yeteneğı kıt ve alanın dışında birisinin konuşmanın seyrine yönelik hamleleri fazla önemsenmez.

Kurt uluya uluya başına bela getirir. (MY)

Yersiz ve gereksiz konuşmaya alışmış kişi bu huyu yüzünden sık sık başını derde sokar.

İnsanlar konuşurken konuyu tüm ilintileriyle birlikte aktarmak isterler. Ana konu etrafında şekillenen konuşma yan konular ve konuyla ilgili kişi, yer ve zaman açısından detaylandırılır. Konuşmanın açıklayıcı nitelik kazanması amacıyla dinleyen taraflar kendileriyle ilgili kısımlara cevap vermek isterler. Bu doğal bir hak olarak görülür ve genelde konuşmacı tarafından engellenmez. Kimi konuşmacılar dinleyenlerin bu özelliklerini dikkate almadan konuşmalarına devam ettikleri ve özellikle eleştiri, tenkit ve

yalan beyan gibi içeriklerle farklı yerlerde çok sayıda konuştuklarında taraf olan dinleyicilerce engellenmek istenebilir. Bu nedenle konuşmanın içeriğinin ve dileyiciyi ilgilendiren kısımlarının bir soruna dönüşmemesi için ifade üslubuna dikkat etmelidir (Özbay, 2001: 9-15).

Laf dağarcığına sığmaz. (MY)

Söz dağarcığı geniştir. İnsanlar duygu ve düşüncelerini istedikleri yorumlarla ifade ederler.

Konuşma denince akla genellikle, konuşmanın fiziksel yönünü oluşturan diksiyon gelmektedir. Oysa konuşmanın alt yapısını, arka bahçesini gelişmiş bir sözcük dağarcığı meydana getirmektedir. Bu bakımdan konuşmayla doğrudan ilişkili olan sözcük dağarcığı, en az doğru ve güzel konuşma kadar önem taşımaktadır. Sözcük dağarcığı ne kadar güçlüyse kendini ifade gücü de o kadar güçlü olur.

Laf kıtlığında asmalar budayayım. (MY)

Bazı kimseler çok konuşmayı sevdikleri halde konuşacak konu bulamadıklarında gereksiz ve saçma şeyler konuşurlar.

Konuşma kişinin kendini ifade edebilmesi için bir araçtır. Bazı kişiler ihtiyaçları olmamasına rağmen konuştuklarında ortaya amaca uygun olmayan gereksiz konuşmalar çıkar.

Lafla borç ödenmez. (MY)

Kişi lafla borçlarını ödeyemez, çalışıp kazanması gerekir.

Boş vaatler genelde dinleyicinin yüz çevirdiği konuşma türlerindedir. Bilhassa dayanaksız konuşmalar dinleyici tarafından gerçeklik olarak algılanmazlar. Delillerle kuvvetlendirilmiş her konuşma dinleyende güven sağlar (Şener, 2005: 20).

Lafla duvar örülmez. (MY)

Büyük laflar etmeyi herkes becerebilir. Fakat önemli bir işi başarmak için bu yeterli değildir.

Kimi zaman konuşmak değil, yapmak gerekir. Dil becerilerini yerinde ve zamanında nasıl kullanması gerektiğini bilmeyenler ya da sözden başka yapacak bir şeyi olmayanlar zaman geçirme maksatlı konuşma başlatabilirler. Ama şu iyi bilinmelidir ki, bu tür konuşmalar konuşmacının boş konuşan değersiz bir kişi olduğu imajını uyandırır.

Lafla iş bitmez. (MY)

Bir insan hakkında fikir yürütmek için sadece söylediği sözlere bakmak yetmez, yaptığı işlere ve davranışlarına da bakmak gerekir.

Belki her konuda az da olsa konuşup neyin nasıl yapılacağı gündeme getirilebilir fakat bu konuda zamanı fazla uzatmadan hemen eyleme geçmek gerek. Aksi halde dinleyicilerin sabrı zorlanmış olur.

Lakırdı bilmeyen meclisten kaçır. (MY)

Konuşmasını, sohbet etmeyi beceremeyen kişi arkadaşlar arasında yapılan toplantılardan fazla hoşlanmaz biran evvel o ortamdaki kurtulmak ister.

Konuşma sadece bireysel bir faaliyet değildir. Sosyal yönü de olan konuşmada dinleyicinin duygu durumu, kültürü ve değerleri dikkate alınmalıdır. Aynı zamanda içinde yaşanan toplumsal değerlerin dikkate alınması konuşmanın değerini artıracaktır (Öztürk, 2017: 6). Çünkü her konuşma o toplumun değerlerine, gelenek ve göreneklerine, kullandığı dile, espri ve zevk anlayışına göre şekillenir. Bu kurallara uymayan konuşma dinleyiciler tarafından anlaşılamadığı gibi pek ilgi de çekmez.

Lakırdı ile ağız aşınmaz. (MY)

Çok laf etmek için fazla bir çaba harcamaya gerek yoktur.

Konuşma her ne kadar biyo-psikolojik ve fiziksel bir faaliyet olsa da, otomatik yürütülen bir davranış olduğu için insanı o kadar fazla yormaz. Özellikle hoş sohbet türü konuşmalar insan psikolojisini olumlu etkilemektedir.

Lakırdının kıyası, sözün temsili. (MY)

Bir şeyi anlatırken az ve öz konuşmaya özen göstermeliyiz. Aksi halde konuşmayı uzun tutarsak dinleyenlerin anlaması daha güç olur.

Uzun konuşmalar yapmak, çok şey söylemek konuyu daha iyi anlatmak anlamına gelmez. Dinleyicinin hem yorulmaması hem de dikkatinin dağılmaması için konuşmayı kısa ve öz tutmak gerekir. Konuşmanın gereğinden fazla uzaması konuyu yeniden farklı yollarla anlatmak anlamına geleceği için konuşmacıyı tekrara sokar ve hata yaptırır.

Mastarsız yazılan kitabın okunacağı yoktur. (MY)

Özenle ifade edilmeyen fikirler etkili olmaz.

Bir konuşmanın iyi dinlenmesi ve dinleyicinin de buna değer vermesi isteniyorsa, iyi planlanmalı, dil ve üsluba dikkat etmelidir. Dinleyicilerin ilgi ve ihtiyaçlarının da dikkate alındığı, onları rahatsız etmeden, irdeleyip eleştirmeden büyük bir nezaket ve titizlikle yürütülen konuşma elbette huzurlu ve faydalı bir şekilde dinlenecektir. Aksi halde başı sonu belli olmayan, neyden ve ne için konuşulduğu, kime hitaben konuşulduğu belli değilse, kimse kendini muhatap görmeyeceği için dinlenmez.

Mazlum eşeğe herkes biner. (MY)

Sessiz, garip kişiden herkes yararlanmak ister.

Konuşma insanın çok önemli bir özelliği ve ihtiyacıdır. Tüm duygu ve düşüncelerini en etkin ve kısa ancak konuşarak aktarabilir. Konuşma becerisi hem düşünme becerisinden etkilenirken, düşünme becerilerini de etkiler. Sağlıklı bir bireysel ve sosyal yaşam için gelişmiş bir konuşma becerisi kaçınılmazdır. Konuşmak, sorunlarını dile getirmek, bir isteği ya da tercihi varsa onu konuşarak belli etmek normal ve doğal bir insan davranışıdır (Özbay, 2001: 9-15). Eğer insan duygu ve düşüncelerini, çektiği acıları ya da sevincini konuşarak dile getirmiyorsa, o insanın hasta olduğu ya da başka bir gelişimsel bozukluğundan bahsedilebilir. Konuşmamak, ilerde yaşanabilecek sorunlara da razı olmak anlamına gelebilir.

Mecliste dilini sofrada elini kısa tut. (MY)

Kişi az yiyip, öz konuşmalıdır.

Türk toplumu fazla konuşmayı edepsizlik olarak algılamaktadır (Keklik, 2001: 30). Sosyal yapı içerisinde kimlerin öncelikle konuşacağı, karar alma sürecine dahil olacağı genelde yaş, tecrübe, statü ve eğitimle belirlenir. Bunun anlık oluşan konuşma meclislerinde bir anda istatistiksel olarak belirlenmesi zor ve uygun da değildir. Bu nedenle herkes mümkünse az ve öz konuşmaya, mümkünse ancak talep edildikçe gereği kadar konuşmaya çalışırsa, geri kalan dinleyiciler de kendi fikirlerini açıklama fırsatı bulur. Aksi halde sadece kendini öne çıkarmış kabul edilir. Benzer durum yemek için de geçerlidir. Her iki durum da dikkate alındığında, toplum içinde sadece benmerkezci davranarak diğerlerini

rahatsız etmemek gerekir.

Mekruh yiyene haram söz yakıştır. (MY)

Haram yolla kazanç sağlayanların sözleri de dürüst olmaz.

İnsan bir defa yanlış yapınca, devamı gelir. Suça bulaşmış insanların bile ilk suçlarından sonra tekrar suç işleme olasılıklarında artış gözlenmektedir. Bu nedenle kötü davranışlar azar azar yaparak devam edilirse, ilerde daha büyük kötü davranışların kapıları aralanır. Konuşmalarda insanların tahammül edebilecekleri basit hatalar yapmaya devam eden kişiler belirli bir zaman sonra ciddi hatalar yapmaya başlayacaktır (Öztürk, 2017: 6). Çünkü dinleyenler basit hatalara karşı affedici davrandıkça konuşan kişi düzeltmeye yönelik bir dönüt alamayacağı için sonraki konuşmalarında benzer ve hatta zaman ilerledikçe daha kötü konuşmalar yapmaya başlayabilir. Konuşmacılar dinleyicilerden gelecek tepki, yüz çevirme, sessizlik vb gibi her tür geri bildirimini dikkatle takip etmeli ve kendi konuşmasını değerlendirmelidir.

Meyhane kararı çabuk bozular. (MY)

Sarhoş insan bazen içkinin etkisiyle yerine getiremeyeceği vaatlerde bulunur. Ama ayıldıktan sonra pişmanlık duyar ve verdiği sözlerden vazgeçer.

Konuşma, kişinin beden ve psikoloji durumundan da etkilenir. Bilinçsiz bir halde söylenen sözler daha sonra hatırlanmaz ve sözler yerine getirilmez.

Nadan ile ye iç, sohbet etme. (MY)

Cahil, beceriksiz kimselerle samimi ol, fakat onlarla tartışma. Çünkü onlar sadece kendi bildiklerini doğru sanırlar.

İletişimde önemli olan tarafların birbirlerini anlaması ve karşılıklı bilgi alış verişinde bulunmasıdır. Bu sürecin sağlıklı ilerlemesi için tarafların bilgi birikim ve düşünce biçimlerinin belirli seviyelerde olması gerekir. Bilhassa sağlıklı düşünemeyen bilgisi kıt kişilerle iletişim çoğu kez sorun oluşturmuştur. Bu nedenle gündelik yaşamın zaruretleri nedeniyle bir arada yaşamakla karşılıklı görüş alış verişinde bulunmak ayrı şeylerdir.

Nadana sükût gibi cevap olamaz. (MY)

Cahil, bilgisiz kimselerle herhangi bir konuda tartışmaya girmek anlamsızdır.

Bilgisi eksik olan, araştırmayan, sorgulamayan cahil diye tabir edilen insanların bilgi donanımları oldukça zayıftır. Ancak buna rağmen bilgisizliklerinin verdiği cesaretle her şeyi bildiklerini düşünür ve öyle davranırlar. Bu tip kişiler her zaman her durumda bildiklerini kesin ve doğru kabul ettiklerinden bunlarla tartışılmamalıdır.

Nadanla sohbet etmektense, aklı irfanla taş taşımak yeğdir. (MY)

Cahil insanlarla tartışmaktansa, kültürlü, yetenekli kimselere hizmet etmek daha yararlıdır.

İletişim sürecinin niteliği konuşan ve dinleyenin bilgi birikimine bağlı olarak değişmektedir. Düşünme becerileri doğumdan itibaren ailedeki terbiye, alınan eğitim ve yakın çevredeki sosyal ilişkilerle gelişir. İlk başlarda basit seviyede seyreden düşünme becerileri alıcı dil becerileri sayesinde daha da gelişir. Fakat kimileri bu gelişim sürecini yeteri kadar iyi sürdürememeden dolayı düşünme becerilerinde gerilik yaşanabilmektedir (Muslugüme, 2015: 15). Bu kişiler gerek ikili iletişimde gerekse sosyal iletişimde olayları kavrama, akıl yürütme ve sonuç çıkarma süreçlerinde ciddi sorun yaşayabilmektedir. Karşılıklı iletişimde konuşan ya da dinleyenin bu süreci nasıl geçirdiği iyi değerlendirilmeli. Bazen basit düzeydeki bir bilginin aktarımında gereksiz yan fikirlerle konunun dağılması, semantik sorunlar ya da pragmatik dil sorunları yaşanabilir.

Nasihat söyleyene bakma, nasihatine bak. (MY)

Nasihat verenlerin sözlerinden çok kendi yaptıklarına bakmak gereklidir

Kişi etrafındakilere kendi hayat deneyimlerinden hareketle nasihat verebilir. Nasihat vermek üstün bir meziyet gerektirmez. Ancak önemli olan kişinin verdiği nasihati kendisinin yerine getirip getiremediğidir.

Ne bilirim, ne gördüm, bundan iyisi yoktur. (MY)

Kişi gerekli olmadıkça başkalarının işine karışmamalı, gereksiz sözler etmemelidir.

Bilginin paylaşılması iletişim sürecinin güvenliği ya da dinleyen ve konuşan arasındaki uzlaşıyla ilgilidir. Bilinen bir bilginin yerli yersiz konuşulması istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Bu nedenle dinleyenlerin kim oldukları, bilgi paylaşımının amacı ve kapsamının ne olduğu önemlidir. İhtiyaç olmadıkça, az konuşmak ve genelde dinleyici ve

alıcı dil becerilerini aktif tutmak daha faydalıdır (Muslugüme, 2015: 11).

Öküzü boynuzundan insanı sözünden/diliyle tutarlar. (MY)

Bir insanın nasıl biri olduğuna karar vermek için önce konuşmalarına ve davranışlarına bakarlar.

İnsanın konuşması, konuşma tarzı, üslubu, davranış tarzı insanın kişiliğiyle ilgilidir. İnsanı değerlendirirken konuşmaları, üslubu, davranışları bir ölçüttür.

Önce yiyelim, sonra diyelim. (MY)

İnsanın karnı aç olunca konuşmaya, sohbet etmeye hâli olmaz.

Kişinin sağlıklı bir iletişim gerçekleştirebilmesi için ihtiyaçlarını gidermiş bedensel ve zihinsel olarak konuşmaya hazır olması gerekir. Bu durumda olmayan kişi sağlıklı bir iletişim gerçekleştiremez. Ayrıca yemek yerken ağız doluyken konuşmak konuşma kurallarına ve sosyal normlara uygun değildir.

Özü sözü doğru olanların alını açık, yüzü paktır. (MY)

İnsan dürüst olduğu sürece doğruyu söyler, doğru yoldan ayrılmaz. Dürüst insan yaptıklarından dolayı suçluluk hissetmez, vicdan azabı çekmez. Bunun için haksızlığa uğrasa da başı dik gezer.

Dürüst olan insan sürekli doğru konuşur. Doğru konuşmak dürüstlüğün bir göstergesidir.

Sakalımz olsa sözümüz dinlenirdi. (MY)

Yaşlı ve sakallı kimseler çok görmüş ve tecrübeli olarak bilindiğinden onların sözüne daha çok inanılır ve güvenilir.

Kaynağın güvenilirliği ve mesajı iletme konusundaki becerisi iletişim sürecinin sağlıklı yürütülmesinde etkilidir. Kaynak, bilişsel, psikolojik, toplumsal, statü ve tecrübe bakımından kaynak olma niteliklerine sahipse, dinleyenler tarafından dikkatle dinlenecektir. Bu konuda toplumsal geleneklerin ya da önceden öğrenilmiş bilgilerin de etkisi büyüktür. Türk toplumunda yaşlılık, dindarlık, devlet adamlığı, eğitimlilik ve güngörmüşlük söz ve konuşma becerisi bakımından toplumun diğer kesimlerinden üstün görülür. Bu kişilerin konuşmaları toplumda saygıyla dinlenilir. Aksakal olmak Türk

toplumunda hem yaşlılığa hem de bilgeliğe işaret eder (Küçüköğlü, 2015: 47). Bu nedenle sağlıklı bir iletişimde konuşma kaynağının fiziksel, sosyo-kültürel ve diğer özelliklerinin özenle düşünülmesi gerekir.

Sana laf getiren senden laf götürür. (MY)

Dedikodu yapan, diğer insanları çekiştiren kişi mutlaka bu dedikoduları yaptığı kişiyi de başkalarına çekiştirir. Bu yüzden başkaları hakkında konuşan kişilere güvenilmemelidir.

İletişim tiplerine göre zekâ türlerinde işitsel zekâsı yüksek kişiler genelde dinlemekten büyük zevk alırlar. Aynı zamanda başkalarıyla konuşmaktan ve kim nerede ne dedi konularına da büyük ilgi duyan bu kişiler konuşma sürecini hem uzun tutar hem de fazladan dinlerler (Saban, 2001: 55). Günlük yaşam biçimlerinin büyük çoğunluğunu konuşarak geçiren bu kişiler aynı zamanda kimin nerede ne konuştuğunu da konuşma ortamına taşıdıkları için zaman zaman ciddi sorunlara sebep olurlar. Onlar için bunun adı “laf taşımak” değil, “konuşmayı zenginleştirmek”tir. Konuşmacı ya da dinleyici iletişimdeki kişinin bu tip bir kişiliğe sahip olup olmadığını önceden ya da iletişim sürecinde belirlemeli ve konuşmayı buna uygun olarak düzenlemelidir.

Selamet-i insan, hıfz-ı lisan ilemdir. (MY)

Huzurlu ve sakin bir yaşam sürmek isteyen, çenesine hakim olmayı bilmelidir.

Konuşma sırasında başarılı bir konuşma için uyulması gereken noktalar vardır. Her şeyden önce anlaşılır ve sade bir dil kullanılmalıdır. Konuşma sırasında uzun ve karmaşık cümlelerden kaçınılmalı; kısa cümlelere yer verilmelidir. Gereksiz sözlerle konuyu dağıtmamalı; asıl konudan ayrılmamaya dikkat etmelidir. Akıcı ve anlaşılabilir konuşmaya dikkat etmelidir. Bu özelliklere sahip olmayan konuşma başarılı bir konuşma kabul edilemez.

Selin ağzı tutulur, elin ağzı tutulmaz. (MY)

Bazı olaylar önlem alınarak engellenir, fakat başkalarının konuşmasına engel olmak imkânsızdır.

Konuşma becerisi insanın doğumdan itibaren elde ettiği ve yaşayarak geliştirip duygu düşünce ve görüşlerini diğer insanlara aktarma yoludur (Çongur, 1999: 96). Her insanın doğal bir özelliği olan konuşma başkaları tarafından engellenebilir özellik taşısa da, her

insan kendi yaşam faaliyetlerini yürütmek için bu özelliğini serbestçe kullanmak ister. Bu nedenle insanlar kendi serbest arzularına göre gerekli gördükleri konuları dile getirirler. Engellendiklerinde de tepki gösterirler.

Sorma kişinin aklını, sohbetinden bellidir. (MY)

Bir insanın hangi fikir ve görüşlere, nasıl bir yapıya sahip olduğunu anlamak için onunla bir iki kez sohbet etmek yeterlidir.

Kişiyle yapılan sohbetlerde kişi mutlaka duygularını, düşüncelerini dile getirir. Kişinin duyguları ve düşünceleri de kişiliğinin bir parçasıdır. Dolayısıyla sohbet esnasında bir kişiyi tanıma fırsatı yakalanır.

Sormaktan sıkılmayan insan çok şey öğrenir, sormaktan utanan bildiğini de unutmaz. (MY)

İnsan sorup öğrenmeye ne kadar hevesli olursa, o kadar çok şey öğrenir. Bilmediğini cahil kişiye laf anlatmak oldukça güçtür.

İnsanı konuşmaya iten sebepler incelendiğinde kişisel temel ihtiyaçlar başta olmak üzere sosyal ve bilişsel ihtiyaçlar olduğu görülmektedir. İnsanın ihtiyaç duyduğu şeyin giderilmesi yaşamsal faaliyetlerinin devam ettirilmesi demektir. Bu nedenle konuşma aynı zamanda hayatın daha iyi devam ettirilebilmesi için yeni şeyler öğrenme yoludur. Sokrates bu sebeple öğrenmenin önemli yollarından birisinin karşılıklı diyaloglar şeklinde yürütülecek soru-cevap yolu olduğunu belirtir. İşıtsel zekâyâ sahip kişiler bu nedenle hem yeni bilgiler öğrenme hem de eski bildiklerini pekiştirme amacıyla konuşma yolunu tercih ederler (Saban, 2001: 55).

Söylemesi kolay, ama yapması zor. (MY)

Bir işin nasıl yapılacağı hakkında yorum yapmak çok kolaydır, ama işi yapmak o kadar kolay değildir.

Söz kolay inşa edilen bir eylemdir. Ciddi bir zahmet gerektirmez. İnsanların yapmak yerine konuşmayı tercih etmelerinin bir sebebi, konuşmanın herhangi bir ciddi emek gücüne, bir sermayeye ve başkalarının yardımına gerek duyulmamasıdır. Diğer bir sebebi ise, istenmeyen bir yola girildiğinde konuşma hiçbir ciddi yaptırımını olmaksızın durdurulabilir ya da yön değiştirebilir. Oysa yapmak öyle değildir.

Söyleyeni söylemeyen yener. (MY)

Bazen gereksiz bir konuşma insanın bir kusurunu ortaya çıkarabilir. Fazla konuşmayan kişi işe karşısındakine açık vermediği için kendini zor durumda bırakmaz.

Konuşma etkin bir dil becerisidir. Süreci dinleyene göre daha aktif yönetir. İletilen mesajın yönünü, kuvvetini ve özelliklerini belirlemede söz sahibidir (Çelik, 2008: 10). Ayrıca konuşmak dinlemeye göre bireysel ihtiyaçların dile getirilmesi, bir yaşam mücadelesi olması bakımından da kişisel kazancı yüksek bir dil becerisidir.

Söz ağızdan çıkınca bin dile yayılır. (MY)

Doğru ya da yanlış birisi bir söylenti çıkardığı zaman, o söylenti kısa sürede bütün çevreye yayılır.

İnsanın sosyal bir varlık olması ve yaşamsal faaliyetlerini karşılıklı iletişim yoluyla yürütmesi nedeniyle konuşulan her söz hızlı bir şekilde başkalarına yayılır. Yayılması da gerekir çünkü konuşmayı yapan kişinin amacı da bu şekilde bil yayararak kendine yaşam alanı belirlemektir. Konuşmanın içeriği ve tonu ne kadar nitelikli ise bilgi de bir o kadar hızlı yayılır. Konuşmanın yayılmasını hızlandıran aynı zamanda dinleyenlerin de bu bilgi vesilesiyle kendilerine yaşam alanı belirleme ya da var olan alanında değişiklikler yapma çabasıdır. Bilgi bu amacı gerçekleştirme özelliği bakımından ne kadar değerliyse, dinleyen açısından yayılma hızı da bir o kadar hızlıdır (Özgün, 2014: 42).

Söz avratlarıdır, iş erkeklerin. (MY)

İş yapmak yerine boş gezen kimselerin dedikodu yapan kadınlardan farkları yoktur. Akıllı ve çalışkan kişiler ise boşa zaman harcamaz, sürekli iş yapmak isterler.

İşitsel zekâları erkeklere göre daha gelişkin olan kadınlar, çok ve detaylı konuşmalarıyla bilinir. Oysa erkekler daha çok kinestetik yani fiziksel zekâ bakımından daha gelişkindirler. Bu nedenle de konuşmak yerine yapmayı tercih ederler (Polat, 2006: 42).

Söz büyüğün, su küçüğün. (MY)

Büyüklerin olduğu yerde küçüklere söz düşmez.

Türk toplumu konuşmayı eskiden beri bir irade sahibi olmakla eş tutmuştur. Yaş ve iktidar arasında kurulan doğrusal ilişki benzer şekilde yaş ve konuşma arasında da kurulmuştur. Bu nedendir ki ataerkil bir toplumsal yapısı olan Türklere konuşmak ya âlim in, ya din adamının, ya babanın ya da hükümdarın yetkisindedir. Bu nedenle susmayı ya da az

konuşmayı erdemli bir davranış olarak görmüşlerdir (Keklik, 2001: 30). Bu konuda yazılı bir hukuk olmasa da, sözlü kültür hukuku niteliğindeki atasözlerinden de anlaşıldığı kadarıyla böyledir. Yönetenin yanında yönetilenin, babanın yanında evladın, hatta erkeğin yanında kadının konuşma hakkı pek görülmez.

Söz imzadan muteberdir. (MY)

Dürüst kimselerin sözü belgelenmiş bir anlaşmadan daha geçerlidir.

Mesaj alış veriş süreci olan iletişimde kaynağın güvenilirliği, konuşma içeriğinin doğruluğunu teminat altına alır. Bu nedenle konuşmacı sağlam deliller ve kaynaklar kullanmak durumundadır (Küçükyurt ve Can, 1988: 29). Ayrıca söz Türk kültüründe bir hukuksal nitelik kazanmıştır. Söylem ile eylem arasında birlik aranır (Tarhan ve Kılıç, 2017: 60; Dursun, 2015: 151).

Söz ne kadar ucuz ise iş o kadar pahalıdır. (MY)

Konuşmak insanı fazla yormaz. Ama bir işi yapmak için malzeme ve emek sarf etmek gerekir, çaba gerekmez ama o işi yapmak için çaba, akıl ve güç sarf etmek gerekir.

Her ne kadar konuşma fiziksel ve biyolojik bir etkinlik olsa da, iş yapmadan daha ağır değildir.

Söz sözü açar, söz de tabakayı açar. (MY)

Konuşa konuşa konu konuyu açar ve uzayan konuşma sırasında ikramlar başlar.

İletişim, sürekli bir ilişkiler sistemidir. Bu özelliği nedeniyle iletişim ilişkisi çok zaman karşılıklı ilişki halinde gerçekleşir. Başka bir deyişle zaman zaman alıcı, kaynak; kaynak ise alıcı durumuna geçer. Bu nedenle alıcının da kaynak olma özelliğini taşır. Konuşmacı dinleyicileri konuşma sürecine katmak amacıyla konuşmasını yer yer kesintiye uğratarak dinleyicilerin duygu, düşünce ve sorularını iletir ve dinleyici de konuşmaya başlar.

Sözü ağızda devşir, sonra çıkart. (MY)

Kişi, sözün nereye varacağı düşünmeden, rasgele konuşmamalıdır.

Konuşma içeriğinin dinleyenlerde nasıl bir etki bırakacağı her konuşmacı tarafından düşünülmez. Özellikle gündelik konuşmalarda böyle bir planlama yapılamaz. Zira çoğu konuşma anlık gelişir. Fakat bu konuda daha dikkatli davranan kişiler konuşma becerilerini

geliştirmiş, kontrollü ve dinleyiciyi dikkate alarak konuşmayı bir alışkanlık haline getirmiştir. Doğuştan elde edilemeyen bu etkili konuşma becerisi öğrenilebilen davranıştır. Bu nedenle bu becerinin elde edilmesi için ani konuşmalar yerine düşünerek, cümleler arasında uygun duraklamalar yaparak konuşmak gerekir (Özby, 2001: 9-15).

Sözünün eri ol. (MY)

Verdiği sözü tutan kimselere herkes güvenir ve saygı duyar.

Söz çoğu kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de bir senet niteliği taşır (Dursun, 2015: 151). Konuşma ile davranış arasında bir benzerlik aranır. Bu aynı zamanda kaynağın güvenilirliğini de gösterir bir durumdur. Eğer kaynağın davranışları ile sözleri arasında bir uyum yoksa, konuşmacı dinleyenler tarafından güvenilmez kaynak olarak nitelenecektir (Küçükyurt ve Can, 1988: 30).

Susan uşağa meme vermezler. (MY)

Derdini başkalarına açmayan kişiye kimse ihtiyaç duyduğu konuda yardımcı olamaz.

Konuşma kişinin duygu, düşünce ve ihtiyaçlarını sesli olarak ifade etmedir. Kendi içinde konuşma erken çocukluk döneminde gelişmeye başlayan ve çocuğun çevreyle yaşamsal faaliyetlerini düzenlemek amacıyla yaptığı davranışlardan birisidir. İnsanın sosyal ilişkilerini düzenlemek için kullandığı konuşma becerisi aynı zamanda kişinin olaylarla ilgili duygu ve düşüncelerini de açıklayarak başkalarının bundan haberdar olmasını sağlama yoludur (Şener, 2005: 20). Sessizlik ya da konuşmama ihtiyacını açıklamama, dile getirmeme olarak algılanmaktadır.

Sükût etme gibi âlemde nadana cevap olmaz. (MY)

Bilgisiz ve beceriksiz kimseler her konuda sessiz ve uzak kalmayı tercih ederler.

İletişim sürecinin başlayıp sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi kaynak ve alıcının düşünme becerilerinin sağlıklı gelişmiş olmasına bağlıdır. Esas olan her mesajın bir defa iletilmesidir. Eğer ortamda veya alıcıdan kaynaklı bir gürültü varsa, mesaj tekrarlanabilir. Bazen bu tür gürültüler arasında düşünme hataları, algı sorunları, ön yargılar ya da eski bilgiler de yer alabilir (Altıntaş ve Çamur, 2004: 60). Bu tür sorunlar da iletişim sürecinin gidişatına zarar verir. Üzerinde konuşulan konuyu bağlamından saptırabilir ve konu dışı bilgiler konuşma sürecine dâhil olabilir. Bu da konuşmacı için büyük bir sorundur.

Düşünme becerisi gelişmemiş, hatalı düşünen kişilerle normal bir konuşma yürütmek zordur.

Sükût selamettir. (MY)

Konuşmanın tehlikeli olacağı bazı durumlarda suskunluk insanı dertten kurtarır.

Karşılıklı konuşmada alıcının niyeti, dinleme durumu ya da konunun istenmeyen sonuçlara sebep olabileceği durumlarda konuşmayı sürdürmek sürece zarar verebilir. Bu durumlarda ya konuşma seyrini değiştirme ya da sonlandırma daha faydalıdır.

“Şaşı, çakır” demektense “Kör” de de kurtul. (MY)

Kişi, bazen karşısındakine gerçeği açıkça söylemeye çekindiği için birtakım benzetmelerle onun kusurunu anlatmaya çalışır.

Konuşmacı başarılı bir konuşma için konuşma sırasında uzun ve karmaşık cümlelerden kaçınmalı; kısa cümlelere yer verilmelidir. Gereksiz sözlerle konuyu dağıtmamalı; asıl konudan ayrılmamaya dikkat etmelidir. Doğrudan hedef kitlenin anlayabileceği biçimde ve uzunlukta bir mesaj sunmalı.

Tabak sevdiği deriyi yerden yere vurur. (MY)

Kişi sevdiği insana acımasızca eleştirir.

Belirli bir konuyu olumlu ve olumsuz yanlarıyla ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek yorum yapma, fikir ve çözüm üretme becerilerini geliştirmek amacıyla yapılan konuşma eleştirel konuşma olarak adlandırılır. Eleştirel konuşma yoluyla kişi eksik yanlarını öğrenme fırsatı bulur. Ancak kaynak eleştirel konuşup konuşmama noktasında karşısındaki alıcıya göre kararını verebilir.

Tartışmada yumruk gereksizdir. (MY)

İnsanlar düşünceleriyle tartışırlar. Sözün geçerli olduğu yerde, kaba kuvvet kullanmaya gerek yoktur.

Dil insanlar arasında bir iletişim aracı olarak kullanılır. Sosyalleşmenin de bir aracı olarak görülen dil duygu ve düşünceleri aktarmanın en kolay ve zararsız yoludur (Uygur, 2001: 19). Zaman zaman dinleyenin konuşulanları anlamaması iletişim sorunlarına bazen

istenmeyen tepkilere de neden olabilir. Fakat unutmamak gerekir ki, sorunlar konuşma ya da anlama becerilerini doğru kullanmamakla ilgilidir. Hiçbir kimse başka birisiyle aynı duygu ve düşünüş biçimine sahip değildir. Herkesin bireysel yaşam tecrübesi farklı olduğu için iletişimde anlamsal farklılaşmalar olabilir. Bu gibi durumlarda mesajın iletimi için gerekli kodlarda değişiklik, iletişim ortamının değiştirilmesi ya da kaynak ile alıcı arasındaki mesafenin değişmesi, gürültü faktörünün gözden geçirilip iletişimin yeniden başlatılması gerekir. Bunun dışında kaba kuvvet kullanmak anlamsızdır (Korkmaz, 1995: 98).

Tatlı dil çok adam aldatır. (MY)

İnsanları kandırmanın en iyi yolu tatlı dilli ve güler yüzlü olmayı becerebilmektir.

Kaynak konuşma üslubunu dinleyicinin duygu durumuna göre ayarlarsa, empatik, destekleyici bir üslup kullanırsa, ikna olması büyük ihtimaldir. Dinleyici genelde itham edilmekten ve eleştirilmekten, konuşmacı tarafından ciddiye alınmamaktan rahatsız olur. Eğer konuşmacı dileyiciyle büyük bir uzlaşma dili kullanarak iletişim kurarsa, bu gibi kötü sonuçlar ortadan kalktığı gibi beklenen ikna da gerçekleşmiş olur (Küçükuyurt ve Can, 1988: 30). Bu süreçte alıcının düşünceleri, duyguları, beklentileri, ihtiyaçları önemli rol oynar.

Tatlı dil, güler yüz, düşmanın kolunu büker. (MY)

Tatlı dil ve güler yüz karşısında çok sinirli ve saldırgan kimseler bile sakinleşir, yumuşar.

Konuşmada üslup ve kullanılan kelimeler dinleyicinin duygu ve düşünceleri dikkate alınarak seçilmelidir. Konuşmada amaç dinleyenleri ikna etme ya da onların bu konuşmayı kabul ederek dinlemelerini sağlama ise, sürecin ana belirleyicisinin de dinleyici olduğunu unutmamak gerekir. Bunu dikkate almadan tercih edilen irdeleyici, rahatsız edici ve eleştirici üslup dinleyenleri hem konuşmadan uzak tutar hem de tepki geliştirmelerine sebep olur (Yatkın, 2003: 42). Onlarla empatik bir dil kullanmak üzere, konuşmayı dinleyenlerin görüşleri arasında yapıldığında en fazla karşı duran dinleyici bile konuşmacıyla aynı fikre gelebilir.

Tatlı yiyip tatlı söyleşelim. (MY)

Kırıcı, üzücü, incitici konuşmalardan sakın; güzel, hoş giden bir dil kullan; yerinde ve inandırıcı konuş ki karşıdaki memnun olsun; sen de sevil ve sayıl.

Konuşmacının amacı dinleyenleri övme ya da olumlu yönlerini ortaya çıkarma olmasa bile, uyarı, tembih ya da eleştirme maksatlı konuşmalar tonlama, üslup, jest, mimikler ve sözsüz iletişim yardımıyla rahatsız edici özelliklerinden arındırılabilir. Bunun için dinleyenlerin öncelikle olumlu yönlerini belirtip sevgileri kazanılarak arkasından varsa bir uyarı onu da belirtmek olumlu bir etki bırakabilir. Art arda yapılan olumsuz uyarılar dinleyiciyi her zaman olumsuz etkilemiştir.

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür. (MY)

İyi davranışlarla, güzel sözlerle eğitilemeyen kişiyi yola getirmenin tek yolu dayaktır.

Konuşma verici dilsel bir beceridir ancak konuşmanın olduğu her yerde dinleme de vardır. Konuşmacı bazen konuşmalarıyla karşıdaki kişiyi eğitmeyi hedefleyebilir. Konuşmacının konuşmasının içeriği, kullandığı sözcükler ve üslup ne kadar başarılı olsa da bazen alıcı bunları anlamayabilir. Bu durumda kaba kuvvete başvurulabilir.

Ter dökene mi, bakarsın dil dökene mi? (MY)

Güzel konuşan, iyi sohbet eden kişiye değil, çalışkan becerikli kişiye iş verirler.

Bireysel ve toplumsal hayatta önemli bir yer tutan konuşma; insanın okul ve iş hayatında başarı ya da başarısızlığını belirleyen etmenlerden de biridir. Bireyin diğer insanlarla dil yoluyla kurduğu iletişimin bir boyutunu oluşturan konuşma bir duygu ve düşünce alışverişidir. Bu anlamıyla bireyler arasındaki yaşantıların paylaşılması sürecidir. Çağımızda da demokratik hayatı oluşturmada bir etken olduğu gibi, demokratik bir toplumda vazgeçilmeyecek en temel bireysel hak ve görevdir. Ancak konuşmanın bu kadar etkili ve önemli olması kişinin hayatını sürdürmesi, geçimini sağlaması için yeterli değildir.

Tilkinin yüz masalı varmış, doksan dokuzu tavuk üstüne. (MY)

İnsan hangi konulardan hoşlanıyorsa konuşmalarının, sohbetlerinin büyük bölümü de o konular üzerine olur.

Konu, konuşmacının üzerinde duracağı, söz söyleyeceği her şeyi kapsamaktadır. Konuşmacı kendi duygu, düşünce ve isteklerini aktaracağından konusu mutlaka kendi ilgileriyle ilgili olacaktır. Konuşmacının bilgi birikimi, konuşmacının özel olarak hangi konuda dinleyicileri bilgilendirmek istemesi, günlük hayatın gerektirdiği ihtiyaçlar konunun belirlenmesinde başlıca etkenlerdir.

Usul söyle dam duyar, damdan da eller duyar. (MY)

Biriyle gizli bir şey konuşursan fazla yüksek sesle söyleme, etraftan biri duyarsa, kısa zamanda herkese yayılır.

Ses, diyaframdan başlayarak akciğerler, ses telleri ve ağız bölgesi ses organlarının yardımıyla ortaya çıkar. Ses, bu organlar vasıtasıyla nefes verirken çıkardığımız titreşimlerdir. Ağızdan çıkan titreşimlerin anlam kazanması için bir muhatap tarafından algılanması, yani işitilmesi gerekir. İyi bir ses işitilir olmalıdır. İşitilmeyen bir ses alıcının iletiyi kavramasına engel olur. Gereğinden yüksek olan bir ses de iletişimi olumsuz etkiler.

Uşak/Çocuk ağlamadan anası vermez emmeye. (MY)

Yardıma muhtaç kalmış kişi derdini kimseye söylemezse kimse onun derdini bilmez ve yardım edemez.

Çevreyle iletişim kişinin yaşam mücadelesidir. Gerek ihtiyaçları ve gerekse duygu ve düşüncelerini konuşarak aktarma aynı zamanda kişinin hayattaki yerini belirleme mücadelesidir. Her ne kadar susmak yoluyla alıcı dil becerilerinin geliştirilmesi desteklense de, bir ihtiyaç oluştuğunda konuşmaktan çekinmemek gerekir. İletişim sürecinde baskın ses tonu kullanılması ve dinleyenleri sık sık eleştiri çeken dinleyici olmayı geliştirir. Bunun tek yolu rahat konuşma becerisi edinme, ihtiyaç olduğunda konuşmaktan geri durmamaktır.

Vaktine göre söz söylemeli. (MY)

Kişi gereksiz ve yersiz konuşmalarla başkalarını rahatsız etmemelidir.

Konuşmada sürecinde dinleyenlerin duygu düşüncelerinin dikkate alınması, dinleyenlerin rahatsız olmayacağı, eleştirme ve rencide edici ifadelere yer vermeden bir konuşma

yapılmalıdır. Konuşmada, kendinden önce ve sonra hangi konuşmacının hangi konuşmayı yapacağı dikkate alınmalı, dinleyiciler arasında kimlerin yer aldığı ve konuşma konusu bakımından bir sorun oluşturmayacağı hesaba katılmalıdır.

Yalan söylemeyince laf üremez, haram katmayınca mal üremez. (MY)

Çok konuşanlar gerçekleri yalanla çoğaltırlar. Çok malı olan da kazancına hile karıştırmış olabilir.

Çok konuşmak sanki çok doğru ve etkili bilgiler vermek gibi anlaşılır. Fakat dinleyiciler uzayan konuşmalardan sıkılır, dikkatleri dağılır ve kendilerinin de açıklama yapmalarına zaman kalmayacağı için iletişim süreci zarar görür. Bunu dikkate almayan yapılan bir konuşma gereğinden fazla uzayınca bilgi tekrarı ve aynı düşüncenin farklı versiyonları konuşmaya başlanır. Zamanla açıklamaların birbiriyle arasındaki tutarlılık da bozulunca dinleyenlerin konuşmacıya olan güvenleri zarar görür.

Yalan yanlışdır ki yalanı yanıldır. (MY)

Yalan söz en sinsisi, en kurnaz kimseleri bile yanıldır.

Bir topluluk karşısında söz söyleyen konuşmacı, onlara gerçekleri yansıtmak fırsatını ele geçirmiş demektir. Eğer bunun tersini yaparak dinleyicileri kandırmaya, gerçekleştiremeyecek vaatlerle avutmaya kalkarsa, pek çabuk onların kendine olan güvenini ve inancını sarsar. Onun için konuşmacı, yalan söyleyerek dinleyiciyi kandırmaktan şiddetle kaçınmalıdır.

Yalancı topaldan kolay tutulur. (MY)

Sürekli yalan söyleyen kimseden herkes şüphelenir. Bu yüzden yalanı çok çabuk ortaya çıkar.

Düzmece bilginin en belirgin özelliği parçaları arasındaki bağın kopuk ve ilintisiz olmasıdır. Her ne kadar kısa süreli işe yarasa da ilerleyen zamanlarda bilginin taraflarının sürece dâhil olmaları ve dinleyenlerin bilginin kaynağını tetkik etmeleri nedeniyle gerçeklikten ne kadar uzak kaldığı açığa çıkacaktır.

Yalanı oranla söyle. (MY)

Yalan fazla abartılarak söylenirse inandırıcı olması güçleşir.

Konuşmacı dinleyiciye aktardığı bilgiler içinde doğruluğu ispatlanmış bilgiler yer

almalıdır. Aksi halde inandırıcılığı zayıflayacağı için dinleyiciler iletişim sürecinin dışında kalacaktır. Bu nedenle olay ve olguları betimlerden inandırıcılığı artırmak amacıyla ek bilgilerden yararlanılabilir fakat konuşmanın içeriğine tamamen zarar verecek gerçek dışı bilgilere yer vermemeli.

Yalanı söylemeli, amma kubbesiz bırakmamalı. (MY)

Yalan söyleyen kimse yalanını inandırıcı kaynaklara dayandırarak söylemelidir.

Konuşmacının zorda kaldığı durumlarda düzmece bilgilere yer verilebilir. Fakat dinleyenlerin dikkatle dinlemesi ve zaman zaman geri dönütlerle konuşma sürecini kontrol altında tuttukları görüldüğü edilmemelidir. Bu nedenle içerik oluşturulurken bilgilerin birbiriyle bağlantılarının korunması konuşmanın inandırıcılığını artıracaktır.

Yanşağın belini sağır büker. (MY)

Çok konuşan, geveze kişiye karşılık verilmez, ilgi gösterilmezse daha az konuşur.

Konuşma ve dinleme becerisi arasında, kullanılan ortamın aynı olması açısından da bir bağlantı bulunmaktadır. Konuşma eylemi, konuşmacının duygu, düşünce ve görüşlerini sözlü olarak ifade ettiği, dinleyicinin de kendisine iletilen bu mesajları anlama çabası içinde olduğu bir ortamda gerçekleşir. Ancak konuşmacının bilgi birikimi, konuşmayı sunuş biçimi, konuşma hızı ve konuşma süresi dinleyicinin konuşmacıyı dinlemesini etkiler. Gereğinden uzun konuşma dinleyicinin konuşmacıyla etkileşiminin azalmasına neden olur.

Yemeğin azından sözün çoğundan Allah ırak etsin. (MY)

İnsan karnı doymadığı zaman nasıl rahatsız olursa uzun süren konuşmalardan da o derece rahatsız olur.

Konuşma süresinin uzaması ya da bir konuda gereğinden fazla konuşmak tekrara girecektir. Bu durumda kişi anlatacak doğru bilgi bittiği için eklemeler yapmak zorunda kalacaktır ki, bu da düzmece olur. Yalan bilgi dayanaksız olduğu için hem konuşmacının güvenilirliğine zarara verir hem de toplum içinde saygınlığına. Bu nedenle az, öz ve doğru sözler konuşmalı. Çok konuşmakla daha çok bilgi anlatılacağı ya da dinleyicileri daha iyi ikna edileceği algısı yanlıştır. Aksine daha çabuk bıkkınlık ve dikkat dağınıklığı oluşur.

(Çok) Havlayan köpek ısırmaz. (ÖAA)

Karşısındakini bağırp çağırarak korkutmaya çalışan kimse, eylemli bir saldırıda bulunmaz.

İnsanlarla yüksek sesle özellikle tartışarak konuşan kişi genellikle suçlu olduğu için ya da sırf karşı tarafı korkutmak için yüksek sesle bağırarak konuşur. Eğer birine zarar vermek gibi bir düşüncesi olsa, bunun için bağırarak karşı tarafı korkutmak yerine elinden geleni yapar. Bu nedenle sürekli tehditkar bir dil kullanan kişiden bir zarar beklememeli. Konuşurken bu üslubu kullanmak karşıdaki kişide ciddi etki oluşturmayacaktır. Bu nedenle yanlış anlaşılmamak için kararlı ve sakin konuşmakta, sadece tehditleri peş peşe sıralamaktan uzak durmak gerek.

(Lafın azı, uzu) çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu. Bkz. Çobana verme kızı... (ÖAA)

İnsanların sahip oldukları yaşam tarzları, düşünce biçimleri ya da alışkanlıkları ne ise, hayatın diğer alanlarına da yansımaktadır. İnsanlar arası ilişki, alışveriş ve aile hayatı da dâhil bu görüşün birer yansımalarıdır. İnsanların meslekleri bu tür kanaatlerin edinilmesi için önemli, yorumlamaya bile gerek olmayan çok pratik bir ipucudur. Konuyu çok anlatmak yerine kısaca sonuca götürür.

Acı (kötü) söz insanı (adamı) dininden çıkarır (tatlı söz yılanı ininden çıkarır), (Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır). (ÖAA)

Kötü söz bir kimseyi çileden çıkarır, kötü davranışlara sürükler. Tatlı dil, azgın düşmanı bile yola getirir.

Konuşmada kullanılan üslup ve tonlamalar iletişimi etkileyici özelliklere sahiptir. Dinleyiciye bağlı faktörleri dikkate alarak üslubun düzenlenmesi halinde dinleyicinin düşüncelerini etkileme imkânı vardır. Aşırı sert, irdeleyici, eleştirici ve hatta aşağılayıcı bir üslubun tercih edilmesi halinde dinleyiciden savunma tepkisi veya konuşulanları reddetme davranışı görülebilir (Öztürk, 2017: 6). Bu nedenle konuşan kişi bağlamı ve dinleyicinin içinde bulunduğu psikolojiyi dikkate alarak ses tonu, üslubu ve kullandığı kelimeleri daha yumuşak, içten ve empatik bir yol tercih etmelidir. Bu durumda dinleyicinin konuşmacıyla

hemfikir olma ya da konuşmacıdan gelecek direktiflere uyma davranışı daha yüksek olacaktır.

Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler (Acıkan ne yemez, acıyan ne demez.). (ÖAA)

Geçim sıkıntısı içinde bulunan kişi, ne türlü bir geçim yolu bulursa onu yapar. Canı yanan kişi de sonunu düşünmeden ağzına geleni söyler.

Konuşma insanın dış dünyayla irtibatını sağlayan bir iletişim yoludur. İnsan doğumdan itibaren alıcı dil becerileri yardımıyla dış dünyayı algılamaya ve tanımaya çalışır. Bu aynı zamanda insanın düşünme becerilerinin gelişmesi için temel birikim sağlar. Zamanla elde edilen bu birikimlerle önce kendi ihtiyacı olan şeyleri sesli olarak ifade etmeye, daha sonra çevreyi tanımlamaya ve ilerleyen zamanla birlikte daha karmaşık durumları da karmaşık yapılarla ifade etmeye başlar. Bu sebeple denebilir ki, konuşma bir insan davranışı olarak temel ihtiyaçlardan kaynaklanır (Solak, 2018: 19). Bedensel bütünlüğünü tehdit eden her etkiye karşı verilen en temel tepki ses çıkarmadır. Zamanla karşı tarafın anlayabileceği anlamlı ifadelerle ses çıkarılır. İnsan kendisine acı veren etkilerden hep kaçınma davranışı göstermiştir. Acının boyutuna göre verilen tepkilerin boyutu da artabilir.

Aç ne yemez, tok ne demez. (ÖAA)

Yoksul kişi eline geçen şeyin iyisine kötüsüne bakmaz. Varlıklı kişi ise en güzel şeylerde bile kusur bulur; çekinmeden her şeyi söyler. Bkz. “Acıkan ne olsa yer, acıyan...”

İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi önemlidir. Özellikle beslenme gibi konularda bu ihtiyaçlar karşılanmazsa ciddi ve rahatsız edici bir açlık yaşanır. Bu durumdaki kişi bulduğu ilk gıdayı hiç eleştirmeden, lezzetine ve şekline dikkat etmeden yer. Bu o kişinin bu gıdaya olan acil ihtiyacından dolayıdır. Fakat zaten tok olan ya da herhangi bir şeye ihtiyacı olmayan bir kişi böyle değildir. Bu sebeple onda kusur arar, eksiklik görür, beğenmez ve hakkında ileri geri birçok şey söyler.

Açık ağız aç kalmaz. (ÖAA)

Ne istediğini bilen ve bunu söylemekten usanmayan kimse aç kalmaz. Yaşayan kimse geçim yolunu arar, bulur.

İnsan iletişim yoluyla çevreyi tanımaya ve sosyal uyum sağlamaya çalışır. Duygu, düşünce ve ihtiyaçlar konuşarak aktarılır. Her ne kadar iletişim bireyin kendini ifade etmesi için önemli olsa da, çoğu iletişim sebeplerine bakıldığında temel ihtiyaçların karşılanmasına

yönelik olduğu görülür. İnsanın böylece sosyal özelliği artar, yaşamsal becerileri gelişir ve hayatta kalma mücadelesi daha da kuvvetlenir (Demiray, 2007: 230). Bu sayede kişi ihtiyaçlarını nerden ve ne şekilde giderebileceğine dair tecrübeler ve yeni yollar edinmiş olur.

Açık yaraya tuz ekilmez. (ÖAA)

Dertli, sıkıntılı kimselere üzüntülerini artıracak laflar etmemeli, aksine teselli edici sözler söyleyerek onları biraz daha rahatlatmalıyız.

İletişim sürecinde empatik ilişki sürecin daha da sağlıklı yürütmesine yardımcı olur. Her konuşmacı dinleyen kişinin içinde bulunduğu duygu durumu dikkate almalı ve konuşmada kullanacağı kelimeleri ve tercih edeceği üslubu ona göre belirlemelidir. Kuvvetli bir etki altında kalmış kişilerin tepkileri kendini korumaya yöneliktir. Sosyal, psikolojik, ekonomik veya duygusal açıdan olumsuz etkiye maruz kalan kişiler acıdan kaçma refleksiyle tepkide bulunurlar. Tekrar aynı konuda bir etki olacağına dair izlenim edinirlerse tepkisellikleri daha da artar. Bu nedenle konuşma sürecinde kişilerin acıları gündeme getirilmemeli. Dinleyicinin bu durumu dikkate alınmadığında acının artmasına sebep olunur. Bu gibi durumlarda empatik ilişkiler daha faydalı olmaktadır (Yatkın, 2003: 42).

Açma sırrını (sırrını açma) dostuna, (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna. (ÖAA)

Bir sır, dosta bile açılmamalıdır. Açılırsa o da kendi dostuna anlatır. Bundan üçüncü kişi duyar. Böylece sır yayılır, sır olmaktan çıkar.

Bazı bilgiler konuşanla dinleyen arasında özel amaçlarla gizli kalması istenir. Fakat insan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle her insan sadece belirli ihtiyaçlarını bazı kişilerle giderir. Yaşamını devam ettirebilmesi için başka ihtiyaçlarını ise farklı kişilerle karşılar. Bu nedenle hemen her insanın birden fazla sırdaşının olma olasılığı yüksektir. İnsanlar sırlarını bir sırdaşıyla paylaşırsa da, sırdaşın da kendi sırdaşı olacağı için başkaları tarafından duyulma ihtimali yüksektir.

Adamın ahmağı malını över. (ÖAA)

Malını öven kişi, dinleyenlerde o mala karşı hırs ve istek uyandırır. Bu da malın elden gitmesine yol açar.

Mal ya da varlık her insanda aynı miktarda bulunmaz. Kimi insan çok kazanır ama o kadar fazla mal elde edemez. Kimileri ise basit çalışmayla o mala sahip olabilirler. Elde edilen bir mal bu nedenle mal sahibi olmayan kişilerin hep gündemindedir. Bir şekilde o mala sahip olmak isterler. Hayatın hemen her alanında geçerli olan bu kural nedeniyle insanlar sahip oldukları mal, para, iş, iyi özellik ve sağlık gibi varlıklarını fazla abartarak insanların nefretini toplamamalı.

Adamın yere bakanından, suyun sessiz (yavaş) akanından kork (Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork). (ÖAA)

Düşünce ve duygularını açığa vurmeyen sessiz insan, yavaş yavaş akan suya benzer: Derin ve tehlikelidir.

Konuşma insanın iç dünyasında, zihninde, duygu ve düşüncelerinde gelişen gizli bir durumu açığa çıkarmaktır. Kimsenin konuşmadığı bir ortamda kimin ne düşündüğü ve ne yapmayı planladığı da bilinemez. Bu nedenle kişi sessiz duruyorsa, dinleyenler için tanımlanamayan ve tahmin edilemeyen bir kişi durumundadır. Bu gibi kişilerin toplumun diğer kesimi tarafından bilinmek amacıyla sık sık konuşmaya zorlanmasının nedeni budur.

Akıllı, söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler. (ÖAA)

Sonra pişman olmamak için, söylenecek söz, yapılacak iş önce iyi düşünülmelidir. Düşünülmeden söylenen söz, yapılan iş, sakıncalı olabilir; zarar doğurabilir.

Sağlıklı kişi ilişkilerine sahip olmak isteyen ne konuştuğunu düşünerek yapar. Dinleyicinin kim olduğu, konunun ne olacağı ve buna bağlı olarak nasıl bir üslubun tercih edileceği ciddi bir planlama gerektirir. Sağlıklı düşünen kişiler hem konuşmalarının amacına ulaşması hem de dinleyiciye güven vermek amacıyla bunu yapmak durumundadırlar.

Araba devrilince (kırıldıktan sonra, kırılınca) yol gösteren çok olur. (ÖAA)

Tehlikeyi daha önce kimse haber vermez de kötü sonuç meydana geldikten, iş işten geçtikten sonra herkes yanlış yapmışsın, şöyle bir yol tutmalıydın, böyle davranmalıydın diye akıl satar. Öngörü önemli bir düşünme becerisidir. Bu beceriye sahip olanlar geçekte olacaklarla ilgili bir fikir geliştirirler. Bu beceri herkeste olmadığı için kimse kimseye bu yönde bir uyarıda bulunmaz. Olay sonuçlandığında tüm parçalar yerine oturduğu için bu tür olaylar hakkında akıl yürütmek de kolaylaşır. İnsanların bir olay bittiğinde, o olayla

ilgili ileri geri sık konuşmalarının sebebi budur.

Arslan kükrerse atın ayağı kösteklenir. (ÖAA)

Güçlü kimsenin korkutucu sözleri, güçsüz kimseyi kıpırdamaz duruma getirir.

Kaynağın gönderdiği mesaj hakkında sahip olduğu bilgi birikimi ve deneyimleri, iletişim sürecini etkileyen başka bir özelliktir. Kaynak, hakkında bilgi ve deneyim sahibi olduğu konuları daha etkileyici, daha rahat ve inandırıcı bir şekilde karşı tarafa iletir. İnsanlar, toplum yapısı içinde farklı statülerde bulunurlar ve buna bağlı olarak farklı rolleri ve işlevleri yerine getirirler. Kaynağın içinde yaşamakta olduğu toplumda sahip olduğu statü, yerine getirdiği işlev iletişim sürecini doğrudan etkilemektedir. İletişim sürecinin etkili bir şekilde sürdürülebilmesi için kaynağın taşınması gereken bazı özellikler vardır. Bunların başında kaynağın fiziki görünümü ve güvenilir oluşu gelir.

Aşk ağlatır, dert söyler. (ÖAA)

Âşık olan kişi duyduğu acılar nedeniyle zaman zaman ağlar; dertli kişiler de sıkıntılarını başkalarına, anlatma gereksinimi duyarlar. Böylece biraz rahatlamış olurlar.

Erken çocuklukta biyolojik sorunlarını ve ihtiyaçlarını ağlayarak dile getiren çocuk bir yönüyle istemsiz de olsa çevresiyle iletişim içindedir. İster ağlamak yoluyla, ister işaret ya da sözsüz iletişim yoluyla olsun insanlar duygu, düşünce, sorun ve ihtiyaçlarının acilen giderilmesi gerektiği gibi bir duruma geldiklerinde bu durumdan kendi başlarına çıkamayacaklarını anlayınca konuşmaya, çevreden sosyal yardım almaya yönelirler. Bu kimi zaman duygularını sakinleştirme, kimi zaman açlığını giderme, kimi zaman da bir rahatsızlığına çare arama amaçlıdır.

Ateş demekle ağız yanmaz. (ÖAA)

Kişi, zararlı bir eylemin sözünü etmekle kendisini zarara sokmuş olmaz.

Bu atasözünde, derin yapı yüzey yapı kavramlarını hatırlatmaktadır. Dilin anlam boyutu derin yapıyı, ses ve biçim boyutu ise yüzey yapısını oluşturmaktadır. Yüzey yapılar her zaman derin yapıları tam olarak ifade edemez. Bu vesileyle, ayrıca dil biliminde tartışma konusu olan dilin düşünceyi tam olarak yansıtamadığı konusu da ifade edilmektedir. İnsanların ağızlarından çıkan birkaç söze bakarak değerlendirilmemeleri gerektiği mesajını içermektedir.

Baş dille tartılır. (ÖAA)

Bir insanın konuşmalarından onun hangi fikirlere sahip olduğunu öğrenebiliriz.

Kişi konuşma sürecinde karşı tarafa duygu düşünce ve ihtiyaçlarını aktarır. Sahip olduğu fikirleri organize ederek hedef kitleye sunar. Sunduğu bu fikirler kişinin kendi duygu ve düşünceleridir. Bundan dolayı dinleyici, konuşmacının fikirlerini konuşması yoluyla öğrenmiş olur.

Beyden gelen bey sayılır. (ÖAA)

Hatırı sayılan kişinin sözlerini, isteklerini başkasına ileten buyruk kuluna, hatırlı kişinin kendisi gelmiş gibi saygı gösterilmesi gerekir.

İletişimi başlatan taraf olan kaynağın toplumsal değerlere, geleneklere, normlara vb. yaklaşma biçimi de iletişim sürecini etkilemektedir. Bunları önemseyen kişi ile önemsemeyen kişinin iletişim kurma biçimleri farklı olacaktır. Kaynağın gönderdiği mesaj hakkında sahip olduğu bilgi birikimi ve deneyimleri, iletişim sürecini etkileyen başka bir özelliktir. Kaynak, hakkında bilgi ve deneyim sahibi olduğu konuları daha etkileyici, daha rahat ve inandırıcı bir şekilde karşı tarafa iletir. İnsanlar, toplum yapısı içinde farklı statülerde bulunurlar ve buna bağlı olarak farklı rolleri ve işlevleri yerine getirirler. Kaynağın içinde yaşamakta olduğu toplumda sahip olduğu statü, yerine getirdiği işlev iletişim sürecini doğrudan etkilemektedir.

Bir ağızdan çıkan bin ağıza (dile) yayılır. (ÖAA)

Bir kişi, yayılmasını istemediği bir durumu kimseye söylememelidir. Söylerse, gizli kalmasını istediği şey, dilden dile dolaşarak toplum içine yayılır. Bkz. “Açma sırrını dostuna...”

Konuşulan bir bilgi dinleyenler tarafından başkalarına da aktarılacağı için anında birçok kişi dinlemiş gibi yapılır. Konuşan kişi bu nedenle konuşmasının ne kadar yayılacağını düşünmeli, ona göre konuşmalıdır.

Bir baş soğan bir kazanı kokutur. (ÖAA)

Kötü bir kişi, kötü bir davranış, kötü bir söz, büyük bir topluluğun havasını bozar.

Konuşurken seçilen kelimeler ve cümleler çok önemlidir. Konuşmanın tamamı çok iyi ve bilgilendirici olsa bile, bazen isabetsiz bir kelime ya da cümle yüzünden tüm konuşma

değersiz kalabilir. Bu nedenle konuşmada daha dikkatli olmalı.

Bir fit bin büyü yerini tutar (yerine geçer). (ÖAA)

Bir kimseyi başkasına karşı kıskırtmak için ara bozacak bir söz, bin büyü kadar etkilidir. İletişimde tercih edilen yöntem, cümlelerde kullanılan basit bir cümle ya da kısa süreli bir konuşma kimi zaman saatlerde yapılacak bir konuşa kadar etkili olabilir. Bu nedenle konuşmada seçilen kelimelere ve konuşa üslup ve içeriğine dikkat etmek gerekir. Öyle sözler vardır ki, basit bir söz değil sanki özel bir kural, formül ya da tılsımlı bir efsun gibi etkili olabilir. Konuşmalarda böyle bir amaç varsa, tercih edilen kelime ve sözler özenle seçilmeli, vurgu, üslup ve cümle dizilişlerine dikkat etmeli.

Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer. (ÖAA)

Öyle bir söz olur ki iki dostu düşman eder. Öyle bir söz de olur ki iki dargını barıştırır.

Konuşmacı anlamsız soruların muhatabı da olsa karşısındakini eleştirmek durumunda da kalsa ölçüyü elden bırakmamalı sakın ve sabırlı bir davranış sergileyerek yerinde ve zamanında konuşmalıdır. Ani sert yersiz çıkışlar ve eleştirilerle kırıcı olmamalıdır. Bir düşünce bir görüş bir yorum bir yargı ya da bir sözün kendince yanlışlığını eleştiri kurallarına uymadan ve karşısındakilerin kişiliğini de yok sayarak çok kaba biçimde belirtmeye konunun havasını değiştirmeye konuşmacının hakkı yoktur. Sert çıkışlar ve kırıcı eleştiriler bir çeşit konuşma bozukluğu olarak kabul edildiği için konuşmacı konuşmasında bu hususa dikkat etmelidir.

Bir söz bin büyüye bedeldir. (ÖAA)

Büyü, kişiyi yanlış şeylere inandırır. Etkili söz ise büyüden daha güçlü bir inandırıcılık taşır.

Etkili konuşma iletişim sürecinin önemli bir yönüdür. Uzun konuşmalar ve açıklamalarla dinleyicileri saatlerce karşısında tutmak çoğu kez bir işe yaramayabilir. Bu nedenle başarılı bir konuşmacı dinleyicilerin içinde buldukları duyguları, düşünce dünyalarını ve konuyla ilgili ön bilgilerini yakından bilirse daha etkili bir üslupla kısa sürede amacına ulaşabilir. Önemli olan mesajın tam iletilmesi için ne gibi etkileme kodlarının kullanılacağıdır.

Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır. (ÖAA)

Doğru yola götüren inandırıcı sözler de yanlış yola sürükleyen etkili sözler de vardır.

Başarılı konuşma ancak gelişmiş düşünme becerileri sayesinde elde edilir. Akıl yürütme yollarını doğru kullanmak, mesajı ne zaman, nerede, kime ve nasıl iletileceğini belirler. Mesajı üreten kaynak iletişim sürecinde iletilen tüm mesajları kendi içinde analiz etmeli, nasıl bir mesaj geliştirmesi gerektiğini, ne gibi kodları kullanması gerektiğini iyice düşünmelidir. Alıcının anlayabileceği ve geliştirilen kodları çözebileceği biçimde iletilmesi gereken mesajlar doğru şekilde alınır ve eylem için etkili olurlar. Aksi halde basit konuşmalardan ibaret kalır. Bu süreçte dikkatle üzerinde durulması gereken faktör alıcının duygu durumudur.

Birden çıkan bine yayılır. (ÖAA)

Bir kişi, sadece kendisinin bildiği bir şeyi, başkasına söylemeyeceğini sandığı bir kimseye söylerse, az sonra konu herkesin diline düşer.

Sözlü iletişimin kuvveti diğer mesaj alış verişlerinden daha etkili ve çabuk yayılır. İletişim toplumsal yaşam içinde bireyin kendini nerede ve nasıl konumlandırması gerektiğini belirlemesi bakımından önemlidir. Bu nedenle gelişen bir mesaj alış verişi, dinleyenleri ve iletişim sürecinde yer almayanları da bir şekilde ilgilendirdiği için alıcı durumundaki herkes tarafından ilgiyle beklenir. Bu nedenle bir konuşma kısa süre içinde tüm dinleyenler arasında yayılır.

Boğaz dokuz (kırk) boğumdur. (ÖAA)

Bir sözü söylemeden önce boğazın her boğumunda bir kez içimizden geçirmeli, bunun nasıl bir sonuç doğuracağını düşünmeli, uygun olmayan yönlerini düzeltmeli, böylece tekrar tekrar (son boğuma kadar) düşünüp düzeltmeler yapmalı, sonra söylemeliyiz. Bu provalar sırasında belki de bir sakınca hatırımıza gelir, sözü söylemekten büsbütün vazgeçeriz.

İnsanların konuşurken genelde etraflıca düşünmezler. Çoğu kez de karşıdakinin ne dediğinden ziyade kendisine sıra geldiğinde ne diyeceğini planlamakla meşguldür. Bu nedenle konuşma becerilerinin iyi gelişmiş olması, iletişim sürecinin de sağlıklı yürümesini garanti eder (Özbay, 2001: 9-15). Etkili bir konuşma yapmak isteyenler

önceden bir hazırlık yapmalıdır. Eğer buna vakti yoksa, yavaş ve karşıdakini dinleye dinleye konuşmalı. Böylece konuşurken ifade hatası yapmazlar.

Boş lakırdı karın doyurmaz. (ÖAA)

Gereksiz ve asılsız laflarla hiçbir işin üstesinden gelinmez.

Kişi günlük hayatında, eğitim hayatında ve iş hayatında kendini konuşarak ifade eder. Fakat kişinin her konuştuğu yapısını yansıtır denilemez. Kişilerin inandırıcılık vasıflarının belirlenmesinde toplumsal roller ile bireysel kabiliyetleri de etkilidir. Kişinin sosyal hayatında sadece konuştuklarıyla değerlendirilmesi söz konusu olamaz çünkü her zaman konuşmasının içeriğiyle yaptıkları uyumlu olmayabilir.

Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun yaş” diye haykırmış. (ÖAA)

Sözlerine dikkat etmeyen kendini bilmez kimseler her yerde olmadık laflar ederler. Bu yüzden başları belaya girse de akıllanmazlar.

Konuşmanın niteliği nerede, ne zaman ve ne konuşulacağını bilinmesiyle belli olur. Bu her konuşan kişinin kolaylıkla dikkat etmesi gereken bir kuraldır. Bazı konuşmalar yerine göre gizlenebilmeli, ertelenebilmeli ya da herkese değil de, gerçek muhataba hitaben yapılmalıdır. Aksi halde konuşan kişinin münasebetsiz, akılsız ya da olayları tam düşünemeyen bir kişiymiş gibi anlaşılmasına sebep olabilir.

Cami ne kadar büyük (cemaat ne kadar çok) olsa imam (hoca) gene bildiğini okur. (ÖAA)

Çevrenin eğilimi ne olursa olsun, söz kendisinden biten kişi, yapabildiğini (ya da istediğini) yapar.

Danışan dağı aşmış, danışmayan(-ın) yolu şaşmış. Bilmediği şeyi bilene soran, en güç işlerin altından kalkar. Sormayan, güçlükler içinde yuvarlanır gider. Bkz. “Soran yanılmamış.”

Çatal kazık yere batmaz (geçmez, çakılmaz). (ÖAA)

Birden çok kimsenin söz sahibi olduğu iş yürümez. Yönetimde önemli olan tek bir misyon için aynı vizyonla hareket etmektir. Fakat birlikte karar almak zorunda olan kişiler arasında bu birlik yoksa, biri bir tarafa bir diğer tarafa hareket edeceğinden dolayı ortaya faydalı bir çalışma çıkmayacaktır. Bu nedenle bu gibi yerlerde söz tek kişiye devredilmelidir.

Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz. (ÖAA)

Küçük çocuğun bulunduğu yerde başkasını çekiştirme olmaz. Çünkü herkes çocukla uğraşır, oyalanır. Hiçbir kimse dedikodu yapmaya vakit bulamaz.

Bir konuşma kusuru olan dedikodu, birbirilerini çekiştirme, onların kendince olumsuz taraflarını abartarak anlatma onları kötüleme, başkalarının özürlerini, kusurlarını ortaya sererek ondan çıkar sağlama eylemidir. Dedikoducular konuşmalarında, bir kişinin arkasından konuşur, onu çekiştirir, kınar ya da küçük düşürmeye çalışır. Ancak bir uğraşları olma durumunda dedikodu yapacak zamanları olmaz.

Çocuktan al haberi. (ÖAA)

Büyükler bir konuyu işlerine geldiği gibi anlatırlar. Çocuk yalan dolan bilmez. Her şeyi olduğu gibi anlatır. Onun için haberin doğrusu çocuktan alınır. Gizli şeyler çocuğun yanında konuşulursa çocuk bunları öğrenir ve gizlilik kavramını bilmediğinden, olduğu gibi başkalarına söyler. Bkz. “Deliden al uslu haberi.”

Çok söz (laf) yalansız, çok para (mal) haramsız olmaz. (ÖAA)

Çok konuşanın sözleri arasında herhalde yalan bulunur; bol kazancın içinde yasadışı elde edilmiş para bulunduğu gibi. Çok konuşmak konuşanın bir bilgiyi daha iyi anlatmak istemesinden kaynaklanır. Bu durumda istemeden de olsa konuşmasına yalan bilgiler de karışır. Bu durum çok kazanmak isteyen bir tüccarın işine benzer. O da çok kazanmak istedikçe ticareti genişlediği için illa ki, içine haram para girebilir. Bu bir varsayımdır. Bu nedenle düzgün, doğru ve etkili bir konuşma için kısa ve öz konuşmak yeterlidir.

Deliden al uslu haberi. (ÖAA)

Deli sır saklamasını bilmez. Gördüğünü, bildiğini olduğu gibi söyler. Bundan dolayı - zaman olur ki- haberin doğrusu ondan alınır.

Akıl sağlığını yitirmiş kişiler gördükleri ya da duyduklarını herhangi bir akıl ya da ahlak süzgecinden geçirmeden olduğu gibi anlatırlar. Bu nedenle öyle zamanlar olur ki, sağlıklı düşünemeyen bu kişiler bu özellikleri sebebiyle içine kendi kişilik ve düşünce yapılarını katmadan, kendince yorumlamadan olduğu gibi doğruyu tam olarak aktarırlar. Bu kişiler bu gibi durumlarda önemli bir bilgi kaynağıdır.

Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen. (ÖAA)

Derdi olmayan kimse, önemsiz şeyleri kendine dert edinir, söylenir. Herkes de onu derdi var sanır. Borcu olmayan kimse de evlenirken birçok şeyler satın almak zorunda kalır; borç altına girer.

Esas olan çalışmaktır. Kontrolsüzce konuşmalar yapmak boş adam işidir. Orada burada boş boş ve amaçsızca konuşmak pek akıl işi değildir.

Dil ebsem (susmak) (olsa) baş esen (sorunsuz) (-dir). (ÖAA)

Kişi dilini tutar, her şeyi söylemezse, başını belaya sokmamış olur, rahat eder.

Konuşma her ne kadar övülen bir davranış gibi görünse de, sosyal ortamlarda zarar verici olunabileceği için susmak ya da az konuşmak Türklerde bir erdemli insan davranışıdır (Keklik, 2001: 30). Çok konuşmak çoğu kez insanın fazla bilgi aktarması ya da sesinin yüksek çıkması sebebiyle etrafındaki kişilerin onun bu üstün duruşundan rahatsız olabilirler. Bu da iletişimde istenmeyen durumları ortaya çıkarabilir. Bu nedenle az konuşmak, ya da genelde dinleyici olmak öğütlenir.

Dil yüreğin kepeçesidir. (ÖAA)

Kişi, içinde ne varsa, ne duyuyor, ne düşünüyorsa onu ortaya çıkarır.

Duygu ve düşünceler geliştikçe konuşmalar halinde dışarıya yansır. İnsan hangi konuda ne düşünüyor ve ne hissediyorsa, bunları insanın dilinde yani konuşma biçimlerinde, ifade ettiği cümlelerin içinde, yüzeysel olmasa da derin anlam analizlerinde mutlaka ortaya çıkar. Konuşmacıların bu bilgiye göre davranmaları, dinleyicilerin de dinledikleri her konuşmanın sadece bilgi içermediğini, konuşanın duygu ve düşüncelerini de aktaran yani taşıyan bir özelliği olduğunu bilerek dinlemelidir.

Dilden gelen elden gelse, her fukara padişah olur. (ÖAA)

Kişi her söylediğini yapamaz. Her dilediğini elde edemez.

Konuşma ciddi bir fiziksel çaba gerektirmeyen bir eylemdir. Bu nedenle kişiler arasında kolay icra edilirler. Bunun için ciddi bir ön hazırlık ya da sonrasında sıkı bir iş takibi de gerektirmez. Bu nedenle insanlar eylemden ziyade o konu hakkında konuşmayı tercih ederler. Çünkü eylem hem süre ister, hem zahmetlidir, çaba, emek ve sermaye gerektirir. Çoğu konuşma sadece konuyu müzakere amaçlı olduğu için konuşmada verilen her sözün

de yerine getirilmesi beklenmemeli.

Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim. (ÖAA)

Dilini tutamayıp başının derde sokan kişi, pişman olup “keşke dilim delinseydi de söylemeseydim” der.

İnsanın dili içinde yaşadığı topluma kendini ifşa etmesi nedeniyle zaman zaman başına istenmedik belalar açabilir. Eğer konuşan kişi üslup ve kavramları doğru seçmezse, bazen insanın kendisi bile dilinden şikayetçi olur. Zaman zaman “keşke konuşmasaydım” dediği durumlar, genelde dilinden başına gelecek bir beladan dolaydır.

Doğru (hak) söz (ağızdan) acıdır (acı gelir). (ÖAA)

Kusurları, yanlışları, düzensizlikleri, yolsuzlukları, kötülükleri... bütün çıplaklığıyla ortaya koyan ve eleştiren söz, bu işleri yapanlara çok acı gelir.

Eleştirel konuşmada amaç belirli bir konuyu olumlu ve olumsuz yanlarıyla ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek yorum yapma, fikir ve çözüm üretme becerilerini geliştirmektir. Konuşmacı, seçip sınırlandırmış olduğu konu ile ilgili konuşmasını hiçbir eksik kalmayacak şekilde dinleyicilerin bilgisine sunar. Beğeni ve tepkilerini tarafsız ve bilimsel verilere dayanarak ortaya koyar ve alternatif çözüm önerileri teklif eder. Fakat bu eleştiri dinleyiciyle ilgiliyse çoğu kez dinleyicinin rahatsızlık duymasına sebep olur.

Doğru söyleyenin tepesi delik olur. (ÖAA)

Sözüm bir kimseye dokunur mu diye düşünmeyerek doğruyu söyleyen kişi çok düşman kazanır. Bunlar vura vura onun tepesini delerler.

Doğru söz dinleyenler tarafından her zaman kabul görmeyebilir. İnsanlar kusurlarının yüzlerine veya toplum içinde söylenmesinden pek hoşlanmazlar. Bunu her kim yaparsa, onu tepkilerini bildirirler. Bu da kişiyi rahatsız eder. Bu nedenle konuşma sonucundan zarar görmemek, eleştirilmemek ya da konuşmada başarılı olmak isteniyorsa, konuşma içeriği ve muhataplarının iyi düşünülmesi gerekir.

Dost dostun ayıbını yüzüne söyler. (ÖAA)

Gerçek dostumuz ayıbımızı yüzümüze karşı söyler. Bu bizi uyarmaya, kusurumuzu düzeltmemize yarar. Ayıbımızı arkamızdan, başkasına söyleyen kovculuk etmiş olur. Dost

olan bunu yapmaz.

Kişiler konuşma aracılığıyla bir olayı değerlendirebilir, eleştirebilir ve vardıkları sonucu karşı tarafa aktarabilir. Çoğu kez karşı tarafı üzmemek adına yanlış bir empati anlayışıyla bu olumsuzluklar karşı tarafa iletilmez. Oysa dinleme yoluyla bu eleştirileri öğrenen kişi hatalarını düzeltme fırsatı elde eder. Bu tip konuşmaları da ancak kişinin çok yakını olan biri gerçekleştirir.

Duvarın kulağı var, gözünü de unutma. (ÖAA)

Sır olarak söylenen söz, gizli yapılan iş, dört duvar arasında kalmaz. Gizli söz duyulur, gizli iş de görülmüş gibi yayılır.

Konuşmalar bazen başkalarının duymaması gereken içerikler barındırabilir. Bazen de sadece ortamdaki dinleyiciler dışında kimseyi ilgilendirmeyecek bir kapsamda olabilir. Bu durumda dışardan birileri ya da dinleyicilerden biri bu gizli ya da kapalı durumu başkalarına iletmek amacıyla dinleme yapabilir. Konuşmacının amacı içeriğin gizli kalması ise, konuşmasını ona göre düzenlemeli, düz, açık seçik ve anlaşılır konuşmak yerine dolaylı anlatımlardan, mecazlardan ve hikayeleştirmelerden, hatta atasözlerinden yararlanabilir. Yine de bilgi açığa çıkabilecekse, konuşma içeriğinden çıkartılmalıdır.

Düğünü okuyucu boklar. (ÖAA)

İki taraf arasındaki güzel ilişkileri, söz götürüp getiren anlayışsız aracı bozar. Çünkü bir tarafın iyi niyetle söylediği bir sözü, kendine göre yanlış yorumlayarak, öbür tarafa kötü biçimde ulaştırır.

Mesaj alış veriş sürecini nitelikli kılan, konuşan ile dinleyen arasındaki mesajın nasıl iletiildiği ve dinleyici tarafından nasıl alındığıdır. Hem mesaj hem de mesajı ileten kişi yani konuşan olması gerektiği gibi rollerini oynayabilirler. Fakat eğer dinleyen ve o bilgiyi başkalarına aktarması gereken kişiler ise aldıkları mesajı tekrar kendi bilgi birikimine, algı ve kültürüne göre yorumlayacağı için mesajın içerik ve niteliğinde değişiklik olma ihtimali yüksektir.

El (bıçak) yarası onulur (geçer), dil yarası onulmaz (geçmez). (ÖAA)

Silahla açılan el yarası çabuk iyi olur. Ama kötü sözle açılan dil yarası kolay kolay kapanmaz.

İl ile yani bıçak gibi herhangi bir aletle insana verilen zarar tedavi edildikten sonra geçebilir. Fakat sözle insana verilen zarar insanın psikolojisine zarar verdiği için tedavi süreci bitse dahi, ileriki hayatlarda tekrar sorun yaşanma ihtimali vardır. Bu nedenle konuşarak bir insana zarar vermek gibi bir amaç yoksa konuşurken dinleyenleri itham edici, üzücü, sert, eleştirici, aşağılayıcı üsluplardan uzak durmalıdır. Konuşmada dinlene her söz insanların düşüncelerine, tutum ve davranışlarına etki edeceği için etkisi uzun süren kaygı, korku, stres ve dikkat eksikliği gibi psikolojik sorunlara da sebep olabilir.

El elden kalmaz, dil dilden kalmaz. (ÖAA)

Bir kişi başkasına vurursa, o da kendisine vurur. Bir kişi başkasına kötü söz söylerse o da kendisine söyler. Saldırının eli, dili var da saldırılanın yok mu?

İletişim süreci karşılıklı oluşmaktadır. Taraflardan biri diğerine bir mesaj iletildiğinde, dileyen taraf da ona bir cevap vermektedir. Bu süreçte her iki taraf da sadece bilgi alış veriş değil, aynı zamanda kültür ve tecrübe de aktarırlar. Bu süreç toplumun bireylerini sosyalleştirmekte, birbiriyle benzeştirebilmektedir (Yatkın, 2003: 42). Özellikle konuşurken dinleyene atfen söylenen sözlere karşı dinleyen de bundan geri kalmayıp bir cevap verme ihtiyacı duyar. Bu sonucu doğuran bazen konuşmadaki irdeleyici, eleştirici ya da kötileyici üslup, bazen de bilgilerin doğru olmamasıdır. İletişim sürecinde sadece konuşanın aktif olup dinleyenin pasif kalacağı düşünülmemelidir.

Ele uyan eşini boşar. Bkz. El ağzına bakan karısını... (ÖAA)

İnsanlar başkalarının sorunlarını anlamakta aceleci ve yüzeysel davranırlar. Aile ilişkileri gibi sık değişiklik göstermeyen ve titiz, duyarlı olunması gereken konularda bile toplumun geri kalan kısmı o kadar da fazla sorumluluk duymadan basit kararlarla değerlendirme yapabilir. Bu nedenle olayın dışında kalan birilerinin ileri geri söylediklerine o kadar fazla inanmamak gerekir. Kişi kendi eylemlerini kendi düşüncesine göre yapmalıdır. Aksi halde zararlı çıkacaktır.

Eşegin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa. (ÖAA)

Kimseyi ilgilendirmeyen önemsiz bir işini, herkesin düşüncesini bildirmesine meydan verecek biçimde yapmaya kalkarsan her kafadan bir ses çıkar; hangisine uyacağını şaşırırsın. Böyle işleri kendi kendine karar verip yapmalısın.

Evvel taam (selam), sonra kelam. (ÖAA)

Bir konu üzerinde görüşme, yemek zamanına rastlarsa önce yemek yenmeli, sonra görüşülmelidir. Çünkü aç insan rahat değildir; iyi düşünemez, aklı yemekte kalır.

Yemek yerken konuşmak doğru değildir. Çünkü insanın ağzından yemek saçılır. Bir de yemek, konuşma yüzünden, sofrada uzun süre kalırsa soğur, tadı kaçar. Açlık önemli ve ertelemeye fazla gelmeyen biyolojik ihtiyaçtır. İletişim sürecinde insanın bu zaruri ihtiyacının olması sürece olumsuz etki edecektir (Tuncay, 2014: 117-144). Çünkü konuşan kişinin konuya odaklanmasına, dinleyicilerle aktif bir iletişim kurup göz teması kurmasına da zarar verebilir. Ayrıca öncelikli olarak giderilmesi gereken bu temel ihtiyacın ertelenmesi konuşmacıda stres ve asabiyeti de etkileyeceği için öncelikle bu ihtiyacın giderilmesi ondan sonra konuşma sürecinin başlatılması daha uygundur.

Fısıltı ev yıkar. (ÖAA)

Bir toplantıda, kimi kişilerin fısıltı ile konuşmaları, güvensizlik havası yaratır; toplantının dağılmasına yol açar.

Konuşmacıların konuşmalarını buldukları yere, kişiye, ortama, zamana ve konuşmanın türüne göre yapmaları gerekir. Çünkü kimin kiminle nerede, nasıl konuşacağı belirlenmiştir. Konuşma türlerine göre de konuşma kuralları bulunmaktadır. Konuşma ortamı ve türü ne olursa olsun konuşmacının kuralları bilmesi ve konuşmasını o kurallara uygun bir biçimde yapması gerekmektedir

Hak deyince akan sular durur. (ÖAA)

Bir anlaşmazlıkta adalet, hakkaniyet, tarafsızlık yolu tutuldu mu artık kimsenin söyleyecek sözü kalmaz. Haklı söz haksızı Bağdat'tan çevirir. Doğru, inandırıcı söz, yanlış yolda çok ileri gitmiş olan kişiyi bile yola getirir. Hak söz ağıdan acıdır.

Bkz. Doğru söz..

Haramzade pazar bozar, helalzade pazar yapar. (Helalzade barıştırır, haramzade karıştırır.). (ÖAA)

Sütü bozuk kişi, iki kimsenin arasını açar, anlaşmalarına engel olur. Soylu kişi arabuluculuk yapar, anlaşmalarına yardım eder.

Kimi insanlar iletişim sürecinde insanların arasını yapmak için olumlu sözler söylerken kimi insanlar başkalarının aralarını bozmak için uğraşır.

Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter. (ÖAA)

Her şey zamanında yapılmalıdır. Zamanı gelmeden yapılmaya kalkılırsa başarı elde edilemez. Çünkü gereken koşullar tamam olmamıştır. Zamanı geçtikten sonra yapılırsa gereği kalmayan bir iş için uğraşılmış olur. Bkz. “Vakitsiz öten horozun...”

Bir insanın konuşma organının olması ya da konuşma becerilerinin gelişmiş olması istediği yer ve zamanda her şeyi konuşabileceği anlamına gelmez. Konuşma çevresel faktörleri dikkate almadan kendiliğinden oluşan bir eylem değildir. Zamanlama konuşma mekanına, dinleyenlerin kim olduklarına bağlıdır. Konuşmada sıra önemlidir. Neyin ne zaman konuşulacağı diğer konuşmacıların ya da dinleyicilerin iletişim sürecindeki konumlarına ve süreç içinde aktif konuşma içeriğinin ne olduğuna göre belirlenir. Çünkü konuşmak ya bir fikri eleştirmek, aktarmak, uyararak, emir vermek ya da savunmaya geçmek içindir. Bu amaçlar ise konuşmanın ne zaman yapılacağına yol gösterir.

Herkes zibilliğinin horozu. (Her horoz zibilliğinde öter.). (ÖAA)

Bir çevreye egemen olan kişinin sözü o çevrede geçer.

Horoz metaforu ile açıklanmaya çalışılan konuşma ve mekan ilişkisi özellikle hükmedici ya da irdeleyici içerikteki konuşmaların kişinin kendi mekanında geçtiğinde normal karşılanacağına ışık tutmaktadır. Aksi halde konuşmanın pek hükmü yoktur.

İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur. (ÖAA)

Söylediği söz, kişiyi bağlar. Buna uymayan bir davranışta bulunmak istese kendisine hemen bu söz anımsatılır. Onun için söylediğinin dışına çıkamaz. Şu durum, yularından tutulduğu için başka yöne sapamayan hayvanın durumuna benzer.

Konuşma becerileri insanın nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu, onun duygu ve düşüncelerini, konuşması ile yaptıkları arasında bir ilişkinin olup olmadığını, dinleyeni nasıl

değerlendirdiğine ilişkin bilgiler de barındırır (Öztürk, 2017: 6). Bu açıdan bakıldığında konuşma insan kişiliğinin görünür kılan bir davranıştır.

İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var. (ÖAA)

İnsanın kendini sevdirmesi tatlı diliyle olur. Onu; eti, sütü, yumurtası, derisi... için sevilen hayvandan ayıran da budur

İnsanı insan eden elbette birçok özelliği vardır. Fakat kimi özellikleri bazen başkaları için dayanılmayacak güçlükler yaşatabilir. Buna rağmen insanı çekilebilir eden dil becerisidir. Dil insanın başkalarını etkileme gücünü artırır. Kullanılan dil üslubu dinleyene kendini iyi hissettirebildiği gibi, moral ve motivasyonunu yükseltici rol de oynayabilir (Özbay, 2001: 9-15). Dilin bu etkileyici gücü sebebiyle özel konuşma halkaları oluşturulmakta, insanlar birbirlerine bu amaçla mesajlar iletmektedirler.

İstedini söyleyen, istemediğini işitir. (ÖAA)

Konuşurken ölçsüz davranan, karşısındakine saygısızca konuşan, ağır ve kırıcı söz işitir.

İletişim sürecinde en etkin kullanılan dil becerisi konuşmadır. Mesaj iletimini başlatan kaynak kişi mesajı iletirken alıcının genel sosyo-psikolojik durumu da dahil olmak üzere, ilgi, beklenti, kültür, tutum ve kişiliği de dikkat almak, iletilecek mesajı ona göre kodlamak durumundadır (Küçükyurt ve Can, 1988: 30). Bu ilkeyi göz ardı etmesi durumunda mesaj gönderilmek istendiği gibi gönderilmemek bir yana, istenmeyen tepkiler de alınabilir. Bu nedenle mesaj iletimini başlatan kişi keyfi davranamaz.

İt ağzını kemik tutar. (ÖAA)

Aşağılık kişinin ağzını kapamak için ona bir çıkar sağlamak yeter.

İnsanlar sahip oldukları bilgiyi toplumsal yaşamda bir çıkar elde etmek amacıyla başkalarına, özellikle duymaması gereken kişilere ulaştırmayı kendilerine karakter ya da iş edinmiş olabilirler. Bu tür kişilerin susması ve fazla konuşmaması için sus payını vermek faydalı olabilir.

İt ulur, birbirini bulur. (ÖAA)

Aşağılık kimse bir konu üzerinde sesini yükseltince aynı amacı güdenler o ses etrafında toplanır, kendisiyle birleşirler.

Konuşma sürecinde insanlar birbirlerini duygu ve düşünce bakımından değerlendirirler.

Kendi fikirlerine yakın kişileri destekleyip diğerini eleştirmeye çalışırlar. Bu kişilerin kimler tarafından çekildiği incelendiğinde, kendisinin düşünüp de dillendiremediği düşünceleri kim yüksek sesle söylerse, o kişilerin etrafının hemen aynı fikirdeki kişilerce çevrildiği görülür (Çelik, 2008: 10). Savunulan görüşün niteliğine dikkat etmeksizin düşünüldüğünde bu durum gayet normaldir. Kimse kendisi gibi düşünmeyen kişilerin sohbet ortamlarında yer almaktan hoşlanmaz.

İyi insan sözünün üstüne gelir. (ÖAA)

Yokluğunda kendisinden söz edilen kimse, konuşmanın üzerine gelirse, o iyi bir insandır, denilir.

Konuşma sürecindeki mesajın içeriği ve niteliği nasıl bir özellik taşıyorsa, mesajın iletilme ve başkaları arasında da paylaşılma sıklığı o kadar artar (Özgün, 2014: 42). Doğal olarak sık paylaşılan bir mesajın, mesajın üretilmesine kaynaklık eden kişilere de denk gelir.

Kan kus, kızılılık şerbeti içtim de. (ÖAA)

Kişisel dertlerimizi içimizde saklamalı, başkalarının öğrenmesine meydan vermemeliyiz. Dahası, kötü olan durumumuzu iyi gibi göstermeye çalışmalıyız.

Her bilgi herkesle paylaşılmaz. Hayatın aile yaşamında, ticarete, sosyal yaşamda öyle anları vardır ki, istenmeyen bir durum geliştiğinde, onun yayılması ya da çevreye ifşa edilmesi istenmez. Bu gibi durumlarda insan çevreye olumsuz bir görüntü vermemeli, konuşmasıyla, üslubuyla hal ve hareketleriyle işlerin yolunda gittiği mesajı vermelidir. Bu aynı zamanda insanın psikolojik savunma mekanizması, kendi öz saygısını koruma çabasıdır (Kaya ve Bozkurt, 2017: 127).

Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır. (ÖAA)

Bir kadınla bir erkek, birbirlerine bağlandıklarını bildiren bir sözle karı-koca olurlar. Böyle bir bağın kalmadığını bildiren bir sözle de yabancı olurlar.

Birbiriyle sürekli beraber olan kişiler ikili ilişkilerinde basit birkaç uygunsuz sözle hemen birbirine kırılabilirler. Aralarındaki ilişki geçici olmadığı için de yine basit bir sözle tekrar bir araya gelebilirler. Birbirini çok iyi tanıyan kişilerin konuşurken eleştiride çok rahat davranmaları bu nedenledir.

Kavurmanın yanarı sıçrar. (ÖAA)

Bir topluluğu tedirgin eden durumdan en çok zarar gören kişi sesini yükseltir.

İletişim sürecinde çok konuşan ya da aktif olan kişi anında göze çarpar. Bu durum onu sanki süreç hakkında daha fazla bilen ya da olaylarla daha yakından ilgili bir kişi görüntüsü verebilir. Bu nedenle karşılıklı konuşmalarda ses tonu iyi ayarlanmalıdır (Çelik, 2008: 10). Aksi halde yanlışlıkla istenmeyen iletişim kazalarına sebep olunabilir.

Kedinin usluluğu sıçan görünceye kadar. (ÖAA)

Atılğan kişilerin sessiz ve eylemsiz durmaları, onları çileden çıkaran bir durum baş gösterince sona erer.

İnsanların gerçek davranışları davranışlarını gösterebilecekleri doğal ortamlarda meydana çıkar. Genelde sessiz bir kişilik sahibi gibi görünenler kendi öz kişiliklerini savunmak durumunda kaldıklarında bir anda konuşkan hale dönebilirler.

Kel yanında kabak anılmaz. (ÖAA)

Bir kişinin yanında, uzaktan da olsa onun eksikliğini çağrıştırabilecek sözler söylemekten çekinilmelidir. Bkz. “Aç yanında sarpın kurcalanmaz.”

İnsanlar birlikte yaşam becerilerini gösterirken birbirleri hakkında anlayışlı davranış sergilemek durumundadırlar. Özellikle empatik davranışların ön plana çıkması beklenen bir durumdur. Alıcının hassas olduğu konularda kelime ve üslubu belirlerken daha dikkatli olunmalıdır. Aksi halde iletişimde dinleyici kendini savunmaya ya da söylenenleri tepkisel olarak reddetmeye çalışacaktır (Mutlu, 2004: 248).

Kem söz, kalp (kem) akça sahibinindir. (ÖAA)

Kötü sözü, kalp akçeyi kimse kabul etmez. Bunlar yine sahiplerine çevrilir.

İnsanlar çevreleriyle iletişim kurarken, konuşup bilgi paylaşırken kendi kültür, inanç, duygu ve düşünceleriyle hareket ederler. Kişinin yaptığı her davranış aslında onu tanıtan, gösteren, kim olduğunu anlatan öğelerdir. İletişimde kaynak ile alıcının birbirlerinin tanımaları, sağlıklı bir iletişim için olmasa olmazdır. Konuşmacının kullanacağı her cümle, cümlenin üslubu ve tonlamaları, konuşmacının kendi bireysel yaşamından da izler taşır. Kullanılan her kötü ya da iyi söz bu nedenle kişinin kendisine aittir.

Koyunu yüze yetir, el onu bine yetirir. (ÖAA)

El, bir olayı abartarak söyler. Yüz kazansan bin diye anlatır.

Konuşmacı anlattığı konuda gereğinden fazla abartılara girerse, dinleyici de bunu fark ederse, abartının boyutu daha da artar. Sözel bilgi kulaktan kulağa dolaştıkça her dinleyenin kendine ait yorumları da içereceği için değişikliğe uğraması normaldir. Bu nedenle abartıdan uzak bir konuşma gereklidir.

Köleden ağa olan minareyi sesiyle yıkar. (ÖAA)

Sonradan görmüş kişi çok yüksekte atar tutar. Bkz. “Sonradan imam olanın...”

Her davranışın altında mutlaka ciddi bir emek ve geçmiş tecrübe yatmaktadır. Davranışları ve sözü birbirine uygun ve eylemleri düşünce dünyasını yansıtan bu kişiler toplum tarafından hep takdir edilmiş ve güven kazanmışlardır. Kişiler arası iletişimde alanda gerçekten bilgi sahibi değilse, konuşmamak gerekir. Aksi halde konunun detaylarını bilmemek nedeniyle ciddi sorunlar ortaya çıkabilir.

Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına. (ÖAA)

İlişkide bulunduğu kimseleri sözleriyle incitme, kötüleme ki onlar da sana daha büyük kötülük yapmasınlar.

İnsanın sosyal bir varlık olması ve hayatını birileriyle çok yakın ilişki içinde yürütmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Bu kişilerle iletişimde empatinin değeri yüksektir. Jest ve mimiklerin kullanımı ve dinleyici kişinin duygu ve düşünceleriyle çelişmemek, sözlerinde onu irdelenmeden, eleştirip aşağılamadan konuşmak prensip olmalıdır. Bu kişiler konuşana yakın olması nedeniyle, konuşanı geniş daireye sunan, kabul ettiren de büyük oranda bunlardır. Öncelikle konuşmanın destekçisi de denebilecek bu kişilerin onayının alınması, onların konuşma sürecinde irdelenmemesine dikkat edilmesi büyük önem arz eder.

Kötü söz insanı dininden çıkarır. / Tatlı söz yılanı ininden çıkarır. (ÖAA)

Bir insanı çileden çıkarmak, aşırı derecede sinirlendirmek için ona kötü bir söz söylemek yeterlidir. Aynı şekilde birazcık tatlı dil ve güler yüzle de o kişinin dostluğunu kazanabiliriz.

İnsanlar iletişim sürecinde hep karşıdakinden onaylama, destekleyici açıklama ve saygı beklerler. Zaman zaman zor kişiliklerin bile empatik yollarla, iltifat ve yumuşak üsluplu

konuşmalarla ikna edilmektedir (Solak, 2018: 19). Bu nedenle bir kişiyi ikna etmek için ağır cümleler, eleştirme ya da zorlama yerine, yumuşak, ikna edici ve destekleyici ifadeler kullanılmalıdır (Özgün, 2014: 42).

Köyden köye it ürümez. (ÖAA)

Kişi kendini ilgilendirmeyen işe uzaktan söz atarak karışmamalı

Konuşma sürecinde insanlar genelde hakkında bilgi sahibi oldukları bilinen konulara ve kendileriyle ilgili bölümlerde konuşmaya dahil olurlar. Alanında uzman kişiler zaten kendi uzmanlık alanları olması nedeniyle genelde böyle bir sınır konmaz. Fakat birkaç kişi arasında özel gelişen bir durumla ilgili konuşmada genelde tarafların konuşması, diğerlerinin ise dinlemesi beklenir. Sağlıklı iletişim için de bu geçerlidir. Taraflar kendi haklılıklarını dile getirmek için ikna, yalanlama, savunma, duymama, görmeme ve inanmama gibi çeşitli davranış türlerini tercih ederler. Bu insanın kendini çatışmacı durumlardan kurtarma yoludur (Kaya ve Bozkurt, 2017: 127). Konuşmacıların zorlandıkları durumlarda ise ancak izinle konuşmaya dahil olmalıdırlar. Çünkü burada asıl olan konuşmak değil, konuşarak bir sorunu çözmektir. Üçüncü şahıslar olup bitenin arka planını bilmedikleri için tarafları anlamakta da zorlanacakları düşünülür. Bu nedenle eğer taraflardan bir talep gelmiyorsa, üçüncü taraf olarak ilgisiz bir konuya dahil olmamak daha faydalıdır.

Küpe küp deyince küp adama düp der. (ÖAA)

Değersizliğini, boşluğunu yüzüne karşı söylediğiniz kişi, size, sözünüzün yankısı gibi kötü bir karşılık verir.

Sosyal ilişkiler karşılıklı yürür. Bir tür etki-tepki yasasına benzer. Özellikle iletişim sürecinde dinleyenlere karşı kullanılan hitaplar, üslup ve tercih edilen kelimeler, dinleyenlerin de konuşmacıya karşı tavrını belirler.

Lafla (lakırdı ile) peynir gemisi yürümez. (ÖAA)

Şöyle yaparım, böyle yaparım demekle yapılması gereken iş yapılamaz.

Her konuşmanın eyleme dönüşmesi mümkün olmasa da, genelde eyleme dönüşmesi beklenir. Özellikle bir şeyin nasıl yapılacağına ilişkin eylem konuşmaları bu niteliktedir. Bu durumlarda dinleyici konuşmaktan ziyade eylem istemektedir.

Lafla pilav pişirse deniz/dağ kadar yağı benden. (ÖAA)

Söz söylemekle işler yapılırsa, kişi büyük konuşur büyük işler yapardı.

Konuşma dinlemeden sonra gündelik dil becerileri arasında en sık başvurulan eylemdir. Her ne kadar düşünme olmadan, bilgi olmadan iyi bir konuşma yapmak mümkün olmasa da, konuşma insanların sık başvurduğu bir davranıştır. Bu konuda kuralsızlık konuşanın boş konuşan kişi olarak algılanmasına neden olur. Genelde konuşan çok ama yapan azdır.

Ramazanda yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olsun. (ÖAA)

Bir sözün yalan olduğu, bir ödevin yapılmadığı, bir süre sonra gerçekleşen olaylarla anlaşılır. O zaman yalan söyleyen, ya da ödevi yapmamış olan kişi, utancından hiç kimsenin yüzüne bakamaz olur.

Bir konuşmada söylenen yalanlar er veya geç ortaya çıkar ve yalanı söyleyen kişi insanların gözünde küçük duruma düşer. Yalan bilgi her zaman için kendi içinde hem bir anlamsal bozukluk hem de cümleler arasında mantıksal ilişki bozukluğuna sahiptirler. Kaynaklarının olmayışı, olsa da sağlam olmayışı nedeniyle o an olmasa bile ilerleyen süreçte yalan olduğu belli olur.

Sağır için iki kere kamet olmaz. (ÖAA)

Herkesin işitip öğrendiği şey, dikkatsiz kimse için bir daha söylenmez.

Konuşmanın tekrar yapılmasının bir amacı olmalı. Herkesin anladığı sadece bir kişinin anlamadığı bir konuşmada sorun anlamayan kişidedir ve böyle bir durumda aynı konuşmayı tekrar sunmanın bir faydası yoktur.

Sen bilirsin deyince (değirmende) kavga olmaz. (ÖAA)

Bir konu üzerindeki görüşme sırasında uysallık gösterir, karşınızdakinin dediğini kabul ederseniz, anlaşmazlık çıkmaz.

Konuşmanın bir boyutu da kişilerin birtakım verilerle birbirilerini ikna etmesine dayanır. İkna sürecinde anlaşmazlıklar olabilir ama taraflardan biri diğer tarafın söylediklerine ikna olduğunda anlaşmazlık ortadan kalkar.

Sıçılacak ağız göte yakın gelir. (ÖAA)

Kişinin ağır hakaret görmesi, kendisinin buna yol açmasından ileri gelir. Bkz. “Kabahat öldüründe değil..., Eceli gelen..., Dayak isteyen keçi...”

Konuşmanın planlanması ve yürütülmesi insanın nelere ihtiyaç duymasıyla ilgili bir durumdur. İyi bir konuşmacı engellenmek ya da eleştirilmek istemiyorsa, dinleyicilerin tepkilerini iyi hesaplamalı ve öngörülerle konuşma seyrini değiştirmelidir. Çünkü her konuşma dinleyici tepkisine göre yeniden şekil alır. Buna rağmen konuşma üslubunu değiştirmeden devam edilmesi istenmeyen sonuçlar doğurur.

Soran yanılmamış (yorulmamış). (ÖAA)

İnsan bir işi yaparken karşısına bilmediği birçok şey çıkar. Bunları doğru, yanlış demeden yapmamalı, bilenlere sorup öğrendikten sonra yapmalıdır. Biliyorum sandığı işlerde de yanılabilir. Onlar için de bilenlerin düşüncesini alırsa yanılmayı önlemiş ve boş yere yorulmamış olur. Bkz. “Danışan dağ aşmış...”

Dinleme, okuma, konuşma ve yazma birer dil becerisidir. Dil becerisi yoluyla bilgi edinilir. Kişi bilmediklerini konuşup sorarak öğrenebilir. Bunun için yapılan konuşmalar, bilmediğini sormak ayıp değildir, kişi soru sorarak yeni bilgiler öğrenir, yanlış bilgilerini düzenler ve yanılmaktan kurtulur.

Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar. (ÖAA)

İnsan, bildiği konu üzerinde konuşmalı; bilmediği konuda ağız açmamalıdır.

Konuşma içerdiği bilgiler ve üslup açısından dinleyenler için bir değer niteliğindeyse dinleyicisi de olur. Aksi halde boş zaman meşguliyeti olarak değerlendirilir. Zira bir kişinin konuşmasını sahip olduğu değerli bilgileri paylaşmak olarak değerlendirenler, eğer değerli bir bilgi sahibi değilse susmasını da ayrı bir değer olarak görürler. Bu nedenle özellikle toplulukta sırf kendini göstermek amacıyla konuşmak iyi bir davranış olarak karşılanmaz.

Söz var ara bozar, söz var ara düzer. Bkz. Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer. (ÖAA)

Konuşma içeriğine göre değer kazanır. Konuşmada kullanılan kelimeler ve tercih edilen üslup konuşmaya özel bir etki niteliği kazandırır. Dinleyenin duygu durumu, beklentisi ve kişisel gelişim özelliklerinin iyi bilinerek düzenlenen bir konuşma dinleyenleri olumlu

yönde etkileyecektir. Bilhassa ikna ve düşüncelerini değiştirme amacıyla yapılan çoğu konuşmalarda dinleyenler konuşma içeriğinin kendilerine hitap ettiğini düşünmektedirler (Küçükkyurt ve Can, 1988: 30). Bu tür konuşmalarda bazen öyle bir kelime ya da üslup tercih edilir ki, konuşmanın tamamı düzgün olsa da, sırf o kelime yüzünden dinleyenlerin tüm düşünceleri olumsuzluğa dönüşür.

Su küçüğün, sofr /söz büyüğün. (ÖAA)

Küçükler susuzluğa daha dayanıksız olduğu için su hakkı önce küçüğe verilmelidir. İlk söz hakkı ise daima büyüğün olmalıdır. Yanında büyük varken küçüğe söz düşmez.

Her kültür kendine has örf ve adet edinmiştir. Toplumsal yaşamın düzeni bu sözlü hukuk niteliği taşıyan örf ve adetlerle sağlanır. Türk kültüründe öncelikle konuşma hakkı büyüklere, yani irade sahibi olanlara verilir (Dursun, 2015: 151). Toplumda kimlerin konuşup kimlerin dinleyeceği bu kurala göre belirlenir. Aynı zamanda sosyal bir karmaşanın da önünün alındığı bu örf yaşça büyük olanların alıcı dil becerileri yoluyla birçok şey öğrendiği ve olayları bu sebeple daha iyi değerlendirebileceği düşünülür. İletişim kuramları bakımından ve dil becerilerinin gelişimi açısından da bu doğru bir bakıştır.

Taş yere düşmeden çanlamaz. (ÖAA)

Ortada dolaşan dedikodu, büsbütün asılsız olamaz. Kötü bir iş yapılmış olmasaydı böyle söylentiler ortaya çıkmazdı.

Eğer bir konuyla ilgili bir bilgi insanlar arasında konuşuluyorsa, bu bilgiyi üreten ve insanlara ulaştıran bir kaynak da var demektir. Bu bir zan ya da bir kanaat de olsa, bu kanaatin oluşmasına sebep olan bir kaynak davranış vardır.

Ürümelerini bilmeyen köpek (it), sürüye kurt getirir. (ÖAA)

Ölçülü, hesaplı konuşmasını bilmeyen kişi, durup dururken başına dert açar ve çevresindekiler için tehlikeli bir durum yaratır.

İletişimin kendine ait kuralları vardır. Konuşan mesajı dinleyene iletirken mesajı ses, tonlama, jest, mimik sözsüz iletişimden yararlanarak iletişim kurallarına göre kodlamalı, ortamın özelliklerine dikkat etmeli, dinleyenin içinde bulunduğu duruma göre konuşmayı ayarlamalıdır. Aksi halde iletişim sorunları ortaya çıktığı gibi, kaynak ve alıcı arasında

gerçek bir iletişimden söz edilemez.

Ürüyün köpek, ısırılmaz (kapmaz). (ÖAA)

Bağırıp çağırmakla başkalarını korkutmak isteyen kimseden, saldırı beklenmemelidir. Saldırıda bulunabilse gürültü, patırtıya başvurmaz.

Konuşma insanın günlük hayatta en çok başvurduğu dil becerisidir. Konuşmanın kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi konuşmacıyı başarılı kılar. Ancak mesleği güzel konuşma gerektiren insanlar dışındakiler sadece konuşarak çabalamadan gayret göstermeden başarılı olamazlar.

Yalancı kim? İşittiğini söyleyen. (ÖAA)

Kişi, her işittiğini, doğrulamadan, başkasına anlatmamalıdır. İşittiği doğru değilse, ya da ağızdan ağza geçerken değişikliğe uğramışsa, bu kendisinin uydurduğu bir yalan sanılır.

Eleştirel Konuşma, belirli bir konuyu olumlu ve olumsuz yanlarıyla ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirerek yorum yapma, fikir ve çözüm üretme becerilerini geliştirmektir.

Eleştirel konuşmada konuşmacı, seçip sınırlandırmış olduğu konu ile ilgili konuşmasını hiçbir eksik kalmayacak şekilde dinleyicilerin bilgisine sunar. Beğeni ve tepkilerini tarafsız ve bilimsel verilere dayanarak ortaya koyar ve alternatif çözüm önerileri teklif eder.

Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış. (ÖAA)

Yalan söylemeyi huy edinmiş kimselerin sözüne doğru da olsa pek inanan çıkmaz.

İletişim sürecinin en önemli değişkeni kaynaktır. Kaynak ilettiği her mesajda doğru bilgilerden yararlanır, delillerle bunun doğruluğu ortaya koyar. Her seferinde bu kurala uyan bir kaynak dinleyiciler açısından bir güvenirlilik kazanır. Kullanılan bilgi kaynaklarında bir yanlışlık olması ya da bilgilerin birbiriyle düzmece bir şekilde ilişkilendirilerek dinleyiciye aktarılması halinde bu güven bozulur. İlerleyen süreçte doğru bilgi bile aktarsa, güvensizlik sebebiyle dinleyiciler inanmaz.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. (ÖAA)

Bir kişi yalan söylüyorsa, çok geçmeden anlaşılır ve kişinin yalancı olduğu ortaya çıkar. (Sanki onun mumu bile yalancıdır ve hava kararmaya başladıktan az sonra tükenip söner.)

Etkili bir konuşmada en önemli şart konuşmacının güven vermesidir. Konuşmada dile getirilen bilgilerin delilli, gerçek bilgilerden ibaret olması gerekir. Bilginin birbirinden

kopukluğu ve uydurulmuş olması konuşmada hem akıcılığı hem de dinleyenler için inandırıcılığı zarar görür. Her ne kadar konuşmacı dinleyenleri ikna etmeye ya da bilgiyi aktarmaya çalışsa da, konuşma içeriğinin uydurma olduğu çok çabuk anlaşılır.

Yalancıyı kaçtığı yere kadar kovalamalı. (ÖAA)

Bir kişinin yalanını yakalayabilmek için söylediklerini kabul edip sonuca bakmalı. O zaman sözlerinin doğru çıkmadığını kendisi de görecektir.

Konuşmanın sağlıklı ilerlemesi için dinleyiciler sürekli geri bildirim vermelidir. Zaman zaman sözlü geri bildirimler, konuşulanların irdelenmesi ya da tahkik edilmesi gibidir. Konuşmacının bilginin içeriğini değiştirme ya da uydurma imkanını elinden alır. Geri bildirimler aynı zamanda konuşmacının konuşmayı nasıl sürdürmesi gerektiğine de yol gösterir. Konuşmacı aldığı olumlu ve olumsuz geri bildirimlere göre ya devam eder ya da yeniden düzenler. Bu nedenle geri bildirim konuşmanın doğru yapılmasını güven altına alan bir iletişim ögesidir (Demiray, 2007: 230).

Yalanın kemiği yok ki boğazına batsın. (ÖAA)

İnsan istedikten sonra kolaylıkla yalan söyleyebilir.

Düzmece bir içerikle konuşma yapmak iletişim sürecinin gereğinden fazla kontrol altında tutulmasını gerekli kılar. Konuşmacı bu kontrolü sağlayamazsa, dinleyici ile arasında kurulması gereken güven bağı zarar görür (Gedizli, 2006: 15). Düzmece konuşmada cümleler arasındaki bağın kopuk olmaması, herhangi bir delile dayanmaması konuşmacı için olumsuz bir kanaat oluşturur.

Yavuz hırsız ev sahibini bastırır. (ÖAA)

Suçlu kişi, şarlatan ve edepsiz ise, zarar verdiği kimseyi susturur, dahası suçlu çıkarır.

Yüksek ses ve agresif üslup dinleyenlerin içe kapanmalarına, sessizce dinlemelerine sebep olur. Bu nedenle eğer haksız olunmasına rağmen dinleyicilerin eleştirmemeleri, itiraz etmemeleri bekleniyorsa, konuşmada ses tonunu yükseltmek faydalı olabilir. Bu durumda dinleyenler düşünmeye fırsat bulamayacakları için genelde söylenenleri dinleme ve uyma becerisi göstereceklerdir.

Yerin kulağı var. (ÖAA)

Bir konu, iki kişi arasında gizli olarak konuşulsa bile duyulur. Bir süre sonra hiç hatır ve hayale gelmeyen kimselerin onu işittiği ortaya çıkar. Sanki konuşma yeri, herkesin

kulağıdır.

Her konuşma dinleyenler tarafından dikkatle dinlenir. İnsanlar konuşmalarda dile getirilenlerle hayatlarını yeniden düzenleme çabası içinde oldukları için dinlene bilginin kısa sürede başka insanlara da ulaşmaması mümkün değildir. Bu nedenle ne kadar gizli tutulursa tutulsun, dar katılımlı da olsa, konuşulan her bilgi kısa sürede toplumun diğer kesimlerine de ulaştırılır.

Yiğidin sözü, demirin kertiği. (ÖAA)

Mert adam sözünden dönmez. Bu söz, demirin kertiği gibi besbelli ve ortadadır; değişmez.

Konuşma becerisi insanın kişiliğini yansıtan önemli bir göstergedir. Çünkü her konuşma insanın dünya görüşünden, inancından, yaşam felsefesinden, kültür ve geleneklerinden beslenir. Bu nedenle kimi insanlar sözleriyle, sözlerindeki mertlikleriyle, dürüstlük ve güvenilirlikleriyle bilinirler. Çünkü bu durum onlar için bir kişilik meselesidir.

Yiğit meydanda belli olur. (ÖAA)

Sözle atıp tutmak kolaydır. Asıl marifet, iş başında kendini göstermektir.

Sözle bir işin nasıl yapılacağını tarif etmek kolaydır. Çünkü herhangi bir zahmet gerektirmez. Konuşma yapılırken işin nasıl yapılacağı her ne kadar büyük bir heyecanla anlatılsa da, sıra meydana inip gerçekten o işi yapmaya gelince, gerçeklerin ne kadar da zor olduğu ve her için plan ve sözün ötesinde kendine has sıkıntıları olduğu anlaşılır. Bu nedenle kişi sözleriyle değil, iş başında değerlendirilir.

Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur. Bkz. Çok söyleme arsız edersin... (ÖAA)

İnsan davranışları doğuştan itibaren mükemmel değildir. Aileden başlamak üzere içinde yaşanılan toplum zaman zaman davranışlarla ilgili düzeltmeler, uyarılar ve öğütler yapar. Her yapılan davranış bu gibi tepkilerle daha da mükemmelleşir, Ahlaken, düşünce bakımından ya da insan ilişkileri bakımından sağlıklı bir seviye elde edilir. Kimi zaman insanlar yakın ilişkileri sebebiyle görmezden gelme ya da kayırmacı davranabilirler. Bu durumu kullanmaya kalkışan kişiler belirli bir zaman sonra uyarıları dinlemez hale gelebilir. Bu nedenle yeri ve zamanı gelince gerekli uyarıları yapmaktan ve yapılan hataları düzeltmesini söylemekten çekinmemeli. Aksi halde bu durum kişilik haline gelebilir.

4.1.4.1 Konuşma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Yapı Bakımından Tasnifi

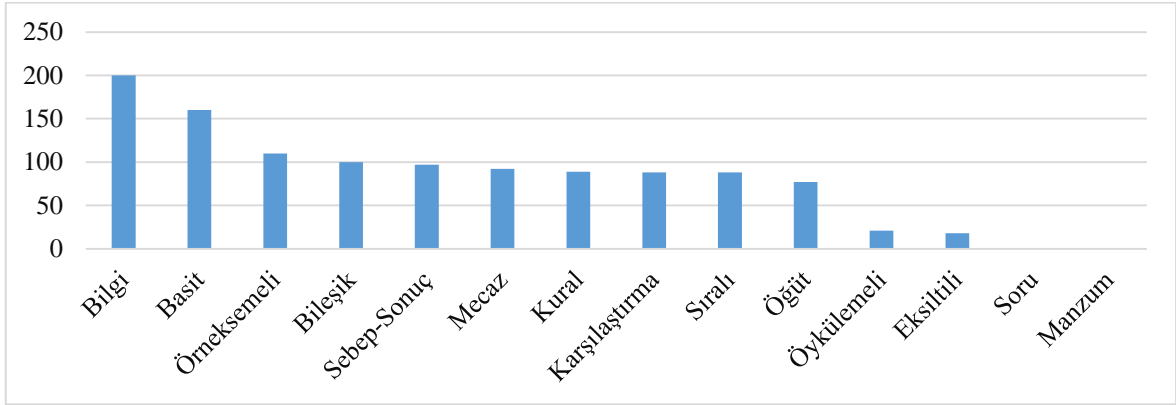
İfade edici dil becerilerinden konuşma becerisiyle ilgili 367 atasözü cümle yapıları bakımından analiz edilmiş ve aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere farklı başlıklar altında tasnif edilmiştir. Analiz sonucunda konuşma becerileriyle ilgili atasözlerinin büyük çoğunluğunun (n= 200; %54,50) bilgi verici olduğu tespit edilmiştir. Diğer yapılardan en sık karşılaşılanların basit (n=160; %43,60), örneksemeli (n=110; %29,97) ve bileşik (n= 100; %27,25) cümle yapıları olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 50

Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin yapı sınıfları, frekans ve yüzdeleri

Yapı kategorileri	Frekans	%
Bilgi	200	54,50
Basit	160	43,60
Örneksemeli	110	29,97
Bileşik	100	27,25
Sebep-Sonuç	97	26,43
Mecaz	92	25,07
Kural	89	24,25
Karşılaştırma	88	23,98
Sıralı	88	23,98
Öğüt	77	20,98
Öykülemeli	21	5,72
Eksiltili	18	4,90
Soru	0	0,00
Manzum	0	0,00

Konuşma becerisini konu atan bu atasözlerinden öykülemeli (n=21; %5,72) ve eksiltili (N=18; %4,90) cümle yapılarına az rastlanırken, soru ve manzum yapıları atasözlerine hiç rastlanılmamıştır. Konuşma becerisi konulu atasözlerinin yapı bakımından sınıflarının dağılımları aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Grafik 13. Konuşma becerisine yönelik atasözlerinin yapısal sınıf dağılımları

Grafikteki dağılımlar incelendiğinde konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin büyük çoğunluğunun basit yapılı ve örneklerle bilgi verici yapı özelliği gösterdikleri görülmektedir. Atasözlerinin bu yapılarda sık kullanılmasının nedeninin, konuşma becerisinin ifade edici dil becerisi olması, bu nedenle toplumsal yapıya zarar verilmemesi, uyumlu bir sosyal yaşam sürülmesi amacıyla açık, anlaşılır ve örnekli olarak söylendiği düşünülmektedir.

4.1.4.2 Konuşma Becerileriyle İlgili Atasözlerinin Anlam Bakımından Tasnifi

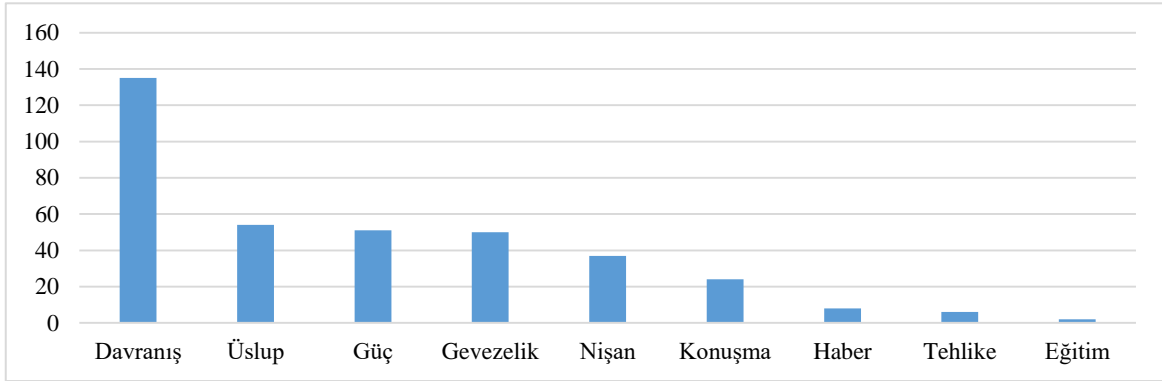
Konuşma becerileriyle ilgili atasözlerinin yüzey ve derin anlam analizleri sonucunda atasözlerinin 9 farklı anlam kategorisi altında sınıflandırılabilceği tespit edilmiştir. Kimi atasözleri sadece yüzey anlamı kapsamında değerlendirildiği için konuşma (n= 25; %6,54) kategorisi altında sınıflandırılmıştır. Tespit edilen kategoriler, frekans ve yüzdeler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 51

Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam kategori frekans ve yüzdeleri

Anlam	Frekans	%
Davranış	135	36,78
Üslup	54	14,71
Güç	51	13,90
Gevezelik	50	13,62
Nişan	37	10,08
Konuşma	24	6,54
Haber	8	2,18
Tehlike	6	1,63
Eğitim	2	0,54

Tablodaki bulgulara göre, atasözlerinin büyük çoğunluğunun (n= 135; %36,78) doğrudan konuşmayı değil, toplumsal ya da bireysel bir davranışı ifade ettiği tespit edilmiştir. Geri kalan atasözlerinin büyük bir kısmı ise üslup (n= 54; 14,71), güç (n= 51; 13,90), gevezelik (n=50; 13,62) ve nişan (n=37; %10,08) anlamlarındadır. Bu kategorilere ait frekansların yığılmalı grafiği aşağıda verilmiştir:

Grafik 14. Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin yığılmalı anlam frekans grafiği

Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin anlam analizleri atasözlerinin yüzeysel analizlerinde konuşma becerilerini yer alsa da, derin analizlerinde konuşma dışında farklı anlamlar için de tercih edildiği tespit edilmiştir. Konuşma ifade edici bir dil becerisidir. Bu nedenle grafikte yer alan anlam kategorilerinin tamamının da ifade edici özellik taşıdığı tespit edilmiştir. Grafikte de görüleceği üzere büyük çoğunluğunun herhangi bir davranış anlamında atasözlerinde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum konuşma becerisinin

bir ifade edici dil becerisi olduğu, insanların çoğu davranışlarını konuşma becerisinin gösterebileceği ile yorumlanabilir. Araştırma kapsamındaki şu örnek atasözleri bu tespiti doğrular niteliktedir:

- Eşeğin anırmazı olmaz.
- “Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de.
- Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta ölüyor.
- Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur.
- Kurbağanın vakvakası suyu bulandırmaz.

Bu atasözlerinin tamamı da konuşma becerisini içermekte fakat aslında insanın genel anlamda bireysel ya da toplumsal olarak nasıl davranması gerektiğini ifade etmektedir. Anlam bakımından tasnif edilen atasözlerinden kategori bazında örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 52

Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin sınıflandırılmış anlam örnekleri

Anlam	Atasözü
Davranış	Bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden. Dervişin fikri ne ise zikri de odur. Eşeğin anırmazı olmaz. “Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de. Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta ölüyor. Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur. Kurbağanın vakvakası suyu bulandırmaz. Kurt uluya uluya başına bela getirir. İstedliğini söyleyen, istemediğini iştir. Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına.
Üslup	Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. Dil var bal getirir, dil var bela. Evvel selam, sonra kelam. Her şey mevsiminde söylenir. Mecliste dilini sofrada elini kısa tut. Sen bilirsın deyince (değirmende) kavga olmaz.
Güç	Beylerin sözü, sözlerin beyidir. Dil kılıçtan çabuk öldürür. Elinden gelmezse bari dilinden gelsin. Sakalımız olsa sözümüz dinlenirdi. Söz imzadan muteberdir.

Tablo 52 Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin sınıflandırılmış anlam örnekleri (Devamı)

Bir söz bin büyüye bedeldir.

Gevezelik	Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar. Tablo 52 Konuşma becerisiyle ilgili atasözlerinin sınıflandırılmış anlam örnekleri (Devamı) Adadığı çok, verdiği yok. Aylak kuşun büyük ağzı olur. Boşboğaz insan, zarfsız mektuba benzer. Çok lakırdı değirmende olur. Sana laf getiren senden laf götürür. Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun yaş” diye haykırmış.
Nişan	Adam ikrarından, hayvan yularından tutulur. Dolu küpün sesi çıkmaz. Söz avratlarıdır, iş erkeklerin. Baş dille tartılır. Ürüyen köpek, ısırmas (kapmaz).
Konuşma	Söyleyene bakma, söyletene bak. Söz söyle alana, kulağında kalana. Kişiyi bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp. Söz sözü açar, söz de tabakayı açar.
Tehlike	Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. Doğru söz acıdır/acı gelir.
Haber	İki dişin arasından çıkan, dünyaya yayılır.
Eğitim	Sormaktan sıkılmayan insan çok şey öğrenir, sormaktan utanan bildiğini de unuttur.

Tablodaki örnekler incelendiğinde aşağıdaki örnek atasözlerinin konuşma becerisinin ne şekilde icra edileceğiyle ilgili üsluba vurgu yapıldığı görülecektir:

- Dil var bal getirir, dil var bela.
- Evvel selam, sonra kelam.
- Her şey mevsiminde söylenir.

Bu atasözleri her ne kadar konuşmanın üslubunu ya da zamanını ifade etse de, “insanlar arası ilişkide her şeyin bir yeri, zamanı ve yöntemi vardır. Ona göre davranılmalı” anlamını içermektedir. Kimi atasözleri ise bazen de konuşmayı üslup bakımından “Her şey mevsiminde söylenir” ve “Mecliste dilini sofrada elini kısa tut” örneklerinde olduğu gibi yasaklanmıştır. Bu bulgular Gönen (2006) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da benzerlik taşımaktadır. Araştırmada konuşma üslubuna yönelik belirlenen atasözleri bu araştırma da üslup başlığı altında tasnif edilmiştir. Onan (2011: 96) ise yaptığı araştırmada konuşma becerileri alanındaki atasözlerinde konuşmanın genellikle üslubuyla ilgili vurguların öne çıktığını belirtmiştir. Aynı araştırma benzer bir derin anlam ise “söz”

kavramının güç anlamında kullanıldığı “Dil kılıçtan çabuk öldürür”, “Elinden gelmezse bari dilinden gelsin”, “Sakalımz olsa sözümüz dinlenirdi” ve “Söz imzadan muteberdir” atasözlerinde dikkat çekmektedir. Konuşma becerisi kişinin hem davranışını hem gücünü gösterir. Konuşmanın bu özellikleri gösteren bir nişan ve gösterge olduğu düşüncesi, araştırma sonunda tespit edilen “Dolu küpün sesi çıkmaz”, “Söz avratlarıdır, iş erkeklerin”, “Baş dille tartılır” atasözü örnekleriyle de dile getirilmiştir.

4.1.4.3 Atasözlerinin Konuşma Becerilerinin Eğitimi Bakımından Tasnifi

Atasözleri konuşma becerilerinin eğitimi bakımından analiz edilmiş ve eğitim sürecinin eğitimin amacı, hedef kitlesi, kazanımları, içeriği, öğretim yöntemleri ve materyaline göre tasnif edilmiştir.

4.1.4.3.1 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Amacı Bakımından Tasnifi

Araştırma kapsamında atasözleri konuşma becerilerinin eğitiminde öğretimin amaçları bakımından analiz edilmiş, düşünerek konuşma, etkili konuşma, özgün konuşma ve konuşmaya açıklık amaçlarına yer verdikleri tespit edilmiştir. Bu amaçların frekans yığılımı ve yüzdeleri dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir:

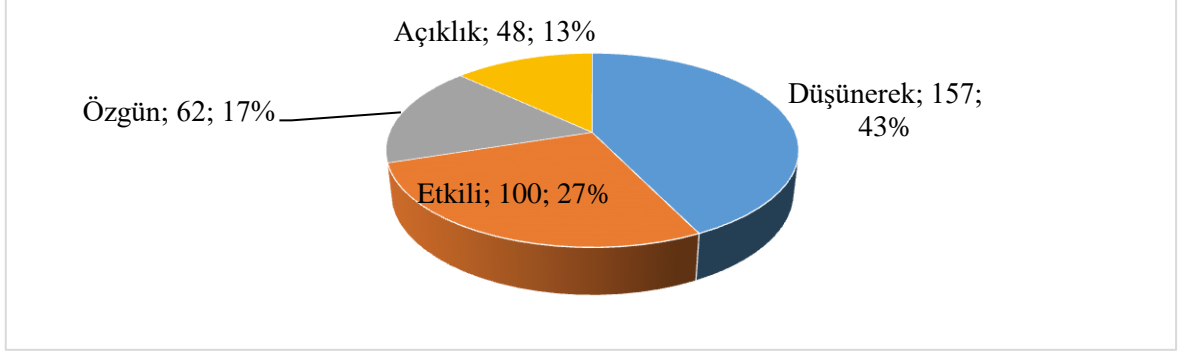
Tablo 53

Atasözlerinin konuşma becerisi eğitiminin amaçları bakımından frekans ve yüzdeleri

Eğitimin Amacı	Frekans	%
Düşünerek konuşma	157	42,78
Etkili konuşma	100	27,25
Özgün konuşma	62	16,89
Konuşmaya açıklık	48	13,08

Tablodaki bulgular analiz edildiğinde konuşma becerisi alanındaki atasözlerinin büyük çoğunluğu (n=157; %42,78) düşünerek konuşmayı amaçladıkları tespit edilmiştir. Konuşma becerisi iletişimde dinleyeni etkileyen bir beceri olması nedeniyle sözlü hukuk niteliğindeki atasözlerinin düşünme süreçlerinin etkisini öne çıkardığı görülmektedir. Benzer bulgu Onan (2011: 95) tarafından da elde edilmiş, düşünerek konuşmanın atasözlerinde öne çıkartıldığı vurgulanmıştır. Etkili bir konuşma için düşünme becerilerinin yüksek önemi etkili konuşma (n=100; %27,25) amacıyla da öne çıktığı tespit edilmiştir. Bunlara mukabil özgün konuşma (n=62; %16,89) ve konuşmaya açıklık (n=48; %13,08)

amaçları düşük seviyede içerilmiştir. Konuşma eğitimini amaçları bakımından atasözlerinin kategorik dağılımları aşağıdaki grafikte daha belirgin görülmektedir:

Grafik 15. Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminin amaçlarına ilişkin dağılım oranları

Grafikten de anlaşılacağı üzere düşünerek konuşma ve etkili konuşma becerileri edinme atasözlerinde öne çıkan eğitim amaçları arasındadır. Bu amaçlara yer veren kimi atasözleri analiz edildiğinde birçoğunun doğrudan düşünmeyi öğütlerken, kimisinin ise konuşmanın etkisini artırma amacıyla nerede, ne zaman ve nasıl konuşulması gerektiğini öğütlediği görülmüştür. Bu atasözlerinin eğitimin amaçları bakımından tasnifleri aşağıdaki örnek atasözleri tablosunda verilmiştir:

Tablo 54

Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminin amaçları bakımından tasnifi

Amaç	Atasözleri (örnekler)
Düşünerek konuşma	Büyük lokma ye (de) büyük söyleme.
	El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.).
	Borçlunun dili kısa gerek.
	Söz ağızdan çıkar.
	Sözünü bil pişir; ağzını der, devşir.
	Deli sözü kaleme gelmez.
	Delinin diline perhizi yok.
	Akıllı, söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler.
	Dosta iltifat, düşmana madara.
	Ne bilirim, ne gördüm, bundan iyisi yoktur.
Sükût ikrardan gelir. (Sayılır)	
Düşünmeden söyleme, danışmadan işe başlama.	
Her doğruyu söylemek iyi değildir.	

Tablo 54 Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminin amaçları bakımından tasnifi (Devamı)

Her şey mevsiminde söylenir.

Açık yaraya tuz ekilmez.

Boğaz dokuz (kırk) boğumdur.

Küpe küp deyince küp adama düp der.

Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur. Bkz. Çok söyleme arsız edersin...

Bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden.

Eğri otur (oturâlim), doğru söyle (konuşalım).

“Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de.

Köprüden geçinceye kadar ayıya “dayı” derler.

“Kör kadı” diyecek kadar doğru söz de işe yaramaz.

Laf kıtlığında asmalar budayayım.

Lakırdı bilmeyen meclisten kaçır.

Lafla pilav pişerse deniz (dağ) kadar yağı benden.

Lakırdı ile ağız aşınmaz.

Usul söyle dam duyar, damdan da eller duyar.

Açma sırrını (sırrını açma) dostuna, (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.

Etkili

Dilin cirmi küçük, cürmü büyük.

konuşma

Dilin kemiği yok.

Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.

Bir söz bin büyüye bedeldir.

Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır.

Herkes zibilliğinin horozu. (Her horoz zibilliğinde öter.)

Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır.

Koyunu yüze yetir, el onu bine yetirir.

Laf torbaya girmez.

Söyleyene bakma, söyletene bak.

Doğru söz yemin istemez.

Adam sözünü adama eder.

Derdini saklayan derman bulamaz.

Elin ağzı torba değil ki (çekip) büzesin.

Konuşmaya

Acıkan ne yemez, acıyan ne demez.

açıklık

Aç bırakma hırsız edersin çok söyleme arsız edersin.

Mazlum eşeğe herkes biner.

Selin ağzı tutulur, elin ağzı tutulmaz.

Susan uşağa meme vermezler.

Tablo 54 Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminin amaçları bakımından tasnifi (Devamı)

Sükut etme gibi alemde nadana cevap olmaz.

Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır.

İyi insan sözünün üstüne gelir.

Kavurganın yanarı sıçrar.

Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar.

Taş yere düşmeden çanlamaz.

Âlemin ağzına kırk arşın bez yetişmez.

Daha Hanya'yı Konya'yı bilmez, devenin gevişine güler.

Dervişin fikri ne ise zikri de odur.

Havlayan köpek ısırılmaz.

İyi adama kötü laf söylenmez.

Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur.

Kişinin sözü, özü bir olmalı.

Kurbağanın vakvakası suyu bulandırmaz.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.

Yalancıyı kaçtığı yere kadar kovalamalı.

Yalanın kemiği yok ki boğazına batsın.

Yiğit meydanda belli olur.

Leyleğin ömrü (günü) laklaka ile geçer.

Zırva tevil götürmez.

Aç at kişner, âşık sesler.

Ardıcın közü, yalancının sözü olmaz.

Öküzü boynuzundan insanı sözünden/diliyle tutarlar.

Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir.

Söz avratlarıdır, iş erkeklerin.

Meyhane kararı çabuk bozulur.

Özgün
konuşma

Tablodaki atasözleri analiz edildiğinde “Sözünü bil pişir; ağzını der, devşir”, “Akıllı, söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler”, “Düşünmeden söyleme, danışmadan işe başlama” ve “Boğaz dokuz (kırk) boğumdur” atasözleri örneğinde olduğu gibi konuşmadan önce düşünme sürecinin doğru işletilmesini ve ondan sonra konuşmaya başlanmasını öğütledikleri görülmektedir. Bu nedenle bu kategorideki atasözlerinin konuşma becerisi eğitiminde amaç olarak düşünme becerileri öne çıkardıkları tespit edilmiştir. Benzer bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde etkili konuşmanın da atasözlerinde yüksek oranda amaç edinildiği “Helva demesini de biliriz ‘halva’ demesini

de”, “Köprüden geçinceye kadar ayıya ‘dayı’ derler”, “Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır”, “Adam sözünü adama eder” ve “Güzel söz demir kapıyı açar” atasözü örnekleriyle görülmektedir.

Konuşma becerilerinin eğitiminde bir konuşmayı başlatabilmek ya da başlamış bir konuşmaya katılmak önemli bir beceridir. Atasözleri eğitimin bu amacını “Derdini saklayan derman bulamaz”, “Acıkan ne yemez, acıyan ne demez”, “Mazlum eşeğe herkes biner” ve “Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar” atasözleriyle öğütlemiştir. Bu atasözlerinin derin anlam analizlerine eğitimin amaçları bakımından bakıldığında, bu atasözlerinde konuşmanın önemli bir beceri olduğu ve eğer hayatta kalmak ve değer görülmek isteniyorsa, konuşulmasının vurgulandığı görülmektedir. Her konuşma sadece duygu ve düşünceleri aktaran bir araç değildir. Aynı zamanda kişinin öz kimliğini de ortaya çıkaran, kendine has konuşma becerilerini de temsil eden özgün özellikler barındırır. Atasözleri arasındaki “Yiğit meydanda belli olur”, “Aç at kişner, âşık sesler”, “Adama lisanıdır adam dedirten de hayvan dedirten de” ve “Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir” örnek atasözlerinde de görüleceği üzere konuşma kişiyi beyan eden bir özellik taşır.

4.1.4.3.2 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Hedef Kitleleri Bakımından Tasnifi

Konuşma becerilerinin eğitiminde atasözlerinin dikkate aldığı hedef kitle bakımından analizleri yapılmış ve elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 55

Atasözlerinin konuşma becerisi eğitiminin hedef kitleleri bakımından frekans ve yüzdeleri

Kitle	Frekans	%
Yetişkin	217	59,13
Genç	141	38,42
Erkek	5	1,36
Ebeveyn	2	0,54
Kadın	2	0,54

Tablo verileri incelendiğinde konuşma becerilerinin eğitimi bakımından atasözleri yetişkin, genç, erkek, kadın ve ebeveyn olmak üzere beş ayrı kategoriyi dikkate aldığı tespit edilmiştir. Bu hedef kitlelerden en fazla yetişkinlerin (n=217; %59,13), ondan sonra

gençlerin (n=141; %38,42) dikkate alındığı görülmektedir. Susmak ve gerekli olmadıkça konuşmamanın, büyükler dururken küçüklerin, erkekler dururken kadının konuşmamasının bir Türk kültürü olarak benimsenmesi nedeniyle konuşma becerisinin çoğunlukla yetişkinler ve erkekler arasında gerçekleşmesi dikkat çekmektedir. Bu bulgular Keklik (2001) tarafından elde edilen bulgularla eşdeğer niteliktedir. Yetişkinlerden sonra ikinci sırada hedef kitle olarak dikkate alınan gençlerinse yetişkin hayatına alışmaları bakımından nasıl konuşmaları gerektiğini öğütlemek için hedef kitle olarak görülmüştür. Atasözlerinin hedef kitle bakımından tasnifiyle ilgili örnek atasözleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 56

Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminde hedef kitle bakımından tasnifi

Kitle	Atasözleri (örnekler)
	Derdini saklayan derman bulamaz. Elin ağzı torba değil ki (çekip) büzesin. Acıkan ne yemez, acıyan ne demez. Aç bırakma hırsız edersin çok söyleme arsız edersin. Elin/Alemin ağzı torba değil ki/çekip büzesin/büzülün. Hak söz acı gelir. Aşk ağlatır, dert söyler. Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen. Konuşmak okumaktan iyidir. Laf lafı (söz sözü) açar (laf da kutuyu açar.) Beş para ver, söylet; on para ver, sustur.
Yetişkin	Bilsem de bilmek elvermez bana / işime gelmez. Söyleyeni söylemeyen yener. İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var İyi insan sözünün üstüne gelir. Kavurganın yanarı sığırar. Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar. Büyük lokma ye (de) büyük söyleme. Borçlunun dili kısa gerek. Kan kus, kızcık şerbeti içtim de. Ramazanda yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olsun. Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar. Horozu çok olan köyün sabahı geç olur.

Tablo 56 Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminde hedef kitle bakımından tasnifi
(Devamı)

Ar çekmekten bar çekmek evladır.

Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur).

Anlatışa göre verirler fetvayı.

Fetvayı anlatışa göre verirler.

Önce yiyelim, sonra diyelim.

Eğri otur (oturalım), doğru söyle (konuşalım).

Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta ölüyor.

Köprüden geçinceye kadar ayıya “dayı” derler.

Tatlı yiyip tatlı söyleşelim.

Düğünü okuyucu boklar.

Köyden köye it ürümez.

Lafla pilav pişerse deniz/dağ kadar yağ benden.

Adamakla mal tükenmez, hak saklasın vermesinden.

Adamakla pilav pişse deniz kadar yağ benden.

Çok lakırdı değirmende olur.

Dil kılıçtan çabuk öldürür.

Dil kılıçtan keskindir.

Dil yarası unutulmaz.

Gider kılıç yarası, gitmez dil yarası.

Kılıç yarası gider, dil yarası gitmez.

Sakalımız olsa sözümüz dinlenirdi.

Söz imzadan muteberdir.

Tatlı dil çok adam aldatır.

Tatlı dil, güler yüz, düşmanın kolunu büker.

Yalan yanlıştır ki yılanı yanıltır.

Bir fit bin büyü yerini tutar (yerine geçer).

Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.

Bir söz bin büyüye bedeldir.

Hak deyince akan sular durur.

Herkes zibilliğinin horozu. (Her horoz zibilliğinde öter.)

Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır.

Koyunu yüze yetir, el onu bine yetirir.

Söz var ara bozar, söz var ara düzer. Bkz. Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.

Su küçüğün, sofr /söz büyüğün.

Yavuz hırsız ev sahibini bastırır.

Bal bal demekle ağız tatlanmaz.

Tablo 56 Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminde hedef kitle bakımından tasnifi
(Devamı)

Kemal ehli kemali sukut ile bulmuştur.

Söz sözü açar, söz de tabakayı açar.

Adam sözünü adama eder.

Ağır otur ki “bey/ağa molla” desinler.

Beyden gelen bey sayılır.

Yiğidin sözü, demirin kertiği.

Söz var, dağa çıkarır; söz var, dağdan indirir.

Tatlı ye, tatlı söyle.

“Bilmem” demek çok türlü kaza savar.

Kötü söz insanı dininden çıkarır. / Tatlı söz yılanı ininden çıkarır.

Sen bilirsin deyince (değirmende) kavga olmaz.

Dervişin fikri ne ise zikri de odur.

Eşeğin anırmazı olmaz.

Haberi deliyle çocuktan al.

Havlayan köpek ısırılmaz.

İyi adama kötü laf söylenmez.

Kurbağanın vakvakası suyu bulandırmaz.

Kurt uluya uluya başına bela getirir.

Çocuktan al haberi.

Deliden al uslu haberi.

Kara/Kötü/Fena haber tez/çabuk duyulur.

Aç at kişner, âşık sesler.

Ardıcın közü, yalancının sözü olmaz.

Öküzü boynuzundan insanı sözünden/diliyle tutarlar.

Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir.

Söz avratlarındır, iş erkeklerin.

İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur.

İt ağzını kemik tutar.

Köleden ağa olan minareyi sesiyle yıkar.

Ürüyen köpek, ısırılmaz (kapmaz).

Meyhane kararı çabuk bozulur.

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Ağzında dili olmayanın kediler başını oyar.

Genç

Ben eşek olduktan sonra semer vuracak çok bulunur.

Buğday ekmeğin yoksa buğday dilinde mi yok

Danışan dağı aşmış, danışmayan(-ın) yolu şaşmış.

Tablo 56 Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminde hedef kitle bakımından tasnifi
(Devamı)

Mazlum eşeğe herkes biner.
Susan uşağa meme vermezler.
Hep kendin söyleyip meclise fütur verme.
Her şey incelikten, insan kabalıktan kırılır.
“Her şeyi bilirim” diyen hiç bir şeyi bilmez.
Kapalı ağza sinek kaçmaz.
İstedğini söyleyen, istemediğini işitir.
İki dişin arasından çıkan, dünyaya yayılır.
İki dudak arasından çıkan iki günde dünyaya yayılır.
Vakitsiz öten horozun başını keserler.
Asılsız söz sahibine yüz karası getirir/söyleyeni karalar.
Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.
Kadı anlatışa göre fetva verir. (Anlatışa göre verirler fetvayı).
Ateşe ateş değil su atılır.
Evvel selam, sonra kelam.
Her doğruyu söylemek iyi değildir.
Her şey mevsiminde söylenir.
Her şey söylenmez.
İki/Dokuz ölç, bir biç.
Kel yanında kabak anılmaz.
Çok söyleme, ağzın büyük olur.
Çok söyleyen çok yanılır.
Çok söyleyenin kalbi sağ olmaz.
İki kişi lakırdı ederken üçüncüsü sen olma.
Dilin kemiği yok.
Değirmeni su söndürür. İnsanı dil.
Dilin kemiği yok, ama kemiği kırar.
Elinden gelmezse bari dilinden gelsin.
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.
Hayvan yularından, insan ikrarından (sözünden) tutulur.
Dolu küpün sesi çıkmaz.
Adama lisanıdır adam dedirten de hayvan dedirten de.
Dil yüreğin kepeçesidir.
Yalancı kim? İşittiğini söyleyen.

Tablo 56 Atasözlerinin konuşma becerileri eğitiminde hedef kitle bakımından tasnifi
(Devamı)

Erkek	El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.).
	Ele uyan eşini boşar. Bkz. El ağzına bakan karısını...
	Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına.
	Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma. Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz.
Ebeveyn	Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz.
	Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin.
Kadın	Kadının zoru diline kuvvet.
	Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur.

Tablodaki bulgular analiz edildiğinde atasözlerinin büyük çoğunluğunun yetişkinleri hedef kitle olarak dikkate aldığı şu “Aşk ağlatır, dert söyler”, “Borçlunun dili kısa gerek”, “Kan kus, kızcılık şerbeti içtim de”, “Zengin malı, züğürdün çenesini yorar”, “Fetvayı anlatışa göre verirler”, “Düğünü okuyucu boklar”, “Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır”, “Ağır otur ki ‘bey/ağa molla’ desinler”, “Köleden ağa olan minareyi sesiyle yıkar” ve “Meyhane kararı çabuk bozulur” örnek atasözlerinde açıkça görülmektedir. Bu atasözlerinin yetişkinleri hedef almasında, atasözlerinin derin anlam analizlerinde içeriğin yetişkin hayatını kapsamı önemli rol oynamıştır.

Benzer bakış açısıyla gençler ise “Ağlamayan çocuğa meme vermezler”, “Mazlum eşeğe herkes biner”, “Her şeyi bilirim’ diyen hiç bir şeyi bilmez”, “Her şey söylenmez”, “Çok söyleme, ağzın büyük olur” ve “İki kişi lakırdı ederken üçüncüsü sen olma” örnek atasözlerinde dikkate alındığı görülmektedir. Bu atasözlerinin genel olarak derin anlam analizlerine bakıldığında konuşmanın üslup olarak nasıl icra edilmesi gerektiği, aksi halde gençlerin nelerle karşılaşabilecekleri konusunda öğütler verilmektedir. Bu tasnife göre az sayıda da olsa erkeklere “El ağzına bakan, karısını tez boşar” ve “Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma”, ebeveynlere “Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz” ve kadınlara “Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur” atasözleriyle öğütler yapılmıştır. Bu analizlerin hedef kitle bakımından ayrı ayrı elde edilen bulgular, Polat (2006) tarafından konuşma becerilerinde cinsiyet faktörünün etkisi üzerine yapılan araştırma bulgularıyla eş değer niteliktedir.

4.1.4.3.3 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Kazanımları Bakımından Tasnifi

Atasözleri konuşma becerilerinin eğitimiyle ilgili ne gibi kazanımları dikkate aldıkları bakımından analiz edilmiş elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 57

Atasözlerinin konuşma becerisi eğitiminin kazanımları bakımından frekans ve yüzdeleri

Kazanım	Frekans	%
Konuşmayı yönetme	195	53,13
Etkili konuşma	42	11,44
Tahmin etme	37	10,08
Konuşma başlatma	31	8,45
Planlı konuşma	31	8,45
Analitik düşünme	19	5,18
Görüşleri ilişkilendirme	6	1,63
Görüşleri örneklendirme	6	1,63

Tablodaki veriler incelendiğinde büyük çoğunluğunun (n=195; %53,13) konuşmayı yönetebilme kazanımlarına yönelik oldukları tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarının bu şekilde çıkmasına konuşma becerilerinde esas olanın konuşma sürecinde sadece konuşma değil, aynı zamanda diğer dil becerilerini de işe koşarak konuşmayı etkili yönetebilme ilkesine dayanmaktadır (MEB, 2009). Bu nedenle atasözlerinde ikinci sırada (n=42, %11,44) etkili konuşma becerisi öğütlenmiştir. Bu her iki konuşma becerisi kazanımlarının elde edilebilmesi tahmin etme, konuşma başlatma, planlı konuşma ve analitik düşünme becerilerini içinde barındırmaktadır. Bu nedenle bu kazanımlar atasözlerinde de neredeyse eşit oranda dile getirilmiştir (%5-10). Araştırmada elde edilen bulguların kazanım bakımından tasnifine ilişkin atasözü örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 58

Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim kazanımları bakımından tasnifi

Kazanım	Atasözleri (örnekler)
Konuşmayı yönetme	Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin.
	Ele uyan eşini boşar. Bkz. El ağzına bakan karısını...
	Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına.
	Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma.
	Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz.
	Özü sözü doğru olanların alnı açık, yüzü paktır.
	Boşboğaz insan, zarfsız mektuba benzer.
	Değirmeni su söndürür. İnsanı dil.
	Elinden gelmezse bari dilinden gelsin.
	Boş fiçı çok langırdar.
	Sükût selamettir.
	Elin/Âlemin ağzı torba değil ki/çekip büzesin/büzülsün.
	İnleyen dinleyeni vardır.
	Selin ağzı tutulur, elin ağzı tutulmaz.
	Kavurganın yanarı sızır.
	Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar.
	Âlemin ağzına kırk arşın bez yetişmez.
	Doğru söze can kurban.
	Horozu çok olan köyün sabahı geç olur.
	Ağızdan çıkan başa değer.
	Çatal kazık yere batmaz (geçmez, çakılmaz).
	Dosta iltifat, düşmana madara.
	“Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de.
	Lakırdı ile ağız aşınmaz.
	Açma sırrını (sırrını açma) dostuna, (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.
	Boş lakırdı karın doyurmaz.
	Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun yaş” diye haykırmış.
	Çok söz (laf) yalansız, çok para (mal) haramsız olmaz.
	Kurt uluya uluya başına bela getirir.
	Tilkinin yüz masalı varmış, doksan dokuzu tavuk üstüne.
Cami ne kadar büyük (cemaat ne kadar çok) olsa imam (hoca) gene bildiğini okur.	
Leyleğin ömrü (günü) laklaka ile geçer.	
Ürumesini bilmeyen köpek (it), sürüye kurt getirir.	

Tablo 58 Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim kazanımları bakımından tasnifi
(Devamı)

Etkili konuşma	Dilsiz olmak çok söylemekten yeğdir. Çok bilen (söyleyen) çok yanılır. Dilin kemiği yok, nereye çevirsen oraya döner. Her doğruyu söylemek iyi değildir. Dilin kemiği yok. El elden kalmaz, dil dilden kalmaz. Bal bal demekle ağız tatlanmaz. Haklı söz, haksızı Bağdat'tan çevirir. Söz var, dağa çıkarır; söz var, dağdan indirir. Yiğit meydanda belli olur. Ardıcın közü, yalancının sözü olmaz. Cahile söz (laf) anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur)
Tahmin etme	Mazlum eşeğe herkes biner. Söz ağızdan çıkar. Kişinin sözü, özü bir olmalı. Yalancı kim? İşittiğini söyleyen. Sıçılacak ağız göte yakın gelir. Halının tozu tükenmez/biter, delinin sözü bitmez. Köleden ağa olan minareyi sesiyle yıkar. Ürüyen köpek, ısırılmaz (kapmaz). Meyhane kararı çabuk bozulur.
Konuşma başlatma	El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.). Ağlamayan çocuğa meme vermezler. Danışan dağı aşmış, danışmayan(-ın) yolu şaşmış. Hayvan yularından, insan ikrarından (sözünden) tutulur. Dil yüreğin kepeçesidir. Derdini saklayan derman bulamaz. Öküzü boynuzundan insanı sözünden/diliyle tutarlar. İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur.
Planlı konuşma	Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz. Doğru söz katarından belli olur. Doğru söze /Hak söze mecnun dahi razı olur. Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter. Söyleyene bakma, söyletene bak.

Tablo 58 Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim kazanımları bakımından tasnifi
(Devamı)

	<p>Taş yere düşmeden çanlamaz. Cümlelerin maksudu bir, amma rivayet muhtelif. Dil ebsem (susmak) (olsa) baş esen (sorunsuz) (-dir). Doğru söz acıdır/acı gelir.</p>
Analistik düşünme	<p>Ağzında dili olmayanın kediler başını oyar. Buğday ekmeğin yoksa buğday dilinde mi yok Sözünü bil pişir; ağzını der, devşir. Cahil olan kimse vakitsiz (öten) horoz gibidir. Deli sözü kaleme gelmez. Delinin diline perhizi yok. Delinin yüreği ağzında.</p>
İlişkilendirme	<p>Ben eşek olduktan sonra semer vuracak çok bulunur. Daha Hanya'yı Konya'yı bilmez, devenin gevişine güler. Elin kapısı ateşten gömlek, demirden leblebidir. Tatlı ye, tatlı söyle.</p>
Örneklendirme	<p>Bir adamın sözü bir adama kolay. Kötü söz kalp akça sahibindir. Eşeğin anırmazı olmaz. Havlayan köpek ısırılmaz.</p>

Tablodaki bulgular incelendiğinde konuşmayı yönetme kazanımı “Değirmeni su söndürür. İnsanı dil”, “Selin ağzı tutulur, elin ağzı tutulmaz”, “Horozu çok olan köyün sabahı geç olur” ve “Çatal kazık yere batmaz (geçmez, çakılmaz)” atasözü örnekleriyle hedeflenmektedir. Konuşmanın yönetilebilmesi için ikinci derecede önemli olan konuşmanın etkililiğidir. Bu nedenle atasözlerinde etkili konuşma kazanımı ikinci sırada çoğunlukla “Bal bal demekle ağız tatlanmaz”, “Haklı söz, haksızı Bağdat’tan çevirir” ve “Söz var, dağa çıkarır; söz var, dağdan indirir” atasözleriyle kazanılması öğütlenmiştir. Bekiroğlu (2014) yaptığı araştırmada etkili konuşma becerileriyle ilgili benzer atasözlerini anlam bakımından tasnif etmiş ve bu atasözlerinde etkili konuşma üslubunun öne çıkartıldığını tespit etmiştir. Atasözleriyle kazandırılması öğütlenen konuşma becerisi kazanımlarının atasözlerinde yer alma sıklık sırası incelendiğinde konuşmanın ilerleyen safhalarını tahmin etme, konuşma başlatma, planlı konuşma yapma, analitik düşünme,

ilişkilendirme ve örneklendirme kazanımlarının önem sırasıyla eş değer oldukları görülmektedir.

4.1.4.3.4 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin İçeriği Bakımından Tasnifi

Atasözleri konuşma becerisinin eğitiminde içerik bakımından analiz edilmiş ve bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 59

Atasözlerinde yer alan konuşma becerisi eğitim içeriği frekans ve yüzdeleri

İçerik	Frekans	%
Söz zenginliği	123	33,51
Konuşma üslubu	123	33,51
Konuşmada planlama	73	19,89
Konuşma çeşitleri	23	6,27
Konuşmanın yapısı	14	3,81
Sözsüz iletişim: Jest-mimikler	10	2,72

Tablodaki bulgular incelendiğinde atasözlerinde içerik olarak söz zenginliği (n=123; %33,51) ve konuşma üslubu (n=123; %33,51) eşit miktarda içerilmiştir. Oy (1972: 2-3), Aksoy (1993: 15) ve Albayrak (2009: 3) atasözlerinin genel özelliği arasında söz zenginliği geniş, öğüt verici, tavsiye edici ve veciz oluşlarını saymaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular atasözlerinin bu özellikleriyle uyum göstermektedir. Bunun dışında konuşma planlama (n=73; %19,89) orta sıklıkta içerilirken, konuşma çeşitleri, konuşma yapısı ve sözsüz iletişim düşük miktarda içerilmiştir. Bulgulara ilişkin atasözlerinin içerik bakımından tasnifi ve örnek atasözleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 60

Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim içeriğine göre tasnifi

İçerik	Atasözleri (örnekler)
Söz zenginliği	Söylemesi kolay, ama yapması zor.
	Söz ne kadar ucuz ise iş o kadar pahalıdır.
	Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır.
	İnsan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa.
	Öküzü boynuzundan insanı sözünden/diliyle tutarlar.
	Çok bilen (söyleyen) çok yanılır.
	Delinin yüreği ağızında, akıllının dili yüreğindedir.
	Nasihat söyleyene bakma, nasihatine bak.
	Lafla (lakırdı ile) peynir gemisi yürümez.
	Lafın azı (uzu)
	Boşboğaz insan, zarfsız mektuba benzer.
	Fısıltı ev yıkar.
	Söz ağızdan çıkınca bin dile yayılır.
	Bir ağızdan çıkan bin ağza (dile) yayılır.
	Birden çıkan bine yayılır.
	Boş fiçi çok langırdar.
	Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür.
	Ter dökene mi, bakarsın dil dökene mi
	Yalan söylemeyince laf üremez, haram katmayınca mal üremez.
	Kan kus, kızılıcık şerbeti içtim de.
	Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz.
	“Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de.
	Laf dağarcığa sığmaz.
	Lafla borç ödenmez.
	Lafla duvar örülmez.
	Lafla iş bitmez.
	“Bee” demeye yürek gerek.
Dereden tepeden lakırdı eder.	
Kara/Kötü/Fena haber tez/çabuk duyulur.	
Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir.	
Baş dille tartılır.	
Üslup	Kadının zoru diline kuvvet.
	Dile gelen ele gelir.
	Susan uşağa meme vermezler.

Tablo 60 Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim içeriğine göre tasnifi
(Devamı)

Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır.

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.

Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı.

Borçlunun dili kısa gerek.

Bülbülün çektiği dili belası (-dır)

Dil kılıçtan keskindir.

Tatlı ye, tatlı söyle.

Kötü söz kalp akça sahibinindir.

Dost dostun ayıbını yüzüne söyler.

Doğru (hak) söz (ağızdan) acıdır (acı gelir).

Bir fit bin büyü yerini tutar (yerine geçer).

Ürüyen köpek, ısırılmaz (kapmaz).

Dosta iltifat, düşmana madara.

Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek

Açık yaraya tuz ekilmez.

Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur. Bkz. Çok söyleme arsız edersin...

“Şaşı, çakır” demektense “Kör” de de kurtul.

Tatlı yiyip tatlı söyleşelim.

Kötü söz insanı dininden çıkarır. / Tatlı söz yılanı ininden çıkarır.

Söz avratlarıdır, iş erkeklerin.

Ürümesini bilmeyen köpek (it), sürüye kurt getirir.

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Danışan dağı aşmış, danışmayan(-ın) yolu şaşmış.

Aç bırakma hırsız edersin çok söyleme arsız edersin.

Araba devrilince (kırıldıktan sonra, kırılınca) yol gösteren çok olur.

Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur).

Dilden gelen elden gelse, her fukara padişah olur.

Mekruh yiyene haram söz yakıştır.

Halının tozu tükenmez/biter, delinin sözü bitmez.

Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma.

Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz.

Vaktine göre söz söylemeli.

Ağızdaki dili hapseyle.

Kadı anlatışa göre fetva verir. (Anlatışa göre verirler fetvayı).

Planlama

Tablo 60 Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim içeriğine göre tasnifi
(Devamı)

	<p>Kel yanında kabak anılmaz. Sözü söyle alana, kulağında kalana. Beş para ver, söylet; on para ver, sustur. Bilsem de bilmek elvermez bana / işime gelmez. Kapa kapını, öv komşunu. Nadan ile ye iç, sohbet etme. Sağır için iki kere kamet olmaz.</p>
Çeşit	<p>El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.). Soran yanılmamış (yorulmamış). Sormaktan sıkılmayan insan çok şey öğrenir, sormaktan utanan bildiğini de unuttur. Derdini saklayan derman bulamaz. Aşk ağlatır, dert söyletir.</p>
Yapı	<p>Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır. Cahile söz (laf) anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur) “İstemem” diyenden korkmalı. Mastarsız yazılan kitabın okunacağı yoktur. Herkes zibilliğinin horozu. (Her horoz zibilliğinde öter.) Beylerin sözü, sözlerin beyidir.</p>
Jest ve mimik	<p>Adam ikrarından, hayvan yularından tutulur. Hayvan yularından, insan ikrarından (sözünden) tutulur. Sükut selamettir. Tartışmada yumruk gereksizdir. Dil kesik, baş selamet. Ağır otur ki “bey/ağa molla” desinler.</p>

Tablodaki bulgular incelendiğinde atasözlerinin söz zenginliğini içeren örnekleri “Birden çıkan bine yayılır”, “Laf dağarcığa sığmaz”, “Dereden tepeden lakırdı eder” ve “Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir” atasözlerinde açıkça görülmektedir. Bu örneklerle birlikte kategori içindeki diğer örnekler değerlendirildiğinde konuşma becerisinin söz zenginliğine bağlı olarak etkisini artıracığı bilgisi verilmekte ve bu yönde öğütler yapıldığı görülmektedir. Konuşmada üslup iletişimin önemli kurallarından biridir. Yumuşak, sert, peşin hükümlü ya da acelesi davranmama kelimeleriyle kendini belli eden üslup atasözlerinde “Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı”, “Borçlunun dili kısa gerek”, “Bülbülün çektiği dili belası (-dır)”, “Dil kılıçtan keskindir”, “Ürüyen köpek, ısırılmaz

(kapmaz)” ve “Açık yaraya tuz ekilmez” örnekleriyle gösterilebilir. Kategorideki diğer atasözlerinin derin anlam içerikleri analiz edildiğinde “Kel yanında kabak anılmaz” örneğinde de görüleceği üzere, konuşma fikirleri sadece seslendirmek değil, karşıdakine mesajı doğru ve istenilen amaçta ulaştırabilmeyi de kapsar. Bu nedenle bu kategorideki atasözlerinin geneli analiz edildiğinde sözün söyleniş biçiminin yani üslubunun önemli olduğunu sıklıkla vurgulandığı görülecektir.

4.1.4.3.5 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Yöntemi Bakımından Tasnifi

Atasözlerinin konuşma becerisi eğitimi yöntemleri bakımından tasnifi yapılmış ve elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 61

Atasözlerinin konuşma becerisi eğitim yöntemleri bakımından tasnifi frekans ve yüzdeleri

Yöntem	Frekans	%
Tartışma	216	58,86
Metin analizi	55	14,99
Drama	26	7,08
Örnek olay	26	7,08
Röportaj	17	4,63
Kulaktan kulağa	14	3,81
Panel	13	3,54

Tablodaki bulgular incelendiğinde öğretim yöntemleri bakımından oldukça zengin bir seçkiye yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu yöntemler arasında en sık içerilen yöntem tartışmadır (n=216; %58,86). Metin analizi (n=55; %14,99) orta sıklıkta yer alırken, drama, örnek olay, röportaj, kulaktan kulağa ve panel düşük seviyede içerilmektedir. Atasözlerinin gerek yüzeysel, gerekse derin anlam analizlerinde tespit edilen öğretim yöntemlerinin konuşmaya doğrudan ya da aktif katılım becerisi geliştirici özelliklerde olması dikkat çekmektedir. Yöntemlere ilişkin atasözlerinin kategorik sınıflandırılması aşağıdaki tabloda örnekler şeklinde verilmiştir:

Tablo 62

Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim yöntemlerine göre tasnifi

Yöntem	Atasözleri (örnekler)
	Sormaktan sıkılmayan insan çok şey öğrenir, sormaktan utanan bildiğini de unuttur. Dil kesik, baş selamet. Sözünü bil pişir; ağzını der, devşir. Doğru söz katarından belli olur. Her şey mevsiminde söylenir. Her şey söylenmez. İki/Dokuz ölç, bir biç. Yalanı oranla söyle. Yalanı söylemeli, amma kubbesiz bırakmamalı. Dil ebsem (susmak) (olsa) baş esen (sorunsuz) (-dir). Önce yiyelim, sonra diyelim. Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar. Aylak kuşun büyük ağzı olur. Çok konuşanda var bir yalan, çok zenginde var bir haram. “Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de. Laf kıtlığında asmalar budayayım. Lakırdı bilmeyen meclisten kaçır. Lafı pilav pişerse deniz/dağ kadar yağ benden. Kuru laf (boş lakırdı) karın doyurmaz. Lafı pilav pişerse deniz (dağ) kadar yağ benden. Adadığı çok, verdiği yok. Dilin kemiği yok, ama kemiği kırar. Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır. Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır. Doğru (hak) söz (ağızdan) acıdır (acı gelir). Eşeğin anırmazı olmaz. Dilini tutanın başı dinç olur. Yalancı topaldan kolay tutulur. Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur. Söyleyeni söylemeyen yener. Ürümesini bilmeyen köpek (it), sürüye kurt getirir. Cahile söz (laf) anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur) “İstemem” diyenden korkmalı.
Tartışma	

Tablo 62 Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim yöntemlerine göre tasnifi
(Devamı)

İnsan gönlünün artığını söyler.
Dolu küpün sesi çıkmaz.
Herkes zibillğinin horozu. (Her horoz zibillğinde öter.)
Lakırdı ile peynir gemisi yürümez. Bkz. Lafla peynir gemisi yürümez.
El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.).
Büyük lokma ye (de) büyük söyleme.
Ateş demekle ağız yanmaz.
Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta ölüyor.
Aç bırakma hırsız edersin çok söyleme arsız edersin.
Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz.
Çok söyleyenin kalbi sağ olmaz.

Adamakla mal tükenmez, hak saklasın vermesinden.
Borçlunun dili kısa gerek.
Bir söz söyler ki dirhemini yiyen köpek kudurur.
El (bıçak) yarası onulur (geçer), dil yarası onulmaz (geçmez).
Kem söz sahibinindir.
Mecliste dilini sofrada elini kısa tut.
Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
İyi insan sözünün üstüne gelir.
Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek
Meyhane kararı çabuk bozulur.
Mastarsız yazılan kitabın okunacağı yoktur.

Elin ağzı torba değil ki (çekip) büzesin.

Sükût ikrardan gelir. (Sayılır)

Aç ne yemez, tok ne demez.

Her sözü söyleme, yerin kulağı var.

Sana laf getiren senden laf götürür.

Drama

Açma sırrını (sırrını açma) dostuna, (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.

Adamın ahmağı malını över.

Usul söyle dam duyar, damdan da eller duyar.

El uzatılan yere dil uzatılmaz.

Elçiye zeval olmaz.

Ananın dediği dağa taş, gelinin dediği gele başa.

Tablo 62 Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim yöntemlerine göre tasnifi
(Devamı)

Örnek olay	Soran yanılmamış (yorulmamış). Derdini saklayan derman bulamaz. Aşk ağlatır, dert söyletir. Kurbağanın vakvakası suyu bulandırmaz. Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin. Kem söz kem akçe sahibinindir. Kurt uluya uluya başına bela getirir.
Röportaj	Dil yüreğin açığını söyler. Aç at kişner, âşık sesler. Adam sözünü adama eder. Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir. İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur. Adama lisanıdır adam dedirten de hayvan dedirten de.
Kulaktan kulağa	Duvarda fare var, farenin kulağı var; öyleyse duvarın kulağı var. Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma.
Panel	Dert ağlatır, aşk söyletir. Cami ne kadar büyük (cemaat ne kadar çok) olsa imam (hoca) gene bildiğini okur. Beylelerin sözü, sözlerin beyidir.

Tablodaki bulgular incelendiğinde konuşma becerilerinin en aktif gelişme imkanı bulduğu öğretim yöntemi olarak tartışma “Sözünü bil pişir; ağzını der, devşir”, “Her şey söylenmez”, “Helva’ demesini de biliriz ‘halva’ demesini de” ve “Söyleyeni söylemeyen yener” örneklerinde olduğu gibi verilmiştir. Bu kategorideki diğer atasözleri derin anlam bakımından analiz edildiğinde, konuşmacının farklı görüşlerinin bir başkasıyla karşılıklı olarak müzakere edildiği ve kimin kime ne şekilde üstün geleceğinin ise etkili, üslubunu karşıdaki kişiye göre ayarlayan, konuşmanın seyrini iyi yönetebilen, yeri geldiğinde susmasını bilmekle mümkün olabileceğinin öğütlendiği görülecektir. Belirli bir konuda yazılmış olan metinlerin analizi, konuşma planlama konusunda faydalı bir yöntemdir. Bu nedenle “Kem söz sahibinindir”, “Meyhane kararı çabuk bozulur” ve “Mastarsız yazılan kitabın okunacağı yoktur” atasözü örneklerinde konuşmaların analiz edilerek anlaşılması düşünülebilir.

Tablodaki diğer öğretim yöntemleri atasözlerinin içerik ve kazanımları dikkate alınarak belirlenmiştir. Kimi konuşma becerileri “Adamın ahmağı malını över” örneğinde olduğu gibi drama yöntemiyle, bir durumun nasıl olduğu “Aşk ağlatır, dert söyler” atasözünün örnek olay incelemesiyle, insanların konuşurken nasıl bir tutum içine girdikleri “Adam sözünü adama eder” atasözüne uygun röportaj çalışmasıyla, çok özel bir durumun, görüşün öğrenilmesi “Dert ağlatır, aşk söyler” atasözüne uygun bir panel düzenlenmesiyle kazandırılabilir.

4.1.4.3.6 Atasözlerinin Konuşma Eğitiminin Materyali Bakımından Tasnifi

Araştırma kapsamındaki konuşma becerilerine yönelik atasözleri öğretim materyali bakımından analiz edilmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 63

Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim materyali bakımından tasnif frekans ve yüzdeleri

Materyal	Frekans	%
Senaryo	270	73,57
Serbest metin	97	26,43

Tablodaki bulgulara göre atasözleri konuşma becerisinin eğitimi açısından derin anlamca analiz edilmiş ve senaryo ve serbest metin olmak üzere iki ayrı materyalin kullanılabilmesi tespit edilmiştir. Konuşma becerisinin daha çok aktif bir yapıya sahip olması nedeniyle kazanımlar ve tespit edilen öğretim yöntemlerinin ancak bir senaryo materyali ile uygulanabilmesi tespit edilmiştir. Bu nedenle bu kategoriye uygun atasözleri frekansı n=270, genel içindeki yüzdeler oranı ise %73,57’dir. Diğer konuşma becerilerinin ise serbest metin materyallerinin (n=97; %26,43) analizi ya da okunması yoluyla elde edilebilmesi tespit edilmiştir. Bu materyallere yönelik atasözleri örnekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 64

Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim materyaline göre tasnifi

Materyal	Atasözleri (örnekler)
	<p>Önce düşün, sonra söyle.</p> <p>Usul söyle dam duyar, damdan da eller duyar.</p> <p>Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun yaş” diye haykırmış.</p> <p>Açık ağız aç kalmaz.</p> <p>Bülbülün çektiği dili belası (-dır)</p> <p>Dost acı söyler.</p> <p>Söz imzadan muteberdir.</p> <p>Ağzını hayra aç.</p> <p>El uzatılan yere dil uzatılmaz.</p> <p>Su küçüğün, sofrası /söz büyüğün.</p> <p>Bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden.</p> <p>Dil adamı beyan eder.</p> <p>Nasihat söyleyene bakma, nasihatine bak.</p> <p>Sakalımız olsa sözümüz dinlenirdi.</p>
Senaryo	<p>Tilkinin yüz masalı varmış, doksan dokuzu tavuk üstüne.</p> <p>Bilen söylemez, söyleyen bilmez.</p> <p>Kelamdan evvel selam.</p> <p>Dil ebsem (susmak) (olsa) baş esen (sorunsuz) (-dir).</p> <p>Önce yiyelim, sonra diyelim.</p> <p>Dilden gelen elden gelse, her fukara padişah olur.</p> <p>Halının tozu tükenmez/biter, delinin sözü bitmez.</p> <p>Bilsem de bilmek elvermez bana / işime gelmez.</p> <p>Nadan ile ye iç, sohbet etme.</p> <p>Nadana sükût gibi cevap olamaz.</p> <p>Nadanla sohbet etmektense, akli irfanla taş taşımak yeğdir.</p> <p>Ağızdan çıkan başa değer.</p> <p>Çatal kazık yere batmaz (geçmez, çakılmaz).</p> <p>Köprüden geçinceye kadar ayıya “dayı” derler.</p> <p>“Kör kadı” diyecek kadar doğru söz de işe yaramaz.</p>

Tablo 64 Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim materyaline göre tasnifi
(Devamı)

Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim.
Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa.
Sağır için iki kere kamet olmaz.
Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır.
İnsan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa.
Akıllı bildiğini söyler, deli söylediğini bilmez.
Dil yüreğin kepeçesidir.
Acıkan ne yemez, acıyan ne demez.
Ay doğar dediğinden, insan utansın dediğinden.
Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına.
Az söz çoğa varır.
Küpe küp deyince küp adama düp der.
“Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de.
Laf kıtlığında asmalar budayayım.
Lakırdı bilmeyen meclisten kaçır.
Zırva tevil götürmez.
Dereden tepeden lakırdı eder.
Baş dille tartılır.
Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.
Bir söz bin büyüye bedeldir.
El elden kalmaz, dil dilden kalmaz.
Tatlı ye, tatlı söyle.
Doğru (hak) söz (ağızdan) acıdır (acı gelir).
Eşeğin anırmazı olmaz.
Kişinin başına gelen ağzından çıkandır.
Kişinin çektiği dili belasıdır.
Herkesin çektiği kendi dili belasıdır.
Bir baş soğan bir kazanı kokutur.
Kişinin sözü, özü bir olmalı.
Gider kılıç yarası, gitmez dil yarası.
Kılıç yarası gider, dil yarası gitmez.
Doğru söze ne denir.

Tablo 64 Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim materyaline göre tasnifi
(Devamı)

Hep kendin söyleyip meclise fütür verme.

Söz avratlarıdır, iş erkeklerin.

Ürumesini bilmeyen köpek (it), sürüye kurt getirir.

Cahile söz (laf) anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur)

Otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır.

İki dişin arasından çıkan, dünyaya yayılır.

İki dudak arasından çıkan iki günde dünyaya yayılır.

Koyunu yüze yetir, el onu bine yetirir.

Kara/Kötü/Fena haber tez/çabuk duyulur.

Tabak sevdiği deriyi yerden yere vurur.

El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.).

Büyük lokma ye (de) büyük söyleme.

Ateş demekle ağız yanmaz.

Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta ölüyor.

Aç bırakma hırsız edersin çok söyleme arsız edersin.

Doğru söyleyenin başı kel olur.

Bir adamın sözü bir adama kolay.

Doğru söz çok kişiye batar.

Elin kapısı ateşten gömlek, demirden leblebidir.

Dervişin fikri ne ise zikri de odur.

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.

İyi insan sözünün üstüne gelir.

Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek

Meyhane kararı çabuk bozular.

Mastarsız yazılan kitabın okunacağı yoktur.

Araba devrilince (kırıldıktan sonra, kırılınca) yol gösteren çok olur.

Delinin sözü, sarhoşun gözü.

Delinin yüreği ağzında, akıllının dili yüreğindedir.

Deliden al uslu haberi.

Serbest
metin

Tablo 64 Atasözlerinin konuşma becerisi öğretim materyaline göre tasnifi
(Devamı)

Kadının zoru diline kuvvet.

Kurbağanın vakvakası suyu bulandırmaz.

Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin.

Kem söz kem akçe sahibinindir.

Kurt uluya uluya başına bela getirir.

Tablodaki bulgulara göre özellikle öğretim yöntemlerine uygun olarak tartışma, panel, röportaj yöntemlerinin uygulanabilirliği için “Boşboğazı cehenneme atmışlar, ‘odun yaş’ diye haykırmış”, “Ağzımı hayra aç”, “Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa” ve “Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına” örneklerindeki atasözleriyle konuşma eğitimi için senaryo materyalinin kullanılabilmesi tespit edilmiştir. Bazı konuşma becerileri ise ancak “Aç bırakma hırsız edersin çok söyleme arsız edersin”, “Dervişin fikri ne ise zikri de odur”, “Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek” ve “Delinin sözü, sarhoşun gözü” atasözü örneklerinde olduğu gibi hazır bir açıklama ya da konuşma metninin analiziyle kazandırılabilmesi tespit edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada atasözleri dil becerileri bakımından analiz edilmiş, her bir beceri alanına göre ayrı ayrı tasnif edilerek yüzeysel ve derin anlamları analiz edilmiştir. Atasözleri ayrıca dil becerilerinin eğitimi bakımından eğitimin sürecinin bileşenlerine göre tasnif edilerek analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular alanda yapılan daha önceki çalışmalarla karşılaştırılıp yorumlanmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilerek önerilerde bulunulmuştur.

5.1. SONUÇLAR

Elde edilen bulgular ve üzerinde yapılan tartışmalardan hareketle araştırmada elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- a. Türkiye Türkçesi'nde dil becerileri ve dil eğitimiyle ilgili atasözleri sayıca oldukça zengin olup araştırma kapsamındaki atasözleri 490 olarak tespit edilmiştir.
- b. Temel dil becerileri alanındaki atasözlerinin beceri alanlarına göre dağılımları en yüksekte en düşüğe doğru konuşma (n=367; %74,9), dinleme (n=89; %18,2), yazma (n=17; %3,5) ve okuma (n=17; %3,5) şeklindedir.
- c. Atasözlerinin büyük çoğunluğu (n=384; %78) ifade edici dil becerisi, geri kalan kısmı ise (n=106; %22) alıcı dil becerisi alanındadır.
- d. Türk atasözlerinde okuma becerisi ve okuma eğitimiyle ilgili 17 adet atasözü tespit edilmiştir. Okuma becerisi ve okuma eğitimiyle ilgili atasözleri içerik olarak fazla ayrışmamakla birlikte yapı bakımından genellikle kurallı, içerdiği anlam bakımından “eğitim” eğitim amacı bakımından “bilgilenme”, hedef kitle bakımından “gençlik”, okuma eğitiminin kazanımları bakımından “meslek edinimi ve okuma kültürü”, okuma becerilerinin içeriğine göre “okuma ilkeleri”, okuma eğitiminin yöntemine göre “alıştırma”, okuma materyaline göre “anı” ön plana çıkmıştır.
- e. Türk atasözlerinde dinleme becerisi ve dinleme eğitimiyle ilgili 89 atasözü tespit edilmiştir. Dinleme becerisi ve dinleme eğitimiyle ilgili atasözleri yapı bakımından genellikle bilgi verici ve sebep-sonuç ilişkisi taşıyan atasözleri oldukları, anlam

bakımından “anlama”, eğitim amavı bakımından “dinleme kültürü”, hedef kitle bakımından ”yetişkin”, kazanım ve içerik bakımından “dinleme kültürü”, yöntem bakımından “tartışma”, materyal bakımından “senaryo” ön plana çıkmıştır.

- f. Türk atasözlerinde yazma becerisi ve yazma eğitimiyle ilgili 17 atasözü tespit edilmiştir. Yazma becerisi ve yazma eğitimiyle ilgili atasözleri yapı bakımından genellikle “bilgi verici” niteliktedir. Anlam bakımından ise çoğunlukla “yazmanın gerçekliği ve kalıcılığı”, amacına göre “yazma alışkanlığı”, hedef kitleye göre “genç”, kazanımlara göre “yazılı anlatım”, içeriğine göre “anı”, yöntemine göre “gösterip yaptırma”, materyaline göre “defter” ön plana çıkmıştır.
- g. Türk atasözlerinde konuşma becerisi ve konuşma eğitimiyle ilgili 367 atasözü tespit edilmiştir. Konuşma becerisi ve konuşma eğitimiyle ilgili atasözleri yapı bakımından genellikle bilgi verici ve basit yapıdadırlar. Anlam bakımından ise çoğunlukla “etkili davranış”, amaç bakımından “düşünerek konuşma”, hedef kitle bakımından “yetişkin”, kazanım bakımından “konuşmayı yönetme”, içerik bakımından “söz zenginliği ve konuşma üslubu”, yöntem bakımından “tartışma”, materyal bakımından “senaryo” ön plana çıkmıştır.

5.2. ÖNERİLER

Araştırma sürecinde elde edilen bulgular üzerine yapılan yorumlar ve varılan sonuçlardan hareketle araştırmacı ve uygulamacılara aşağıdaki öneriler yapılabilir:

Araştırmacılara;

- Dil becerilerinin eğitimi konusunda atasözlerinden nasıl yararlanılacağı pedagojik yaklaşımlarla derinlemesine araştırılabilir;
- Gündelik yaşamda dil becerileri alanındaki atasözlerinin kullanım sıklıkları ve yerleri araştırılabilir;
- Dil becerilerinin eğitiminde pratikte kullanılan atasözlerinin etkililikleri, atasözlerinden yararlanma ve gündelik yaşamdaki etkili dil becerileri başarısı arasındaki ilişki ile atasözlerinden yararlanmak amacıyla hangi öğretim materyallerinden yararlanıldığı araştırılabilir;

- Okuma ve yazma dil becerileri alanındaki atasözlerinin diğer dil becerilerine göre sayıca azlığının nedenleri araştırılabilir;
- Konuşmayla ilgili atasözlerinde düşünerek konuşmayla ilgili oldukça atasözüne rastlanmış olmasına rağmen toplumda bu kültürün neden olmadığı araştırılabilir.

Uygulamacılara;

- Öğretmenler Türk düşünme ve iletişim kültürünü aktarmada rol model davranabilir;
- Dil becerilerinin öğretiminde atasözlerinin kullanımına ilişkin pedagojik materyal geliştirilebilir;

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, T. (1992). Türk Atasözleri, İstanbul: İletişim.
- Akın, A. (2008). Doğudan Batıdan: Bir Kültür Ögesi Olan “Türk Atasözleri’nin “Yönetim Paradigmaları” Açısından İncelenmesi, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 5(2), 1-29.
- Akkaya, A. (2013). Yabancılara Türkçe Öğretimi Kapsamında Fıkralar: Nasreddin Hoca Fıkraları. Milli Folklor, 25(100), 171-181.
- Akkoyunlu, Z. (2002). Irak Türk Edebiyatı, Türkler, C. 20, 625-632.
- Aksan, D. (1995). Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2000). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, M. (2013). Kavram Olarak Hayat Boyu Öğrenme ve Hayat Boyu Öğrenmenin Avrupa Birliği Serüveni, Bilig, 64, 23-48
- Aksoy, Ö.A. (1988). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aksoy, Ö.A. (1993). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aksoy, Ö.A. (1996). Bölge Ağızlarından Derlemeler I, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksoy, Ö.A. (2016). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2, İstanbul: İnkılap Yayınları
- Akyol, H. (2003). Türkçe İlkokuma ve Yazma Öğretimi, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık,
- Akyol, H. (2006). Türkçe Öğretim Yöntemleri, Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akyol, H. (2013). Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri (6. Baskı), Ankara: PegemA yayıncılık,
- Akyüz, Y. (2018). Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S.2018, 30. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Albayrak, N. (2009). Türkiye Türkçesinde Atasözleri, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Alkayış, M.F. (2009). Dini İçerikli Atasözleri Üzerine, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(27), 287-292.
- Altıntaş, E. ve Çamur, D. (2004). Beden Dili Sözsüz İletişim. İstanbul: Aktüel Basım Yayım.
- Altıok, F. (1971). Çocukta Dilin Oluşumu ve Gelişimi, A.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 4, 115-132.

- Ambridge, B., Lieven, E.V.M. (2011). *Child Language Acquisition: Contrasting Theoretical Approaches*. Cambridge University Press Anaokulları Kılavuzu. (1971). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Arewa, E.O. & Dundes, A. (1964). Proverbs and the Ethnography of Speaking Folklore, *American Anthropologist*, Part 2: The Ethnography of Communication, 66(6), 70-85.
- Artun, E. (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, İstanbul: Karahan Kitabevi
- Atalay, B. (1991). *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini 'Endeks' IV*, Ankara.
- Aydın, S. (2013). Kültürel Bir Miras Olarak Atasözlerinin Kullanımı Üzerine Türkçe Öğretmenlerinin Görüşleri, *Folklor/Edebiyat*, 19(75), 173-192
- Bandura, A. (1999). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Asian Journal of Social Psychology*, 2, 21-41.
- Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baş, B. (2002). Türkçe Temel Dil Becerilerinin Öğretiminde Atasözlerinin Kullanımı, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 60-68.
- Başgöz, İ. (1998). Halkın Atasözlerini Tarifi veya Atasözleri Üzerine Söylenmiş Atasözleri. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 14, 113-121.
- Baykal, M. (2018). 2-6 Yaş Arası Çocukların Dil Kullanımı Üzerine Bir İnceleme: Denizli Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli
- Beğenmez, N.M. (2013). Atasözlerinde Günlük Hayat, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkocatepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Bekiroğlu, O. (2014). Türkçe Atasözlerinde İletişim Olgusunun İzleri ve Sosyo-Kültürel Çıkarımları, *Millî Folklor*, 26 (103), 80-97
- Bingöl, B. (2005). Türk Atasözlerindeki "Öteki"leştirme Eğilimi. *Millî Folklor* 17(67), 70-73.
- Bleile, K.M. (2004). *Manual of Articulation and Phonological Disorders: Infancy Through Adulthood (Second Edition)*. Clinical Compedence Series. Canada: Thomson Learning Inc ve Delmar Learning.
- Bloodstein, O. (1995). *A Handbook on Stuttering*, San Diego: Singular Publishing Group.
- Bolat, E. Y. (2011). Anne Baba Eğitiminin Beş-Altı Yaş Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutum ve Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Boratav, P.N. (2003). Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı (11. Baskı), İstanbul: K Kitaplığı.
- Bruning, R., Horn, C. (2000). Developing Motivation to Write. *Educational Psychologist*, 35(1), 25-37.
- Burdurlu, İ.Z. (1967). İncelemeler: Atasözlerimizin Cümle Yapısı II, *Türk Folklor Araştırmaları*, 19(217), 4559-4562.
- Buzan, T. (2001). Aklını En İyi Şekilde Kullan, İstanbul: Arion Yayınevi
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö, E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Caplovitz, G.A. (2005). The Effects of Using an Electronic Talking Book on the Emergent Literacy Skills of Preschool Children. (Unpublished Doctor's Thesis), Faculty of Graduate School, University of Texas at Austin. USA. UMI Number: 3187831.
- Carter, J.C. (2007). The Home Environment and Latino Preschoolers' Emergent Literacy Skills. (Unpublished Master's Thesis), Faculty of Graduate School, Department of Psychology, University of Southern California. USA. UMI Number: 1450117.
- Cemaloğlu, N. (2001). İlkokuma Yazma Öğretimi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Cevizci, A. (2011). Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.
- Champion, S.G. (1938). Racial Proverbs: A. Selection of the World's Proverbs Arranged Linguistically. London, akt. Başgöz, İ. (1998). Halkın Atasözlerini Tarifli veya Atasözleri Üzerine Söylenmiş Atasözleri. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, Sayı.14, 113-121.
- Chomsky, N. (2009). Bilgi Sorunları ve Dil Managua Dersleri. Veysel Kılıç (Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları
- Cüceloğlu, D. (1994). Yeniden İnsan İnsana, 6. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakır, T. (2004). Çocukta Dil Gelişimi ve Kuramsal Yaklaşımlar. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sakaefd/article/download/5000003731/5000004244> sayfasından 15 Şubat 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Çakmakçı, C. C. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretiminde Kavram Geliştirme Açısından Atasözü ve Deyimler, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi(, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Çat, Ş.A. (2009). Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 5-6 Yaş Grubu Çocukların Dil Gelişimiyle Annelerin Okuma İlgi ve Alışkanlıkları Arasındaki İlişkinin Çeşitli

- Değişkenler Açısından İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu
- Çelik, F. (2008). Sağlık Kurumlarında İletişim; Hasta ile Sağlık Personeli İletişimi Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Çelikkaya, T. ve Esen, Z. (2017). Değerler Eğitiminde Atasözü, Deyim ve Özdeyişlerin Sosyal Bilgiler Programındaki Yeri, Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(9), 35-56
- Çetin, C. ve Özcan, E. D. (2013). İnsan Kaynakları Yönetimi, Ankara: Beta Yayınları
- Çifçi, M. (2001). Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler, Afyon Koçatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 165-177.
- Çoban, S.B. (2010). Sözlü Gelenekten Sözünl Geleneksizliğine: Atasözü ve Reklam, Millî Folklor, 22(88), 22-27
- Çobanoğlu, Ö. (2003). Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C. 3, 151-201, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2004). Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çongur, R. (1999). Söz Sanatı - Güzel Söz Söyleme, Ankara: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (1983). Atasözlerimiz, İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları.
- Dağabakan, D. ve Dağabakan, F.Ö. (2007). Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları. <http://docplayer.biz.tr/10343501-Dil-ve-cocukta-dil-gelisim-kuramlari.html> sayfasından 05 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Danabaş, N. (2018). Kil Tabletten Seramik Malzemeye Yazı, Ulakbilge, 6(31), 1787-1800.
- Dayan, G. (2017). İlkokul Öğrencilerinin Türkçe Dersinde Dijital Öyküleme Çalışmaları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Demir, A. ve Açık, F. (2011). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültürlerarası Yaklaşım ve Seçilecek Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler. TÜBAR. III. 51-72.
- Demiray, U. (2007). Genel İletişim (2.Baskı), Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Demirci, K. (2014). Türkoloji İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler. Denizli: Anı Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2004). Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri için Türkçe Öğretimi. Ankara: Pegem A
- Demirel, Ö. (2014). Yabancı Dil Öğretimi / Dil Pasaportu, Dil Biyografisi, Dil Dosyası, (8. Baskı). Ankara: Pegem.
- Demirel, Ö. ve Şahinel, M. (2006). Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri için Türkçe Öğretimi. (7. baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Develioğlu, F. (2004), Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara.
- Dik, T. (2010). Atasözlerinde Adil Dünya İnancı, Millî Folklor 22(88), 28-32.
- Dilçin, D. (2000). Edebiyatımızda Atasözleri, (2. Baskı) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dursun, A. (2015). Türkiye Türkçesi Atasözlerinde Sözlü Hukuk, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(38), 151-160
- Duruhan, K. ve İlhan, B. (2004). Eğitim-Öğretimle İlgili Bazı Atasözü ve Deyimlerimizin Öğrenme-Öğretme Süreci Bakımından İrdelenmesi, Milli Eğitim Dergisi, 164, Güz
- Ege, P. (2006). Farklı Engel Gruplarının İletişim Özellikleri ve Öğretmenlere Öneriler. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 7(2), 1-23
- Ekiz, D. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri Yaklaşım, Yöntem ve Teknikler (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık
- Elçin, Ş. (1969). Türk Dilinde Atalar Sözü, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,1(2), 170-181.
- Elçin, Ş. (1993). Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Akçağ
- Eliason, C., Jenkins, L. (2003). A Practical Guide to Early Childhood Curriculum (Seventh Edition). Upper Saddle River, New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Er, M.V. (2017). Eğitim Kurumlarında Suç ve Şiddetin Önlenmesi, Ankara: MEB
- Ergenç, İ. (2004). Dilbilim ve Beyin, I. Kognitif Nöroloji Kongresi Bildirileri, Antalya.
- Ergin, A. (1998). Öğretim Teknolojisi – İletişim, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erginer, G. (2010). Atasözlerinde Sosyal Hayat, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Erkan, P. (1990). Sosyo-ekonomik ve Eğitim Düzeyleri Farklı Olan Ailelerin 48–60 Aylar Arasındaki Çocuklarının Dil Yapılarının İncelenmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Eroğul, C. (1994). Anayasa ve Tüze Dilinin Türkçeleştirilmesi, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49(3-4), 119-148
- Esin, B. (2015). Dil Eğitiminde Bir Araç Olarak Atasözü, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Dergisi, 605-628, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ES%C4%B0N-Berna-D%C4%B0L-E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0NDE-B%C4%B0R-ARA%C3%87-OLARAK-ATAS%C3%96Z%C3%9C-.pdf> sayfasından 10 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir
- Ezell, H.K., Justice, L.M. (2005). Shared Storybook Reading. Building Young Children's Language Emergent Literacy Skills, Maryland: Paul H. Brookers Publishing.
- Gedizli, M. (2006). Söyleyebilmek, İstanbul: Marka Yayınları.
- Gökçe, O. (2006). İçerik Analizi - Kuramsal ve Pratik Bilgiler, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Gölpınarlı, A. (1977). Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İstanbul.
- Gönen, S. (2006). Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Gözler, H. F. ve Gözler M. Z. (1982). Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitapevleri.
- Gözler, H.F. (1982). Türk Atasözleri Üzerinde Bir Araştırma, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt Halk Edebiyatı, 177-200, Ankara.
- Gülyüz, F. (1990). 48-60 Aylar Arasındaki Türk Çocuklarının Dil Yapılarının İncelenmesi. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Hacettepe Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gülüm, K. (2009). Coğrafya Öğretiminde Kullanılabilecek Doğa İçin Söylenmiş Türk ve Türkmen (Türkmenistan) Atasözleri Üzerine Bir Araştırma, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 51-58
- Gümüş, E. ve Şişman, M. (2012). Eğitim Ekonomisi ve Planlaması, Ankara: Pegem Akademi
- Güneş, F. (2013). Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller. Ankara: Pegem Akademi.
- Güneş, F. (2014). Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi
- Güvenç, B. (2002). Kültürün ABC'si (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güzel, A. ve Torun, A. (2003). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Akçağ
- Hatiboğlu, V. (1972). Türkçenin Sözdizimi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Hoff, E. (2005). Language development (3rd Edition). U.S.A.: Wadworth, Thomson Learning, Inc.
- Kabadayı, A. (2012). Okul Öncesi Çocuklarının Türkçe Ediniminde Yaptıkları Kurallaştırma Hatalarının İncelenmesi, *Turkish Studies*,7/3, 1561-1573.
- Kamûs-i Türkî. “Darb-ı Mesel”. <http://www.kamusiturki.com/Darb-%C4%B1%20Mesel> sitesinden 5 Şubat 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Kandır, A., (2007). Bilişsel Gelişim Kuramları. İstanbul: Morpa
- Kandır, A., Yazıcı, E. (2012). Erken Çocukluk Eğitimi Dizisi: 5-6 Yaş Çocukları için Dil Etkinlikleri, Ankara: Efil.
- Karacan, E. (1998). Yaşamın İlk Bir Yılında Anne-Bebek Etkileşimi ve Bebeklerde Dil Gelişimi, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi), Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Karacan, E. (2000). Bebeklerde ve Çocuklarda Dil Gelişimi, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4, 263-268.
- Kaya, A ve Bozkurt, B. (2017). Kadercilik Eğilimi İle Özyeterlik İnancı ve Savunma Mekanizmaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi*, (18)1, 124-145.
- Keenan, T. ve Evans, S. (2009). An Introduction to Child Development (Second Edition). London: SAGE Publications Ltd.
- Kıvılcım, F. (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinin Gelişmekte Olan Ülke Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 219-230
- Keklik, N. (2001). Türklerde Ahlak ve Dünya Görüşü. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Kol, S. (2011). Erken Çocuklukta Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 1-21.
- Korkmaz, Z. (1995). Türk Dili Üzerine Araştırmalar-II., Ankara: TDK Yay
- Kuhl, P.K. (2004). Early Language Acquisition: Cracking the Speech Code. *Nature Reviews Neuroscience*, 5, 831-843.
- Kurgan, Ş. (1988). Tarih Boyunca Türk Atasözleri, III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri / 7-9 Mayıs 1987 Eskişehir, Eskişehir, 239-243.
- Kurukafa, V. (1990). Atasözlerinde Hayvanlar (Tespit, Tasnif, Tahlil), *Türk Dünyası Araştırmaları*, 68, Ekim, 137-162.
- Küçük, S. (2002). Şehirleşme ve Okuma Anlama İlişkisi. *Dil Dergisi*. (117), 25-46

- Küçüköglü, A. (2015). Türk Halk Hikâyelerinde Ak Sakallı İhtiyar, Derviş ve Hızır Tipi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne
- Küçükyurt, M. ve Can, B. (1988). İletişimde Kaynak Faktörü ve İknaya Katkısı. Düşünceler Dergisi, 2, 29-30.
- Lightbown, P.M. & Spada, N. (2000). How Languages Are Learned. England: Oxford University Press.
- Machado, J.M. (2009). Early Childhood Experiences in Language Arts: Early literacy (9th Edition). U.S.A.: Wadsworth Cengage Learning.
- Maviş, İ. (2005). Çocukta Dil Edinim Kuramları, Dil ve Kavram Gelişimi içinde, S.Topbaş, (Ed.), Böl.3, (s. 31-61). Ankara: Kök.
- MEB. (2005). İlköğretim Türkçe Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar), Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi
- MEB. (2006). İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi
- MEB. (2009). İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1- 5. Sınıflar), Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü Basım Evi.
- MEB. (2013). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dil Gelişimi, Ankara. http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Dil%20Geli%C5%9Fimi.pdf sayfasından 10 Şubat 2019 tarihinde erişilmiştir.
- MEB. (2016). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Dil ve Konuşma Bozuklukları, Ankara: MEB
- Mindivanlı, E., Küçük, B. ve Aktaş, E. (2012). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Aktarımında Atasözleri ve Deyimlerin Kullanımı, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 1(3), 93-101
- Muslugüme, E. (2015). Dil Gelişimini Destekleyici Ebeveyn Eğitim Programının Sosyo Ekonomik Düzeyi Düşük Ailelerin Çocuklarının Dil Gelişimine Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli
- Mutlu, E. (2004). İletişim Sözlüğü, 4. Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nalncı, A.N. (2000). Avrupa Birliğine Tam Üyelik Yolunda Başarının Anahtarı: Yeniden Yapılanma, Ankara: Ümit Yayınları.

- Oğuz, M. Ö. (Ed.). (2010). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, (7. Baskı), Ankara: Grafiker Yayınları.
- Onan, B. (2011). Türk Atasözlerinde Dil Farkındalığı ve İşlevsel Dil Kullanımı, Millî Folklor, 23(91), 91-100.
- Oy, A. (1972). Tarih Boyunca Türk Atasözleri, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Önder, A.R. (1975). Atasözlerinde Tüze Kuralları, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı / Belleten 1974, 109-121.
- Önder, N. (2009). İlköğretim Okulları 3. Sınıf Öğrencilerinin Konuşma ve Yazma Sorunları (Bitlis örneği) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Sosyal Bilimsel Enstitüsü, Bolu.
- Öz, M. F. (2001). Uygulamalı Türkçe Öğretimi, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özbay, M. (2001). Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları, Türk Dil Dergisi, 589, 9-15.
- Özdemir, B. (2014). Analitik Yazma ve Değerlendirme Modelinin Türkçe Öğretmeni Adaylarının Yazma Becerilerine ve Yazma Tutumlarına Etkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, C. (2013). Dil-Kültür İlişkisi: Folklor Ürünlerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yeri ve İşlevi. Milli Folklor, 25(97), 157-166.
- Özdemir, E. (1998). Eleştirel Okuma. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Özdemir, G. ve Yıldız, G. (2010). Genel Gelişim Sürecinde Müziksel Gelişim, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(2), 80-94.
- Özgün, G. (2014). Sosyal Medyada Siyasal İletişim: 2011 Genel Seçimlerinde İktidar ve Anamuhalefet Partilerinin Sosyal Medya Stratejileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özkan, İ. (2006). Bulgaristan Türkleri Atasözleri ve İdeolojik Yaklaşım. 1. Uluslar Arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı - 4, İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayını.
- Özmen, R.G. (2001). Okuma Becerisi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Türkçe 1-8, (Ed. Prof.Dr. Ayşegül Ataman vd.), İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öztürk, K. (2017). İletişim Sanattır, İstanbul: Beta Yayınları
- Pala, İ. (1995). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Par, A.H. (1992). Atasözleri, 4. Baskı, İstanbul: Serhat Kitap Yayın ve Dağıtım

- Peccei, J.S. (2006). *Child Language: A Resource Book for Student (First Published)*. New York: Roudledge.
- Polat, D. (2006). *Evli Bireylerin Evlilik Uyumları, Aldatma Eğilimleri ve Çatışma Eğilimleri Arasındaki İlişkilerin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi / Sosyal bilimler Enstitüsü, Ankara
- Püsküllüoğlu, A. (2008). *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Can Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türk Atasözleri Sözlüğü*, 3. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınları
- Saban, A. (2001). *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim*, Ankara: Nobel Yayın.
- Sever, S. (2000). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayınları.
- Solak, A. (2018). *Suç Korkusu/Suç Mağdurları ve Yaşanan Sosyal Travmalar*, Samsun: Samsun Valiliği
- Soykut, H. (1974). *Türk Atlar Sözü Hazinesi*, İstanbul: Ülker Yayınları.
- Soysal, R. (1971). *Türk Atasözleri*, Ankara, akt. İ. Başgöz. (1998). *Halkın Atasözlerini Tarifi veya Atasözleri Üzerine Söylenmiş Atasözleri*. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 14, 113-121.
- Sun, M., Seyrek, H. (1999). *Çocuk Oyunları. Okul Öncesi Dönemde Oyun*. (s. 65). İzmir: Mey.
- Şener, A.C. (2005). *Doğru ve Güzel Konuşarak Gelişen Kimlik, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Bilkent Üniversitesi, M.S.S.F. Tiyatro Bölümü, Ankara
- Şimşek, R. (2016). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Temel Dil Becerileri Bağlamında Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Tallal, P., Hirsch, L. S., Realpe-Bonilla, T. Miller, S., Brzustowicz, L. M., Bartlett, C. Flax, J. F. (2001). *Familial Aggregation in Specific Language Impairment*. *Journal of Speech Language Hearing*, 4(5), 172-182.
- Tarhan, M. ve Kılıç, F. (2017). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Biyografilerle Girişimcilik Becerisinin Kazandırılmasına İlişkin Bir İnceleme*, *International Journal of Field Education*, 3(2), 60-71.

- TDK(a) [Türk Dil Kurumu]. “Atasözü”. Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c6d6c251d26a1.19381353 adresinden 10 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir
- TDK(b).“Dil”.Büyük Türkçe Sözlük. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c727c4b5ef407.80071982 adresinden 10 Şubat 2019 tarihinde erişilmiştir.
- TDK. (1974). Yazın Terimleri Sözlüğü (hzl. Tahir Nejat Gencan, vd.), Ankara.
- Tekin, A. (1995). Edebiyatımızda İsimler ve Terimler, İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Temur, T. (2001): Dinleme Becerisi – Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Türkçe 1-8, Nobel Yayınları, Ankara.
- Tergip, A. (2014). Türk Atasözleri Ve Deyimlerinde Kötüleme İfadeleri, Folklor/Edebiyat, 20(80), 275-294
- Topbaş, S. (2005). Ses Bilgisel Gelişim. Dil ve Kavram Gelişimi (Ed. S. Topbaş). Ankara: Kök.
- Topbaş, S. (2011). Dilin Bileşenleri. Dil ve Kavram Gelişimi, Ankara: Kök.
- Topses, G. (2012). Davranışçı ve Varoluşçu–Hümanistik Psikolojik Danışma Kuramlarının Ayırtedici ve Örtüşen Nitelikleri, International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education, 1(3), 67-75
- Tuna, S.T. (2014). Yabancı Öğrencilere Türkçe Öğretiminde Türk Kültür Elçisi Olan Atasözlerinin Kullanımı, Muğla Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-10.
- Tuncay, S. (2014). Siyasal Partilerin Kamuoyu Oluşturması: İletişim ve Etkileşim Boyutu İçinde İkna Metodu, Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, 5(27), 117-144
- Uygur, N. (2001). Dilin Gücü, 6. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Ülgen, G. (1983). Algılama ve Eğitim, Eğitim ve Bilim, 8(46), 27-35
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yaktıl, G., Güçhan, G., Sağlık, M. ve Demiray, E. (1987). Propaganda Aracı Olarak Televizyon, Kurgu Dergisi, 9, 73-103
- Yaman, E. (2008). Yazma sanatı: Yazılı anlatım. Ankara: Savaş Yayınevi.

- Yangın, B. (1998). Dinlediğini Anlama Becerisini Geliştirmede Elves Yönteminin Etkisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.
- Yapıcı, Ş. (2004). Çocukta Dil Gelişimi, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 1(1), 1-17.
- Yatkın, A. (2003). Halkla İlişkiler ve İletişim, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Ş. (2009). Erken Çocuklukta İletişim Dil Konuşma. Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimi. Yeşim Fazlıoğlu (Ed.) İstanbul: Kriter.
- Yurtbaşı, M. (2016). Atasözleri Sözlüğü, İstanbul: Excellence Publishing
- Zeyneş, İ. ve Gümüş, M. (1995). Türkçe Açıklamalı Kazak Atasözleri, Ankara.

EKLER

Ek 1:

ÇALIŞMADA İNCELENEN ATASÖZLERİ

Acı (kötü) söz insanı (adamı) dininden çıkarır (tatlı söz yılanı ininden çıkarır), (Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır).

Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler (Acıkan ne yemez, acıyan ne demez.).

Acıkan ne yemez, acıyan ne demez.

Aç at kişner, âşık sesler.

Aç bırakma hırsız edersin çok söyleme arsız edersin.

Aç ne yemez, tok ne demez.

Açık ağız aç kalmaz.

Açık yaraya tuz ekilmez.

Açma sırrını (sırrını açma) dostuna, (dostunun dostu vardır) o da söyler dostuna.

Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.

Adadığı çok, verdiği yok.

Adam ikrarından, hayvan yularından tutulur.

Adam olana bir söz yeter.

Adam sözünü adama eder.

Adama lisanıdır adam dedirten de hayvan dedirten de.

Adamakla mal tükenmez, hak saklasın vermesinden.

Adamakla pilav pişse deniz kadar yağ benden.

Adamın ahmağı malını över.

Adamın yere bakanından, suyun sessiz (yavaş) akanından kork (Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork).

Ağır otur ki “bey/ağa molla” desinler.

Ağızdan çıkan başa değer.

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Ağzında dili olmayanın kediler başını oyar.

Ağzındaki dili hapseyle.

Ağzından çıkanı kulağı işitmez.

Ağzından hayır çıkmaz bari şer söyleme.

Ağzını hayra aç.
Ahmak olana söz anlatmaktansa dağda domuz gütmek yeğdir.
Akıl yanılır, kalem yanılmaz.
Akıldan çıkar, defterden çıkmaz.
Akıllı bildiğini söyler, deli söylediğini bilmez.
Akıllı isen açma sırrını dostuna, dostunun dostu vardır o da söyler dostuna.
Akıllı, söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler.
Akılsız başın zahmetini ayak çeker.
Alemin ağzına kırk arşın bez yetişmez.
Âlim olmak istersen durma yaz, rençber olmak istersen durma kaz/cahil olmak istersen al kazmayı durma kaz.
Âlim olmak istersen, günde bir kelime öğren.
Âlim unutmuş, kalem unutmamış.
Âlimin cahile sözü acıdır, ruz'i kıyamette başı tacıdır.
Allah insana iki kulak bir ağız vermiş. Bkz. İki dinle, bir söyle.
Ananın dediği dağa taş, gelinin dediği gele başa.
Anlatışa göre verirler fetvayı.
Anlayana bir söz yetişir, görmek isteyene bir göz.
Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.
Ar çekmekten bar çekmek evladır.
Araba devrilince (kırıldıktan sonra, kırılınca) yol gösteren çok olur.
Ardıcın közü, yalancının sözü olmaz.
Arif olan anlar / anlasın.
Arif olur el tez duyar.
Arife bir işaret yeter.
Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (olur).
Arife tarif gerekmez (ne hacet).
Arsıza öğüt hayretmez.
Arslan kükrerse atın ayağı kösteklenir.
Asılsız söz sahibine yüz karası getirir/söyleyeni karalar.
Aşk ağılatır, dert söyletir.
Ateş demekle ağız yanmaz.

Ateşe ateş değil su atılır.
Ay doğar gediğinden, insan utansın dediğinden.
Aylak kuşun büyük ağzı olur.
Aynası iştir kişinin lafa bakılmaz.
Az söyle öz söyle, İki dinle bir söyle.
Az söyle, çok dinle.
Az söyleyen çok rahat eder.
Az söz çoğa varır.
Bal bal demekle ağız tatlanmaz.
Bana benden olur her ne olursa, başım rahat bulur dilim durursa.
Baş ağır gerek, kulak sağır.
Baş dille tartılır.
Baş sallamakla kavuk eskimez.
“Bee” dediğin hep keçi olsa dağ taş sürü kesilirdi.
“Bee” demeye yürek gerek.
Ben eşek olduktan sonra semer vuracak çok bulunur.
Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur.
Beş para ver, söylet; on para ver, sustur.
Beyden gelen bey sayılır.
Beylerin sözü, sözlerin beyidir.
Bıçak yarası geçer (onulur), dil yarası geçmez (onulmaz).
Bilen söylemez, söyleyen bilmez.
“Bilmem” demek çok türlü kaza savar.
Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek (sormamak) ayıp.
Bilmiyorum demek insanı çok dertten korur.
Bilsem de bilmek elvermez bana / işime gelmez.
Bin nasihatten bir musibet yeğdir. (Bir musibet bin nasihatten yeğdir).
Bir adamın sözü bir adama kolay.
Bir ağızdan çıkan bin ağza (dile) yayılır.
Bir baş soğan bir kazanı kokutur.
Bir fiçî sirkeden ziyade bir damla bal ile sinek tutulur.
Bir fit bin büyü yerini tutar (yerine geçer).

Bir gönlü yıkmak kolay, fakat birini yapmak zordur.
Bir iş bin laftan iyidir.
Bir katar deveyi bir eşek yeder.
Bir senden büyüğün, bir de senden küçüğün sözünü dinle.
Bir söyle iki dinle. Bkz. İki dinle bir söyle.
Bir söyle, iki işit.
Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.
Bir söz bin büyüye bedeldir.
Bir söz söyler ki dirhemini yiyen köpek kudurur.
Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır.
Bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden.
Birden çıkan bine yayılır.
Boğaz dokuz (kırk) boğumdur.
Borçlunun dili kısa gerek.
Boş fiçi çok langırdar.
Boş lakırdı karın doyurmaz.
Boşboğaz insan, zarfsız mektuba benzer.
Boşboğazı cehenneme atmışlar, “odun yaş” diye haykırmış.
Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok.
Bülbülün çektiği dili belası (-dır).
Büyük lokma ye (de) büyük söyleme.
Büyük olmayan yerde hayır bereket de olmaz.
Cahil olan kimse vakitsiz (öten) horoz gibidir.
Cahile söz (laf) anlatmak deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur).
Cahile söz anlatmak, köre renk tarifi gibidir.
Cahile söz yetmez, çalıda gül bitmez.
Cahilin akli dünyayı yakar.
Cahilin akli gözündedir.
Cahilin dostluğundan, âlimin düşmanlığı yeğdir.
Cahilin eşekten farkı yoktur.
Cami ne kadar büyük (cemaat ne kadar çok) olsa imam (hoca) gene bildiğini okur.
Cümlelerin maksudu bir, amma rivayet muhtelif.

Çatal kazık yere batmaz (geçmez, çakılmaz).
Çocuğun bulunduğu yerde kov (dedikodu, gıybet) olmaz.
Çocuktan al haberi.
Çok ant içen, çok da yalan söyler.
Çok bilen (söyleyen) çok yanılır.
Çok dinleyip, az söylemek gerek.
Çok konuşanda var bir yalan, çok zengininde var bir haram.
Çok lakırdı baş ağrıtır.
Çok lakırdı değirmende olur.
Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz.
Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin.
Çok söyleme, ağzın büyük olur.
Çok söyleyen çok yanılır.
Çok söyleyenin kalbi sağ olmaz.
Çok söz (laf) yalansız, çok para (mal) haramsız olmaz.
Çok söz hamamda yaraşır.
Çok söz ozanda yaraşır.
Çok yaşayan/okuyan bilmez, çok gezen bilir.
Dağ adamı, hasta eder sağ adamı.
Daha Hanya'yı Konya'yı bilmez, devenin gevişine güler.
Dam duyar, damdan lov duyar, lovdan yel duyar, yelden el duyar.
Danışan dağı aşmış, danışmayan(-ın) yolu şaşmış.
Değirmeni su söndürür. İnsanı dil.
Değme (dokunma) sarhoşa, yıkılana kadar gitsin. (Sarhoşa dokunma, kendi yıkılsın).
Deli sözü kaleme gelmez.
Deliden al uslu haberi.
Delinin diline perhizi yok.
Delinin sözü, sarhoşun gözü.
Delinin yüreği ağzında, akıllının dili yüreğindedir.
Delinin yüreği ağzında.
Deme kış yaz, oku yaz.
Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen.

Derdini saklayan derman bulamaz.
Dereden tepeden lakırdı eder.
Dert ağlatır, aşk söyletir.
Dervişin fikri ne ise zikri de odur.
Devletli ile deli bildiğini işler.
Dil adamı beyan eder.
Dil ebsem (susmak) (olsa) baş esen (sorunsuz) (-dir).
Dil kesik, baş selamet.
Dil kılıçtan çabuk öldürür.
Dil kılıçtan keskindir.
Dil söyler saklanır, baş belasını çeker.
Dil susmayınca baş esen olmaz.
Dil var bal getirir, dil var bela.
Dil yarası unutulmaz.
Dil yüreğin açığını söyler.
Dil yüreğin kepçesidir.
Dilden gelen elden gelse, her fukara padişah olur.
Dile gelen ele gelir.
Dili belasıdır bülbülün kafes.
Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim.
Dilim, bana giydirir kilim.
Dilin cirmi küçük, cürmü büyük.
Dilin kemiği yok, ama kemiği kırar.
Dilin kemiği yok, nereye çevirsen oraya döner.
Dilin kemiği yok.
Dilini tutan başını kurtarır.
Dilini tutanın başı dinç olur.
Dillenme, bellenme, ellenme.
Dilsiz olmak çok söylemekten yeğdir.
Dilsizin dilinden anası (sahibi) anlar.
Doğru (hak) söz (ağızdan) acıdır (acı gelir).
Doğru söyleyene ölüm yoktur.

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.
Doğru söyleyenin başı kel olur.
Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek.
Doğru söyleyenin tepesi delik olur.
Doğru söz acıdır/acı gelir.
Doğru söz çok kişiye batar.
Doğru söz katarından belli olur.
Doğru söz yemin istemez.
Doğru söze /Hak söze mecnun dahi razı olur.
Doğru söze akan sular durur.
Doğru söze can kurban.
Doğru söze ne denir.
Dolu küpün sesi çıkmaz.
Dost acı söyler.
Dost dostun ayıbını yüzüne söyler.
Dosta iltifat, düşmana madara.
Duvarda fare var, farenin kulağı var; öyleyse duvarın kulağı var.
Duvarın kulağı var, gözünü de unutma.
Düğünü okuyucu boklar.
Dünyayı gezen, okuyup yazan bilir.
Düşünmeden söyleme, danışmadan işe başlama.
Düşünmeden söyleme.
Eğri mastardan doğru çizgi çıkmaz.
Eğri otur (oturâlim), doğru söyle (konuşalım).
El (bıçak) yarası onulur (geçer), dil yarası onulmaz (geçmez).
El ağzına bakan, karısını tez boşar. (Ele uyan eşini boşar.).
El ariftir, tez duyar.
El elden kalmaz, dil dilden kalmaz.
El karası onulur dil yarası onulmaz.
El sözü harman tozu.
El uzatılan yere dil uzatılmaz.
Elçiye zeval olmaz.

Ele uyan eşini boşar. Bkz. El ağzına bakan karısını...

Elin ağzı torba değil ki (çekip) büzesin.

Elin kapısı ateşten gömlek, demirden leblebidir.

Elin/Âlemin ağzı torba değil ki/çekip büzesin/büzülsün.

Elinden gelmezse bari dilinden gelsin.

Eri söylet, oku fırlat.

Erken öten horozun başını koparırlar.

Eşeğe (katıra) cilve yap demişler, çifte (tekme) atmış.

Eşeğin anırmazı olmaz.

Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi uzun der, kimi kısa.

Eşek hoşaftan ne anlar?

Evvel düşün, sonra söyle.

Evvel selam, sonra kelam.

Evvel taam (selam), sonra kelam.

Fena söz çekilmez.

Fetvayı anlatışa göre verirler.

Fısıltı ev yıkar.

Fikirsiz lakırdı anlatmak, deveyi hendekten atlatmak gibidir.

Gafile kelam, nafile kelam.

Gem almayan atın ölümü yakındır.

Gider kılıç yarası, gitmez dil yarası.

Göz ile kulak iki, ağız tek, çok görüp, çok dinleyip, az söylemek gerek.

Güler yüz, tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır.

Güzel söz demir kapıyı açar.

Haberi deliyle çocuktan al.

Haberi verenden alan uz gerek.

Hak deyince akan sular durur.

Hak söz acı gelir.

Haklı söz, haksız Bağdat'tan çevirir.

Hal soran, dert dinler.

Halının tozu tükenmez/biter, delinin sözü bitmez.

Haramzade pazar bozar, helalzade pazar yapar. (Helalzade barıştırır, haramzade karıştırır.).

Hatırda kalmaz, satırda kalır.
Havlayan köpek ısırılmaz.
(Çok) Havlayan köpek ısırılmaz.
Hayvan yularından, insan ikrarından (sözünden) tutulur.
Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşır.
“Helva” demesini de biliriz “halva” demesini de.
Hep kendin söyleyip meclise fütür verme.
Her bilinen söylenmez.
Her doğruyu söylemek iyi değildir.
Her sözü söyleme, yerin kulağı var.
Her şey incelikten, insan kabalıktan kırılır.
Her şey mevsiminde söylenir.
Her şey söylenmez.
“Her şeyi bilirim” diyen hiç bir şeyi bilmez.
Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter.
Herkes evinde ağadır.
Herkes zibilliğinin horozu. (Her horoz zibilliğinde öter.).
Herkesin çektiği kendi dili belasıdır.
Hoca okurken yanılır.
Hocam, güzel güzel okuyorsun, ama hasta ölüyor.
Hocanın dediğini yap (söylediğini dinle), yaptığını yapma (Hocanın okuduğunu dinle, gittiği yola gitme.)
Horozu çok olan köyün sabahı geç olur.
İki dinle (bin işit) bir söyle. (Bir söyle, iki dinle).
İki dişin arasından çıkan, dünyaya yayılır.
İki dudak arasından çıkan iki günde dünyaya yayılır.
İki kişi başında fes yok derse başını yokla.
İki kişi lakırdı ederken üçüncüsü sen olma.
İki kulak bir dil için.
İki/Dokuz ölç, bir biç.
İnleyen dinleyeni vardır.
İnsan ak üstünde karayı okurken bile yanılır.

İnsan gönlünün artığını söyler.
İnsan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa.
İnsan ne çekerse dilinden çeker / İnsan ne bulursa dilinden bulur.
İnsan sözünden (ikrarından), hayvan yularından tutulur.
İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var.
İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı.
İstediğini söyleyen, istemediğini işitir.
“İstemem” diyenden korkmalı.
İşitilmemiş cihanda haber olmaz.
İşitmek görmek gibi değildir.
İt ağzını kemik tutar.
İt ulur, birbirini bulur.
İyi adama kötü laf söylenmez.
İyi insan sözünün üstüne gelir.
Kadı anlatışa göre fetva verir. (Anlatışa göre verirler fetvayı).
Kadına bakanın aklı az olur.
Kadına, çocuğa, sarhoşa sırrını açma.
Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz.
Kadının zoru diline kuvvet.
Kâğıdın yüzünü ağartan karadır.
Kalem cömert olur, ne dilersen yazar.
Kalem efkârın tercümanıdır.
Kalem eğri kesilse de, doğru yazar.
Kalem kılıçtan keskindir/güçlüdür.
Kalemin ucu kılıcın gücü.
Kalemin yaptığı kılıç yapmaz.
Kan kus, kızılcık şerbeti içtim de.
Kanma kötünün sözüne, bilse iyisini söyler.
Kapa kapını, öv komşunu.
Kapalı ağza sinek kaçmaz.
Kara/Kötü/Fena haber tez/çabuk duyulur.
Karaya sabun deliye öğüt neylesin.

Karı sözüne uyan adam değildir.
Karı-koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır.
Katibin kalbi başka, kalemi başka.
Kavurganın yananı sıçrar.
Kaygılıya sohbet haramdır.
Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur.
Kazanın doğurduğuna inanan öldüğüne de inanır.
Kedinin usluluğu sıçan görünceye kadar.
Kel yanında kabak anılmaz.
Kelamdan evvel selam.
Kem söz kem akçe sahibinindir.
Kem söz sahibinindir.
Kem söz, kalp (kem) akça sahibinindir.
Kemal ehli kemali sukut ile bulmuştur.
Kılıç yarası gider, dil yarası gitmez.
Kırk yılda bir karı sözü dinlemelidir.
Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla/işit.
Kimsenin ayıbını söyleme, yerin kulağı var.
Kirazı bol denen bağa/yere küçük sepet al da git/sepetin küçüğü ile git.
Kişi bilmediğini öğrenmeli.
Kişi biraz da kulağının arkasına vermelidir.
Kişi mürekkep yalamakla âlim olmaz.
Kişinin başına gelen ağzından çıkandır.
Kişinin çektiği dili belasıdır.
Kişinin sözü, özü bir olmalı.
Kişiye bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp.
Konuşmak okumaktan iyidir.
Koyunu yüze yetir, el onu bine yetirir.
Köleden ağa olan minareyi sesiyle yıkar.
Köprüden geçinceye kadar ayıya “dayı” derler.
“Kör kadı” diyecek kadar doğru söz de işe yaramaz.
Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına.

Kötü söz insanı dininden çıkarır. / Tatlı söz yılanı ininden çıkarır.
Kötü söz kalp akça sahibinindir.
Köyden köye it ürümez.
Kurbağanın vakvakası suyu bulandırmaz.
Kurnaz (yavuz) hırsız ev sahibini bastırır.
Kurt uluya uluya başına bela getirir.
Kuru laf (boş lakırdı) karın doyurmaz.
Küpe küp deyince küp adama düp der.
Laf dağarcığı sığmaz.
Laf kıtlığında asmalar budayayım.
Laf lafı (söz sözü) açar (laf da kutuyu açar.).
Laf torbaya girmez.
Lafın azı (uzu).
(Lafın azı, uzu) çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu. Bkz. Çobana verme kızı...
Lafla (lakırdı ile) peynir gemisi yürümez.
Lafla borç ödenmez.
Lafla duvar örülmez.
Lafla iş bitmez.
Lafla pilav pişerse deniz/dağ kadar yağı benden.
Lakırdı bilmeyen meclisten kaçır.
Lakırdı ile ağız aşınmaz.
Lakırdı ile peynir gemisi yürümez. Bkz. Lafla peynir gemisi yürümez.
Lakırdının kisası, sözün temsili.
Leyleğin ömrü (günü) laklaka ile geçer.
Mastarsız yazılan kitabın okunacağı yoktur.
Mazlum eşeğe herkes biner.
Mecliste dilini sofrada elini kısa tut.
Mekruh yiyene haram söz yakıştır.
Mektubu yazana okutmalı.
Meyhane kararı çabuk bozulur.
Mürai sözüne kanma.
Nadan ile ye iç, sohbet etme.

Nadana sükut gibi cevap olamaz.
Nadanla sohbet etmektense, akli irfanla taş taşımak yeğdir.
Nasihat söyleyene bakma, nasihatine bak.
Nasihat tutmayanları musibet tutar.
Ne bilirim, ne gördüm, bundan iyisi yoktur.
Ne okuduğunu deme, ne öğrendiğini söyle.
Neler geldi neler geçti felekten, duyulmadı deve geçti elekten.
Oku dedik okumadı, vardı hafız oldu.
Okumadan âlim gezmeden seyyah olunmaz.
Okumadan âlim, yazmadan kâtip olunmaz.
Okumayı öğrenmeyen çuval taşımayı öğrenir.
Okumuşun ekmeği koynunda.
Otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır.
Öğüt acıdır, ürünü tatlı.
Öküzü boynuzundan insanı sözünden/diliyle tutarlar.
Önce düşün, sonra söyle.
Önce yiyelim, sonra diyelim.
Özü sözü doğru olanların alını açık, yüzü pakdır.
Ramazanda yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olsun.
Sağır duymaz (işitmez) uydurur (yakıştırır).
Sağır duymazsa da yakıştırır.
Sağır için iki kere kamet olmaz.
Sağır ile söyleşmek güçtür.
Sağır işitmez (duymaz) uydurur (yakıştırır).
Sağır sultan bile duydu.
Sakalımız olsa sözümüz dinlenirdi.
Sakalsızın sözü dinlenmez.
Sana laf getiren senden laf götürür.
Selamet-i insan, hıfz-ı lisan ilemdir.
Selin ağzı tutulur, elin ağzı tutulmaz.
Sen bilirsin deyince (değirmende) kavga olmaz.
Sıçılacak ağız göte yakın gelir.

Soran yanılmamış (yorulmamış).
Sorma kişinin aslını, sohbetinden bellidir.
Sormaktan sıkılmayan insan çok şey öğrenir, sormaktan utanan bildiğini de unuttur.
Söylemek gümüş ise, söylememek altındır.
Söylemekten dinlemek yeğdir.
Söylemekten söylememek yeğdir.
Söylemesi kolay, ama yapması zor.
Söylenmedik söz yok, işitilmedik söz çoktur.
Söyleyen eker, dinleyen biçer.
Söyleyenden dinleyen arif gerek.
Söyleyenden olma, dinleyenden ol.
Söyleyene bakma, söyletene bak.
Söyleyeni söylemeyen yener.
Söz ağızdan çıkar.
Söz ağızdan çıkınca bin dile yayılır.
Söz avratlarıdır, iş erkeklerin.
Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar.
Söz büyüğün, su küçüğün.
Söz dediğin yaş deridir nereye çekersen oraya gider.
Söz gümüşse sükut altındır.
Söz imzadan muteberdir.
Söz ne kadar ucuz ise iş o kadar pahalıdır.
Söz sözü açar, söz de tabakayı açar.
Söz var ara bozar, söz var ara düzer. Bkz. Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer.
Söz var, dağa çıkarır; söz var, dağdan indirir.
Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir.
Sözü ağzında devşir, sonra çıkart.
Sözü söyle alana, kulağında kalana.
Sözünü bil pişir; ağzını der, devşir.
Sözünün eri ol.
Su küçüğün, sofr /söz büyüğün.
Susan uşağa meme vermezler.

Sükut etme gibi alemde nadana cevap olmaz.
Sükût ikrardan gelir. (Sayılır).
Sükut selamettir.
Şahit ölür de senet ölmez.
Şaşı biri iki görür.
“Şaşı, çakır” demektense “Kör” de de kurtul.
Tabak sevdiği deriyi yerden yere vurur.
Tartışmada yumruk gereksizdir.
Taş yere düşmeden çanlamaz.
Tatlı dil çok adam aldatır.
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.
Tatlı dil, güler yüz, düşmanın kolunu büker.
Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı.
Tatlı ye, tatlı söyle.
Tatlı yiyip tatlı söyleşelim.
Tatsız aş tuz neylesin, akılsız başa söz neylesin.
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir.
Ter dökene mi, bakarsın dil dökene mi?
Tilkinin yüz masalı varmış, doksan dokuzu tavuk üstüne.
Ulu sözü dinlemeyen, uluya kalır.
Ulu sözü dinleyen yüce dağlar aşmış.
Usul söyle dam duyar, damdan da eller duyar.
Uşak/Çocuk ağlamadan anası vermez emmeye.
Ürümesini bilmeyen köpek (it), sürüye kurt getirir.
Ürüyen köpek, ısırılmaz (kapmaz).
Vakitsiz öten horozun başını keserler.
Vaktine göre söz söylemeli.
Yalan söylemeyince laf üremez, haram katmayınca mal üremez.
Yalan yanlış ki yılanı yanıltır.
Yalancı kim? İşittiğini söyleyen.
Yalancı topaldan kolay tutulur.
Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.
Yalancıyı kaçtığı yere kadar kovalamalı.
Yalanı oranla söyle.
Yalanı söylemeli, amma kubbesiz bırakmamalı.
Yalanın kemiği yok ki boğazına batsın.
Yanşağın belini sağır büker.
Yavuz hırsız ev sahibini bastırır.
Yazan bilir mektupta ne var.
Yazıcı kendine kem yazmaz.
Yemeğin azından sözün çoğundan Allah irak etsin.
Yerin kulağı var.
Yiğidin sözü, demirin kertiği.
Yiğit meydanda belli olur.
Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur. Bkz. Çok söyleme arsız edersin...
Yüz yüzden utanır.
Zenginin malı, züğürdün çenesini yorar.
Zırva tevil götürmez.